

NL.TRENDWATCH

NL.TRENDWATCH

GEBRUIKERSMARKT UITGAANSDRUGS IN NEDERLAND

2008-2009

Jennifer Doekhie, Ton Nabben & Dirk J. Korf

Dit onderzoek is uitgevoerd door het Bonger Instituut voor Criminologie van de Universiteit van Amsterdam, met subsidie van het ministerie van VWS.

Bonger Instituut voor Criminologie
Universiteit van Amsterdam
Postbus 1030
1000 BA Amsterdam

Telefoon   020 525 3918
E-mail   bonger-fdr@uva.nl

Uitgave   Rozenberg Publishers (www.rozenbergps.com)
Omslagontwerp   Caroline Nugteren (www.carolinenugteren.nl)

Doekhie J., Nabben T. & Korf D.J. (2010) *NL.Trendwatch. Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2008-2009*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

ISBN 978 90 3610 167 7   /   NUR 740

Trefwoorden: drugsmarkt, dancecultuur, jongeren, trends.

De afbeeldingen in dit boek zijn voor zover mogelijk opgenomen met toestemming van de rechthebbenden. Bezwaren hieromtrent kunt u richten aan het Bonger Instituut.

© 2010, de auteurs

INHOUD

01	INTRO.....	9
	Trends in een cultureel-maatschappelijke context	11
	Trends, geruchten, signalen en hypes	12
	Opbouw van het rapport	15
02	METHODE.....	17
	De panelstudie	17
	Kernpanel en regiopanel.....	19
	Panelleden in vier clusters	20
	Etnografische verdieping: zerotolerance.....	21
	Data van andere monitorsystemen	22
	Trendwatch in vergelijking met andere monitorsystemen	23
	Visualisering van verschillen en trends.....	25
03	UITGAAN IN NEDERLAND	27
	Uitgaanssettings.....	28
	Setkenmerken	31
	Uitgaan in de Randstad en in de regio.....	33
	Uitgaansnetwerken, muziekgenres en lifestyle.....	36
	Alternatief: trendsettende muziekstijlen	39
	Trends uitgaan in Nederland	41
04	ZEROTOLERANCE	43
	Drugsjacht op dancefeesten?	43
	Zerotolerance ondanks dalende ecstasytrend	45
	Tussen voorzorg en preventie	46
	De mythe van zerotolerance?.....	47
	De continue beleidsspanning tussen volksgezondheid en strafrecht	48
	De grenzen van het gedogen	50
	Onderzoeksaanpak	52
	1 Beleid en handhavingperspectief.....	53
	2 Het gezondheidsperspectief	62
	3 Het gebruikersperspectief.....	64
	Conclusies	70

05	ALCOHOL.....	73
	Product: smaak, prijs en imago.....	73
	Gebruik van alcohol	76
	Verspreiding	79
	Trends alcohol.....	81
06	CANNABIS	83
	Blowverboden, deurbeleid en het rookverbod	83
	Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago.....	84
	Gebruik van cannabis.....	87
	Verspreiding	90
	Trends cannabis	93
07	ECSTASY	95
	Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago.....	95
	Gebruik van ecstasy	98
	Verspreiding	102
	Ecstasyachtigen.....	105
	Trends ecstasy.....	105
08	COCAÏNE.....	107
	Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago.....	108
	Gebruik van cocaïne.....	111
	Verspreiding	115
	Basecoke of crack.....	119
	Trends cocaïne	120
09	AMFETAMINE	123
	Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago.....	123
	Gebruik van amfetamine	126
	Verspreiding	130
	Methamfetamine	133
	4-fluoramfetamine.....	133
	Trends amfetamine.....	134
10	GHB	135
	Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago.....	136
	Gebruik van GHB.....	137
	Verspreiding	141
	Trends GHB	144

11	OVERIGE MIDDELEN	145
	Psychedelica en exotica	145
	Erectogenen	148
	Narcosemiddelen	148
	Diversen	151
	Trends overige middelen	154
12	COMBIGEBRUIK.....	155
	Gebruikte combinaties.....	155
	Verspreiding.....	158
	Trends combigebbruik	159
13	CONCLUSIES	161
	Het uitgaansleven	161
	De drugsmarkt	164
	De gebruikersmarkt	166
	Zerotolerance: van pragmatisch naar repressief.....	167
	Trends op de alcohol- en drugsmarkt.....	167
	Gebruik en dynamiek in hoofdlijnen	172
	Conclusie: horizontale en verticale verspreiding.....	177
	LITERATUUR	179
	BIJLAGE	189

01 INTRO

In de zomer van 2009 beleefde het meerdaagse muziekfestival *Lowlands* in Bindinghuizen alweer haar 17^e editie. Sinds 1993 groeide het aantal bezoekers van 7.500 naar 55.000.¹ De gevarieerde programmering biedt een mooie dwarsdoorsnede van de Nederlandse alternatieve jongerencultuur: van hiphop tot house en van rock tot rave. Als een van de weinige Nederlandse festivals kan er ook worden gekampeerd. Sinds enige jaren viert Richard (22 jaar) samen met zijn vrienden steevast zijn verjaardag op *Lowlands*. De tent en kampeerspullen gaan mee, evenals speciale feestkleding en gekke parafernalia. *Lowlands* is drie dagen lol trappen en weinig slapen. Om zijn verjaardag extra luister bij te zetten, besluit Richard zijn partyvrienden te verrassen met ecstasy, GHB en speed. Verboden middelen ... en één van de redenen waarom er ook aspiranten, agenten en hoofdagenten van het politiekorps Flevoland worden ingezet. Op de eigen infosite geeft de politie aan dat de opsporing van drugs en wapens prioriteit heeft, zodat het *Lowlands* Festival ook 'een echt feest blijft'.²

Op zaterdagavond, enkele uren voor zijn verjaardag, loopt Richard met de drugs verstopt in zijn schoenen en onderbroek vanaf de camping richting het festivalterrein, waar zijn vrienden op hem wachten. Vlak voor de controle wordt hij opeens door een agent in burger aangehouden. Deze heeft onderweg naar het festivalterrein kennelijk iets verdachts bij Richard gezien en levert hem af bij de Officier van Justitie in het 'politiedorp'. Richard voelt onmiddellijk dat hij 'nat' is. De officier constateert vervolgens dat Richard de Opiumwet heeft overtreden wegens het bezit van 10 pillen, 35 ml GHB en 0,7 gram amfetamine.³ Na zijn bekentenis draagt de politie Richard weer over aan de festivalportiers, die hem te verstaan geven dat hij het feestterrein niet meer mag betreden en subiet dient te vertrekken. Hij mag niet meer het kampeerterrein op om zijn tent en spullen te halen. De portiers willen voor zijn vertrek nog wel een vingerafdruk en een polaroidfoto voor hun 'collectie'. Omdat hij zijn telefoon mag houden, belt Richard zijn vrienden en vriendin over zijn aanhouding. Een uur voor zijn officiële verjaardag zit hij samen met zijn vriendin weer terug in de trein naar huis.

---

¹ Van Terphoven & Beemsterboer (2004).

² Door middel van geavanceerde opsporingsmethodes en -technieken worden de bezoekers van het festival op een onopvallende manier gespot. In de '24 uur' zijn in de nok camera's geplaatst om de bezoekers op de dansvloer te observeren. Verdachten van een strafbaar feit worden aangehouden en naar de politiepost gebracht.

³ De arrestant wordt verhoord en de technische recherche maakt een analyse van de gevonden verboden middelen. Deze informatie wordt verzameld in een dossier dat direct doorgaat naar de Officier van Justitie, die ook aanwezig is op het festival. De Officier van Justitie doet een schikkingsvoorstel tot een boete of taakstraf aan de verdachte. Binnen een uur is het gehele proces van aanhouding tot schikking afgehandeld en wordt de festivalganger overgedragen aan de organisatie, die meestal de toegang tot het festival kan ontzeggen. Dit jaar zijn op *Lowlands* 214 zaken op deze lik-op-stukmanier behandeld.

Een paar weken later krijgt hij te horen dat hem een taakstraf van 85 uur is opgelegd. Via de reclassering wil hij hier zo snel mogelijk aan voldoen. Samen met een groepje jonge delinquenten moet Richard in het najaar van 2009 blaadjes harken in parken en plantsoenen fatsoeneren. Geen zwaar werk, vindt hij zelf, maar wel tien hele werkdagen na aftrek van het bezoek aan de reclassering. Richard is blij dat hij er vanaf is, maar baalt van zijn strafblad. Daarover maakt hij zich zorgen wat betreft zijn toekomst. Of hij de volgende editie weer naar *Lowlands* gaat, weet hij nog niet. Maar één ding zal hij beslist niet meer gaan doen: drugs voor vrienden meenemen.

Drie belangrijke ontwikkelingen

In de afgelopen twee jaar (2008-2009) hebben zich op de Nederlandse gebruikers- en drugsmarkt drie opvallende ontwikkelingen voorgedaan. De eerste speelt zich voornamelijk af op het lokale beleidsniveau en heeft betrekking op het *stringentere optreden van politiekorpsen* jegens (vermeende) handel in en gebruik van drugs op feesten en dance events. Op verzoek van het ministerie van VWS is voor deze Trendwatch (2008-2009) een kwalitatieve verdieping verricht naar de effecten van het *zerotolerancebeleid*, dat sinds midden jaren nul op een meer prominente plek is komen te staan van gemeentelijke agenda's met betrekking tot openbare orde en veiligheid rond voornamelijk dancefeesten. Met zerotolerance probeert de politie meer controle te krijgen op handel, bezit en gebruik op grote dance events. Het gevoerde (lokale) beleid lijkt hierdoor haaks te staan op het meer gecentraliseerde overheidsbeleid in de jaren negentig. Burgemeesters hebben in de loop van de jaren nul meer bestuurlijke armslag gekregen en politie en justitie drukken een grotere stempel op de randvoorwaarden voor het organiseren van dance evenementen. In hoofdstuk 4 wordt de zero-tolerance thematiek vanuit het handhavings-, gezondheids- en gebruikersperspectief geanalyseerd.

Een tweede ontwikkeling betreft vooral de *drugsmarkt*, die na de *inzinking van ecstasy* in de onderzoeksperiode erg onrustig is geweest, maar zich eind 2009 weer enigszins lijkt te herstellen. In verschillende hoofdstukken bekijken we of dit ook gevolgen heeft voor de vraag- en aanbodzijde en de eventuele overstap naar andere en/of nieuwe middelen. We zijn daarbij vooral geïnteresseerd in hoe gebruikers anticiperen op een verslechterde ecstasymarkt. Want juist de ecstasymarkt is zo cruciaal, omdat het middel nog meer dan cocaïne een dominante rol speelt in veel uitgaansnetwerken die binding hebben met het dancemilieu. Wat gaan gebruikers doen? Stoppen ze met ecstasy? Gaan ze door met gebruiken en durven ze de risico's voor lief te nemen? Of worden ze voorzichtiger en blijven ze langer zoeken naar goede pillen? Dat de markt verstoord is blijkt uit de verdubbeling van het aantal monsters dat het DIMS (Drugs Informatie en Monitoring Systeem) aangeleverd krijgt. Toch blijft dat aantal nog steeds een fractie van alle pillen die er in Nederland in omloop zijn. Dat het oorspronkelijke vertrouwen tussen koper en verkoper op de proef wordt gesteld, blijkt uit de verhalen van en over gebruikers die steeds vaker pillen inkopen van vrienden van vrienden

die weer andere vrienden kennen. Ook dealers zijn meer de boer opgegaan in hun zoektocht naar betrouwbare ecstasy of iets wat daarop lijkt.

Een derde ontwikkeling die hier naar alle waarschijnlijkheid voor een deel mee samenhangt, is de gestage *verspreiding van GHB* in Nederland. Deze markt is door de (tijdelijke) ecstasy-droogte versneld gegroeid en laat ook een toename van incidenten zien. GHB is daarom ook weer in het nieuws. Praktisch alle media hebben er in de afgelopen twee jaar met reportages over handel en gebruik aandacht aan besteed. Deze keer niet als ‘rape drug’, maar vooral als een middel waarvan het gebruik zich op termijn kan ontwikkelen tot een verslaving. Uit verschillende regio’s komen signalen van GHB gebruikers die zich aanmelden bij de verslavingszorg. Opvallend is dat er in sommige regio’s (o.a. Brabant) tientallen aanmeldingen zijn, terwijl elders in het land (o.a. Amsterdam) slechts een handvol gebruikers om hulp vraagt. Tevens blijkt het aantal behandelingen na het gebruik van GHB op de Spoedeisende hulpafdelingen (SEH) van ziekenhuizen in de periode 2003-2008 significant toegenomen.

Trends in een cultureel-maatschappelijke context

In Trendwatch bekijken we de drugs- en gebruikersmarkt vanuit het perspectief van de sociale epidemiologie en de culturele criminologie. Wat is de reikwijdte van een dalende gebruiksfrequentie van middelen en welke verklaringen zijn hiervoor te geven? Zegt het iets over nieuwe generaties of worden andere middelen (weer) populair? En zo ja, welke dan? Zijn nieuwe muziekstromingen van invloed op drugsgebruik en wat gebeurt er als de economische crisis aanhoudt? Zal er dan meer middelengebruik plaatsvinden of juist minder, omdat het geld ontbreekt of er gewoon niks te vieren valt als je werkloos bent?

Met dergelijke achterliggende vragen analyseren we de verhalen van panelleden die vertellen over leefstijlen en gedrag van gebruikers binnen verschillende segmenten van het uitgaansleven. We beschrijven uiteenlopende netwerken in steden en op het platteland; van house tot hiphop en alles wat zich meer in uitgaansniches afspeelt. Homogeniteit roept weer de drang op naar heterogeniteit. Vanuit een trendperspectief is het boeiend om te zien hoe in onze laatmoderne samenleving smaakculturen gedifferentieerd zijn naar leeftijd, inkomen, opleiding, muziekkeuzes, settings, etc.

Als we dus kijken naar de ontwikkeling van het gebruik van genotmiddelen bij scholieren, de algemene bevolking of uitgaande jongeren – in veel trendstudies uitgedrukt in cijfers (prevalentie, incidentie) – dan geeft *kwantitatief* onderzoek het algemene verloop van een ontwikkelingslijn aan, die verleden en heden verbindt en idealiter zicht geeft op de te verwachten ontwikkelingen in de nabije toekomst. De cijfers zeggen veel over de omvang, maar minder over de aard van het gebruik, laat staan over de betekenis die gebruikers aan middelen toekennen. Juist die betekenisgeving is van belang voor het begrijpen van trends. In *kwalitatief* onderzoek zijn trends veel minder gemakkelijk in nauwkeurige cijfers uit te drukken. Tegen-

over dit nadeel staat de aandacht voor de context en betekenis van middelengebruik, waarbij het veel meer over sociologische en culturele ontwikkelingen gaat. Want ook in culturele trends is een zelfcorrigerend mechanisme aanwezig.

Naast cijfers over de gebruikersmarkt is dus de cultureel-maatschappelijke context van belang. De popularisering van 'dance drugs' heeft er sterk toe bijgedragen dat de jongerencultuur (internationaal) in de jaren negentig ook voor een deel een drugscultuur is geworden.⁴

Vaak is er een duidelijke samenhang tussen muzieksoorten, leefstijlen en de consumptie van genotmiddelen.⁵ Kennis hierover draagt bij tot het begrijpen en verklaren van trends, alsmede van het vaak achterwege blijven van (een bredere) verspreiding van een middel.⁶

Trends, geruchten, signalen en hypes

Trendwatch is bedoeld om (1) op landelijk niveau systematische informatie te geven over trends in de gebruikersmarkt van uitgaansdrugs; en daarbij (2) dient deze informatie bruikbaar te zijn voor beleid en preventie. Deze monitor richt zich primair op groepen waar met de bestaande systemen geen of onvoldoende zicht op bestaat. Een centraal begrip in deze studie is: trend. Dit moet duidelijk onderscheiden worden van drie andere begrippen: signalen, geruchten en hypes.

- **Trends** = wanneer onderling onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen.
- **Signalen** = duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen in middelengebruik.
- **Geruchten** = berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.
- **Hypes** = vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat toch doorgaans vooral om anekdotische verhalen die vaak worden opgeklopt in de media.

Het omslagpunt en de innoverende rol van trendsetters

Het succes van een product kan het resultaat zijn van een uitgekiende marketing, maar ook voortvloeien uit de dynamiek van mond-tot-mondreclame. Wanneer tien mensen ieder steeds weer tien anderen aan weten te steken met een lovend verhaal over een nieuw middel of feest, dan kunnen in korte tijd duizenden worden geënthousiasmeerd. Niet onder-

---

⁴ Parker et al. (1998:152).

⁵ Reynolds (1998); Forsyth et al. (1997); Forsyth (1996); Van Gelder et al. (2003; 2004).

⁶ Shapiro (1988).

schat moet worden welke rol en positie degene heeft die de boodschap verkondigt. Belangrijk is hoe de informatie wordt verteld, maar misschien nog wel belangrijker is *wie* het doet.⁷ Een trendsetter heeft het magische vermogen om anderen te infecteren, doordat hij in het concept nieuwe stilelementen verwerkt die uniek zijn en lastig te imiteren. De verwantschap tussen trendsettend en hip, is dat hip ook vaak hypegevoelig is en modestijlen daarom tijdelijke bevestigingen zijn.⁸ Hip is ook individualistisch, klontert samen in een scene die weer dusdanig groot kan worden dat een setting, straat of zelfs een buurt hip wordt. De keuzevrijheid leidt tot een behoefte aan de profilering van een eigen smaak, waaraan ook de eigen identiteit kan worden ontleend.⁹ Deze stijlkeuze kan bij elke setting een andere uitingsvorm aannemen.

Een fenomeen kan een trend worden als er een explosie van klein naar groot plaatsvindt: het *tipping point*.¹⁰ Dat is hét omslagpunt, het kookpunt dat kritische massa genereert en aan de wieg staat van de popularisering van een fenomeen. We onderscheiden drie typen trendsetters die een bijzondere positie en specifieke rol in de verspreiding van een trend spelen: de *maven* ofwel de *bolleboos*, de *connector* en de *salesman*.¹¹ In de eerste Trendwatch (2004-2005) laat de popularisering van de drug Explosion een vergelijkbaar trendmechanisme zien.¹²

De dynamiek in en het verloop van trends worden inzichtelijker gemaakt door te kijken naar trendsetters, trendvolgers en mainstream. Wanneer een trend wordt overgenomen door de mainstream, is het voor de trendsetters tijd om weer met iets nieuws te beginnen.

De trendsetters in ons onderzoek zijn niet alleen consumenten van alcohol en drugs, maar ook van muziek, films, kleding en de nieuwste technologische snufjes. Ze zijn in vergelijking met andere consumenten vaak extra gespitst op nieuwtjes, speciale feesten, premières en dergelijk, en zijn in staat rages te ontketen.¹³ Nieuwe innovaties worden vaak verspreid en

---

⁷ Is deze persoon een expert, met veel credits, die na jarenlange ervaring de hoofd- van de bijzaken weet te onderscheiden en goed aanvoelt wat er gaande is, of is het een naprater, een fantast die nieuwtjes weet van horen zeggen en de informatie niet in de juiste context weet te plaatsen (Gladwell, 2000).

⁸ Leland (2004).

⁹ Polhemus (1996).

¹⁰ Gladwell (2000).

¹¹ Voor een uitwerking van deze drie typen trendsetters zie: Nabben et al. (2005). Herman Cohen (1975) heeft het *salesman* type in de drugscene al eens eerder beschreven als een proseliteerder. Hij introduceerde in de jaren zestig het begrip proseliteren. Letterlijk betekent dit: bekeerlingen (proselieten) maken. Door verhalen van gebruikers worden potentiële gebruikers voor een nieuw middel geënthousiasmeerd.

¹² Tijdens de introductiefase van Explosion toonde het maven type zich het meest ontvankelijk om het middel uit te proberen. De meerderheid was nieuwsgierig, maar wilde eerst meer informatie over de drug. De connector begon zich te roeren. Ondanks dat het middel moeilijk verkrijgbaar was, publiceerde hij de adressen van verkooppunten. De soms jubelende verhalen van de salesman, wisselden elkaar in snel tempo af en vergrootten de nieuwsgierigheid bij de trendvolgers (Nabben et al., 2005).

¹³ Een rage is een kortstondig enthousiasme, dat op zeker ogenblik sterk in de mode is. Het is een vluchtig fenomeen en heeft betrekking op producten en stijlen. Er is sprake van een impulsieve consumptiedrift.

gestimuleerd door nichemedia. Niet alles is succesvol – de concurrentie is moordend – en niet elk nieuw product wordt succesvol geadopteerd door de *innovators* of *early adoptors* van de avant-garde.¹⁴

Popularisering in subcultureel perspectief en media

Popularisering is een proces dat zich voltrekt als er een toename in de populariteit van een fenomeen optreedt.¹⁵ Dat fenomeen kan een (nieuw) middel zijn dat zich op de drugsmarkt positioneert, maar ook een nieuwe muziekstroming. De omvang (in aantallen liefhebbers) en populariteit van een subcultuur hebben invloed op de ontwikkeling die een fenomeen doormaakt. Popularisering manifesteert zich vaak op twee niveaus: het bereiken van de kritische massa (aantal consumenten, omdat er anders geen sprake kan zijn van een subcultuur) en de inbedding in een groter cultureel geheel dan alleen de subculturele scene. Het verlies van het subversieve, oorspronkelijke karakter van een subcultuur kan, wanneer de subcultuur exponentieel groeit ('comodificatie'), het gevolg zijn van mediaberichtgeving die het beeld van de subcultuur versterkt als een vorm van afwijkend gedrag.¹⁶ De subcultuur kan ook worden geneutraliseerd door de uiterlijke stijl commercieel te gaan exploiteren ('sell out').

Media zijn belangrijke nieuwsverspreiders rond het uitgaansleven en spelen een belangrijke rol in de vroegtijdige signalering van een nieuwe drug.¹⁷ Er kan grofweg een onderscheid gemaakt worden tussen massa-, niche- en micromedia.¹⁸ De *massamedia*, zoals dagbladen, tijdschriften, radio en televisie (inclusief regionaal nieuws en stadskranten), wordt vaak een grote rol toegekend in het creëren van morele paniekverhalen en/of hypes. De populaire stadsbladen richten zich in de breedste zin van het woord op nieuwe trends binnen het segment van uitgaan, horeca, culinair, mode etc. De *nichemedia* worden opgevat als *special interest media*. Hieronder valt bijvoorbeeld het ID&T magazine, dat op dance is gericht. Ook de talrijke lifestylebladen die geënt zijn op mode, muziek, design en trendy locaties, behoren hiertoe. Verder worden allerlei urban- en dancesites, inclusief de internetfora, tot de niche-media gerekend. Drugs en muziek beslaan hier naar verhouding een betrekkelijk klein gebied, gezien het oneindige aantal onderwerpen dat er wordt besproken. Deze nichemedia

---

¹⁴ Degenen die willen afwegen welke voordelen en nadelen een nieuwe innovatie met zich meebrengt, gaan eerst informeren hoe het werkt. De prijs doet er vaak niet toe, omdat het een exclusief product betreft. De verspreiding van vernieuwing verloopt in het begin dan ook vaak traag. Maar hoe geringer de onzekerheid, hoe eerder de vernieuwing aanslaat. Mede onder invloed van de *early majority* zal in deze nieuwe fase de verspreidingsgraad explosief stijgen. De verzadiging van een product op de consumptiemarkt treedt pas in werking wanneer de acceptatiecurve af begint te zwakken. De consumenten die in dit stadium het product aanschaffen ervaren het als nieuw, maar behoren in het tijdsverloop gezien tot de *late majority* (Rogers, 1995).

¹⁵ Wermuth (2002:25).

¹⁶ Hebdige (1979:94).

¹⁷ Diemel & Blanken (1999).

¹⁸ Wermuth (2002); Thornton (1995).

dragen vooral bij aan de verticale popularisering van een (nieuwe) muziekstroming of drug, omdat zij zich richten op een muzikminnend publiek dat groter is dan één specifieke subcultuur. *Micromedia* worden gemaakt en gebruikt door deelnemers uit een subcultuur: sms partymailing, flyers, radiopiratenstations, magazines en fanzines. Micromedia dragen vooral bij aan horizontale popularisering van een muziekgenre.

Horizontale en verticale popularisering

De massaconsumptie van middelengebruik blijft continu aan trends onderhevig. Om naast kwantitatieve data óók in kwalitatieve zin meer greep te krijgen, benoemen we de mate van popularisering in termen van verticale of horizontale verspreiding. **Verticale trends** ontstaan als trendvolgers de door trendsetters ingezette ontwikkelingen oppakken en de trend eventueel op een later tijdstip ook bij de mainstream aanslaat. De perceptie van het eigen druggebruik geeft goed inzicht in sociale smaakhiërarchie en distinctie ten opzichte van andere groepen. Bij **horizontale trends** doen nieuwe ontwikkelingen zich in het centrum van innovatie voor, om zich vervolgens in de breedte naar andere delen van het land te verspreiden. Hier ligt de nadruk op sociaal geografische verspreiding waarbij eenzelfde trend door een overeenkomstige jongerencultuur of scene elders wordt overgenomen.

Opbouw van het rapport

In *Hoofdstuk 2* komen de gehanteerde methoden van dataverzameling en -verwerking aan de orde. De selectie van regio's en steden en het regio- en kernpanel wordt hier uiteengezet. In *hoofdstuk 3* komen set- en settingfactoren aan bod die een distinctieve rol van betekenis spelen in het pluriforme uitgaanscircuit. Met setfactoren worden bedoeld: etniciteit, leeftijd, sekse, opleiding en sociaaleconomische status. Wat betreft setting wordt vooral gekeken naar de participatie en diversiteit van uitgaansculturen in het Nederlandse uitgaansleven. *Hoofdstuk 4* bevat een veldstudie naar het zero-tolerancebeleid op dancefeesten, waarin onderzocht werd in welke mate dit invloed heeft op het gedrag van de bezoekers en gebruikers. De daarop volgende hoofdstukken zijn gewijd aan afzonderlijke middelen. Door middel van triangulatie wordt gekeken of de uitkomsten van kwantitatief monitoronderzoek ook worden ondersteund door de kwalitatieve informatie uit de eigen en andere (panel)studies en verdiepende veldobservaties. In de *hoofdstukken 5 en 6* worden alcohol, respectievelijk cannabis behandeld. De *hoofdstukken 7, 8 en 9* gaan over de drie belangrijkste stimulerende middelen: ecstasy, cocaïne en amfetamine. In *hoofdstuk 10* wordt GHB behandeld, waarna in *hoofdstuk 11* een pragmatische verzameling van 'overige middelen' (o.a. ketamine, pad-do's en poppers) onder de loep wordt genomen. In al deze drugshoofdstukken worden tevens prevalentiegegevens uit andere bronnen meegenomen (met nadruk op de leeftijdsgroep van uitgaanders) en wordt ingegaan op de risico's van gebruik. Ook de regionale,

respectievelijk landelijke trends komen per hoofdstuk en dus per drug aan de orde. *Hoofdstuk 12* gaat over het gecombineerde gebruik van twee of meer middelen. Ten slotte bevat *hoofdstuk 13* de conclusies en een samenvatting van de belangrijkste trends.

02 METHODE

De belangrijkste informatiebron voor de vierde Trendwatch is wederom het panel van experts die door hun contacten met jongeren en jongvolwassenen veel insiders informatie hebben over leefstijlen en middelengebruik. In de vorige editie (2006-2007) is als aanvulling op het **kernpanel** een nieuw panel geformeerd, het **regiopanel**. De experts in beide panels verkrijgen hun kennis in het dagelijks werk of baseren zich op wat ze zien en horen in het uitgaansleven. Waar het kernpanel zich richt op de trendsettende en trendvolgende segmenten van het uitgaansleven in de grotere steden en op nationaal niveau, geeft het regiopanel inzicht in het uitgaan en middelengebruik in middelgrote en kleinere gemeenten. Op deze manier krijgen we een gevarieerd beeld van het gehele land. De informatie uit de panelstudie wordt aangevuld met actuele kwalitatieve en kwantitatieve gegevens uit andere (monitor)studies. Door verschillende bronnen met elkaar te combineren (triangulatie) wordt een zo valide mogelijk beeld van patronen en trends in middelengebruik in Nederland geschetst, naar regio's en uitgaansculturen.

De panelstudie

Het kernpanel heeft vooral, maar niet uitsluitend, zicht op de trendsettende (studenten)steden en grote dance events. Het regiopanel is samengesteld uit personen die contact hebben met jongerengroepen in kleinere steden en op het platteland. Voor deze Trendwatch zijn beide panels gehandhaafd en indien nodig aangepast en geactualiseerd (Bijlage I). Alle panelleden uit het kern- en regiopanel zijn individueel geïnterviewd met een semigestructureerde vragenlijst. Het gaat in deze panelstudie dus niet om een panel van personen die samen kennis en ervaringen uitwisselen! (En dan misschien elkaar gaan napraten).

Uitgangspunt is de combinatie van:

- (1) **set** (leeftijd, etniciteit, geslacht, opleiding, werk)
- (2) **setting** (stad versus platteland en regio versus nationaal; muziekstijlen en uitgaans- en straatculturen)
- (3) **drug** (soort, omvang en wijze van gebruik, imago, trends)

Bij de selectie van de panelleden is rekening gehouden met de volgende factoren:

- (a) geografische spreiding
- (b) culturele variatie in leefstijl en uitgaan
- (c) urbanisatiegraad en transregionale dynamiek
- (d) positie in het (nationale) uitgaanscircuit

Geografische spreiding

Om de informatie overzichtelijk te houden is Nederland verdeeld in vijf regio's. Elke regio bestaat uit een cluster van twee of drie provincies, waarbij zowel grote steden als kleinere steden en plattelandsgebieden zijn vertegenwoordigd.

Noord. Provincies Friesland, Groningen en Drenthe met de grote steden Groningen en Leeuwarden.

Oost. Provincies Overijssel en Gelderland (inclusief panelstudie Tendens) met de steden Nijmegen, Arnhem en Enschede.

Midden. Provincies Utrecht en Flevoland met de stad Utrecht.

Zuid. Provincies Brabant, Limburg en Zeeland met de steden Eindhoven, Venlo, Den Bosch en Breda.

West. Provincies Noord- en Zuid-Holland. De steden Rotterdam, Den Haag en Amsterdam (inclusief panelstudie Antenne).

Deze regioverdeling waarborgt voldoende variatie plus een brede dekking en biedt tevens de mogelijkheid om meer zicht te krijgen in de temporele en geografische verspreidingsdynamiek op de drugsmarkt. We nemen Groningen (regio Noord) als voorbeeld. De kernpanelleden rapporteren over het leven in de provinciehoofdstad: de feesten, de cafés en de publieksgroepen met daarbinnen de subculturen. Ze vertellen over de aantrekkingskracht en nieuwe ontwikkelingen (feesten, muziek, alcohol, drugs en andere relevante fenomenen) in de stad, maar ook over de positie van de trendsetters waar ze het meest zicht op hebben. De leden van het regiopanel daarentegen vertellen over leefstijlen en middelengebruik vanuit het perspectief van plattelandjongeren in de stadjes en dorpen rond de stad Groningen. Omdat onze interesse uitgaat naar de trenddynamiek, zijn we nieuwsgierig of bepaalde middelen ook buiten de stad Groningen in omloop zijn en bij welke groepen. Bovendien komen we meer te weten over groepjes jongeren die gaan stappen in de stad Groningen of buiten de regio. Op deze manier kijken we naar elke regio. Vervolgens worden de regio's met elkaar vergeleken als we iets willen zeggen over verspreiding van drugs.

Culturele variatie

Steden als Rotterdam, Amsterdam en Den Haag hebben een grote etnische diversiteit en zijn cultureel gezien veel gedifferentieerder dan andere steden. Het uitgaanscircuit in Eindhoven, Groningen, Enschede, Arnhem en Utrecht heeft een relatief grote groep studenten. Deze steden hebben dan ook een speciale positie in de regio's. Over het algemeen zijn de Randstad en de studentensteden – naast een grote mainstreammarkt – vooral als trendsettend te typeren, terwijl de andere gebieden overwegend trendvolgend en mainstream zijn. De culturele variatie en verspreiding binnen een regio werpen licht op specifieke fenomenen in het uitgaansleven (plattelandsdisco's, festivals en keten), die zich weer niet afspelen in de grote stad.

Urbanisatiegraad en (trans)regionale dynamiek

De mate van verstedelijking van regio's kan voor verschillen in het uitgaansleven zorgen. Het cultureel diverse aanbod in de Randstad zorgt ervoor dat actieve (trendsettende) stappers in regio's als Oost (Enschede), Noord (Groningen en Leeuwarden) en Zuid (Heerlen) de neiging hebben om in het weekend naar Amsterdam en Rotterdam te trekken. Jongeren uit de rurale gebieden gaan weer eerder stappen in een grote stad binnen de eigen regio. Het zijn vaak de dynamische stappers met een bredere smaak die in hun eigen regio worden aangemerkt als trendsetters.

Positie in het (nationale) uitgaanscircuit

Het kernpanel heeft ook zicht op de landelijk dance events. Deze party's hebben een boven-regionaal bereik. De Randstad en (de omgeving van) Eindhoven en Arnhem hebben de meeste landelijke feesten. Actieve stappers uit de minder verstedelijkte gebieden moeten er soms ver voor reizen. De soms forse transregionale verplaatsing van jongeren in het weekend houdt gelijke tred met de brede programmering van grootschalige evenementen.

Kernpanel en regiopanel

Voorwaarde voor deelname aan de panelstudie is dat de leden dicht bij de leefwereld van jongeren staan en dus goed op de hoogte zijn van hun participatie binnen het lokale, regionale of landelijke uitgaanscircuit. Continuïteit is noodzakelijk bij panelstudies – van groot belang is dus dat de geselecteerde personen niet slechts voor een eenmalige meting beschikbaar zijn. Ook moet het panel up-to-date blijven en oog hebben voor nieuwe fenomenen. Bij de selectie van panelleden is overigens rekening gehouden met de reeds bestaande lokale en regionale panelstudies in Amsterdam (Antenne) en Gelderland (Tendens), die eveneens (deels) worden uitgevoerd in het uitgaanscircuit. De meest actuele en voor Trendwatch relevante gegevens uit die panelstudies worden in dit rapport verwerkt.

Kernpanel

Het kernpanel telt opnieuw **25** leden, grotendeels dezelfde als in het vorige kernpanel (2006-2007). Een deel is vervangen (zie bijlage I). De face-to-face interviews vonden plaats vanaf het najaar van 2008 tot en met het voorjaar van 2009, aan de hand van grotendeels dezelfde vragenlijst als in de voorgaande jaren. In de zomer van 2009 is er een tweede ronde ('update') geweest om te kijken of er sinds het laatste interview nieuwe ontwikkelingen werden waargenomen op de gebruikersmarkt.¹ Deze updates waren telefonisch en/of elektronisch. In een aantal gevallen zijn ook de updates face-to-face gedaan. Dit gebeurde vanwege priva-

---

¹ Bij enkele leden hebben we dit niet gedaan aangezien de tijd tussen het vorige en daaropvolgende interview te kort was om echt nieuwe ontwikkelingen te signaleren.

cygevoeligheid van de informatie of panelleden. Dealers wilden bijvoorbeeld geen informatie via de telefoon verstrekken.

Regiopanel

Vanaf de winter van 2008 tot en met het voorjaar van 2009 zijn **22** leden van het regiopanel, grotendeels telefonisch, bevraagd over **36** regionale scenes/netwerken. Een aantal panelleden is vervangen (zie bijlage I). De vragenlijst is op een aantal aanpassingen na hetzelfde gebleven. Ook hebben we de meeste regiopanelleden opnieuw in de zomer van 2009 benaderd met een telefonische/elektronische update om eventuele nieuwe ontwikkelingen op de gebruikersmarkt te bespreken. In de vorige editie is er geen update gedaan van het regiopanel, maar wegens snelle veranderingen op de ecstasymarkt, wilden we ook weten of dit gevolgen had voor het platteland en in de meer trendvolgende groepen.

Panelleden in vier clusters

Aan de code **K** of **R** is af te lezen of betreffend panellid afkomstig is uit het kern- (K) of regiopanel (R). Daarnaast hebben wij alle panelleden onderverdeeld in vier categorieën. Dit gebeurde op basis van hun achtergrond, functie en/of het segment van het uitgaansleven waar zij zicht op hebben:

- (1) uitgaanscircuit (U)
- (2) politie en beveiligingspersoneel (P)
- (3) gezondheidswerk (G)
- (4) jongerenwerk (J)

Daarnaast is de specifieke regio eraan toegevoegd, bijvoorbeeld: jongerenwerker (RJ:Noord)

Uitgaanscircuit (KU en RU)

Panelleden binnen dit cluster geven inzicht in de regionale en landelijke trends van het uitgaansleven. Binnen dit cluster maken we een onderscheid tussen **producerende** en **participerende** panelleden. Producerende leden zijn (party)organisatoren, horecaondernemers en clubuitbaters die evenementen, clubavonden en festivals organiseren. Stappers (club- en partygangers) en dealers vormen de groep participerende leden. Veel panelleden zijn naast hun werk ook in hun vrije tijd betrokken bij de uitgaanscultuur en hebben daarom een brede kennis over substromingen binnen een muziekgenre, alsmede over de betekenis van druggebruik binnen de uitgaanscontext.

Op grond van deze informatie kunnen we het uitgaanspubliek differentiëren in contrasterende (*verticaal*) dan wel vergelijkbare netwerken en leefstijlen (*horizontaal*) en de mate van

transregionale verspreiding van middelen in Nederland. Vooral de grootschalige evenementen trekken publiek uit het hele land.² Ze zijn minder locatiegebonden dan clubs en zijn dus feitelijk regio-overstijgend.

Politie en beveiligingspersoneel (KP en RP)

Panelleden die binnen dit cluster vallen, hebben een **interveniërende** rol, bijvoorbeeld politiemedewerkers die toezicht houden op uitgaansgebieden in de binnenstad of bij dance events. In geval van calamiteiten is de politie vaak als eerste op de hoogte. Hierdoor kan zij een belangrijke rol spelen in het vroegtijdig signaleren van nieuwe ontwikkelingen op de gebruikersmarkt. De politie heeft beroepsmatig contact met diverse actoren in het uitgaansleven zoals stappers, horecamedewerkers en portiers. Sommigen zijn ook goed op de hoogte van (underground)party's in hun regio en zijn tevens bekend met de genotmiddelen die in omloop zijn op de gebruikersmarkt, mede door bijvoorbeeld de drugs die worden gedeponeerd in 'kluizen' bij de ingang van clubs.

Gezondheidswerk (KG en RG)

Het preventie- en gezondheidswerk is eveneens **interveniërend**.³ De preventiewerkers in het panel zijn vooral goed op de hoogte van het lokale dan wel regionale uitgaanscircuit en bijpassend middelengebruik. Sommigen zijn (ook) actief met voorlichtingsactiviteiten op grote party's in de eigen regio. De gezondheidswerkers zijn actief in clubs of op een ambulante eerstehulp post op grote dance events. Deze posten bieden op het uitgaanspubliek afgestemde gezondheidsservice en zorg en trachten de ambulancezorg en vervoer naar of bezoek aan het ziekenhuis zo veel mogelijk te beperken.

Jongerenwerk (KJ en RJ)

Het regiopanel zorgt ervoor dat ook het (ambulante) jongerenwerk in de regio's in beeld komt. De geselecteerde jongerenwerkers werken met jongerengroepen op het platteland en in kleine steden en hebben daar goed zicht op. Deze groepen bestaan enerzijds uit hang- en probleemjongeren en anderzijds uit 'gewone' jongeren.

Etnografische verdieping: zerotolerance

In elke Trendwatch wordt een extra kwalitatieve verdieping gedaan naar een actueel fenomeen. In de editie van 2006-2007 ging de aandacht uit naar alcohol- en druggebruik in keten

---

² De meeste evenementen hebben een incidenteel karakter aangezien ze hooguit één tot een paar keer per jaar worden georganiseerd.

³ In de verslaglegging vangen we beide groepen doorgaans onder de term 'gezondheidswerkers'.

op het platteland. Deze keer hebben we het zerotolerance beleid ten aanzien van dance events onder de loep genomen (zie hoofdstuk 4).

Data van andere monitorsystemen

In de jaren negentig van de vorige eeuw zijn als gevolg van de turbulente ontwikkelingen op de drugsmarkt verschillende kwantitatieve en kwalitatieve monitorsystemen in het leven geroepen om de snel veranderende drugsmarkt binnen het uitgaansleven te volgen. Kwantitatieve data geven grotendeels inzicht in trends aangaande de omvang van middelengebruik. Voor Trendwatch wordt voornamelijk gekeken naar de prevalentiegegevens (gebruik ooit, laatste jaar en laatste maand) van uitgaande jongeren en jongvolwassenen. Ook zijn we geïnteresseerd in informatie over drugsmarkten. We bespreken in het kort de verschillende instrumenten.

Monitoring van de drugsmarkt geschiedt op drie niveaus: landelijk, regionaal en lokaal. De prevalentie- en aanbodgegevens worden met andere cijfers, o.a. uit de drughulpverlening, jaarlijks samengevat in de Nationale Drug Monitor (NDM). We bespreken in vogelvlucht de belangrijkste gegevensbronnen die (mede) zicht geven op uitgaansdrugs.

Landelijke monitoren

Nationale cijfers over middelengebruik onder scholieren (10-18 jaar) worden sinds 1984 met tussenpozen van enkele jaren verzameld door middel van het **Peilstationsonderzoek**. De data leveren gegevens over gebruikerstrends, maar geven weinig of geen zicht op actuele ontwikkelingen op de gebruikersmarkt. De scholieren zijn over het algemeen ook te jong om deel te (mogen) nemen aan het (trendy) uitgaansleven. De gegevens uit het laatste Peilstationsonderzoek dateren uit 2007 en worden in deze editie meegenomen.⁴

Het **Nationaal Prevalentie Onderzoek (NPO)** behelst een grootschalige enquête naar middelengebruik onder de bevolking van 15-64 jaar die data levert over gebruikerstrends, maar vooral in grote lijnen. Het NPO geeft geen zicht op actuele ontwikkelingen op de gebruikersmarkt en ook niet op de aanbodzijde. Deze monitor is tot nu toe driemaal uitgevoerd. De laatste cijfers dateren uit 2005 en zijn ook al gebruikt voor de voorgaande editie van Trendwatch.⁵

Binnen het Drugs Informatie en Monitoring Systeem (**DIMS**) van het Trimbos-instituut wordt de kwaliteit gemonitord van drugs die consumenten op verschillende locaties in het land laten testen, alsmede de prijs en THC-concentraties van cannabis die verkocht wordt in coffeshops. De resultaten worden elk jaar gepubliceerd.

---

⁴ Monshouwer et al. (2008).

⁵ Abraham et al. (2002); Rodenburg et al. (2007).

Lokale en regionale monitoring

Lokale en regionale studies leveren vooral prevalentiegegevens, maar soms bevatten ze ook een panelstudie. Ter vergelijking en aanvulling op de panelstudie van Trendwatch zijn van primair belang de periodieke studies in Amsterdam (Antenne)⁶ en Gelderland (Tendens).⁷ Daarnaast worden er surveys gehouden.⁸

In de **Amsterdamse Antenne**, die sinds 1993 jaarlijks wordt uitgevoerd, is de basis gelegd voor de panelstudie. De panelstudie van 2008 bestaat uit 31 sleutelinformanten die 40, merendeels trendsettende, netwerken in het uitgaansleven vertegenwoordigen. Clubmedewerkers bekleden functies als: glazenophaler, portier, barbediende etc. De club-, café- en partygangers komen in lounges, trendy cafés en clubs alsmede in VIP-, urban- en homoscenes. De partyscene bestaat voornamelijk uit stappers die grootschalige feesten bezoeken of deel uitmaken van kleine subculturele muzikscenes zoals: goa-trance, hiphop, urban, tekno, techno en hardcore. In 2008 is de vierde survey uitgevoerd onder clubgangers.⁹

Ook **Tendens** is een jaarlijks terugkerend signaleringsinstrument van IrisZorg (voorheen de Grift) dat inmiddels voor de zesde keer is uitgevoerd in de regio **Gelderland**. De laatste panelstudie, die van 2008, beslaat een groot gedeelte van de monitoring en bestaat uit 22 deelnemers die 29 netwerken vertegenwoordigen.¹⁰ De panelleden zijn verdeeld in drie clusters: uitgaanscircuit, straatjongeren en probleemjongeren. De meeste panelleden vertegenwoordigen het lokale en regionale uitgaanscircuit. In Nijmegen en Arnhem is er zicht op horecagelegenheden en trendy clubs in de binnenstad. Daarbuiten op de grote plattelandsdiscotheken. De panelleden zijn professional (gastheer, politie, jongerenwerk, portier) of maken zelf deel uit van netwerken en jeugd(sub)culturen als: hardcore, gay, voetbalsupporters, clubtrance, techno, urban en hørkers.¹¹ In 2006 is een survey uitgevoerd onder coffee-shop- en discotheekbezoekers.¹²

Trendwatch in vergelijking met andere monitorsystemen

Enerzijds is Trendwatch bedoeld om reeds bestaande maar summiere kwalitatieve gegevens uit te breiden en in een breder perspectief te plaatsen. Anderzijds kan Trendwatch gezien

---

⁶ Nabben et al. (2008), Benschop et al. (2009).

⁷ Roomer & Poelmans (2006); Linck et al. (2007); De Jong et al. (2008; 2009).

⁸ De Haagse monitor *Uit (je dak) in Den Haag* van Parnassia is sinds de uitgave van de vorige Trendwatch editie niet meer verschenen.

⁹ Benschop et al. (2009).

¹⁰ In de loop van het schrijven van deze editie is de Tendens 2009 verschenen. Een aantal onderzoeksresultaten van deze laatste Tendens 2009 hebben wij nog gebruikt, maar vanwege de late publicatie hiervan is grotendeels de informatie uit de panelstudie van 2008 gebruikt.

¹¹ Achterhoekse feestgangers die boerenlol trappen.

¹² Linck et al. (2007).

worden als het ‘**cement tussen de stenen**’ om relevante kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksgegevens met elkaar te verbinden. Concreet betekent dit dat we vooral aandacht besteden aan sociale processen en weinig statistische gegevens presenteren.

Trendwatch is primair een **kwalitatieve** monitor die trends in druggebruik sensibiliseert door deze te plaatsen binnen de context van (ontwikkelingen binnen) het uitgaansleven en de sociaal-culturele achtergronden en belevingswerelden van druggebruikers in de stad en op het platteland. Dit betekent dat er ook kan worden gekeken naar het (trans)regionale perspectief van stappers, wetende dat er sprake is van soms zeer mobiel uitgaansgedrag. Deze mobiliteit beïnvloedt de ontwikkeling en verspreiding van trends op de uitgaansmarkt.

Veel monitorsystemen leveren vooral cijfers op. Bij school- en bevolkingssurveys gaat het meestal om prevalentiecijfers: hoeveel mensen hebben een bepaald middel ooit, het afgelopen jaar of de afgelopen maand gebruikt. Verder komen we te weten wat de gemiddelde leeftijd is waarop men voor het eerst een bepaald middel neemt. Daarnaast genereren cliëntenregistraties (LADIS) vooral cijfers over waar men primair en secundair aan verslaafd is. Het testen van pillen (DIMS) levert vooral kwantitatieve informatie op over welke middelen er op de markt zijn, niet over de gebruikers.

Los van het feit dat de cijfers meestal meer over middelen dan over gebruikers gaan, is een beperking vaak dat de cijfers over afzonderlijke middelen gaan. Dit terwijl in de praktijk vaak sprake is van gecombineerd gebruik waarbij bijvoorbeeld cannabisgebruikers ook alcohol drinken en ecstasygebruikers ook blowen of andere middelen nemen.

Al deze monitorsystemen dragen ieder voor zich bij aan het inzicht in trends in middelengebruik. Wanneer we echter de systemen naast elkaar leggen, wordt duidelijk dat vooral op het terrein van uitgaansdrugs een kwalitatieve blinde vlek bestaat en er behoefte is aan meer gegevens die relatief snel beschikbaar en tevens goed onderbouwd zijn. Trendwatch relateert de resultaten aan wat andere systemen over de gebruikersmarkt registreren en plaatst deze in een landelijk kader. In het onderstaande schema staan de belangrijkste bronnen die we hebben gebruikt.

Bronnen Trendwatch drugs- en gebruikersmarkt 2008-2009	
Kwantitatieve monitoring	Kwalitatieve monitoring
Drugs- en gebruikersmarkt DIMS <ul style="list-style-type: none"> Consumentenmonsters (2008 tot juli 2009) Prevalentie (nationaal) <ul style="list-style-type: none"> Algemene bevolking 15-64 jaar (NPO 2005) Prevalentie (lokaal, regionaal) <ul style="list-style-type: none"> Regionale bevolking (NDM 2006) Clubbezoekers Amsterdam (Antenne 2008) Uitgaanders (Gelderland 2005-2006) Divers <ul style="list-style-type: none"> Lokale quickscans NVIC (intoxicatie gegevens) LADIS (cliëntenregistratie) NND (prijsindicaties) 	Uitgaanscircuit (clubs, party's, horeca, etc.) Trendwatch leden (kern- en regiopanel) <ul style="list-style-type: none"> Politie & beveiligingspersoneel Uitgaanders & organisatoren Preventie- & gezondheidswerkers Jongerenwerkers Panelstudies <ul style="list-style-type: none"> Amsterdam (Antenne 2007 en 2008) Gelderland (Tendens 2007, 2008 en deels 2009) Etnografische verdieping <ul style="list-style-type: none"> Zero tolerance Media <ul style="list-style-type: none"> Landelijke, regionale en nichemedi

Visualisering van verschillen en trends

Trends en patronen in middelengebruik worden per regio in kleur gevisualiseerd. In de hoofdstukken over afzonderlijke middelen staan twee kaarten van Nederland, namelijk een kaart waarop **per regio** de **mate van regelmatig gebruik** onder uitgaanders wordt aangegeven, plus een kaart waarop per regio de **dynamiek** is ingekleurd (toename, afname, stabiel in het afgelopen jaar). Zodoende zijn de regionale overeenkomsten en verschillen in gebruik en trends gemakkelijker in een landelijk perspectief te plaatsen. Bovendien kunnen mate van gebruik en trends voor de verschillende middelen onderling beter worden vergeleken. Voor de goede orde: het betreft hier geen harde kwantitatieve prevalentiegegevens, maar een weergave van de kwalitatieve informatie uit ons panel.

Daarnaast hebben we in de hoofdstukken over afzonderlijke middelen schematisch de mate van regelmatig gebruik en de dynamiek **per scene** weergegeven. Daarbij hanteren we de indeling: dance en urban in het trendsettende (alternatief) en trendvolgende (mainstream) segment.

03   UITGAAN IN NEDERLAND

“Dansvloer stroomt leeg” kopte de voorpagina van de *Spits* op 14 januari 2009. Het aantal bezoekers van clubs en discotheken was in 2008 met maar liefst 30 procent gedaald ten opzichte van 2007.¹ Clubs en discotheken zijn uit de mode, zo luidde de conclusie. Het uitgaanspubliek zou steeds meer de voorkeur geven aan grote festivals en ook het rookverbod zou invloed hebben gehad op de dalende bezoekersaantallen in het uitgaansleven. Besteden jongeren hun geld echt liever aan festivals in plaats van discotheken? En wat voor alternatieven zijn er nog meer in het weekend? Gaan ze vaker naar de kroeg of thuisfeestjes? Uitgaan is een ruim begrip. Voor de één is het een avondje in de kroeg hangen of uit eten en voor de ander is het dansen in een club of de dag doorbrengen op één van de vele festivals die Nederland rijk is. De wereld van clubs, discotheken, cafés en party’s is voor veel jonge mensen een welkome aanvulling op het dagelijks leven waarin (hard) wordt geleerd, gewerkt of gestudeerd. Het is de wereld waar wordt gedanst, gedronken en geflirt en nieuwe vriendschappen worden gesloten en waar ook drugs een rol kunnen spelen.

Trends in alcohol- en druggebruik hangen vaak samen met ontwikkelingen in uitgaansgedrag. In dit hoofdstuk schetsen we (trends in) het Nederlandse uitgaansleven aan de hand van muziekstromingen, uitgaanssettings, geografische en setkenmerken. Dat gebeurt voornamelijk op basis van de informatie van de leden van het kernpanel, die vooral vertellen over de trendsettende grote steden en landelijke party’s, en de leden van het regiopanel, die eerder zicht hebben op de trendvolgers en mainstream jongeren in kleinere gemeenten en op het platteland. Door hun informatie te combineren ontstaat een gevarieerd beeld van nieuwe én van persisterende trends in muziekvoorkeur en uitgaansgedrag.

In dit hoofdstuk wordt de huidige uitgaanscultuur geschetst vanuit drie dimensies.

- (1) Uitgaanssettings: (dance) events, clubs, disco’s, poppodia en cafés; zowel in de grote (trendsettende) steden als in de kleinere steden en dorpen.
- (2) Contrasterende setkenmerken die het uitgaansleven kleuren met verschillende smaakculturen. Daarbij zoomen we onder andere in op regionale overeenkomsten en verschillen wat betreft locaties, muziekgenres en scenes.
- (3) Dominante muziekstromingen, waaronder dance, urban en aanverwante subgenres.

Deze drie dimensies lopen als een rode draad door de hoofdstukken waarin de specifieke middelen in relatie tot het gebruik binnen verschillende groepen en scenes worden behandeld.

---

¹ FoodService Instituut Nederland (2008).

Dance = elektronische en primair op 'wit' publiek gerichte muziek, met als belangrijkste subgenres: house, hardcore, techno en trance.

Urban = meer vocale en primair op een 'zwart' of multi-etnisch publiek gerichte muziek, met als belangrijkste subgenres: R&B, dance hall, garage, hiphop en rap.

Uitgaanssettings

Landelijke (dance) events

Het aanbod van landelijke (dance) events is enorm. De grote spelers continueren hun succesvolle dance formules en breidden hun markt vooral uit naar het buitenland. Dit biedt ruimte aan kleinere organisaties om te innoveren. Hoewel er het hele jaar door feesten zijn, is de zomer het onbetwiste hoogseizoen in festivalland. Veel jongeren en jongvolwassenen zijn dol op deze kleine minivakanties die een hele dag en/of nacht duren en waar soms al weken naar toe wordt geleefd.² Naar schatting bezoeken gemiddeld 30.000 personen elk weekend in het zomerseizoen een dance event. In sommige zomerweekenden is het moeilijk kiezen uit het brede feestaanbod.³

Een (dance) event spreekt nog steeds tot de verbeelding bij de nieuwe feestlichting, maar ook bij een deel van de oude garde. Op Partyflock (dance internetforum) worden de feesten uitgebreid besproken en bekritiseerd. Geld sparen, kaartjes kopen en outfits uitzoeken horen bij de voorbereidingen. In de aanloop naar het feest neemt de voorpret toe. Op de dag zelf heerst grote saamhorigheid en verbondenheid. In dit verband wordt afwisselend gesproken over 'carnival communities' en 'cloakroom communities'. Ze vormen 'echte' gemeenschappen die een sterke onderlinge emotionele band imiteren en mensen tijdelijk onderdak bieden in hun zoektocht naar zekerheid, bescherming en identiteit.⁴ In deze zelfgecreëerde dimensie draagt het druggebruik bij aan de intensivering van de beleving.⁵

Het feit dat het aanbod steeds groter wordt, betekent dat Nederlandse jongeren niet 'festivalmoe' zijn. De groei van feestorganisaties vergroot de concurrentie. Uitgaanders verwachten een totaalbeleving: goede muziek, optredens, entourage, een fijne sfeer en leuke extra's (zoals waarzegsters, promostunts, *silent disco*, etc.). Als het feest niet in de smaak valt, wordt er genadeloos uitgehaald op internetfora. Dance organisaties moeten vaker dan voorheen hun best doen om het publiek te bekoren. Een uitverkocht feest is niet op voorhand meer vanzelfsprekend.

---

² Den Hertog et al. (2006).

³ Een voorbeeld: in het weekend van 5/6 september 2009 vonden onder andere de volgende grote evenementen plaats: *Wooferland* in Spaarnwoude (4.500 bezoekers), *Valtifest* in Amsterdam (9.000 bezoekers), *Lief Festival* in Utrecht (5.000) en *Full House Festival* in Arnhem (9.000).

⁴ Bauman (2005).

⁵ Presdee (2000).

De elektronische dansmuziek beslaat een fors deel van de uitgaansmarkt.⁶ Binnen het genre zijn de feesten weer gericht op subgenres als hardcore, house en techno. Sommige groot-schalige dance events (zoals *Mysteryland* en *Loveland*) programmeren diverse muziekstijlen om aan de wensen van zoveel mogelijk doelgroepen te voldoen. Er worden weliswaar meerdere groepen op hun wenken bediend, maar de kans is aanwezig dat de 'oorspronkelijke' bezoekers het te commercieel gaan vinden. Het aandeel urbangerichte events is vergeleken met dance minimaal. *LatinVillage* is een uitzondering, met een outdoor- en diverse indoor-edities. Het feest trekt gemiddeld 10.000 salsa-, latin- en urbanhouseliefhebbers uit het hele land. Sommigen komen écht voor de muziek, terwijl anderen het feest aangrijpen om te flirten en 'zien en gezien' te worden.

STRP Festival

Een nieuw concept in Eindhoven met een internationale uitstraling. De doelgroep is erg divers. Het aanbod combineert technologie met dance en is vooruitstrevend. Grote techno namen als Laurent Garnier staan hier achter de draaitafels, maar ook exposities en workshops op het gebied van technologie zijn er te vinden. Alle zintuigen worden op scherp gezet door gebruik te maken van high intensity licht, video en audioprojectie.

Disco's, clubs en poppodia

Er bestaat geen wezenlijk, maar wel een gevoelsmatig verschil tussen een discotheek en een club.⁷ Disco's of discotheken worden eerder met rurale uitgaansgelegenheden geassocieerd en clubs met de verstedelijkte gebieden. Een club heeft doorgaans een hoger aanzien dan een discotheek. Clubs zijn gestileerder qua inrichting, personeel en programmering. Alles moet kloppen. In een discotheek staat er in de ene week een grote dj en is er de week daarop een schuimparty of schoolfeest. De samenhang ontbreekt omdat het voor elk wat wils is. Discotheken zijn vaak grote uitgaanslocaties, met diverse zalen waar verschillende muziekgenres worden gedraaid. De hitgevoelige muziek is laagdrempelig en mainstream en spreekt de jongste groep stappers (18 plussers) het meest aan. Plattelandsdiscotheken⁸ liggen vaak buiten de bebouwde kom.

De muziek in clubs betreft vaak trendsettende muziekstromingen die binnen de alternatieve niches in het urban en dance circuit worden gepresenteerd.⁹ Clubs zijn meer 'high end/upper class'. Het publiek wil zich van mainstream onderscheiden door een complexere

---

⁶ KPMG (2002).

⁷ Het bedrijf Horeca en Catering spreekt officieel van discotheken. De Koninklijke Horecabond maakte in haar prijzenbeoordeling van de Nightlife Awards 2007 onderscheid tussen danscafé, discotheek, club en uitgaanscentrum. Bij de Nightlife Awards 2009 worden de categorieën danscafé, club en mega club onderscheiden.

⁸ Plattelandsdiscotheken zijn o.a.: Bill's Bar, Lucky, Smithy's Palace en de Stapotheek.

⁹ Trendsettende clubs zijn o.a.: Escape, Trouw, Jimmy Woo, Matrixx, Bozzini, NOA, Off Corso, Thalia, Lexion, de Rechter, Winkel van Sinkel en Monza. De NOA in Leeuwarden is door een jury van de Nightlife Awards gekozen tot beste club van Nederland in 2009.

muzieksmaak en wil daarbij ook de saaie 'playsafe' concepten vermijden. Terwijl buitenstaanders niet op de hoogte zijn van 'goede' clubavonden weet de 'incrowd' dit meestal feilloos. Ofschoon dance en urban een spectrum van trendsettende stijlen vertegenwoordigen, richten steeds minder clubs zich exclusief op het urbanpubliek. Deze transitie was al gaande in 2006-2007. Urbanclubs draaien naast urban tegenwoordig vaker muziekstijlen die binnen het dancegenre vallen. In sterkere mate dan clubs hebben discotheken ook thema-avonden die variëren van 80's/90's classics en soul tot metal en skihut. Kortom: de muziekkeuze kan flink variëren en het hele 'witte' en 'zwarte' spectrum beslaan vanaf de jaren tachtig. De Randstad is vaak de bakermat voor trends die vervolgens worden opgepikt in andere (studenten)steden met een trendsettend en trendvolgend potentieel. Electro en minimal hebben zich volgens dit patroon verspreid.

De poppodia¹⁰ zijn met hun programmering steeds verder opgeschoven naar dance en na het millennium ook naar urban. Veranderingen worden hier vaak als eerste opgemerkt. De laatste jaren begint het rock- en popgenre zich meer te vermengen met elektronische beats. Een groot verschil met clubs en disco's is echter dat de poppodia vaak een structurele subsidie ontvangen. In de poppodia kan vrijwel elk denkbaar muziekgenre worden beluisterd en aanstormend (bekend of minder bekend) talent en nieuwe muziekstijlen worden hier vaak als eerste aan een groter publiek gepresenteerd. Vooral de podia in de grote steden zijn trendsettend in hun muziekprogrammering. Niet zelden scharen dance- en urbanliefhebbers de poppodia gewoon onder clubs.

Uitgaanscentra

Onder de uitgaanscentra vallen horecagelegenheden als danscafés, kroegen, chique bars en lounges die vaak in eenzelfde gebied liggen. Ook hier is soms enige overlap in terminologie. Wat voor de één een bardancing is, noemt de ander een veredelde kroeg. Amsterdam heeft met ongeveer 1.000 kroegen het grootste aantal horecavestigingen van alle gemeenten. Rotterdam heeft ruim de helft hiervan en Den Haag telt er ongeveer 350. Omdat in steden als Utrecht, Groningen en Enschede relatief veel studenten wonen, zijn er ook veel cafés. Was in Groningen in de Trendwatch (2006-2007) nog 1 op de 6 inwoners student, nu is dat aantal gestegen naar ruim 1 op de 4. Voorts zijn er echte kroegensteden als Maastricht, Breda, Leeuwarden en Nijmegen waar het marktplein, of de oude 'brink', het toneel is van het complete uitgaansleven. Naast discotheken en cafés, staan er ook bioscopen, restaurants en theaters.

Het bezoeken van cafés gebeurt doorgaans in de eigen regio. Ongeveer de helft van de platelandsjeugd gaat wekelijks naar een café, de rest minder vaak of zelfs helemaal niet. Het urbanpubliek brengt de minste tijd door in het café. Ze houden niet van smartlappen en zijn beducht voor de 'zuipcultuur' in kroegen. Kletsen bij de kapper is leuker dan in de kroeg. Ca-

---

¹⁰ Poppodia zijn o.a.: Paard van Troje, Paradiso, Simplon, Doornroosje, Tivoli, Effenaar.

fés, kroegen en bardancings zijn in de regel mainstream en trendvolgend, loungecafés eerder hip en trendsettend. De lounges worden vaak bezocht voor de 'echte' clubavond begint.

Banda Banda!

Uit onvrede met het Groningse kroeg- en uitgaansleven – grotendeels gedomineerd door studenten – zijn de razendpopulaire Banda Banda! feesten ontstaan. De website werft met: "Kun je nergens lekker dansen, gewoon, zoals jij wilt dansen? Tussen je grote, gedroomde familie op jouw privéfeestje? Wij weten het wel, maar weet jij ook van Banda!Banda!?"

Banda!Banda!'s zijn van oudsher ondergrondse dansfeesten. Ooit in Italië uit nood geboren, maar nu posthip en maandelijks ergens 'verborgen' in het centrum van Groningen. De locatie wordt pas kort van tevoren bekend gemaakt. De 'feestcoördinaten' worden bijvoorbeeld per mail doorgestuurd en moeten ontcijferd worden via Google Maps. Alsof je beste vriend(in) je een geheim verklapt. De feesten worden door oudere stappers met een 'jong hart' bezocht, die houden van de warmte, muziek, drank en de gratis kleine hapjes. De uitnodiging is zeer persoonlijk. De organisatie creëert met opzet een mysterieuze sfeer en exclusiviteit. Precies wat de doelgroep wil.

Afterparty's en thuisfeestje

Een klein deel van de uitgaanders hecht ook veel waarde aan afterparty's, op een locatie met een speciale vergunning, maar meestal bij iemand thuis na afloop van het feest. Soms is er na een groot event nog een officiële afterparty in een club of op een locatie die pas op het laatste moment bekend wordt gemaakt. 'Afteren' wordt vaak geassocieerd met extra druggebruik. Om het langer vol te houden of omdat je nog geen afscheid wil nemen van elkaar. De seksgerelateerde afters vinden in de privésfeer plaats.

Zowel regio- als kernpanelleden zien een forse toename van thuisfeestjes ter vervanging van een reguliere horecagelegenheid. Vooral het rookverbod en de strengere controles zouden hier debet aan zijn. Voordeel is dat er thuis eigen spelregels gelden rond druggebruik. Een andere reden zijn de stijgende drankprijzen. Thuis drinken blijft nu eenmaal een stuk goedkoper.

Setkenmerken

Leeftijd

Het uitgaanscircuit bestrijkt verschillende leeftijdsgroepen. In de grote steden zijn de clubs veelal gevuld met uitgaanders die wat meer geld te besteden hebben en in meerderheid tussen de 20-25 jaar zijn. In de trendsettende steden als Rotterdam en Amsterdam is een deel van de stappers zelfs ouder. Bezoekers onder de 25 jaar vormen een groot deel van het publiek in discotheken waar verschillende muziekstijlen te horen zijn. Opvallend is verder dat grote regionale uitgaanscentra veel bezoekers hebben van 16-20 jaar, soms zelfs jonger. Ou-

dere jongeren in de regio zijn vaak ook mobieler en trekken er vaak op uit naar uitgaansgelegenheden buiten de eigen regio.

Sekseverdeling

De sekseverdeling in het uitgaansleven is soms onevenwichtig. Over het algemeen is de verhouding jongens/mannen en meisjes/vrouwen in minder verstedelijkte gebieden schever (relatief veel jongens/mannen) dan in de grote steden. Er wordt soms een heel arsenaal open getrokken om deze verhouding wat meer in balans te brengen, omdat een ieder in horeca-land weet dat het je succeschansen vergroot als je voldoende vrouwelijke bezoekers hebt. Gratis of half entree voor vrouwen (Lady's night), een welkomstdrankje voor de dames of regels als 'elke mannelijke bezoeker moet in het gezelschap zijn van een vrouw', zijn vaak toegepaste technieken. Ook de muziek en entourage zijn belangrijk. Vocale R&B, 'soulvolle' house of latinhouse doen het altijd goed bij vrouwelijke uitgaanders, maar ook cocktails, mooie aankleding en/of andere vrouwvriendelijke details. Toch kan over het algemeen worden gezegd dat meisjes en jonge vrouwen volop participeren in de mainstreamgenres. De (meer alternatieve) subgenres – waaronder (minimal) techno, hiphop en hardcore – trekken relatief gezien de minste vrouwen.

Etniciteit

Het uitgaanspubliek in de Randstad is het meest gekleurd. De samensmelting van house met urban in de grote steden heeft gezorgd voor een 'eclectic house' genre. Deze stroming trekt een mengelmoes van culturen. De vele urbanavonden in grote clubs en poppodia in de Randstad worden bezocht door een dominant zwart publiek. In de (studenten)steden buiten de Randstad zijn de urbanfeesten minder populair omdat er minder aanwas is van allochtone jongeren. Toch blijkt dat, naast de allochtone plattelandsjeugd, steeds meer autochtone jongeren van urban houden. Nederlandstalige rap is in populariteit omhooggeschoten en valt in de smaak bij zowel allochtone als autochtone jongeren. Verder zijn de etnisch gemixte groepen op het platteland vaker gericht op verschillende muziekgenres in plaats van alleen op dance. De vrije festivals met funk, urban en hiphop zijn populair bij veel jongeren. Maar in het algemeen geldt nog steeds dat snelle muziek (meer *beats per minute*) een jonger en wit-ter publiek aantrekt. Een uitzondering hierop vormen jungle en drum 'n bass feesten, waar snelle breakbeats weer erg populair zijn bij zwarte stappers.

Opleiding en sociaaleconomische status

Bezoekers van de trendsettende horeca in grote steden zijn iets ouder en vaker hoger opgeleid dan de bezoekers in kleine steden en dorpen. Veel 'creatieven' trekken vroeg of laat naar de grote steden. De regiopanelleden vertellen dat er groepen jongeren zijn van uitsluitend (v)mbo niveau en groepen (o.a. alternatievelingen, skaters, rockers, punkers, goths) met verschillende (hogere) opleidingsniveaus. Er zijn ook groepen 'drop-outs' in het vizier van panelleden. Deze gaan vaak niet meer naar school en komen niet zelden uit probleemgezin-

nen. Hun motto is: *“live hard, die young”*. Ze staan op de laagste tree van de sociaaleconomische ladder. De hiermee gepaard gaande fatalistische houding brengt deze jongeren bij elkaar op locaties buiten het reguliere horecacircuit. In menige grote stad bepalen studenten sterk het uitgaansbeeld in cafés en clubs. De lager opgeleide werkende klasse domineert het horecacircuit in steden die minder studenten hebben.

Uitgaan in de Randstad en in de regio

We zijn ingegaan op de betekenis van het uitgaan en hebben we de verschillende uitgaanssettings en muziekstijlen belicht. Vervolgens zijn we ingegaan op de setkenmerken die zo bepalend kunnen zijn voor de sfeer in een uitgaansgebied, een club of party. Nu komen deze aspecten samen in achtereenvolgens: (1) de Randstad en de grote studentensteden en (2) kleine steden en het platteland.

De Randstad en grote studentensteden

In onderstaande tabel zijn de verschillende groepen stappers in de grote (studenten)steden schematisch weergegeven. Het uitgaansleven is onderverdeeld in vijf regio's. De typering van set en setting is gebaseerd op observaties van de 25 kernpanelleden en uit de doorlopende panelstudies in Amsterdam (Antenne) en Gelderland (Tendens). Zowel trendsetters als trendvolgers worden hierin meegenomen. We vergelijken nieuwe data met de gegevens uit de vorige Trendwatch (2006-2007) en volgen de dynamiek in het uitgaansleven. Een toename of popularisering van een fenomeen, scene, muziekstijl of uitgaan in het algemeen, wordt gekenmerkt met een (+). Als er sprake is van een afname of krimp van een fenomeen, scene, muziekstijl of uitgaan in het algemeen, dan wordt dit gekenmerkt met een (-). Bij een stabilisering van een fenomeen, scene, muziekstijl of uitgaan in het algemeen, wordt dit gekenmerkt met een (=).

Uitgaan in de Randstad en grote (studenten)steden			
Regio	Stad	Typering (set & setting)	Uitgaan en muziekscene(s)
Noord	Groningen	Trendsettend in regio. Veel studenten en caféhoppers, uiteenlopende stapscenes, vermengen gemakkelijk. Urbanscene (=), poppodium (+), bloeiende, laagdrempelige homoscene (=).	Innovatie in het uitgaansleven (-), urban festival (=), dance populair, kraakfeesten (-), 30+ feesten (+). Vrije sluitingstijden, feestgedruis tot de volgende morgen.
	Leeuwarden	Trendvolgend. Veel cafés en één hippe, upperclass club. Studenten, homo's.	Veel 'middle of the road' muziek, geen vrije sluitingstijden en meer afterparty-cultuur.

Uitgaan in de Randstad en grote (studenten)steden

<i>Regio</i>	<i>Stad</i>	<i>Typering (set & setting)</i>	<i>Uitgaan en muziekscene(s)</i>
West	Amsterdam	Trendsettend landelijk. Clubs (+), creatief/alternatief (=), kunstzinnig (+) multi-etnische stijlen/feesten (=), cafés & lounges (=), culiclubs (=), eclectisch, 'hedonistisch', homo.	Bruisend (+), urban (=) minimal techno (-), fetisj/kinky (=) upperground (+), afterparty's (+), ADE (+), dance events (=), underground (-), dub step (+).
	Rotterdam	Trendsettend, cafés en lounges, creatief potentieel (+), trendy clubs (=), playsafe clubconcept, multi-etnisch, homoscene, feestpotentieel komt niet echt uit de verf.	Crisis uitgaansleven, dance parade (=), festivals (+), urban (+), electro (+), hardcore (=), kraakfeesten (+), fetisj/kinky, grote dance events.
	Den Haag	Cafés en lounges (+), 'plat sjiek' publiek, trendsetters (-), alternatieve scene (+).	Uitgaansleven te mainstream (-), clubcircuit verdwenen (-), kraakfeesten (+), strandfeesten (+), minimal (+), cross-over kunst en dance (+).
	Zaanstad	Cafés, landelijke seksfeesten (-), clubcircuit (-), 'ordi-sjiek' publiek, veel (allochtone) Amsterdammers.	Dance en urban (=), hardcore (+), clubtrance (=), urban fetisj en kinky scene (+).
Oost	Nijmegen	Nieuwe trends in regio (+), bloeiende cafécultuur, alternatief, poppodium (+).	Dance en erotische feesten, ook R&B, disco, minimal techno (+).
	Enschede	Rijk studentenleven, caféstad: jong en oud, niet hip. Cultureel verantwoord (+).	Veel mix van R&B, hardcore, rock en skihut, grote concurrentie Duitse disco's. Komst cultureel uitgaanscentrum (+).
	Arnhem	Bekendste uitgaanscentrum in regio, veel clubs, cafés, restaurants.	Dance, urban & hardcore populair, grote dance party's in Gelredome.
Midden	Utrecht	Trendsettend, veel studenten (1:5 inwoners) multi-etnisch (=), culiclubs en exclusief (=), hip sjiek publiek.	Uitgaansleven is populair (=), urban (+), latin en bossa (=), grote dancescene, minimal techno, house, veel festivals (+).
Zuid	Eindhoven	Trendsettend in regio maar beperkt, weinig nieuwe initiatieven (-), divers uitgaansleven (-), studenten, creatief en 'klootjesvolk', hip wordt doorsnee (-), landelijke feesten () (+).	Veel laagdrempelige cafés (Stratumseind), urban (+), techno (+), goa (-), 'campingdisco' (+), underground (+), grote dance party's, multidisciplinair festival (+), cross-over technologie en dance (Strijp S).
	Venlo	Veel cafés maar weinig clubs en trendsettende scenes (-).	Hardcore (=), disco's in Duitsland, mellow dance en urban (+), dance festivals (+).
	Den Bosch	Trendvolgend, echte kroegenstad, culihip (=), geen clubleven.	Muziek van alternatief tot gezellig en Nederlandstalig, grootschalige dance events, geen kleinschalige dance feestjes.
	Tilburg	Caféstad (=), veel studenten. Trendy stappers trekken weg. Divers uitgaansleven (-), nieuwe initiatieven slaan niet aan.	Nederlandstalig, levenslied. Hardcore en hardstyle (=), Dance events binnenstad (-), afterdiscotheken (=), poppodium (+)
	Breda	Trendvolgend, kroegenstad, culihip (+).	Muziek van alternatief tot gezellig en Nederlandstalig, grootschalige dance events.

Kleine steden en het platteland

De tweede tabel bevat een regio-overzicht met de gegevens van 22 regiopanelleden (o.a. jongerenwerkers, preventiewerkers, agenten, disco-uitbaters en feestorganisatoren), die samen zicht hebben op 36 jongeren-netwerken. In het overzicht wordt niet gekeken naar het uitgaan in de grote stad, maar naar de favoriete (feest)settings in kleine steden en op het platteland. Deze liggen meestal in de eigen regio als het gaat om cafés, keten en jongeren-centra. Sommige locaties liggen ook buiten de eigen regio als het gaat om speciale discotheken, events of festivals. De voorkeur voor een muziekstroming speelt een grote rol in de bereidheid van jongeren om in en buiten de regio te reizen.

Uitgaan in kleine steden en op het platteland		
Regio	Typering (set & setting)	Uitgaan en muzikscene(s)
Noord (11)	'Gemengde hanggroepen', skaters, 'freakers', 'kansloze groepen', keetgroepen, Turken, Antillianen, Oostblokjongeren en veel gemengde groepen. In de buitendorpen voornamelijk autochtone jongeren. Meeste groepen (bijna) dagelijks op straat en andere locaties in hun woonwijk. Wijk verschaft identiteit. Jongeren-centrum geliefd "als er wat te doen is". Keten, schuren en garages en thuis. Cafébezoek door autochtone jeugd of oudere allochtonen.	Hardcore nog steeds populair bij autochtone hangjeugd. Verder hiphop, R&B, hardcore en house bij allochtone en gemengde groepen. Doorsnee plattelandsdisco draait: urban, top 40 dance, Nederlandstalig, rock en feestmuziek. Urbanfestivals geliefd bij de allochtone jeugd. Vooral (platteland)sdisco's in de omgeving i.p.v. stad Groningen of Leeuwarden, soms Duitsland. Hardcoregroepen reizen ver voor grote landelijke party's. Zo ook urbanminded publiek.
West (6)	Autochtone hangjeugd, skaters, rockers, gothic, maar ook Antillianen, Marokkanen, Surinamers, Molukkers. 'Gematigde urbangroepen' en wat oudere groepen uitgaanders (beide multicultureel). Pleintjes, op straat, in de auto. In het dorp hangen. Privéfeestjes thuis. Jongeren-centra druk bij vrije inloop en workshops voor urbanjeugd.	Nederlandstalig, top 40, mainstream, electro, house, R&B, hiphop, gothic, skihut. Ook veel (Nederlandstalige) rap onder zowel de allochtone als autochtone jeugd. Urbanminded publiek in meer verstedelijkte gebieden, deels gefuseerd met housepubliek. Nieuwe multicultigroepen naar discotheken in de Randstad of zelfs Duitsland. Veel buiten de regio. Autochtone mainstreamgroepen naar discotheken. Jumpstyle is uit. Aanbod dance events in de regio blijft groot (<i>Awakenings, Dance Valley, Mysteryland</i> e.d). Ook veel goed bezochte regionale feesten.
Oost (3)	Veel uitsluitend autochtone hanggroepen in de randgemeenten van grotere steden, Jongeren-centra en voetbalkantines als ontmoetingsplek. Hangjongeren erg wijkgericht. Turkse, Syrische, Poolse en Marokkaanse groepen of een mix hiervan. Schoolpleintjes en parkjes als hangplek. Buurtcafé's in opkomst. Overige café's voor ouderen (autochtonen).	Grote 'boerendisco's', tentfeesten en regionale feesten populair. Opleving bandjescultuur. Hardcorejeugd bezoekt ook fanatiek party's buiten de regio. Duitse discotheken bij allochtonen populair. Hardcore, hardstyle, Nederlandstalig. Op straat ook reggae, R&B en rap in dezelfde groepen. Allochtonen selectiever in clubkeuze. R&B themafeesten populair en bereid hiervoor te reizen.

Uitgaan in kleine steden en op het platteland		
Regio	Typering (set & setting)	Uitgaan en muziekscene(s)
Midden (1)	Nederlandse, Marokkaanse en Antilliaanse jeugdgroepen. Op straat, thuis, winkelcentra, voetbalkantine of jongerencentrum. Autochtone groepen nog dorpsidentiteit.	R&B, rap, hardcore en Nederlandstalig. 1-2 keer per jaar naar grootschalige evenementen. Marokkanen en Antilianen naar clubs met o.a. R&B en reggaeton.
Zuid (14)	Autochtone jeugd, maar ook gemengd met Turken en Marokkanen. Ook Polen, Portugezen en Molukkers in Zeeland. Underground, 'Pinkpopjeugd', Lonsdalers, 'experimenterende jongeren', skaters, gothics, boeren, ravers, gabbers, zwervjongeren. Zeeuwse steden heel multiculti, dorper blanker en 'gereformeerd'. Locaties: pleintjes, parken, centrum met koopavond, keten, privéfeestjes. Sommige cafés zijn 16+, de rest voor ouderen. Undergroundfeesten in tunnels, onder bruggen en bij poppodia.	Hardcore, hiphop, pop, house, rock, dance, techno. Jumpstyle is uit. Hardcoregroepen in sommige dorpen luisteren op straat liever naar hiphop, rap en Nederlandstalige muziek dan naar dance en trance. Allochtone jongeren naar urbanfeesten in disco's van grote stad; Hardcorefans reizen veel en vaak, binnen en buiten de regio. Opleving bandjescultuur. Bloeiende housescene. Veel grote evenementen (carnaval, Pinkpop en dance feesten). Grote plattelandsdisco's draaien: mainstream top 40, après-ski, house en hardcore. Urban wint aan populariteit in clubs en discotheken. Techno en electro stijgen in het illegale circuit.

Uitgaansnetwerken, muziekgenres en lifestyle

Dance en urban zijn de grote paraplu waaronder veel muziekstromingen schuilen. Overigens zijn veel subgenres met alle hypes eromheen nooit statisch. Scenes groeien, andere krimpen of maken een cross-over naar een nieuwe stijl. Dance heette vroeger gewoon house, maar is in de jaren negentig geëvolueerd tot wat we nu dance noemen. House is nu een substroming onder **dance**, waar ook hardcore, goa, drum 'n bass, tekno, dubstep, trance, etc. toe behoren. Onder **urban** vallen hiphop, rap, R&B, dance hall, grime, reggae, bubbling en reggaeton. Het onderscheid tussen urban en dance is soms diffuus. Velen vinden dat drum 'n bass onder urban hoort, omdat hier veel 'zwart' publiek op af komt, net als de etnisch zeer mêleerde latinhouse.

De grens tussen mainstream en de witte, zwarte en etnisch gemengde alternatieve subgenres is duidelijker. Voorbeelden van mainstream dance zijn trance en house; bij urban is dit R&B. Alternatieve stijlen zijn tekno en dubstep (dance) en hiphop (urban). Sommige alternatieve subgenres zijn niet trendsettend, zoals hardcore (dance) en reggae (urban). Ofschoon veel netwerken primair op muziekstijlen zijn georiënteerd, zijn er ook stapgroepen die meer focussen op lifestyle (o.a. kinky, homo's, krakers).

In het onderstaand modelschema zijn alle netwerken uit het kern- en regiopanel bijeengebracht. Van linksaf gezien zijn er eerst de trendsettende panelnetwerken die het alternatieve segment van het uitgaansleven en trendvolgende die de mainstream vertegenwoordigen. Alternatief is meestal gevestigd in de Randstad/West en de grote steden in de overige regio's;

mainstream eveneens in de grote steden, maar ook op het platteland. Zowel alternatief als mainstream kent een dance en een urban segment, waarbij alternatief ook uit (sub)scenes bestaat die primair de nadruk leggen op innoverende of underground stromingen. Het alternatieve segment omvat ook scenes waar lifestyle belangrijker is dan muziek(voorkeur), zoals in het homo-, kinky en fetisch circuit.

Daarnaast staan in het modelschema per segment de omvang van het gebruik van een bepaald middel en de dynamiek (toename, stabiel, afname). Dit schema (voorbeeld hieronder) zal in de komende hoofdstukken gebruikt worden om de verspreiding én de dynamiek van het gebruik van een bepaald middel binnen de segmenten weer te geven.

Middel (bijv. cannabis)		Gebruik	Dynamiek
Mainstream	Dance		
	Urban		
Alternatief	Dance		
	Urban		

Gebruik	
	1-10
	11-25
	26-50
	51-75
	76-100

Dynamiek	
	--
	-
	=
	+
	++

Mainstream: trendvolgende muziekstromingen

House

House hoor je in bijna elke club in de stad, maar ook daarbuiten. De nadruk ligt tegenwoordig (weer) meer op vocalen en *groove* en minder op elektronisch. Er worden vele verschillende varianten gedraaid in clubs en discotheken. Urban- en latinhouse is gericht op een meer urbanminded publiek en trekt hierdoor ook de gekleurde uitgaanders. Latinhouse is als muziekstijl altijd vertegenwoordigd op het populaire event *LatinVillage*.¹¹ Club- en deephouse is overwegend blank, al lijken de etnische grenzen wat te vervagen. Allochtone uitgaanders die eerst naar urban en latinhouse gingen, stromen soms door naar andere elektronische muziekgenres in het clubmilieu. Zo is er in het trendvolgende segment al veel vermenigting tussen autochtone en allochtone stappers.

¹¹ Urbanhouse en latinhouse zijn ook te horen in de strandtenten op Bloemendaal en Scheveningen, net als in clubs als de Thalialounge en Off Corso in Rotterdam.

Een fors deel van de houseliefhebbers woont in de grote steden. Het gros is tussen 18 en 25 jaar en de afgelopen vijf jaar is de stroming etnisch gevarieerder. Er is veel aandacht voor uiterlijk vertoon. Flaneren langs strandtenten en cocktails drinken onder het genot van de klanken van David Guetta, Chuckie en Don Diablo, zijn een geliefde bezigheid. Maar ook veel hippe clubs en lounges draaien de hele avond (soulvolle) deephouse. Stappers vinden de hedendaagse house lekker in het gehoor liggen. Je kunt erbij relaxen zonder je meteen uit te hoeven putten op de dansvloer en de hoge hakken gaan de hele avond mee.

Trance

Deze 'zachte' muziekstroming heeft veel aanhangers in Nederland, al vindt er ook vermeniging plaats met house en techno. Trance heeft een eentonige beat waar percussie in wordt gemengd. De nadruk ligt op de melodie en het opbouwen naar een hoogtepunt. Onder uitgaanders zijn dj's als Tiësto en Armin van Buuren geliefd. De populariteit van trance valt af te lezen aan de vaste programmering in grote clubs en op events zoals het immer uitverkochte jaarlijkse *Sensation White*. Voor veel bezoekers gaat het hier naast de muziek ook om de beleving van het 'totaalconcept'. Bezoekers van trancefeesten zijn doorgaans wat ouder, meer gefortuneerd en woonachtig in de stad of een Vinexwijk.

Hardcore

Deze hardere stijl heeft nog steeds veel (voornamelijk mannelijke) aanhangers in Nederland. Het fundament van deze muzikscene wordt gevormd door het snelle muziekritme van de bassdrums, dat met 200 beats per minute (BPM) in de hoogste categorie zit. Wellicht is dit ook een reden waarom meiden (20-35%) fors in de minderheid zijn. Liefhebbers van hardcore en aanverwante stromingen zijn overwegend laag opgeleid, blank en woonachtig in de meer rurale gebieden. In de woorden van een panellid: "Hoe kleiner het dorp, hoe groter de hardcorescene" (KG6:Zuid). Vooral in de zuidelijke, oostelijke en noordelijke regio's komt veel hardcore voor. Een uitzondering hierop vormt de hardcorescene in Rotterdam. Deze stad kent ook een oudere garde die wel hoger opgeleid is, "een 'aardige' baan heeft, niet meer zo'n feestleventje leidt en drie keer per jaar vlamt op een hardcorefeest" (KU4:West). Het sterke gevoel van saamhorigheid is inherent aan deze jongerencultuur. De stilering is gericht op uiterlijke kenmerken als kleding van hardcoremerken (o.a. *100% Hardcore*, *Pitbull* en *Hooligan*) om zo hun 'lidmaatschap' te tonen. Op de agenda staan elk weekend talloze grote en kleine hardcore feesten en feestjes in het hele land, die ook fanatiek worden bezocht. De locaties variëren van sport- en veehallen en beursgebouwen tot buurthuizen en jongerencentra, maar bijvoorbeeld ook discotheek Outland in Rotterdam programmeert vaak hardcorefeesten. De reguliere horeca is vaak angstig om hardcore te programmeren vanwege het (vermeende) druggebruik, de (veronderstelde) rechts-extremistische opvattingen en de extreme muziek. Volgens panelleden is vooral het rechts-extremisme achterhaald. Dit taaie issue komt telkens terug terwijl veel jongeren niet begrijpen waarom, net als jongerenwerkers die geregeld zien dat de witte hardcore met allochtonen zit te gamen in het lokale buurt of

inloophuis. Als iemand hulp nodig heeft met de scooter wordt die ongeacht de kleur aangeboden. Het uiterlijk vertoon van hardcore is minder uniform. Trainingsbroeken, ontblote bovenlijven en geschoren hoofden zijn nog steeds te zien op *Thunderdome* en *Masters of Hardcore*, maar het genre is toch minder eenkennig.¹² Volgens het regiopanel luisteren veel hardcorenetwerken graag naar Nederlandstalige rap en onvervalste smartlappen. Een uitgaander (RU3:Zuid) vertelt: “Vroeger gaf de muziekstijl identiteit aan de groep. Je mocht alleen naar hardcore luisteren, al vond je andere stijlen ook leuk. Nu is het steeds meer geaccepteerd om je brede(re) smaak kenbaar te maken tegenover de groep. Maar de groep wil wel exclusief blijven door geen ‘wannabees’ te tolereren.”

Mainstream urban

Het melodieuze R&B gaat bijna kopje onder in Nederland. Volgens kenners ligt dit niet zo zeer aan de stappers die graag de R&B hits willen horen, maar komt het omdat meer urban dj's zich zijn gaan toeleggen op house. Hierdoor schuift het R&B publiek richting urbanhouse. Voor de R&B jongeren die niet meer geassocieerd wilden worden met de ruzieachtige sfeer op de grote R&B events en in de clubs is dit een positieve ontwikkeling. Afgaande op het regiopanel wordt urban mainstream populairder. Naast etnisch gemixte groepjes jongeren luisteren ook rurale witte jongeren meer naar hiphop¹³ en rap (*verticale verspreiding*). Niet in het uitgaansleven, maar wel bij het ‘chillen’ op straat, in de auto of het jongerencentrum. Ook de Nederlandstalige rappers (blank of gekleurd)¹⁴ zijn populair, ten koste van het ‘gangstarap’ genre. Mainstream urban is meer gericht op materialisme en uiterlijk vertoon. Zowel in de minder als meer verstedelijkte urbannetwerken dragen de jongens vaak lage broeken, petjes en schoenen in dezelfde kleur, en diamantjes in de oren. Meiden besteden aandacht aan hun kleding, nagels en haar.

Alternatief: trendsettende muziekstijlen

(Minimal) technoscene

Het (minimal) technogenre was de afgelopen jaren erg populair. Vanuit de oorspronkelijke subgroep in de Randstad verspreidde dit genre zich naar vergelijkbare groepen in andere de-

---

¹² Moors (2007); Homan (2006).

¹³ De hiphop die populair is in de trendvolgende urbannetwerken is muziek van artiesten als 50 cent, Lil' Wayne en Flo Rida. Rappers als 2Pac, Snoop Dogg, Busta Rhymes en de Wu Tang Clan hadden eerst alleen aanhangers in de alternatieve hiphopscene. Daarna is hun genre gehorizontaliseerd en geverticaliseerd, waardoor ze konden doorbreken naar het grote (mainstream) publiek. De meer alternatieve hiphoppers zijn er nog wel, maar deze aanhangers luisteren naar muziek die een alternatief biedt op de huidige ‘gangstarap’.

¹⁴ Bekende namen zijn Dio, De Jeugd van Tegenwoordig, The Opposites, Kempi, Diggy Dex. Overal in het land zijn er acts van deze en vele andere rappers te zien. Zowel in de steden als in dorpen op het platteland.

len van het land (*horizontale verspreiding*). Door de popularisering van het genre twijfelen sommige panelleden of het écht gaat om de muziek of ook om het 'hipheidsgehalte'. Over de dansbaarheid ervan lopen de meningen sterk uiteen. Minimal, dat na de eeuwwisseling een reactie was op de almaar harder wordende techno, is inmiddels zo verhipt dat trendsetters weer rauwe, pure techno willen. De (minimal) technoscene is studentikoos, artistiek, trendy alternatief, drugslievend, individualistisch en wat ouder dan de gemiddelde partyganger.

Urban alternatief

De alternatieve subgenres binnen urban (hiphop, drum 'n bass, dubstep, grime) vertonen – met uitzondering dan van het druggebruik – veel overeenkomsten met het (minimal) techno publiek. De aanhangers zijn a-commercieel, alternatief trendy, veelal woonachtig in de grote stad en vaak ook kunstzinnig, met passies als breakdance, *spoken word* en graffiti. Zij nemen afstand van de R&B massa, willen ook niet worden geschaard onder het kopje 'urban', delen een fanatieke voorliefde voor de muziek en teksten en zijn vaak maatschappelijk bewust.

Erotisch segment

De erotische homo- en heteroscene is meer gericht op lichamelijke aspecten dan op muziek. Het draait vooral om soft of hard, fetisj of kinky, wél of juist niet aanraken, extravaganza en sensualiteit. De erotische feesten in Nederland¹⁵ worden heel goed bezocht (*horizontale verspreiding*), wat volgens uitgaander (KU2:West) wel weer vervlakking in de hand werkt en ten koste gaat van de intieme sfeer. Hoewel het publiek vaak ouder is dan de gemiddelde stapper blijft er voldoende aanwas van jongere nieuwelingen. Daarvan laten de meesten zich na een paar keer niet meer zien. Ze voelen de scene volgens ingewijden niet genoeg aan. Mogelijk zijn de fetisj feesten ook te extreem voor de nieuwe generatie. Naast de meer underground gerichte erotische feesten timmeren ook themafeesten met een mild erotische programmering¹⁶ flink aan de weg door hun pijlen te richten op het jongere 'stoute' uitgaanspubliek.

Underground feesten

Elke stad heeft een kleine of bloeiende undergroundscene van krakers, kunstenaars en/of 'normale' uitgaanders, die elkaar treffen op locaties waar minder toezicht is dan gebruikelijk in het uitgaansleven. Illegale feesten zijn vaak gratis en worden buiten het reguliere horecacircuit, zonder toestemming en vergunning van de gemeente georganiseerd op locaties als loodsen, bunkers, tunnels en leegstaande panden of een braakliggend terrein. De feesten zijn geheim en worden via de interne tamtam bekend gemaakt. De bezoekers voelen zich hier meer thuis dan in het 'gelikte' reguliere en commerciële feestcircuit. Vooral de tekno-

---

¹⁵ Feesten als *Siberia*, *Wasteland*, *BITCH*, *Clinix*, *Elixer* en *Dominatrixx*.

¹⁶ Feesten zoals *Ex Porn Star* en *Goldmember*.

en psytrancescene worden als underground geclassificeerd. Vergeleken met de psytrance-publiek is het teknopubliek jonger, alternatiever en politiek radicaler. De psytrancescene is gemoedelijker, kleurrijker en extroverter. De grootste scenes bevinden zich in Groningen, Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Eindhoven.

Trends uitgaan in Nederland

- » **Bezoekersaantallen club- en discosector lopen terug.** Vooral clubs en discotheken buiten Amsterdam en Rotterdam zien een daling in het aantal bezoekers.
- » **Amsterdam en Rotterdam** blijven de feeststeden, maar muzikale en (sub)culturele vernieuwing lijkt steeds minder plaats te vinden in Rotterdam. Urban en eclectische house voeren hier de boventoon. In reactie op de snelle mainstreaming van (nieuwe) alternatieve en subculturele concepten gaan trendsetters in de steden op zoek naar iets nieuws.
- » **Mainstreaming dance industrie.** Party's worden steeds groter, massaler en commerciëler. Partyorganisatoren moeten ook rekening houden met de 'nieuwe' generatie bezoekers, waardoor de 'oude' garde (en vaak de echte liefhebbers) weer op zoek gaat naar nieuwe, intieme en minder commerciële feestjes
- » **Populaire muziekgenres.** Hardcore en hardstyle zijn nog steeds streng vertegenwoordigd bij jongeren op het platteland en in steden als Tilburg en Rotterdam. Minimal lijkt meer te mainstreamen in de grotere (studenten)steden waardoor de behoefte aan de rauwe techno weer groeit. Jumpstyle is helemaal uit. Urban is voor een groot deel gefuseerd met house in de steden. Op het platteland luisteren meer 'blanke' netwerken ook graag naar urbanmuziek. Vooral Nederlandstalige rap is populair.
- » **De erotische scene** verliest de intieme sfeer als gevolg van horizontale verspreiding. Daarnaast is er een toename in mild erotische feesten. Deze feesten trekken een jonger publiek dat graag proeft van de erotiek, maar niet de extremiteit wenst van de 'echte' erotische scene.

04 ZEROTOLERANCE

Hoewel het Nederlandse drugsbeleid en haar uitgangspunten uniek zijn in de wereld, ligt de Nederlandse wetgeving grotendeels in het verlengde van de internationale verdragen. Ze mag immers niet afwijken van de ondertekende verdragen of afspraken voor de bestrijding van de handel in verdovende middelen met de Europese Unie en Verenigde Naties.¹ Dit neemt niet weg dat Nederland een zekere traditie van ‘eigenzinnigheid’ heeft, die onder andere tot uitdrukking komt in haar initiërende rol op het terrein van risicobeperking (*harm reduction*). In Nederland wordt het begrip ‘risico’ ruimer opgevat dan in veel andere landen, waar risico’s primair verbonden zijn aan het gebruik van een psychoactieve stof (drug). Er wordt in ons land namelijk ook rekening gehouden met de ongewenste gevolgen van een drugsverbod voor de criminaliteit en marginalisering van gebruikers. Omdat er ook met het algemeen maatschappelijk belang rekening wordt gehouden, richt het drugsbeleid zich daarom tevens op het voorkomen en beperken van de risico’s van druggebruik voor de gebruiker, zijn directe omgeving en voor de samenleving (‘harm reduction’). Drie uitgangspunten staan hierbij centraal: (1) de vraag naar drugs wordt ontmoedigd door goede preventie en het bieden van hulpverlening; (2) het aanbod van drugs wordt tegengegaan door bestrijding van grootschalige productie, handel en georganiseerde criminaliteit; en (3) druggebruik mag niet leiden tot verstoring van de openbare orde of andere overlast. Vooral over het derde uitgangspunt is als gevolg van de zero-tolerance benadering (‘nultolerantiebeleid’) in de afgelopen jaren veel commotie ontstaan. Dit beleid wekt op zijn minst de schijn dat er zo langzamerhand sprake is van een kentering in het opsporingsbeleid dat duidelijke trekken vertoont van een functievoerschuiving in het strafrecht.²

Drugsjacht op dancefeesten?

Geconfronteerd met bovenstaande verdenking, is het opmerkelijk dat justitie en politie in het verleden geregeld hebben verklaard dat er geen sprake is van een beleidsverandering inzake dance events. In vragen aan de minister aangaande ‘drugsjacht op dancefeesten’ van Tweede Kamerlid Albayrak (PvdA)³, antwoordden de ministers van Justitie en VWS in januari 2007 dan ook dat er “[...] geen sprake is van een drugsjacht, maar van een gericht opspo-

---

¹ Blom (1998; 2008).

² Struijs (2009), Schuyt (2006).

³ Antwoorden van de ministers van Justitie en van Volksgezondheid, Welzijn en Sport op de vragen van lid Albayrak (PvdA) over drugsjacht op dancefeesten. Ingezonden 18 oktober 2006, nr.2060701570.

ringsonderzoek naar handelaren in verdovende middelen. Dit soort onderzoeken wordt gedaan om de handel in drugs en het in bezit hebben van grote hoeveelheden drugs op dancefeesten tegen te gaan". De ministers geven voorts aan dat ze in het gevoerde drugsbeleid het belang onderkennen van gezondheidsbescherming, voldoende toezicht en voorlichting van hulpdiensten et cetera en wijzen tevens op de mogelijke nadelige gevolgen van strafrechtelijk optreden tegen personen met een gebruikershoeveelheid. Evenwel blijft het van groot belang dat wordt opgetreden tegen handel in drugs en in het bezit hebben van grote hoeveelheden drugs.

Dit antwoord strookt met het standpunt dat druggebruik nog steeds primair als een volksgezondheidsprobleem wordt gezien, met als doel het voorkomen en beperken van de risico's van druggebruik. Aanvullend op de Opiumwet heeft het OM beleidsrichtlijnen opgesteld ten aanzien van opsporing en vervolging: er dient geen gerichte opsporing of in verzekeringstelling plaats te vinden bij een geringe hoeveelheid voor eigen gebruik van de middelen vermeld op lijst 1 (harddrugs).⁴

Niettemin stemt het antwoord van de ministers niet iedereen tot tevredenheid, omdat de praktijk volgens preventie-instellingen, danceorganisaties en onderzoekers anders uitwijst. Hoewel empirisch onderbouwde indicaties van een toename in grootschalige handel ontbreken, spreekt de Amsterdamse burgemeester Cohen over 'pakezels' die met drugs op dancefeesten zouden lopen. Uit de politievangsten op feesten zou namelijk blijken dat veel gebruikers met meer dan de toegestane gebruikershoeveelheid worden gesignaleerd en aangehouden. Of we bij het bezit van 6 tot 10 pillen al kunnen spreken van een grote hoeveelheid drugs is een interpretatiekwestie die tot veel verwarring en discussie leidt.

Om meer helderheid te krijgen over de achtergrond en reikwijdte van zerotolerance, vragen medewerkers van de Jellinek in mei 2008 aan het Parket-Generaal of deze de constatering onderschrijft dat er een verschuiving in (de handhaving van) het drugsbeleid en de richtlijnen heeft plaatsgevonden met name richting consumenten van hard- en softdrugs. Dit antwoordt dat het huidige opsporingsbeleid in de vier arrondissementen (Utrecht, Haarlem, Amsterdam en Arnhem) inderdaad strenger is dan gesteld in het antwoord van de ministers in 2007 op de eerdergenoemde Kamervragen: "Opsporing richt zich bij dancefeesten niet primair op verkopers van (hard)drugs maar op alle bezitters van drugs". Volgens het Parket-Generaal komen de beleidsuitgangspunten van de vier arrondissementsparketten overeen, met als centraal element dat een dancefeest drugsvrij hoort te zijn. Het Parket geeft aan dat men wil aansluiten bij de geldende lijn ten aanzien van drugsbezit en -gebruik buiten dansfeesten en deels door het belang van de handhaving van de rechtsorde, in het bijzonder handhaving van de Opiumwet. Daarbij wordt het gezondheidsperspectief meegewogen.

Moeten we op grond van deze informatie concluderen dat de ministers niet goed zijn geïnformeerd over de werkelijke strekking en reikwijdte van de opsporingsactiviteiten, of heeft zerotolerance – het actieve streven naar drugsvrije feesten – in de afgelopen jaren op het

---

⁴ Van Ooyen-Houben (2006).

lokale niveau een eigen autonome dynamiek gekregen die niet meer overeenstemt en soms botst met de oorspronkelijke uitgangspunten van het nationale drugsbeleid?

Zerotolerance ondanks dalende ecstasytrend

Feit is dat in verschillende arrondissementen (waaronder de vier bovengenoemde) justitie en politie door middel van nieuwe beleidslijnen in de driehoek intussen het standpunt huldigen dat drugsbezit, -handel én openlijk gebruik op grootschalige dancefeesten voortaan als ongewenst worden gezien en zo nodig met een zerotolerance aanpak moet worden bestreden. Concreet betekent dit dat danceorganisaties bij de aanvraag van hun evenementenvergunning in toenemende mate worden geconfronteerd met nieuwe door de politie opgestelde voorwaarden. Voorts blijkt dat de politie intensiever is gaan controleren, observeren en optreden wanneer betreffende afspraken onvoldoende worden nageleefd.⁵

Als we kijken naar het aantal aanhoudingen op grootschalige Nederlandse dance events in de periode 2005-2008 (o.a. *Awakenings*, *Qlimax*, *Dance Valley*, *Mysteryland*, *Trance Energy*, *Sensation*, *Free Your Mind*) dan komt de schatting van het aantal bezoekers dat werd verdacht van drugsbezit, -handel en openlijk gebruik uit op enkele duizenden. Het grote aantal aanhoudingen roept de vraag op of de politie iets verontrustends waarneemt op dancefeesten dat de gezondheidsinstellingen en monitoringsystemen misschien ontgaat. Of moeten we misschien constateren dat politie en justitie door middel van het zerotolerancebeleid een eigen 'crimineel momentum' heeft weten te creëren om (tijdelijk) de aandacht te vestigen op het grootschalige gebruik op dergelijke evenementen?

Indien we het aantal incidenten (agressie, vechtpartijen, etc.) afmeten aan het aantal bezoekers op dance events in Nederland, dan is vooralsnog weinig reden tot ongerustheid.⁶ Ook uit de registratie van middelengerelateerde incidenten van de eerstehulpverleners op Nederlandse dance events tussen 1997-2006 komt een beeld naar voren van matiging. Het aandeel middelengerelateerde incidenten halveerde in deze periode van 58% naar 28%. Het percentage ecstasygerelateerde incidenten daalde eveneens fors en is sinds 2004 zelfs ingehaald door het percentage alcoholincidenten.⁷ Hoewel bezoekers van dance events hogere prevalentiecijfers laten zien dan clubbezoekers, is er na de eeuwwisseling over de hele linie een tendens van meer beheerst gebruik.⁸ Incidenteel 'bingen' van veel pillen komt weliswaar nog voor, maar de rondlopende 'pillenkop' staat steeds vaker voor schut bij vrienden.⁹ Ver-

---

⁵ Het Amsterdamse politiekorps loopt in deze nieuwe ontwikkeling voorop doordat er ook gebruik gemaakt wordt van het HIT (Horeca Interventie Team) dat haar bevindingen op dance events onder andere rapporteert aan de beleidsdriehoek en het stadsdeel dat de vergunning heeft verleend.

⁶ Schaap et al. (2009).

⁷ Krul (2008).

⁸ Benschop et al. (2009).

⁹ Nabben et al. (2007).

uit het hoogste percentage ecstasygebruikers werd in 2001-2002 gerapporteerd onder bezoekers van dance events.¹⁰ Voorts blijkt de ervaring of verwachting van negatieve lichamelijke en emotionele gevolgen van ecstasygebruik steeds meer jongeren ervan te weerhouden om te gebruiken en/of hen ertoe te bewegen hun gebruiksfrequentie te minderen.¹¹ De gemiddelde leeftijd van huidige ecstasygebruikers in Amsterdam is gestegen van 25 jaar in 1997 naar 28 jaar in 2005.¹²

Tussen voorzorg en preventie

Ondanks het feit dat zowel kwantitatieve als kwalitatieve parameters een dalende trend in ecstasygebruik indiceren sinds het begin van de 21e eeuw, trekken drugsincidenten op dance events de laatste jaren toch opnieuw de aandacht van media en bestuurders. Met enige regelmaat verschijnen er berichten over druggebruik op dance events, waarbij de drugsreputatie van dancefeesten telkenmale wordt bevestigd.¹³ Volgens critici gaat hier feitelijk niet om een nieuw drugsfenomeen, maar om een grootschalige zerotolerance aanpak van de politie. Het opportuniteitsbeginsel, dat decennialang uitgangspunt is geweest in het Nederlandse drugsbeleid, zou door het huidige zerotolerancebeleid steeds meer onder druk zijn komen te staan.¹⁴ De nieuwe mores lijken vooral te zijn ingegeven door een hogere prioriteit van het Openbaar Ministerie (OM) aan met name gebruik en bezit van drugs bij de individuele gebruiker, wat als een aanscherping van de landelijke richtlijnen kan worden uitgelegd. Een duidelijke trendbreuk met de voorgaande jaren is vooral dat het bezit van cannabis (ook minder dan 5 gram) niet meer wordt gedoogd op veel feesten. Softdrugs krijgen steeds meer dezelfde status als harddrugs toebedeeld. Voorts worden er in toenemende mate 'wasstraten' ingericht om de stroom verdachte bezoekers zo efficiënt mogelijk af te handelen en door te verwijzen naar de dienstdoende (hulp)officier van justitie. Wie meer dan de toegestane hoeveelheid drugs bij zich heeft krijgt de mogelijkheid om de boete ter plekke te betalen. Het invorderen van boetes op feesten is hiermee een noviteit.¹⁵

Door actieve opsporing op en rond dancefeesten lijkt de oorspronkelijke balans tussen justitie en gezondheid verstoord, doordat de politie zich nadrukkelijker manifesteert en zich meer is gaan bekommeren om de volksgezondheid. In sommige gemeenten geeft de driehoek van justitie, politie en openbaar bestuur een grotere prioriteit aan het strenger optreden van bezit en gebruik van drugs. Op de feestvloer zijn de politie en het OM, zo blijkt uit

---

¹⁰ Ter Bogt & Engels (2005).

¹¹ Nabben, et al. (2007); Ter Bogt & Engels (2005); Engels & Ter Bogt (2004).

¹² Van Laar et al. (2008).

¹³ Schaap et al. (2009).

¹⁴ Tellegen (2008).

¹⁵ Struijs (2009).

gesprekken met politiemensen en officieren van justitie, er in de regel van overtuigd dat gezondheidsproblemen, illegale dealactiviteiten en druggebruik op deze wijze beter kunnen worden bestreden. De oorspronkelijke ‘harm reduction’ benadering komt hierdoor verder onder druk te staan doordat de politie naast openbare orde ook aan ‘veiligheid’ een groter gewicht toe lijkt te kennen. Wat begon als aanpak tegen handel op dancefeesten, heeft zich inmiddels uitgebreid naar controle van alle bezoekers, bezitters en gebruikers van drugs. Het ‘gevoel’ dat er recht wordt gedaan, is volgens de rechtsfilosoof Van Oenen tegenwoordig minstens zo belangrijk als de vraag of er ook ‘werkelijk’ recht wordt gedaan.¹⁶

Om de verschuiving naar een meer proactieve aanpak van veiligheid te begrijpen is het van belang om twee verschillende benaderingswijzen te schetsen van de veiligheidsproblematiek, te weten: preventieve- en voorzorgsmaatregelen. Ewald constateert dat de wetenschap het steeds minder eens is over de aard en reikwijdte van potentiële gevaren, waardoor er altijd wel een groep of fractie is die een bevinding in twijfel trekt.¹⁷ Terwijl preventie op ratio gebaseerde maatregelen treft die gericht zijn op ingeschatte, voorziene risico’s, gaan voorzorgsmaatregelen eerder over onaangekondigde of onzekere situaties, kortom om potentiële gevaren en risico’s die niet meteen onmiddellijk zijn aan te tonen.¹⁸ De (irrationele) maatregelen van de voorzorgsoptiek zijn vergeleken met die van preventiemaatregelen (rationeel) veel minder afgestemd op de mate van bedreiging. De kritiek luidt dat de politie door het treffen van voorzorgsmaatregelen het feit negeert dat dit mogelijk tot nieuwe onvoorzene risico’s leidt.¹⁹ Was preventie volgens Schuilenburg nog gebaseerd op een objectieve inschatting van de risico’s, in de huidige veiligheidsdoctrine worden “in een hang naar zekerheid, [...] steeds meer voorzorgsmaatregelen genomen die tot doel hebben een maximale veiligheid te bereiken zonder dat er een concrete aanwijzing is of onomstotelijk vaststaat dat het gevreesde risico zich ooit zal voltrekken”.¹⁸

De mythe van zerotolerance?

Onderzoekers zijn vaak sceptisch over de vraag of overheden ook werkelijk in staat zijn substantieel invloed uit te oefenen op de mate van de consumptie, illegale productie en verkoop van drugs.²⁰ De achterliggende gedachte van zerotolerance is voor een belangrijk deel afgeleid van de *broken windows* benadering, die stelt dat strenge formele controle op kleine overtredingen door de politie, tot sterke informele controle tussen burgers onderling zal

---

¹⁶ Van Oenen (2002).

¹⁷ Ewald (2002).

¹⁸ Schuilenburg (2009).

¹⁹ Borgers (2007).

²⁰ Reinerman et al. (2004).

leiden, met als gevolg een daling van de criminaliteit.²¹ Vanuit de rationele keuzetheorie bezien zou het verhogen van de pakkans door stringenter controles mogelijk kunnen leiden tot een kosten en batenafweging bij bezoekers en leiden tot minder regelovertredingen.²²

Strenge formele controle door politie zou de samenleving revitaliseren doordat de informele controle tussen burgers wordt gestimuleerd, hetgeen weer een positieve uitwerking heeft op de sociale controle in het publieke domein. Onaangepast en crimineel gedrag zou zodoende op termijn worden verminderd of zelfs uit het straatbeeld verdwijnen. Het door de overheid geclaimde succes van de zerotolerance aanpak in New York wordt door criminologen echter betwijfeld. Uit een onderzoek van Young blijkt dat in Amerikaanse staten waar het zerotolerancebeleid niet werd toegepast de criminaliteit eveneens aanzienlijk daalde.²³ Zimring stelt dat er geen duidelijke relatie is tussen de invoering van het zerotolerancebeleid en de succesvolle daling van criminaliteit in de jaren negentig in New York.²⁴ De daling van criminaliteit is vooral te danken aan de kleiner wordende groep jongeren in de crimineelgevoelige leeftijd tussen 15-29 jaar enerzijds, en de reeds vóór zerotolerance ingezette groei in het aantal agenten en drastische reorganisatie bij politie anderzijds. Als we 'criminaliteit' vervangen door 'openlijk gebruik, bezit en handel' dan is de zerotolerance aanpak vooral gebrand op een forse afname van druggerelateerd gedrag op dance events.

De vraag die zich hier opdringt is welke repercussies deze nieuwe aanpak heeft voor bezoekers van dance events. Leiden strengere controles door bewakingspersoneel en politie – soms ook met inzet van drugshonden – daadwerkelijk tot een door de overheid gewenste gedragsverandering en duidelijk zichtbare vermindering van druggebruik en drugshandel op de feesten? Of is het effect vooral een verplaatsing van het probleem?

De continue beleidsspanning tussen volksgezondheid en strafrecht

De belangrijkste Nederlandse wet met betrekking tot illegale drugs is de Opiumwet uit 1919 (gewijzigd in 1928 en 1976). In deze wet zijn allerlei regels vastgelegd die verband houden met het bezit, de productie en de distributie van bewustzijnsbeïnvloedende middelen. Sinds 1976 maakt de wet een onderscheid tussen harddrugs (drugs met een onaanvaardbaar risico voor de volksgezondheid, lijst 1), zoals heroïne, cocaïne, LSD, ecstasy en amfetamine; en softdrugs (drugs met minder risico's, lijst 2), met name hasj en marihuana, maar ook GHB.

---

²¹ Bij formele controle is sprake van een indirecte relatie: de 'controlerende andere' is een derde partij die zelf geen last van het te corrigeren gedrag ondervindt, maar toch sociale controle uitoefent. Vaak heeft die derde partij een professioneel karakter als bijvoorbeeld de politie. Bij informele controle is sprake van een directe band tussen het 'te controleren' subject en de 'controlerende ander'. Dat wil zeggen dat de ander direct weerslag ondervindt van het al dan niet overtreden van bepaalde regels. (Sleebe, 1997:7).

²² Becker (1968).

²³ Young (2007).

²⁴ Zimring (2007).

Het gebruik van hard- en softdrugs is in Nederland niet strafbaar; bezit, handel, verkoop en productie zijn dat wel. In het verlengde van de Opiumwet van 1976 heeft het OM richtlijnen opgesteld voor opsporing en vervolging. Grootschalige handel en productie van harddrugs hebben de hoogste prioriteit. Overtredingen worden zwaarder bestraft als er harddrugs in het geding zijn dan wanneer het om softdrugs gaat. Bezit van drugs voor de handel wordt zwaarder beoordeeld dan bezit voor eigen gebruik. In Nederland wordt het gebruik en bezit van een gebruikershoeveelheid softdrugs getolereerd. Dit komt voort uit het gedoogbeleid (opportuniteitsbeginsel), waarbij drugsbezit voor eigen gebruik niet, maar handel in verdoevende middelen wel wordt vervolgd.²⁵ Opsporing en vervolging van het bezit van harddrugs voor eigen gebruik hebben een lage prioriteit. In het algemeen gaat het bij 0.5 gram harddrugs (cocaïne, amfetamine, etc.) of 1-5 ecstasy pillen, ten hoogste 5 gram softdrugs en minder dan 5 ml GHB. Wordt bij aanhouding minder aangetroffen, dan volgt een sepot met afstand met als motivatie 'gering feit'.²⁶ Wordt er een overschrijding geconstateerd van de zojuist genoemde hoeveelheden, dan is er kans op een boete of dagvaarding met mogelijk een taakstraf als gevolg.

In de periode 1992-1999 konden onder het bewind van het Paarse kabinet in clubs en op dance events ecstasypillen worden getest. De gedachte hierachter was dat het controleren op kwaliteit tot risicoreductie leidt bij de gebruikers en effectiever is dan het louter verbieden en onderdrukken ervan.²⁷ In de notitie 'Stadhuis en House' uit 1995 geeft minister d'Ancona van VWS handreikingen voor beleid aan gemeenten die met grootschalige manifestaties en uitgaansdrugs worden geconfronteerd. Er is een besef dat evenementen waar grote groepen mensen op afkomen risico's met zich meebrengen op het terrein van de openbare orde, veiligheid en volksgezondheid. Drank- en druggebruik op housefeesten vergroten de risico's. De notitie stelt expliciet dat het verbieden van grootschalige dancefeesten geen optie is en bovendien ongewenst, tenzij er sprake is van onaanvaardbare risico's. "Met verbieden wordt een belangrijk onderdeel van de jeugdcultuur ontkend. Verder dreigt dan het ontstaan van een illegaal circuit, waarop de overheid vanwege de onzichtbaarheid geen greep meer heeft".²⁸ Met betrekking tot het drugsvraagstuk acht de notitie het wenselijk dat klein bezit van ecstasy tegemoet wordt getreden als ware ecstasy een softdrug (lijst 2 Opiumwet), teneinde criminalisering van gebruikers zoveel mogelijk te voorkomen.

---

²⁵ Smit (2003:181).

²⁶ De bevoegdheid van de politie of officier van justitie om de zaak niet voor de rechter te brengen, maar te laten rusten. Onduidelijk is echter welke status een sepot heeft, aangezien er wel een aantekening wordt gemaakt.

²⁷ Benschop et al. (2002).

²⁸ VWS (1995:7).

De grenzen van het gedogen

Na het aantreden van het kabinet Balkenende I en de daarop volgende, waait er echter een andere politieke wind. De Nederlandse gedoogcultuur wordt in een betrekkelijk kort tijdsbestek ingeruild voor een stringenter *crime control* beleid, waarvan de sporen zichtbaar zijn in verschillende sociale semi-autonome velden (seks- en danceindustrie, coffeeshops, enzovoort).²⁹ Hoewel de overheid telkenmale benadrukt dat de vrijheid van het individu in de keuze van zijn of haar levensstijl wordt gerespecteerd en daar in eerste instantie ook zelf verantwoordelijkheid voor dient te dragen, wil de overheid door middel van een reeks maatregelen het gezondheidsondermijnende gedrag van burgers actief beïnvloeden. De interpretatie van het Nederlandse drugsbeleid wordt de facto normatiever. Een van de eerste maatregelen is dat de overheid in 1999 het testen van pillen op dancefeesten verbiedt, met als belangrijkste argument dat het tolereren van een testservice een aanzuigende werking zou hebben op niet-gebruikers. Uit onderzoek blijkt echter dat pillentesten – net als in andere Nederlandse en Europese studies – geen duidelijk aantoonbare rol speelt bij het gaan gebruiken van ecstasy. Bovendien moedigt het consumenten die reeds ecstasy nemen niet aan om meer te gebruiken.³⁰ De overheid blijft evenwel bij haar standpunt en benadrukt dat het verlenen van een pillentestservice een heel verkeerd signaal afgeeft.

Tegelijkertijd wordt er een breed maatschappelijk georiënteerde discussie over normen en waarden aangezwengeld. Met het oog op de vrijetijdsbeleving en -besteding belichaamt het uitgaansleven van de jaren negentig in het politieke discours een cultuurpessimistische mentaliteit, die vaak werd benoemd in termen als: narcisme, hedonisme, consumentisme, verloedering en onbeschaafdheid.³¹ Hiermee wordt onder andere de druggebruikende jeugdcultuur op grote dance events bedoeld. Deze nieuwe vormen van ‘consumptieve criminaliteit’ (die als een ‘genadevolle toestand van onverantwoordelijkheid’ verschijnt) moeten, zo is de redenering, krachtig worden beteugeld. De overheid toont zich na de eeuwwisseling dan ook buitengewoon actief in de aanpak van ‘wilde fenomenen’ door middel van nieuwe meer normatieve regelgeving.³² De centrale en lokale overheden geven steeds vaker aan dat er paal en perk moet worden gesteld aan de gedoogcultuur die in de jaren negentig te ver zou zijn doorgeschoten.

Hoewel aan het tweesporenbeleid – volksgezondheidsbeleid ten aanzien van druggebruiker, repressieve aanpak van drugshandel – niet wordt getornd en in hoofdlijnen de meeste uitgangspunten van het drugsbeleid in stand blijven, zijn de marges steeds kleiner geworden. In de drugsnota van 1995 stelde de Tweede Kamer reeds dat: “De grenzen van het gedoogbe-

---

²⁹ Nelen (2009).

³⁰ Korf et al. (2003).

³¹ Boutellier (2002; 2009).

³² Van Oenen (2002).

leid zullen scherper moeten worden getrokken”.³³ Maar na het Paarse kabinet gaat de overheid zich ook op lokale schaal meer inspannen en worden de contouren zichtbaar van een verharding van het drugsbeleid. Nieuwe ontwikkelingen doen zich dan ook vooral voor in de aanscherping van de regelgeving, het ongedaan maken van gedoogpraktijken en het verhar- den van de benadering van gebruikersgroepen waar voorheen een ‘tolerante’ opstelling de voorkeur had.³⁴ Er voltrok zich een verschuiving van bestrijding van volksgezondheidspro- blemen naar de bestrijding van overlast, maar waarbij de georganiseerde criminaliteit, zoals geformuleerd in de drugsnota van 1995, hoog op de agenda bleef staan. Op lokaal niveau waren er ook veranderingen te bespeuren. Door de wet Bestuursdwang Opiumwet kreeg de burgemeester meer armslag om de overlast te bestrijden die door of vanwege druggebruik werd veroorzaakt. Gemeenten werden bevoegd om zelfstandig regels vast te stellen op het terrein van de openbare orde of aantasting van het woon- en leefklimaat. In veel gemeenten is halverwege de jaren nul in de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) opgenomen dat ‘openlijk gebruik’ verboden is.³⁵ Tot voor enkele jaren werden APV-bepalingen met een ver- bod op druggebruik in het openbaar vooral ingezet met het oog op zichtbare overlast door harddruggebruik. De laatste tijd wordt het gebruik van cannabis (vooral als dit in groepen gebeurt) in het publieke domein ook steeds vaker als overlast ervaren, waardoor gemeenten er vaker toe over gaan om bepalingen over cannabisgebruik in de APV op te nemen.³⁶ In de ‘Stadhuis en House’ notitie³⁷ gold nog dat de gemeentelijke voorschriften in het kader van de evenementenbepaling niet mogen treden in wat al is geregeld in ‘hogere wetgeving’ als bijvoorbeeld de Opiumwet. Maar mede door meer bestuurlijke bevoegdheden en slagkracht van de lokale overheid zien we in de huidige praktijk dat, naast de Opiumwet, APV- bepalingen steeds belangrijker worden om op dance events op te treden tegen bezit, handel én openlijk gebruik. In de Amsterdamse Dance Events Notitie staat: “Strikt geredeneerd vanuit strafrechtelijke handhaving worden de Opiumwet en de Algemene Plaatselijke veror- dening door openlijk gebruik in publiekstoegankelijke inrichtingen overtreden”.³⁸ Als het aan politie en justitie ligt wordt de speelruimte binnen het gedoogkader geminimaliseerd tot (bijna) nul, wat in deze context wordt geventileerd als zerotolerance. Het zijn niet zozeer interne factoren (zoals verloedering, grootschalige handel of onaanvaardbare (feest)risico’s), maar eerder externe factoren (zoals een sterk toegenomen aandacht voor het openbare

---

³³ Tweede Kamer der Staten-Generaal vergaderjaar 1994-1995 publicatienummer 24077 nr.3 (1995) *Nota ‘Het Nederlandse drugsbeleid: continuïteit en verandering’*, p.11.

³⁴ Van der Stel (2006).

³⁵ Blom (2006).

³⁶ In Amsterdam bijvoorbeeld bevat de APV sinds januari 2006 een verbod van drank en softdrugs in een aangewezen gebied, waarbij stadsdeel de Baarsjes de primeur had. (Centrum Criminaliteitspreventie Veiligheid, CCV).

³⁷ VWS (1995).

³⁸ Gemeenteraad Amsterdam (2008).

orde en veiligheidsdiscours en de wens om meer zichtbaar en proactief op te treden) die aan de repressievere aanpak ten grondslag liggen.

Onderzoeksaanpak

Om inzicht te krijgen in het waarom en de effecten van het zerotolerancebeleid ten aanzien van drugs in het uitgaansleven, kijken we naar drie groepen actoren: (1) beleidsmakers en handhavers; (2) gezondheids- en preventiewerkers; en (3) druggebruikers. Daarbij is gebruik gemaakt van de volgende kwalitatieve onderzoeksmethoden: observaties, veldwerkaantekeningen, semigestructureerde interviews met experts, informele gesprekken op dancefeesten en de bevraging van partybezoekers over druggebruik in relatie tot het zerotolerancebeleid.

In de zomer van 2008 zijn in Arnhem en Amsterdam respectievelijk een 'klein' (10.000 bezoekers) en een groot (40.000 bezoekers) dance event bezocht, waar de politie en justitie een zerotolerancebeleid hadden aangekondigd. De politie verleende toestemming en medewerking waardoor het veldwerkteam 'over de schouder' van de politie mee mocht kijken. Daarbij is primair gekeken naar de strategie en werkwijze van politie en (hulp)officier van justitie. We hebben daarbij gekeken naar het visiteren bij de ingang, het aantal aanhoudingen geturfd, de inzet van drugshonden, afhandeling bij officier van justitie, et cetera. Ook zijn er gesprekken gevoerd met onder andere drugshondenbegeleiders, officieren van justitie en arrestatieteams. De reacties van bezoekers op het politieoptreden zijn eveneens gepeild, alhoewel ze deze keer van secundair belang waren. Van beide dancefeesten is een veldwerkverslag gemaakt.³⁹

Het veldwerkteam heeft in 2008 ook een dancefeest in Amsterdam bezocht, waarbij de werk- en handelswijze van het HIT-team⁴⁰ heimelijk is geobserveerd (*covert observation*). Het optreden van de Amsterdamse politie jegens de straatscene in het Centrum is eerder door de etnograaf Verbraeck gevolgd en beschreven.⁴¹ Hoewel er in de literatuur gewezen wordt op de nadelen van coverte observatie⁴², omdat de onderzoeker maar beperkte informatie zou krijgen en de achterliggende betekenis van de symbolische interacties hem voor een deel zou ontgaan, was het anderzijds ten koste gegaan van de onderzoeksdata als de onderzoeker zich op voorhand al had gelegitimeerd. Hierdoor kon de werkwijze van agenten in burger op feesten zo naturel mogelijk worden geobserveerd.

---

³⁹ Nabben et al. (2008).

⁴⁰ Het Horeca Interventie Team bestaat uit agenten in burger die -soms voorafgaand aan een actie- observaties verrichten op locaties in het uitgaansleven waaronder cafés, clubs, coffeeshops en dancefeesten.

⁴¹ Verbraeck (1988).

⁴² Power (1989); Weppner (1977); Williams (1989).

Voorts zijn twee dancefeesten (Rotterdam en Amsterdam) bezocht waarbij de nadruk werd gelegd op het perspectief van de gebruikers. Het dancepubliek was soms erg wantrouwend. Het veldwerkteam werd er meermaals van verdacht politieagenten in burger te zijn. In de etnografische traditie is dit overigens een bekend fenomeen bij onderzoeken naar bijvoorbeeld *gangs* of straatjeugd.⁴³ Volgens Goudsblom hoort het er allemaal bij aangezien “de methode van de directe waarneming zijn oorsprong heeft in de spionage”.⁴⁴ De aanwezigheid van een ‘vreemde’ wordt niet altijd op prijs gesteld, omdat men zich bekeken, bespied, afgeluisterd, verraden of betrappt voelt. Daarom was het voor het veldteam noodzakelijk om richting het publiek meteen open kaart te spelen en vertrouwen te winnen.

Verder werd op zes dance events aan een bestaande vragenlijst van Unity – een vrijwilligersproject dat op veel party’s alcohol- en drugsvoorlichting verzorgt – een meerkeuzevraag toegevoegd die inzicht moest verschaffen in de eventuele gedragsverandering bij gebruikende bezoekers als gevolg van het aangescherpte beleid. Ten slotte zijn in de semigestructureerde interviews met kern- en regiopanelleden van de landelijke Trendwatch-studie (2008-2009) vragen over het zerotolerancebeleid meegenomen.

1   **Beleid en handhavingperspectief**

Een soft of hard zerotolerancebeleid?

Uit gesprekken met politie, veldwerkers, (preventie)voorlichters, gezondheidswerkers, beveiligingspersoneel en danceorganisatoren wordt duidelijk hoezeer de interpretatie van het begrip ‘zerotolerance’ per regio kan verschillen. Hier liggen verschillende oorzaken aan ten grondslag. Het zwaartepunt van de feestecconomie ligt geografisch gezien in de regio’s Amsterdam, Utrecht, Arnhem en Eindhoven. Hier worden verreweg de meeste dance events georganiseerd.⁴⁵ Juist in deze feestregio’s lijkt de beleidsdriehoek een zerotolerance aanpak het meest actief ter hand te nemen door een intensivering van opsporing en fouillering op en rond grootschalige dancefeesten. In de regio’s (rond) Rotterdam, Den Haag en Groningen daarentegen heeft de politie het weliswaar eveneens over zerotolerance, maar vinden er geen extra politiële activiteiten plaats die gericht zijn op bezoekers van dancefeesten. Zelfs in een stad als Den Haag, waar het uitgaansleven in het verleden geregeld jeremieerde over de strenge houding van de gemeente ten aanzien van party’s⁴⁶, wordt niet geklaagd over een zerotolerancebeleid. Een narcotica-expert uit het politiekorps Haaglanden benadrukt dat gebruikers moeten weten dat de politie op de hoogte is van middelengebruik op feesten. Ze moeten daarom niet het idee krijgen dat er niets aan gedaan wordt terwijl drugs feitelijk

---

⁴³ Yablonski (1962); Werdmolder (1985); De Jong (2007).

⁴⁴ Goudsblom (1974:33).

⁴⁵ Nabben et al. (2008); KPMG (2002).

⁴⁶ Nabben et al. (2005).

illegaal zijn: “Als we het zien, pakken we je. Zero wil immers zeggen: nul. Er wordt dus niets getolereerd.” Maar omdat de regio Haaglanden, net als regio Rotterdam en Groningen, geen honden inzet op dancefeesten, is er feitelijk weinig veranderd vergeleken met vóór het zero-tolerancebeleid. De organisatoren blijven primair verantwoordelijk voor de gang van zaken op het festivalterrein en de politie, brandweer en GGD voor de randverschijnselen rond het festival.⁴⁷ Dit beeld wordt bevestigd tijdens ons veldwerk op een Rotterdams hardcorefeest (april 2009), waar de politie weliswaar op afstand in de politiebusjes aanwezig zijn, maar zich niet al te zichtbaar en rechtstreeks met het feest wil bemoeien. Op grond van onze bevindingen spreken we hier eerder van een ‘softe’ en passieve zero-tolerance benadering, terwijl er in Amsterdam vanaf 2006, en de jaren erna ook in Eindhoven en Arnhem, juist sprake lijkt te zijn van een ‘harde’ (pro)actieve zero-tolerance aanpak. In de harde aanpak speurt de politie naar bezoekers met handelshoeveelheden en verkondigt ten overstaan van de feestgangers dat drugsbezit en openlijk gebruik niet zal worden getolereerd. Uit monde van de Arnhemse hulpofficier van justitie tekenen we op dat bezoekers van dance evenementen beslist niet als criminelen worden gezien, maar dat louter de excessen eruit gehaald worden: “De politie geeft door haar zichtbare aanwezigheid een duidelijk signaal naar organisatoren en het publiek dat openlijk gebruik niet zal worden getolereerd”. In de praktijk blijkt dat de reikwijdte en aanpak niet eenduidig is en kan variëren van agenten in burger op de dansvloer tot de inzet van drugshonden, het optuigen van ‘wasstraten’ of alles tezamen.

Tijdens onze gesprekken op het feest in Arnhem met agenten in burger, de hulpofficier, leden van de hondenbrigade en de coördinator wordt ons meermaals verzekerd dat bezoekers beslist geen criminelen zijn maar gewoon een leuke dag willen hebben. Het publiek bij een risicowedstrijd is veel vervelender. Toch vangen we tijdens de briefing geluiden op in de trant van ‘pak ze’, ‘zero-tolerance’ en ‘rotzooi’ of ‘troep’ als het over drugs gaat. Sommige agenten verstaan onder rotzooi geen drugs, maar slechte en gevaarlijke pillen, waartegen gebruikers beschermd moeten worden (voorzorgsmaatregel). De politie spreekt in dit verband soms over ‘beheersbaarheid’ van de drugsproblematiek. De politie ziet het ook altijd als winst wanneer ze pillen weet te onderscheppen voor aanvang van een feest.⁴⁸ Opvallend is dat de politie zich met het argument van voorkómen van mogelijke gezondheidsschade (“Het is ook voor hun eigen veiligheid”) zich actiever is gaan bewegen op het terrein dat historisch gezien aan volksgezondheid toebehoort.

De Arnhemse politie gaat na aanhouding van een verdachte als volgt te werk. De verdachte wordt ter plekke voor de hulpofficier geleid, die in eerste instantie vraagt of het klopt (volgens aromatische detectie van hond) of de verdachte drugs bij zich heeft. De meeste verdachten ontkennen dit niet en zeggen veelal dat zij wat cannabis, wiet, hasj, of een voorge-draaide joint bij zich hebben. Uit observatie blijkt dat het meestal om kleine zakjes wiet gaat.

---

⁴⁷ Schaap et al. (2009).

⁴⁸ We hebben niet goed kunnen constateren of de aangetroffen ecstasypillen werden getest op kwaliteit en zuiverheid. De politie maakt soms wel gebruik van een ‘kleurproef’ als indicatie voor het type drug.

Dit geeft de hulpofficier vervolgens aanleiding om verder door te vragen of verdachte ook nog andere drugs als speed, cocaïne of ecstasy bij zich heeft. In praktijk vindt er dan een splitsing plaats tussen polydrugsbezit of alleen cannabis. Met andere woorden: cannabisbezit is een eerste indicatie van druggebruik en roept automatisch de verdenking op dat de bezoeker niet alleen softdrugs op zak heeft, maar mogelijk ook een harddruggebruiker is en wellicht tevens andere middelen bij zich heeft, en zelfs als dealer wordt aangemerkt bij overtreding van de richtlijnen voor drugsbezit. In de ogen van de Arnhemse politie ben je dat al als je twee pillen of twee verschillende soorten drugs bij je hebt.

De Arnhemse aanpak

Rond half elf 's morgens legt het veldwerkteam het eerste contact met de coördinator van de politieoperatie. Het operatiegebied van de politie bevindt strategisch geconcentreerd vlak bij de feestingang. Hier staan ook de drie auto's van de hondenbrigade. Even verderop staat een grote omgebouwde stadsbus die dienst doet als coördinatiecentrum en die tevens als (afgeschermd) visitatieruimte wordt gebruikt. Naast de bus is er plaats voor drie à vier arrestantenbussen met elk plaats voor zeven personen. Op het afgeschermd terrein van ongeveer 50 m² staan twee lange tafels waarop genummerde formulieren (sepot en proces verbaal) liggen, enkele Polaroid camera's en dozen met handschoenen (om het contact met in beslag genomen drugs te vermijden, in verband met de drugshonden). Dit terrein is alleen toegankelijk voor agenten en verdachten. Hier wordt de ochtendbriefing gegeven door onder andere de hulpofficier en de hondenbrigadier. Het politieoperatieteam bestaat uit 50-60 personen, exclusief enkele collega's uit een andere regio die ervaring op willen doen over de gevolgde aanpak. De meesten zijn in burgerkleding en tweederde is man. De leeftijd van de meeste agenten ligt tussen de 25 en 35 jaar en overlapt hiermee de bezoekersleeftijd. Op de vraag van de hulpofficier wie ervaring heeft met dit soort acties, steken opvallend weinig agenten hun hand op. Het blijkt dat tweederde stagiair is. Afgesproken wordt dat ze gekoppeld worden aan een ervaren agent in koppels van twee of drie. Qua uiterlijk zijn de meeste agenten niet te onderscheiden van de doorsnee feestgangers. Ze zijn gekleed in hippe, soms korte (leger)broeken, T-shirts met felle prints, vale of juist kleurrijke kleding, flitsende zonnebrillen en ze dragen sneakers of Timberlands. Enkele agenten vallen met hun schaars geklede hemdjes extra op door hun forse tribal tatoeages. De opsporingsstrategie vandaag spitst zich toe bij de ingang, waar honden en agenten in burger de feestgangers opvangen, terwijl groepjes agenten (zonder hond) zich op de aanlooproute begeven naar het festivalterrein. Dit is een redelijk smal wandelpad van ongeveer een halve kilometer. Alle bezoekers moeten lopend over dit pad naar de ingang. De agenten, die voor de meeste bezoekers niet als zodanig zijn te herkennen (wij herkennen ze aan hun goudkleurige polsbandjes), begeven zich onopvallend in groepjes tussen de bezoekers, of staan langs het wandelpad zogenaamd te wachten op anderen. Zij hebben de opdracht om vooral op bezoekers te letten die zich 'verdacht' gedragen of openlijk gebruiken. Uit een persbericht van de politie blijkt later dat er die dag 91 personen zijn aangehouden wegens het bezit van drugs. In de meeste gevallen ging het om ecstasy, cocaïne of GHB. Van de aangehouden personen zijn er 56 doorverwezen naar Justitie. Deze krijgen een boe-

te of dagvaarding. De grootste in beslag genomen partij bedraagt die dag 54 ecstasypillen, plus GHB. Interessant is dat de aangehouden en heengezonden cannabisgebruikers bij kleine hoeveelheden niet door de politie worden geregistreerd, noch de totale hoeveelheid in beslag genomen cannabis. Op grond van onze observaties zijn er geen 91 maar ongeveer 200 personen aangehouden – althans, zij moesten hun drugs afstaan – waarvan ongeveer de helft alleen cannabis.

Drugshonden: aromatische detectie op feesten

Over de inzet van drugshonden op Nederlandse dansfeesten is nog betrekkelijk weinig bekend. Wat we wel weten is dat een drugshond in principe de geur van verschillende in Nederland meest voorkomende verdovende middelen kan opsporen. Heeft de hond een geur herkend, dan maakt hij dit duidelijk door te gaan krabbelen en/of blaffen.⁴⁹ In de praktijk hebben wij het speurwerk van de honden van dichtbij kunnen observeren op festivals waarbij we meeliepen met de politie. Door gebruikmaking van o.a. ‘aromatische signalering’ krijgt de politie een eerste indicatie of er sprake is van een vermoedelijke bezitter – een gebruiker dan wel een dealer.

In Arnhem paste de politie de volgende werkwijze toe. Een groep agenten in burger staat in koppels bij de ingang van het feest om in te grijpen als de drugshond na een geurdetectie bij een bezoeker positief reageert. De hond gaat dan meestal zitten. Vervolgens geeft de hondenbrigadier een sein door zijn hand in de lucht te steken, waarna de agenten de verdachte uit de rij wachtende bezoekers pikt. Deze werkwijze wordt herhaald zolang er agenten zijn en de hond nog in staat is om drugs te kunnen ruiken. Deze methode wekt soms verbazing en irritatie op bij omstanders, die agenten in burger na aanwijzing van de hond plotseling op zien duiken en zonder zich te legitimeren de buurman, een vriend of vriendin uit de groep halen.

Van de hondenbrigadier krijgen we te horen dat een drugshond maximaal zo’n drie uur kan werken. Hij wisselt elke 20 minuten met een andere hond. De hond gaat bij elke persoon telkens het drugsregister af van vier middelen: cannabis, ecstasy, amfetamine en cocaïne. GHB, ketamine en LSD ruikt deze hond niet. Een hond kan maar één persoon tegelijkertijd ruiken, wat dus betekent dat hij in een rij wachtende of lopende bezoekers niet op voorhand meteen naar de drugsbezitter loopt. Bovendien heeft de aangelijnde hond een beperkte actieradius, waardoor bezoekers soms kans zien eromheen te lopen. Honden worden daarom vaak strategisch opgesteld, bijvoorbeeld bij trappen. In het licht van deze ‘beperking’ van drugshonden moeten we voor een deel de opmerkingen en anekdotes van drugsbezitters plaatsen die beweren dat de hond hen tijdens het passeren niet opgemerkt heeft. Uit observatie blijkt echter ook dat bezoekers door de drugshond soms ‘positief’ worden gedetecteerd zonder dat zij iets op zak te hebben. De meesten verklaren dat ze onlangs nog een wietzakje o.i.d. in hun tas of jas hebben gehad. We spraken onder andere een meisje dat

---

⁴⁹ Janssen (2008).

licht overstuur vertelde dat ze zelfs haar string uit moest trekken terwijl ze geen drugs bij zich had. Ze vertelde dat ze in het tasje dat ze bij zich droeg, vorige week wat wiet had gestopt. Haar vriend bleek eveneens gestript te zijn zonder wat op zak te hebben. We hebben echter ook bezoekers gesproken die wel drugs bij zich hadden, maar bij wie de hond geen drugssporen rook. De voorzorgsmaatregelen die werden getroffen, waren onder andere de drugs te verpakken in een met vaseline behandeld plasticfolie en dit vaginaal of anaal in te brengen. Een jonge vrouw vertelde ons dat ze na detectie van de hond werd voorgeleid bij de politie en heeft moeten strippen met ‘drugs in haar doos’.

Een punt van discussie – dat straks bij het gezondheidsperspectief ook aan de orde komt – is dat drugshonden feitelijk geen onderscheid maken tussen hard- en softdrugs, waardoor veel cannabisgebruikers, zoals we zagen in Arnhem, voor verhoor naar de officier van justitie moeten. (Een dergelijke bevinding noteert ook het HIT-team op een feest in Amsterdam: “De aanwezige verdovende middelen honden bleken na de fouillering bij veel bezoekers ‘aan te slaan’, maar dat dit voornamelijk bezitters waren van een toegestane hoeveelheid softdrugs.”) Voorts werd waargenomen dat bezoekers plotseling kozen voor een andere ingang toen hen het bericht bereikte dat waar zij stonden drugshonden actief waren.

Omdat de honden maar beperkt inzetbaar zijn, kiest de politie voor het meest gunstige tijdstip, namelijk wanneer er een grote aanloop is. Deze werkwijze heeft tot gevolg dat groepjes verdachten in golven naar de hulpofficier worden gebracht. Deze weet dan nog niet om welk(e) middel(en) het gaat en hij/zij moet ter plekke een logistieke afweging maken. Als het te vol is bij de politiebus, krijgen de honden een poosje rust omdat men de stroom nieuwe verdachten anders niet snel genoeg verwerken kan.

Deze werkwijze heeft als gevolg dat in principe elke bezoeker als een potentiële bezitter van drugs kan worden aangemerkt en daardoor het risico loopt te worden gecontroleerd of besnuffeld door drugshonden, louter en alleen omdat deze zich ophoudt in de buurt van drugsgelateerde dancefeesten.

Amsterdam: trendsetter van zerotolerance

De term ‘zerotolerance’ werd eind jaren negentig voor het eerst uit de mond van de Amsterdamse politie opgetekend tijdens de handhaving en opsporing van drugs in het Amsterdamse uitgaansleven.⁵⁰ Destijds betrof het vooral illegale housefeesten in perifere stadsdelen. Uit documentatie van de Amsterdamse politie – verkregen via een door medewerkers van de Jellinek gevoerde WOB-procedure⁵¹ – maken we op dat de beleidsdriehoek, ondanks

---

⁵⁰ Korf et al. (1998; 2003).

⁵¹ Naar aanleiding van alle commotie rond het zerotolerancebeleid en de onbevredigende antwoorden van het OM en de driehoek om meer opheldering te geven inzake de ‘nieuwe’ richtlijnen, heeft een preventie-medewerker van de Jellinek een beroep gedaan (maart 2008) op de Wet Openbaarheid van Bestuur (WOB) inzake dance events en de daarmee verband houdende maatregelen in het kader van de openbare orde en

alle commotie rond de zerotolerance benadering op dancefeesten, onverkort vast wil blijven houden aan 'een harddrugs- en wapenvrije horeca': "Met het oog op de aanhoudende drugsproblematiek rondom de feesten en de steeds grotere inzet van de politie begin 2007 is een aanvang gemaakt met een nieuw beleid ten aanzien van dance events". Deze nieuwe aanpak wordt later officieel in een schriftelijke reactie bevestigd door het Parket-Generaal, dat stelt dat in de regio Amsterdam de politie vanaf medio 2006 de initiatiefnemer is tot strengere controles op dancefeesten. "De strengere controles zijn onderdeel van de vergunningverlening door het lokaal bestuur (lees: stadsdeel). Ten aanzien van de openbare orde heeft de politie daarin een belangrijke stem. In de beleidsdriehoek is wel de afspraak gemaakt dat ten aanzien van het gebruik van harddrugs op dancefeesten het gedoogbeleid wordt losgelaten." Het Parket-Generaal geeft nadrukkelijk aan dat het hier niet om nationaal, maar lokaal beleid gaat dat veelal vastgesteld is in de arrondissementale beleidsdriehoek (burgemeester, hoofdofficier, korpschef).

Dit heeft consequenties voor organisaties van dance events, zoals ook in de Amsterdamse beleidsnota 'Dance events' wordt verwoord.⁵² Net als voor andere uitgaansgelegenheden in de stad geldt, moeten ook dance events zich voortaan houden aan de nieuwe beleidsrichtlijnen. Concreet betekent dit dat aan de vergunningverlening enkele belangrijke – door de politie verlangde – nieuwe aanvullende voorwaarden worden verbonden. Het stadsdeel waar de organisatie het verzoek (van een adviesaanvraag) tot het organiseren van een feest sowieso op tijd moet indienen, hecht vooral groot belang aan het advies van de politie. Die kan negatief dan wel positief oordelen. Het nieuwe beleid is dat de politie bij een positief advies enkele navolgende voorwaarden aan de organisatie overlegt, zoals die in de lokale driehoek als beleidsuitgangspunten speciaal ten aanzien van dansevenementen zijn vastgelegd. Voor dat een evenement wordt georganiseerd, vindt er op initiatief van het stadsdeel een overleg plaats tussen stadsdeel, GGD, OM, politie en de organisatie en de door hen ingehuurd bewakingsdienst. Voor het ordebeleid zijn de politie, brandweer en GGD beschikbaar om bij grote verstoringen ordenend en ondersteunend op te treden, maar de organisatie blijft primair verantwoordelijk en dient zich te houden aan regels.

---

veiligheid bij dansevenementen. De toegezonden documenten (maart 2009) betreffen drie rapportages van het Horeca Interventie Team (HIT) op verschillende feesten, een voorbeeld van een draaiboek dat op dit soort evenementen wordt gehanteerd en de registraties behorend bij één van de dansevenementen.

⁵² De beleidsnota "Dance events: Notitie met uitgangspunten voor beleid ten aanzien van grootschalige dancefeesten met betrekking tot (hard) drugs" (2008) is in het voorjaar van 2009 besproken. Volgens deskundigen zijn de partijen overeengekomen dat ook de danceorganisaties streven naar drugsvrije feesten, en waarbij de politie in eerste instantie op de achtergrond 'passief' zal toekijken of er aan de voorwaarden wordt voldaan. In de tussentijd wacht de beleidsdriehoek op het verschijnen van de landelijke drugsnota. De verwachting is dat het OM Amsterdam zal overwegen om de gehanteerde gebruikershoeveelheid van vijf pillen te verlagen naar 1 pil, zoals thans in Arnhem het geval is. Het verschil in gehanteerde gebruikershoeveelheden wordt door de parketten als knelpunt ervaren.

Kort samengevat luiden deze regels dat de organisatie is verplicht ...

... zorg te dragen voor het ordelijk verloop van het event (o.a. toegangsverlening, kaartcontrole, visitatie van portiers).

... om tijdens het event voor het publiek duidelijke herkenbare controleurs in te zetten die actief optreden tegen handel in én openlijk gebruik van harddrugs en deze bezoekers over te dragen aan de politie.

... om goed leesbaar en duidelijk zichtbaar op iedere toegangskaart een waarschuwingstekst af te drukken tegen de gevolgen van harddruggebruik en het gevoerde deur- en visitatiebeleid, en het beleid tegen handel en openlijk gebruik.

... om tijdens het event bevelen van de politie onmiddellijk op te volgen; er wordt een aantekening gemaakt indien de organisatie zich niet houdt aan de vergunningsvoorwaarden en de politie houdt zich het recht voor om de organisatie te bevelen het event te beëindigen.

Voorts dienen organisaties zich te onderwerpen aan het opsporingsbeleid van de politie bestaande uit: observatie, aanhouding, fouillering en inbeslagname van alle wapens en harddrugs, alsmede het opmaken van een proces-verbaal. In het vervolgingsbeleid van justitie volgt een beleidssepot bij minder dan 5 pillen, minder dan 0,5 gram harddrugs, minder dan 5 ml GHB en parate executie of vervolging bij overschrijding van de in beslag genomen hoeveelheden. (Zie de bijlage voor een overzicht van afhandeling bij inbeslagnames op een dancefeest).

Uit de WOB-documentatie wordt aan de hand van de bijgevoegde HIT-rapportages van een drietal grootschalige feesten duidelijk dat er gecontroleerd wordt op naleving van de afspraken in het vooroverleg. Uit de observaties blijkt zonneklaar dat de politie ontevreden is over het niet nakomen daarvan. Dit blijkt uit de volgende bevindingen.

Bevindingen van het HIT: controle op naleving en actie bij overtreding

(1) De organisaties komen afspraken met betrekking tot het gebruik van en de handel in harddrugs slecht na. Er wordt in de aanloop naar het feest niet voldoende met de toekomstige bezoekers op sites gecommuniceerd over het gehanteerde drugsbeleid. De communicatie van de organisatie naar de bezoekers met betrekking tot het meenemen, gebruiken en verhandelen van harddrugs op de feesten is “op zijn zachts gezegd minimaal.”

(2) Het plaatsen van de ‘dopekluis’ is ook voor verbetering vatbaar. Deze hangt niet goed in het zicht, wordt niet altijd goed beveiligd, enzovoort.

(3) De visitatie draagt weinig bij tot het weren van verdovende middelen. “De visitatie door de beveiliging is zo weinig indrukwekkend dat bezoekers zonder enige schroom pillen en poeders in ondergoed en sokken mee naar binnen nemen.” Het is relatief vrij eenvoudig om verdovende middelen mee naar binnen te smokkelen. Het knelpunt dat zich hier voordoet is dat de politie tegelijkertijd moet constateren dat de beveiligingsorganisatie in principe niet de bevoegdheid heeft om te fouilleren in ondergoed en sokken van de bezoekers. Tegelijkertijd ziet het HIT dat onderbroeken en sokken juist veel voorkomende plekken zijn voor het smokkelen van middelen. Voorts signaleert het HIT een spanningsveld tussen de

door haar beoogde strengere foullering bij de 'instroom' en de wens van de organisatie voor een snellere 'doorstroom' van bezoekers tijdens de spitsuren. Hierdoor worden visitaties minder zorgvuldig uitgevoerd en slechts oppervlakkig "afgeklopt".

(4) Het is de politie vaak onduidelijk of er wel voldoende ingehuurd beveiligers zijn. Bovendien verlopen de afspraken op het feest vaak niet naar wens. Ook heeft de politie de indruk dat beveiligingsmedewerkers niet actief genoeg optreden tegen druggebruik en -handel. Ook hier onderkent de politie dat er grenzen zijn. Het is namelijk niet toegestaan dat medewerkers van een particuliere beveiligingsorganisatie in burger werken. Zou dit wel mogen, dan lopen ze net als agenten in burger risico wanneer ze tussen de bezoekers aanhoudingen verrichten. En in de derde plaats moet het HIT constateren dat het gezien het grootschalige gebruik (minstens 50-60% van de bezoekers is volgens het HIT onder invloed van verdovende middelen) eigenlijk nooit voldoende is. Het aantal aanhoudingen zal daarom altijd rechtevenredig zijn met het aantal politiemensen of beveiligers. Het HIT ziet in dat: "Het op deze manier bestrijden van drugshandel en druggebruik is een vrijwel oneindige missie".

(5) Het HIT zegt met regelmaat getuige te zijn van openlijk druggebruik en -handel. Overigens is het HIT hier vaag over, aangezien ze in haar bevindingen gebruik en handel vaak over een kam scheert. In een beschrijving wordt gerept van "bezoekers die harddrugs ronddeelden aan vrienden" (deze zijn daarop ook aangehouden) maar "beroepsmatig" uitzijnde handel (de echte dealers met grote hoeveelheden op zak) zijn door het HIT niet waargenomen.

Hoewel het druggebruik per feest kan verschillen, wordt overdag minder gebruikt (5-10%), is het beeld over het algemeen hetzelfde, namelijk dat: "bezoekers pillen slikken, uit hun kleding tevoorschijn halen en uitdeelden aan vrienden". En: "Er werd gezien dat bezoekers elkaar op de trap na de toegangscontrole pillen gaven en dat er verdovende middelen uit ondergoed en kleding werd gehaald". Voorts zou blijken dat het gebruik van en handel in harddrugs in de loop van de avond "enorme proporties aannam". Ook bestaat de indruk dat veel bezoekers ook voor aanvang van het event verdovende middelen hadden gebruikt en er in de omgeving werd gehandeld. "Zichtbaar is dat men zich bewust is van het feit dat er tegenwoordig vaak opgetreden wordt tegen drugsbezit; veel gebruikers kijken angstig om zich heen voor ze een ecstasycapsule naar binnen werken." Ook ziet het HIT zeer veel softdrugs, vaak in combinatie met alcohol of harddrugs. Het HIT ziet zich soms geconfronteerd met mensen die zodanig onder invloed waren dat ze "geen enkel besef meer hadden van hun omgeving of ernstig in de war waren" en "duidelijk tekenen vertonend van harddruggebruik, dus verwijde pupillen, in een verwarde extatische staat verkerend" enzovoorts.

(6) Het HIT toont zich ook sceptisch over of de huidige werkwijze wel het gewenste effect heeft, namelijk: drugsvrije feesten. De huidige werkwijze van de beveiligers "brengt geen revolutie teweeg in het bestrijden van harddrugs op dancefeesten gezien de 'gaten in de visitatie'. Noch zorgt de werkwijze voor een grote verslechtering van de situatie." Het HIT moet concluderen dat het druggebruik te veelomvattend is om effectief met tientallen beveiligers of politiemensen een halt toe te roepen. Ze heeft de indruk dat bezoekers weinig onder de indruk zijn van het optreden van beveiligers en politie, gezien het feit dat het weinigen weerhoudt om drugs mee naar binnen te nemen en (enigszins verdekt) te gebruiken.

Het HIT is ook van oordeel dat negeren van grootschalig druggebruik risico's oplevert voor volksgezondheid en bij een eventuele ontruiming bij een dergelijk evenement. Immers: "Als mensen door druggebruik hun eigen omgeving en vrienden niet meer herkennen is de kans klein dat zij ooit een nooduitgang weten te vinden bij een calamiteit".

(7) Ten slotte constateert het HIT dat de organisatie van de wijkteams soms afwijkend zijn van de beleidslijnen met name als het drugsbezit of 'dealer indicaties' betreft. Ze adviseert dat zowel het opsporingsbeleid als het vervolgingsbeleid van Justitie beter moet worden geformuleerd en op dezelfde wijze moet worden uitgevoerd op dance events. Dit om verwarring en rechtsongelijkheid te voorkomen.

Het is niet verbazingwekkend dat *feestorganisatoren* ondanks de afspraken met de politie in het vooroverleg soms forse kritiek hebben op de zero-tolerance controles, die ten koste zouden gaan van de feestsfeer. In hun optie werkt het beleid averechts op 'verstandig' gebruik, aangezien bezoekers uit angst eerder geneigd zijn om drugs van tevoren te gebruiken, vooral als er met honden wordt gecontroleerd. Toch weerhoudt het de meeste bezoekers er niet van om drugs mee te nemen en/of te gebruiken. Voorts storen organisaties zich aan het feit dat er geen eenduidigheid is over wat nu wel of niet mag met betrekking tot softdrugs. Soms worden softdrugs afgenomen, andere keren mag je met een geringe hoeveelheid doorlopen. Er lijkt ook sprake van willekeur bij gebruikers met kleine hoeveelheden harddrugs. De één krijgt een flinke boete bij drie pillen en wordt geweigerd op een feest, de ander met eenzelfde hoeveelheid moet de pillen weliswaar inleveren, maar mag vervolgens toch naar binnen. Organisaties beklagen zich er ook over dat de richtlijnen soms op het laatste moment worden aangescherpt, vaak met betrekking tot cannabis, maar dat de politie vervolgens geen stappen onderneemt om zichtbare overtredingen aan te pakken.

In gesprekken met *beveiligers* op verschillende feesten overheerst de mening dat de zero-tolerance benadering zijn doel grotendeels voorbij schiet. Vaak wordt er geantwoord in de trant van: "Als bezoekers drugs mee naar binnen willen nemen, lukt dit toch wel". Drugscontroles hebben een beperkt succes gezien de inventieve smokkelmethodes van bezoekers en de begrensde visitatieverplichting. "Het is dweilen met de kraan open." Beveiligers zien voor zichzelf een rol weggelegd in de ordehandhaving en achten het doorgaans niet reëel dat zij door de politie worden aangespoord om meer drugs te onderscheppen tijdens de visitatie.

De paradox van 'drugsvrije' feesten

In de 'Dance Events Notitie' van de Amsterdamse gemeenteraad worden voor het eerst de dilemma's geschetst tussen het door de politie geconstateerde openlijke gebruik, bezit en de handel – dat in strijd is met de Opiumwet en met de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) – en het gezondheidsbeleid.⁵³

---

⁵³ Gemeenteraad Amsterdam (2008).

In de notitie worden drie dilemma's voorgelegd die besproken zijn in de driehoek, het College en de bijeenkomsten met de zorgpartners:

- (1) Het cultureel en economisch belang van grootschalige dansfeesten.
- (2) Het belang van handhaving van de rechtsorde, in het bijzonder de Opiumwet ten aanzien van drugshandel en bezit en de APV ten aanzien van openlijk gebruik.
- (3) Het belang vanuit gezondheidsperspectief met betrekking tot de gezondheidsrisico's bij het gebruik van (hard)drugs. Repressie zonder de mogelijke effecten opzichte van de hulpverlening te onderkennen en af te wegen; de gedachte dat het beter is het reguleren dan te onderdrukken.

De huidige paradox wordt gecreëerd doordat de lokale overheid het cultureel-economisch belang van grootschalige dance events onderschrijft en het liefst zonder repressie drugsvrije feesten wil. Er lijkt anno 2009 sprake te zijn van een ingelaste 'rustperiode', waarbij de politie zich meer op de achtergrond zal houden en het OM in afwachting is van de nieuwe drugsnota. Dit laat onverlet dat de politie aanwezig zal blijven en de 'peilstok' gaat hanteren. De gezondheidszorg heeft duidelijk te kennen gegeven dat zij in de toekomst graag ziet dat de Amsterdamse politie weer deel gaat nemen aan overlegsituaties op verschillende niveaus tussen politie, gezondheid- en danceorganisaties.

2 Het gezondheidsperspectief

Gezondheidswerkers op dance events signaleren dat een deel van de bezoekers hun middelen eerder zijn gaan innemen als gevolg van de verscherpte opsporing. Zij doen dit onderweg in de aanloop naar het feest en in de rij voor het dance event. Er is nog onduidelijkheid over de vraag of 'geforceerd' gebruik leidt tot meer gezondheidscomplicaties. De indruk bestaat dat bezoekers niet meer of minder drugs zijn gaan nemen als gevolg van de politieacties. Wel is de ziekenboeg soms op een eerder tijdstip drukker met feestgangers onder invloed. (Op feesten waar geen actief zerotolerancebeleid geldt, blijft de piektijd van incidenten tussen 03.00 en 04.00 uur). Het totaal aantal ongevallen is vooralsnog gelijk gebleven. Een deel van de bezoekers is minder open over de aard van de gezondheidsverstoring.

Voorlichters op dance events merken dat de sfeer soms zienderogen verslechtert. Signalen worden opgevangen dat een deel van de bezoekers meer onverantwoord is gaan gebruiken door een grotere dosering te nemen om de eventuele pakkans te verkleinen. Wie naar feesten gaat, blijft gebruiken, maar het patroon van gebruiksintervallen – waarbij ecstasy (vaak in halfjes) wordt bijgeslikt – wordt meer losgelaten. Het komt vaker voor dat een of twee pillen tegelijkertijd worden genomen, als men voor de ingang niet zeker is van zijn zaak. Dit hoeft niet automatisch tot ongelukken te leiden, maar het zelfregulerend gebruikersmechanisme van stapsgewijze dosering – dat ook een voorlichtingsboodschap is – dreigt door aanhoudende strengere controles te worden ondergraven. Voorlichters bevestigen de waarne-

mingen van de gezondheidswerkers dat de incidentenpiek door de zerotolerancecontrole is vervroegd. Het vermoeden van gezondheidswerkers dat bezoekers uit vrees voor politie en/of beveiliging minder spontaan naar de EHBO gaan, wordt bevestigd door voorlichters, die ook een minder ongedwongen houding van consumenten bij de infostand bespeuren. Daarnaast zijn er signalen dat bezoekers zich minder veilig voelen in verband met mogelijke cameraobservaties.

Preventiewerkers zijn vooral alert op welke effecten een striktere zerotolerancecontrole heeft op gebruikers, en of dit ook consequenties heeft voor het (onvoorspelbare) gebruikersgedrag en de volksgezondheid. Preventiewerkers zien en horen dat bezoekers eerder dan gepland ecstasy gaan slikken. Gevreesd wordt dat de alcoholconsumptie zal gaan toenemen. Bekend is namelijk dat op feesten waar meer alcohol wordt gedronken ook meer geweldsdelicten en gezondheidsverstoringen worden gemeld door de EHBO posten.⁵⁴ Gebruikers die uit voorzorg geen middelen meenemen en op het feest zelf drugs willen kopen, lopen ook een groter risico omdat aangeboden middelen op dancefeesten van mindere kwaliteit zijn en de kans op gezondheidsverstoringen groter wordt.⁵⁵ Ook het preventiewerk ziet dat dit ten koste gaat van de sfeer.⁵⁶ Ten slotte moet nog worden opgemerkt dat het breed gemelde geforceerde gebruik voor aanvang van een festival overigens niet wil zeggen dat er vóór het zerotolerancebeleid geen drugs van tevoren werden genomen ter verhoging van de roesstemming.

Gezondheid en beleid

In de Amsterdamse 'Dance Events Notitie' wordt vanuit de zorg verondersteld dat een veranderend handhavingsbeleid ook leidt tot verandering van de sociale context (setting), waaronder een 'minder verspreid' slikgedrag.⁵⁷ De GGD waarschuwt dat een streng handhavingsbeleid het plegen van secundaire drugspreventie bemoeilijkt. Omdat de politie-inzet per dancefeest kan verschillen, is het moeilijk na te gaan of er een directe relatie is tussen gezondheidsincidenten en politie-inzet. De vrees is dat mogelijk naar andere middelen of verschijningsvormen wordt gegrepen die of een langduriger effect hebben of niet door de drugshond kunnen worden getraceerd (bijvoorbeeld GHB, ketamine en LSD). In het licht van de pillenschaarste en gedaalde kwaliteit van ecstasypillen (DIMS, laatste kwartaal 2008) komt daar als extra complicerende factor bij dat het gebruik van substituten, waaronder MDMA poeder, door de hulpverlening als een ongewenste ontwikkeling wordt gezien. Ten slotte is er behoefte aan een duidelijker omschrijving van de termen 'drugsvrije feesten' en 'handel/dealen'. De praktijk wijst uit dat altruïstische motieven niet zelden een rol spelen

---

⁵⁴ Pijlman et al. (2003).

⁵⁵ Drugs Informatie en Monitoring Systeem (2009) en eerdere versies.

⁵⁶ Van Parreren (2008).

⁵⁷ Gemeenteraad Amsterdam (2008).

tijdens het uitgaan. Probleem is echter dat in de Opiumwet geen onderscheid wordt gemaakt tussen het belangeloos uitdelen, meenemen voor een ander en verkoop.

3 Het gebruikersperspectief

De professionalisering van de danceindustrie heeft met de organisatie van grootschalige overdekte en openlucht events sinds de jaren negentig een hoge vlucht genomen.⁵⁸ Vijf ontwikkelingen liggen hier volgens Schaap et al. aan ten grondslag: (1) economische groei, vrije tijd en mobiliteit, (2) technische ontwikkelingen, (3) toename van mega evenementen, (4) commercialisering en professionalisering en (5) individualisering en behoefte aan collectiviteit.⁵⁹

Een dance event geldt tegenwoordig als een feestsumum van de eerste orde. Tienduizenden bezoekers, met een piek in het zomerseizoen, weten hun weg te vinden naar grote en kleine party's, waardoor elektronische dansmuziek de grootste vrijetijdsindustrie werd op de Nederlandse uitgaansmarkt.⁶⁰ Volgens drugsonderzoekers is er sinds de jaren negentig in de westerse wereld sprake van een normalisering van druggebruik in uitgaansdomeinen van jongeren en jongvolwassenen.⁶¹ *"This 'normalisation' can be seen as a result of an even more liberalized youth culture in the rebellious spirit of the '60s. Finally, it seems that freedom means continuous leisure. In the so called post-modern societies recreation is no longer seen as an opposite of working life"*.⁶²

Bezoekers van dancefeesten gebruiken naast alcohol vooral cannabis, ecstasy en in (veel) mindere mate ook amfetamine, GHB en cocaïne. Cocaïne wordt niet als een primaire feestdrug beschouwd en GHB en amfetamine komen vaker voor in gedifferentieerde subculturen binnen de het grote dancedomein.⁶³

Normalisering en regulering

Volgens Zinberg staat setting (en daarmee: het vermogen om informele sancties en rituelen te ontwikkelen) centraal in elk proces van gecontroleerd druggebruik.⁶⁴ Gebruik van drugs gaat gepaard met waarden en gedragsregels over hoe, waar en met wie gebruikt wordt in patronen van gebruik die lerenderwijs zijn ontwikkeld. Harding en Zinberg veronderstellen dat subculturele rituelen en sociale sancties worden toegepast om ontsporing tot een mini-

---

⁵⁸ Nabben et al. (2005).

⁵⁹ Schaap et al. (2009).

⁶⁰ KPMG (2002).

⁶¹ Riley & Hayward (2007); Parker (2005); Calafat et al. (2004); Parker et al. (1998; 2002).

⁶² Calafat et al. (2004:110).

⁶³ Nabben et al. (2005; 2008).

⁶⁴ Zinberg (1984).

mum te beperken.⁶⁵ Bij het ‘sociale leren’ van gecontroleerd druggebruik door de peergroep behoren ook informele sancties (niet te vaak en niet te veel ecstasy in één keer e.d.).⁶⁶ Mede door de formele controle aan de toegangspoort komt het aangeleerde gecontroleerde gebruik onder druk te staan. Een deel van de bezoekers gaat daardoor tegen de informele regels in hun druggebruik forceren door op voorhand meer ecstasy te slikken. In de uitgaansbeleving van jongeren is een dance event zonder ecstasy net zoiets als een *Zwarte Cross* zonder alcohol. Beide middelen, hoewel het ene illegaal en ander legaal, zijn binnen de context van feesten en vermaak genormaliseerd. De bevinding van het HIT dat er op een groot-schalige manier drugs worden gebruikt, worden bevestigd door onderzoeken op dance events.⁶⁷ Druggebruik op dance events vindt grotendeels plaats op beveiligde locaties.⁶⁸ Het gebruik van ecstasy intensiveert volgens veel gebruikers de totale beleving van het feest. De normalisering van ecstasy op dance events is volgens veel bezoekers een gegeven. Dance en ecstasy horen bij elkaar, horen we vaak. Bezoekers die niet gebruiken, nemen geen aanstoot aan hen die dat wel doen. Dit kunnen net zo goed novieten, onthouders als ex-gebruikers zijn die nog wel de feesten blijven bezoeken. Een van hen zegt hierover: “Drugs moet iedereen zelf weten, we leven in een vrij land.” Het begrip *normalcy* kan worden gehanteerd als het druggebruik wordt geaccepteerd als normaal facet van het uitgaansleven.⁶⁹ Bij beginnend ecstasygebruik is vaak sprake van *peer invloed* – binnen een bestaande vriendenkring gaat men tegelijkertijd voor het eerst de drug nemen. Bij voortgezet ecstasygebruik speelt eerder *peer selectie* een rol en wordt aansluiting gezocht bij gelijkgestemden die zijn geïnteresseerd in dezelfde muziek en daarbij behorend druggebruik. Toch is bij continuering van gebruik ook sprake van peer invloed en die is meestal wederkerig: men beïnvloedt anderen én wordt door anderen beïnvloed. Dit kan zowel beschermend (minder pillen, minder vaak) als stimulerend zijn. Hoewel gebruikers de neiging hebben om het conformisme aan een groep te ontkennen, is er een duidelijke relatie tussen de hoeveelheid ecstasy van het individu en de groep.⁷⁰

Hoe reageren bezoekers op het zerotolerance beleid?

Uit een kleinschalig kwalitatief onderzoek van Van den Hazel blijkt dat de doorsnee festivalbezoeker zijn drugs (met name ecstasy) voorafgaand aan het feest meestal laat regelen door een vriend (regelaar) in de staggroep, die contact heeft met een verkoper die vaak als échte dealer wordt gezien.⁷¹ Soms is het één persoon die op pad gaat voor de groep of wordt het in kleinere subgroepjes weer onderling geregeld. Ecstasy wordt vaak niet getest, vanwege de

---

⁶⁵ Harding & Zinberg (1977).

⁶⁶ Becker (1963); Zinberg (1984); Gourley (2004).

⁶⁷ Van den Wijngaart et al. (1997); Ter Bogt & Engels (2005).

⁶⁸ Schaap et al. (2009).

⁶⁹ Measham et al. (1994).

⁷⁰ Vervaeke et al. (2008).

⁷¹ Van den Hazel (2008).

vertrouwensband tussen kopers en regelaars.⁷² De regelaar die inkoopt voor de vrienden-groep wordt meestal als een 'weldoener' gezien, omdat hij naar zijn vrienden toe niet (primair) vanuit een winst oogmerk handelt. Niet ongebruikelijk echter is dat hij er wel voor zorgt dat hij er zelf niet voor hoeft te betalen – per slot van rekening loopt hij het meeste risico. Onderzoek van Murphy et al. naar ecstasyverkopers in San Francisco laat een overeenkomstig patroon zien.⁷³ Verkopers die alleen voor vrienden regelen zien zichzelf niet als fulltime dealer en worden door hun vrienden ook niet als zodanig gekwalificeerd. Het type drug en imago spelen hierbij een rol van betekenis. Cocaïneverkopers opereren vaker solitair, zitten vaker fulltime in de business, maken duidelijke winst, zijn vaak buitenstaanders en leveren op gezette tijden bij bestelling.⁷⁴ Vergeleken met cocaïne heeft ecstasy op het feestniveau eerder een onschuldige niet-criminele, maar positieve reputatie. Het regelen van zuivere, betrouwbare pillen wordt meestal zeer gewaardeerd omdat het de gewenste roeservaring in de vriendenkring verhoogt, wat weer bijdraagt aan de sfeer.⁷⁵ Vanuit deze optiek gezien worden verkopers van ecstasy op feesten die duidelijk meer vragen voor een pil en bij wie je meer kunt halen, eerder als een dealer gezien dan iemand die nog wat over heeft en dit wil ruilen voor bijvoorbeeld een biertje. In navolging van Van den Hazel blijkt uit informele gesprekken met gebruikende bezoekers dat er vaker meer wordt meegenomen dan men zelf denkt te consumeren.⁷⁵ Hier geldt het principe van 'een appeltje voor de dorst'. Wie wat bewaart voor later heeft nog wat voor andere vrienden over om weg te geven, te ruilen, of soms te verkopen aan anderen. Hoewel dit misschien kan worden gezien als een impulsieve, spontane 'dealeractiviteit' houden 'echte dealers' volgens feestgangers zich bezig met de in- en verkoop van grote hoeveelheden en zijn op het feest enkel en alleen uit op het verkopen van pillen en het behalen van winst.

In de feestpraktijk komt het geregeld voor dat festivalgangers door onbekenden worden gevraagd of ze nog ecstasy hebben. Gezien de verhalen over agenten in burger, wordt hier tegenwoordig meer terughoudend op gereageerd. Hetzelfde geldt voor Amsterdamse partygangers, die op grote feesten meer op hun hoede zijn.⁷⁶ Tijdens onze geheime observaties van agenten in burger op een grootschalig Amsterdams feest hebben we enkele situaties gezien die nadrukkelijk duiden op uitlokking. Met name een agent met een gekleurd John Lennon brilletje en een overdreven 'dopey look' leek zich hierin te hebben bekwaamd, door feestgangers op de dansvloer te benaderen of iemand nog wat GHB of ecstasy over had of misschien iemand wist die deze spullen verkocht. Festivalgangers hebben enige reserve naar onbekenden die op zoek zijn naar drugs. Overigens blijkt volgens Van Den Hazel dat een klein deel van de festivalbezoekers zelf ook wel eens aan onbekenden heeft gevraagd wan-

---

⁷² Nabben et al. (2008); Benschop et al. (2009).

⁷³ Murphy et al. (2005).

⁷⁴ Nabben, et al. (2008).

⁷⁵ Van den Hazel (2008).

⁷⁶ Benschop et al. (2009).

neer de eigen drugs op zijn.⁷⁵ Door de toegenomen controle zeggen festivalbezoekers eerder tegenover 'vreemden' (niet bij vrienden) dat ze geen drugs hebben gebruikt. We hebben eerder gezien dat het ontkennen van druggebruik vaker geconstateerd wordt bij de drugsinfostand van Unity.

Vanwege de mogelijke aanwezigheid van agenten in burger, zegt een deel van de festivalgangers dat ze hun drugs meer discreet zijn gaan gebruiken, op het toilet e.d. Uit observaties en informele gesprekken blijkt dat het zerotolerancebeleid nauwelijks of geen invloed heeft op de omvang van het druggebruik. Wel worden er meer voorzorgsmaatregelen getroffen bij het naar binnen 'smokkelen' van middelen. Overigens moet worden opgemerkt dat lang niet alle bezoekers op de hoogte zijn van zerotolerance. Sommigen, waaronder toeristen, hebben er nog nooit van gehoord.

Hoewel er sprake is van verontwaardiging, reageert het uitgaanspubliek doorgaans gelaten op de aanwezigheid van drugshonden. Bezoekers die eruit worden gehaald verzetten zich niet en bij de ondervraging door de hulpofficier blijft iedereen beheerst. Degenen die kritische vragen durven te stellen of het proces vertragen door ter plekke een discussie aan te gaan, worden meestal streng toegesproken door de politie. Bezoekers reageren soms erg geëmotioneerd. Het is 'intimiderend', 'zinloos' of gewoon 'pesterij', of: "De politie lijkt wel een bedrijf, dat er alleen maar staat om je op te pakken". Soms voelt men schaamte: "Je staat voor schut voor je vriendin als de politie je zonder reden wil fouilleren. Ik schaam me dan dood."

Degenen die zijn aangehouden terwijl ze niks bij zich hadden, balen soms flink. Eén jongen vertelde dat hij samen met een vriend werd aangehouden. Na inlevering van 1 gram wiet werd hij heengezonden, terwijl zijn vriend met 2 gram wiet werd gestript. Een andere jongen, die een beetje hasj bij zich had, kon er wel de lol van inzien. Hij verkondigde triomfante-lijk: "Ik heb mijn leuter aan de politie moeten laten zien". Een meisje 'flipte' uit angst toen de hond op haar af kwam. Toen na controle van tas en schoenen wat wiet werd aangetroffen, meldde de hondenbrigadier: "Als je bang bent voor honden moet je maar niet blowen".

Sociale interactie, gedrag en groepscohesie op dancefeesten

Vergeleken met een doorsnee stapavond (in het weekend) in het publieke domein op en rond het Leidseplein en Rembrandtplein, is er op grootschalige dancefeesten zichtbaar minder sprake van sociale verruwing, baldadig, roekeloos of provocerend gedrag tussen passanten onderling. Zo blijkt uit de observaties die we hebben verricht. Hoewel niet statistisch gestaafd, is ons sterke vermoeden dat het Amsterdamse politiekorps wat de randverschijnselen van de uitgaansproblematiek betreft (uitwassen van agressie, vijandigheid, dronkenschap, vechtpartijen, kleine criminaliteit, enzovoort) in de binnenstad op de pleinen veel zwaarder wordt belast dan op dance events.

Een groot verschil met de dancefeesten is dat uitgaanders op de beide grote pleinen beduidend minder sociale affiniteit vertonen met andere 'vreemden'. Geconstateerd moet worden dat eenzelfde muzikale voorkeur een belangrijke sociale band creëert binnen een 'tijde-

lijke feestcommunity' van gelijkgestemden.⁷⁷ De concentratie op één feestsetting, tegenwoordig vaak een event genoemd, draagt bij aan een verhoging van de saamhorigheid tussen bezoekers, die vaak uit het hele land afkomstig zijn. Dergelijke groepen behoren tevens vaak tot eenzelfde op dance gerichte virtuele gemeenschap.⁷⁸ Tijdens onze observaties op dancefeesten is er sprake van een grote sociale empathie tussen 'vrienden' en 'vreemden'. Nieuwe sociale contacten worden gemakkelijk aangegaan; alsof men burens van elkaar is. Vreemden voelen zich soms als vrienden voor het leven op een dansfeest. Tatoeages worden bewonderd, sieraden bekeken en wie omvalt krijgt hulp. Het getoonde altruïsme staat in schril contrast met cultuurpessimistische beschouwingen over individualisering van de burger. Opvallend is ook dat er vaak sprake is van reciprociteit (wederkerigheid door middel van ruilen zonder winst oogmerk) tussen bezoekers. Een sigaret, snoepje, kauwgum, ijsje of sieraad wordt vaak spontaan weggeven of geruild. Wie dorst heeft, krijgt van omstanders een slokje aangeboden. iPods worden vergeleken, evenals de grootte van de pupillen. Anderen gaan helemaal op in de 'flow', één met het dwingende ritme: wild, extatisch, ongeremd, vloeiend, een kluwen van dansende lichamen golvend op de muziek. In de perceptie van de buitenstaander die gericht is op het opsporen van dealeractiviteiten (zoals het HIT) kan strelen, zoenen, knuffelen, iets uit de zak halen (o.a. mobieltje, zakdoek, visitekaartje, condoom, sigaretten of een snoepje tegen een droge keel) al snel een verdachte handeling lijken. In deze context hebben we ook gekeken naar het mogelijke voorhanden zijn van middelen die in de Opiumwet zijn opgenomen. Het betreft vooral cannabis en ecstasy. Hoe later de avond, hoe meer de extase en moeheid gaan overheersen bij een deel van de bezoekers.⁷⁹ Daarom zijn er vaak chill-out ruimtes om even op adem te komen. Een deel van de bezoekers bezweert de moeheid met een extra stimulant.

Rekening houden met drugscontroles?

Uit recente enquêtes door studenten onder bijna 400 bezoekers van zes grote feesten, waarvan de meesten partydrugs nemen, komt naar voren dat de meeste – maar niet alle – gebruikers rekening houden met drugscontroles. Indien zij er rekening mee houden, dan vooral door de drugs beter te *verstoppen*, op de tweede plaats door *vooraf* drugs te gebruiken. In mindere mate reageren zij door niet meer drugs mee te nemen dan toegestaan en/of drugs op de party te kopen.

Van de 100 bezoekers verdeeld over twee feesten gebruiken er 81 wel eens partydrugs en daarvan houden er 70 rekening met drugscontroles (86%).

---

⁷⁷ Nabben et al. (2005).

⁷⁸ Nabben et al. (2007).

⁷⁹ Dit hangt ook voor een deel van muziek af die er wordt gedraaid. Op sommige feesten is het ritme aanzienlijk sneller dan op andere.

Van de 277 bezoekers (niet nader opgesplitst in gebruikers en niet-gebruikers) verdeeld over vier feesten houdt 61% rekening met drugscontroles.

Hoe rekening houden met drugscontroles?		
Alleen respondenten die rekening houden met drugscontroles	Twee feesten meerkeuzevraag (n = 70)	Vier feesten (Unity) <i>belangrijkste</i> reactie (n=161)
Niet gebruiken	2.9%	2.5%
Niet meer meenemen dan toegestaan	7.1%	9.9%
Drugs vooraf innemen	40.0%	17.4%
Drugs door iemand anders naar binnen laten nemen	12.9%	1.2%
Drugs op party kopen	10.0%	7.5%
Drugs op party krijgen	5.7%	1.2%
Drugs beter verstoppen	70.0%	51.6%
Anders / wil niet zeggen	-	8.7%

Uit de enquête blijkt dat een ruime meerderheid – voorafgaand aan het feest – zelf zijn drugs regelt. Slechts een kleine minderheid gaat tijdens de party op zoek naar een verkoper. Veel bezoekers zijn huiverig om pillen op feesten te kopen. Zij vertellen dat dealers hier meestal ‘shitpillen’ verkopen, omdat dit het goedkoopste is en zij er dus het meest op verdienen.

De door ons geobserveerde handelingen indiceren dat het bij de meeste interacties gaat om een drugsruil zonder winsttoogmerk tussen vrienden of bekenden, waarbij dus eerder kan worden gesproken van delen dan van dealen.⁸⁰ ‘Echt’ dealen komt naar verhouding weinig voor, al was het maar doordat veel bezoekers reeds in hun eigen middelengebruik hebben voorzien.

Slechts een kleine minderheid van de bezoekers overweegt om geen drugs meer mee te nemen naar een festival.

Een ruime meerderheid laat zich niet afschikken en blijft gebruiken als voor het zerotolerancebeleid. Uit eerder onderzoek blijkt dat een deel van de bezoekers voor aanvang van het dancefeest begint met gebruik om alvast in de stemming te komen en dat dit ook al in de periode voor het zerotolerancebeleid gebeurde.⁸¹ Ook Van den Hazel constateert dat het van te voren innemen van drugs niet per se gerelateerd hoeft te zijn aan het ontwijken van strenge controles.⁸² Er is dus een groep partygangers die, ongeacht het toegangsbeleid, al onder invloed op het feest verschijnt. Dit neemt niet weg dat een aanzienlijke groep vanwe-

⁸⁰ De Opiumwet maakt dit onderscheid niet. Hoewel er geen eenduidige definitie van dealen bestaat, verstaan wij onder dealen wanneer er sprake is van het aanbieden of verkoop aan derden van een in de Opiumwet vermeld middel met een duidelijk winsttoogmerk.

⁸¹ Nabben et al. (2005; 2006).

⁸² Van den Hazel (2008).

ge de stringenter controles aangeeft hun drugs beter te verstoppert. Een grote meerderheid zegt niet minder drugs te gebruiken, maar wel anders en soms meer ‘geforceerd’ dan voorheen, uit angst dat de middelen in beslag worden genomen. Een aanzienlijk deel zegt daarom al op een vroeger tijdstip, voor de aanvang van het feest en in de aanloop er naar toe, te gebruiken. Of dit voor of tijdens deelname aan het verkeer gebeurt of pas bij aankomst op de parkeerplaats kunnen we niet beoordelen.

De bevindingen komen grotendeels overeen met Australisch onderzoek.⁸³ Ongeveer de helft van de ecstasygebruikers zegt – naar aanleiding van drugshonden op feesten – voortaan extra voorzorgmaatregelen te treffen door drugs op alternatieve plaatsen te verstoppert en een kwart neemt al drugs voor betreding van het festivalterrein. Eén op de vijf zegt geen drugs mee te nemen. Andere voorzorgmaatregelen zijn: het vermijden van de locatie waar drugshonden staan of slechts zeer kleine hoeveelheden meenemen. Een paar procent zegt de drugs weg te gooien of drugs te kopen op het feest. Net als in ons onderzoek, zegt een ruime meerderheid van de druggebruikers, ondanks de scherpere controles, ook de daaropvolgende keren drugs mee te nemen.

De effectiviteit van het opsporen van dealers door middel van honden wordt betwijfeld in het onderzoek van Dunn & Degenhardt.⁸³ Veel bezoekers die door drugshonden als potentiële dealer werden geïdentificeerd waren drugsbezitters. Driekwart werd onnodig bevraagd en onderzocht door politie.⁸⁴ Ook tijdens ons veldwerk horen we geregeld van bezoekers dat drugscontroles de sfeer negatief beïnvloeden en de angst aanwakkeren te ‘worden bekeken’. Over het algemeen geldt: hoe strenger de controle, des te meer drugs er van tevoren worden ingenomen.

Conclusies

Politie en justitie zijn zich de afgelopen jaren meer gaan manifesteren op dancefeesten in met name de feestregio’s. Een duidelijke trendbreuk is vooral dat ook het bezit van cannabis (ook minder dan 5 gram) niet meer wordt gedoogd op een feest. De wiet of hasj wordt vaak ter plekke in beslag genomen. In toenemende mate worden ‘wasstraten’ ingericht om de stroom verdachte bezoekers zo efficiënt mogelijk af te handelen en door te verwijzen naar de dienstdoende officier van Justitie. Wie meer dan de toegestane hoeveel drugs bij zich heeft, krijgt de mogelijkheid om de boete ter plekke te betalen. Met name in de feestregio’s worden steeds vaker drugshonden ingezet bij de ingang en in de wachtrij. Omdat bijvoorbeeld de regio’s Haaglanden, Rotterdam en Groningen geen honden inzetten op dancefeesten, is daar feitelijk weinig veranderd. De organisator van het festival is immers verantwoor-

---

⁸³ Dunn & Degenhardt (2006).

⁸⁴ Tobin (2008).

delijk voor wat er op het terrein gebeurt en de politie voor de randverschijnselen rond het festival. We kunnen hier eerder spreken van een 'zachte' zero tolerance benadering, terwijl er in o.a. Amsterdam, Eindhoven en Arnhem juist sprake is van een 'harde' (pro)actieve zero-tolerance aanpak. Gezondheidswerkers en -voorlichters zijn ervan overtuigd dat een deel van de bezoekers eerder hun middelen in gaat nemen, in de rij of thuis. Het komt wel vaker voor dat het op een vroeger tijdstip drukker is in de ziekenboeg omdat feestgangers eerder onder invloed zijn. Het totaal aantal ongevallen is vooralsnog gelijk gebleven. Een deel van de bezoekers gaat minder spontaan naar de EHBO uit vrees dat politie of beveiliging hen daar staat op te wachten.

Het zerotolerancebeleid lijkt weinig invloed te hebben op de omvang van het druggebruik. Een meerderheid zegt ondanks het zerotolerancebeleid te blijven gebruiken. De meeste bezoekers die partydrugs nemen, houden rekening met drugscontroles op party's en festivals door de drugs van tevoren beter te *verstopp*en, of door *vooraf* drugs te gebruiken. In mindere mate reageren zij door niet meer drugs mee te nemen dan toegestaan en/of drugs op de party te kopen. Een ruime meerderheid regelt voorafgaand aan het feest zijn eigen drugs. De door de politie vaak geïnsinueerde handel op feesten, wordt door gebruikers eerder gezien als ruilen en delen dan als dealen, aangezien het weinig vanuit winstoogmerk gebeurt.

05 ALCOHOL

De expansie van de alcoholindustrie aan het eind van de jaren negentig heeft ook repercussies gehad voor het uitgaansleven. Feesten en grote dance events werden door de populariteit van dance fors gesponsord door bierbrouwerijen en alcoholmerken. Nieuwe alcoholvarianten werden bij de vleet gelanceerd en met nieuwe marketingstrategieën gepromoot in de jonge doelgroep, die door de bloeiende economie ook meer geld te besteden had. Tegenwoordig drukt alcohol nog steeds een onmiskenbaar groot stempel op het consumptiegedrag van jongeren. Alcohol is een gevestigde waarde en niet meer weg te denken uit de horeca. In de Amsterdamse Antenne van 2008 blijkt dat vrijwel alle clubbezoekers (96%) huidige drinkers zijn, waaronder 7% (bijna) dagelijks. Voorts blijkt dat westerse clubbezoekers vaker drinken (97%) dan niet-westerse (89%) en ook meer (4.4 versus 3.3 glazen per gelegenheid). Niet alleen leeftijd, etniciteit en geslacht, maar ook muziekvoorkeur en setting zijn factoren die invloed hebben op de smaakvoorkeur en de mate waarin alcohol wordt geconsumeerd. Daarnaast hebben de stijgende prijzen invloed op welke locaties – buiten het reguliere uitgaansleven – alcohol nog meer wordt genuttigd. In de afgelopen jaren is er veel te doen geweest rond ‘zuipketen’ en schuren op het platteland en het overmatige alcoholgebruik bij studentenverenigingen. Premixen (kant-en-klare mix van alcohol en frisdrank of sap) en shooters zijn gemeengoed bij het jonge uitgaanspubliek. Na de bierdip als gevolg van het succes van de Breezers, wint bitter weer aan invloed. Cocktails zijn vooral in trek in de grote steden, waar relatief gezien meer trendsetters, studenten en jongvolwassenen met hogere inkomens wonen. Ook de wijnomzet is in de afgelopen 10 jaar substantieel gegroeid. Verder zien we de laatste jaren een verluxing van sterke drank. Whisky, wodka en cognacmerken brengen allemaal nieuwe exclusieve soorten op de markt.

Volgens veel panelleden is de uiteindelijke som van deze expansie en innovatie van de alcoholindustrie, dat zowel jongens als meisjes op jongere leeftijd alcohol drinken en qua alcoholgebruik weinig of niet voor elkaar onder doen. ‘Binge’ drinken en ‘comazuipen’ (in korte tijd veel alcohol nuttigen) hebben meer aandacht gekregen in de media, bij het preventiewerk en andere gezondheidsinstellingen. Door de gestegen prijzen zouden jonge uitgaanders vaker en meer thuis indrinken.

Product: smaak, prijs en imago

Smaak

Bier blijft domineren en is ook in deze editie in bijna alle netwerken en leeftijdsgroepen favoriet. Daarmee zet de opwaartse trend van bier sinds 2003-2004 door. Bier is goedkoop,

eenvoudig en geeft weinig poespas. De *do it yourself* experimenten met postmixen (ter plekke gemixt van bijvoorbeeld cola met Bacardi, jenever of Beerenburg) zijn vooral bij jongens populair. De oude generatie premixen (o.a. Breezer, W(ic)K(e)D en Smirnoff ice), die vooral door meisjes worden gedronken, krijgt concurrentie van Bacardi Coco, Razz, Vanilla en Limon. De plattelandsjeugd mixt vaker met binnenlands ge-

Enkele postmixen en hun bijnamen	
Naam	Wat?
Baco	Bacardi + cola (Landelijk)
Beco	Beerenburg + cola (Groningen, Friesland)
Japie	Jenever + 7-up (Groningen)
Jeco	Jenever + cola (Groningen)
Raket	Bacardi lemon + sinas (Utrecht) Flügel + sinas (Zeeland)
Rode Annie	Wodka + Red Bull (Noord-Holland)

distilleerde dranken. Daarnaast drinken meisjes en oudere stappers behalve bier en wijn ook zoete likeuren (o.a. Amaretto, Malibu, Campari, Baileys en Blue Curacao). Oudere stappers drinken meer sterk gedistilleerd of gemixt als een 'Johnny (Walker) met ijs' of een 'Red (Label) met ijs'. Rosé, dat vooral in het mondaine stedelijke milieu opgeld deed, is vervangen door mousserende Italiaanse Prosecco, dat het ook in de clubs goed doet en steeds vaker de champagne vervangt.¹ Champagne is overigens wel in de grotere steden buiten de Randstad bekender geworden. In een horecagelegenheid in regio Noord kun je in de nieuwe champagnebar ook per glas bestellen. Cocktails blijven in trek bij trendsetters aan cocktailbars in grote clubs. Ook in poppodia en kleinere clubs kun je inmiddels, van Groningen tot Tilburg, cocktails bestellen. Dat is ongeveer 5 jaar later dan in de Randstad. Whisky en cognac blijven, net als champagne, in de urbanscene mateloos populair. Vooral champagne vindt gretig aftrek "om te laten zien dat ze het kunnen betalen" (RG7:Zuid). Hoewel bier minder populair is pakken "mannen in de R&B stroming toch eerder een biertje dan de hip-hopman" (KG5:West). De 'old skool' combinatie Wodka Red Bull blijft favoriet in de Randstad, maar wodka wordt in rurale gebieden eerder met goedkope energydrinks gemixt. Ten slotte blijven 'shooters' (o.a. tequila met zout en citroen)² en Flügel's klassiekers.

Prijs

De prijs van een alcoholische consumptie hangt uiteraard af van de locatie waar deze genuttigd wordt. Er zijn duidelijke regionale prijsverschillen, net als tussen typen locaties. Uitgaanders in hippe clubs en discotheken in de Randstad betalen beduidend meer voor hetzelfde drankje dan in een plattelandsdiscotheek. Terrassen in Amsterdam rekenen meer voor een biertje dan elders. Cocktails zijn overal prijzig. Zowel het regio- als het kernpanel

¹ Op 16 december 2008 wordt zelfs het Prosecco Informatie Bureau opgericht om "voorlichting te geven over Prosecco aan horeca en klant", zo valt op hun website te lezen. Prosecco is nu zelfs zo populair dat de omzet van het drankje in de supermarktverkoop in het eerste half jaar van 2009 met 80% is toegenomen in vergelijking met de eerste zes maanden van 2008.

² Deze shooter is onder andere heel populair in een specifieke uitgaansgelegenheid in Gelderland volgens de Tendens 2008, maar ook in de rest van Nederland is tequila geliefd. In Stratumseind (uitgaanscentrum) te Eindhoven zijn er cafés waar tequilashots €1 kosten.

ziet een voortschrijdende prijsstijging van alcohol in de gehele Nederlandse horeca. Een deel van de uitgaanders zoekt naar goedkopere oplossingen. Volgens een jongerenwerker (RJ6:Oost) stappen urban jongeren uit geldoverwegingen over van dure drankjes naar bier. Ook het indrinken is nog steeds erg geliefd om de kosten van een avondje stappen te drukken. Een politiemedewerkster (KP2:West) ziet bijvoorbeeld dat er van tevoren gekochte wodka of whisky in Mac Donalds colabekers of in Red Bull blikjes wordt geschonken.

Imago

Van alcohol kijkt niemand meer op. Alcohol wordt geassocieerd met gezelligheid, ontspanning en feesten. Zeker onder autochtone uitgaanders is alcohol gemeengoed. Termen als 'vanzelfsprekend', 'standaard', 'normaal' en 'niets mis mee', worden vaak door panelleden genoemd. Sterker nog, het is in bijna alle netwerken raar als je niet drinkt. "Wie geen alcohol drinkt wordt als 'vreemd' ervaren" (RU4:Zuid). Jongerenwerker (RJ5:Noord) weet dat jongeren vaak opscheppen en op school sterke verhalen ophangen over hun alcoholgebruik. Bovendien vinden ze het spannend om drank te bemachtigen als ze jonger dan 16 zijn. Vooral in ruraal georiënteerde netwerken hoort alcohol bij de heersende (straat)cultuur. Ouders en volwassenen accepteren alcohol eerder dan cannabis of andere drugs. "Alcohol wordt niet als probleem gezien, maar drugs zijn *not done*", aldus een gezondheidswerker (RG1:Oost). Ook jongeren zijn zich volgens menig panellid niet voldoende bewust van de schadelijkheid van alcohol op termijn. Ze neutraliseren hun eigen gebruik door naar anderen te wijzen die (nog) veel meer drinken.

Het alcoholimago bij allochtone jongeren is iets minder positief en een reden soms minder openlijk en veel te drinken. Dronkenschap en/of controleverlies leiden tot minder straatstatus. Uiterlijk vertoon en koketteren met logo's en merken zijn belangrijker, vandaar ook het showen met whisky of cognac. Onder autochtonen in de minder verstedelijkte regio's kleeft geen negatief imago aan goedkope drank. Er wordt met alles gemixt. Ongeacht of dit supermarktbier of goedkope bessendrank is.

De alcoholindustrie weet hoe belangrijk imago is. Bierreclames lijken vooral gemaakt om de verkoop aan mannen te stimuleren. Reclames van sterke drank zitten vaak vol met beelden van sexy en stijlvolle mannen en vrouwen.³ En hoewel oudere stappers hier minder ontvankelijk voor lijken te zijn dan de jeugd, heeft dit wel invloed op het beeld dat jongvolwassenen van drank hebben: "Het imago van whisky lokt: stoere drank voor echte mannen" (RG3:Noord). Een jongerenwerker (RJ9:West) vertelt dat een groot deel van de bierblikjes tijdens het opruimen nog bijna vol is. Kennelijk is het bestellen van bier stoerder dan het opdrinken ervan. Ten slotte weten alcoholfabrikanten dat meisjes en jonge vrouwen vooral gesteld zijn op zoete mixdranken, likeurtjes en bier, evenals rosé en zoete witte wijn.

---

³ Zie bijvoorbeeld de reclames van Bacardi en Absolut wodka.

Gebruik van alcohol

Uit het Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik van 2005 komen binnen de algemene bevolking geen wezenlijke verschillen naar voren tussen 15-24 jarigen en oudere leeftijdsgroepen in het recente (laatste jaar) en huidige (laatste maand) gebruik van alcohol. In de meest verstedelijkte gebieden liggen de cijfers iets lager dan in de rest van het land.⁴ Volgens gegevens uit Tendens (Gelderland) ligt het alcoholgebruik onder coffeeshopbezoekers lager als ze wat ouder zijn.⁵

Prevalentie alcohol in Nederland					
Onderzoek	Jaar	Leeftijd	Ooit	Recent	Huidig
Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik	2005	15-64		85.4%	77.9%
		15-24		85.5%	76.2%
		25-44		83.9%	75.2%
		45-65		87.1%	81.9%
Antenne (Amsterdam): Clubbezoekers	2008	15-65 (gem. 25)	99.1%	97.5%	95.7%
		jonger dan 20	100%	99.0%	97.1%
		20-25	98.9%	98.1%	97.0%
		25-30	100%	97.4%	95.5%
		30 en ouder	97.5%	95.0%	91.7%
Tendens (Gelderland): Coffeeshopbezoekers Discotheekbezoekers	2005-2006	18-61 (gem. 27)	70.0%		58.0%
		15-40 (gem. 21)	94.2%		88.3%

Gebruiksfrequentie en dosering

Uit verschillende recente lokale en regionale onderzoeken blijkt dat jongeren gemiddeld ongeveer 14 jaar zijn wanneer zij beginnen met het *regelmatig* drinken van alcohol.⁶ Panelleden vrezen én zien dat er soms ook op jongere leeftijd wordt gedronken. Een panellid (RG2:West), werkzaam op één van de eilanden, merkt dat er niet meer zo'n lange tijd zit tussen de eerste alcoholervaring en het regelmatig drinken daarna. Hoewel het drinken van bier meestal tot het weekend blijft beperkt beginnen jongeren al op 13-14 jarige leeftijd.

Uit een onderzoek onder clubbezoekers in Amsterdam uit 2008 blijkt dat er gemiddeld op een uitgaansavond 4.2 alcoholische drankjes worden gedronken. Ruim een derde (34.6%) drinkt 3 á 4 glazen op een avond en een klein deel van de clubbezoekers (2.2%) meer dan 10

⁴ Rodenburg et al. (2007).

⁵ Uit de Tendens 2005-2006 blijkt dat de jongere bezoekers van coffeeshops op diezelfde dag vaker alcohol hadden gedronken dan oudere bezoekers. (Roomer & Poelmans, 2006:53).

⁶ Monshouwer et al. (2008); Van den Boom (2007); Hento & Doff (2006); Smit (2006).

glazen.⁷ Enkele panelleden schetsen een heftiger beeld. Een gezondheidswerker (RG7:Zuid) zegt dat hij door jongeren wordt uitgelachen als hij oppert dat de groep rond de zes glazen per keer drinkt, want het is beduidend meer.

In de meer rurale gebieden worden vaker grotere hoeveelheden alcohol genuttigd dan in de verstedelijkte gebieden.⁸ Praktisch alle leden van het regiopanel zeggen dat vooral witte uitgaanders vaak 10 of meer glazen drinken op één uitgaansavond. Voor sommige uitgaanders zijn 20-30 glazen geen uitzondering. Autochtone jongens drinken beduidend meer per gelegenheid dan meisjes en allochtone jongens. De verschillen scènes (o.a. tekno, hardcore, dance) wijken op enkele uitschieters na niet zoveel van elkaar af. In Amsterdam (Antenne) is er sprake van een licht opwaartse alcoholtrend bij islamitische buurtjongeren. Binnen de urbangroepen drinkt het zwarte segment beduidend minder glazen op een stapavond dan het witte.

Het *indrinken* – alcohol consumeren vóór het ‘echte’ uitgaan – blijft zowel in de steden als op het platteland een wijdverbreid verschijnsel. De verwachting is dat dit door de economische crisis en de flux toenemende jeugdwerkloosheid voorlopig niet zal veranderen. De in-drinklocaties verschillen van thuis of bij vrienden tot keten, hangplekken en pleintjes. Sommige jongeren drinken dusdanig veel in, dat zij eenmaal in de uitgaansgelegenheid na één of twee drankjes soms letterlijk omvallen. Politiemensen geven aan dat er overlast ontstaat wanneer dronken jongeren op uitgaanslocaties worden geweerd of eruit getrapt en daarna op straat blijven rondhangen. Een agente (KP2:West) vindt vooral dronken jonge meisjes zwalkend op straat zorgwekkend: “Je ziet genoeg meiden met korte rokjes laveloos op straat met hulpvaardige jongens eromheen die haar graag naar huis willen brengen”.

Motieven en effecten

Gezelligheid is een voorname reden om alcohol te drinken. Je wordt losser en raakt makkelijker in gesprek met elkaar. Volgens leden van het regiopanel is de alcoholcultuur vaak verbonden met de lokale/regionale mentaliteit. Problematisch wordt het bij drinken uit verveling of als verdoving tegen vervelende gedachten. De drinkmotieven in het urbanmilieu zijn vaker gekoppeld aan een zorgvuldig gekoesterde lifestyle, die opzichtig wordt geëtaleerd en status benadrukt. Gezien willen worden als alcoholgroep is zeker onder jeugdigen al snel stoer. Excessief drinken en dronkenschap worden lang niet altijd als negatief gezien, maar eerder als grappig of cool.⁹

Panelleden bespeuren vaak een ambivalente houding bij jongeren: excessief alcoholgebruik mag niet leiden tot *out* gaan. Comazuipen is vaak uit den boze. Maar waar ligt precies de grens tussen *binge drinken* en *comazuipen*? Het binnen een korte tijd nuttigen van veel alco-

---

⁷ Benschop et al. (2009:194).

⁸ Dit blijkt ook uit het Nationaal Prevalentie Onderzoek van 2005 (Rodenburg et al., 2007:61).

⁹ Van den Boom (2007).

hol om dronken te worden, wordt soms aangewakkerd door acties als: happy hours, twee voor de prijs van één, of drankjes en shooters voor €1. Het dilemma dat panelleden bij jongeren zien is tussen enerzijds het besef van schadelijkheid van (excessief) alcoholgebruik en anderzijds het plezier en het tijdelijke ontsnappen aan de dagelijkse verplichtingen. De specifieke *time and place* voor excessief alcoholgebruik wordt lang niet altijd gepland en hangt samen met wie en waar de groep zich bevindt. Wat impliceert dat ze er ook voor kiezen om dit juist niet te doen.¹⁰ Een belangrijke gedachte hierbij is dat het zonde van je geld kan zijn als je drinkt zonder dronken te worden.¹¹ Daarbij denken jongeren niet aan de schadelijke effecten op lange termijn, maar aan de mooie avond die ze tegemoet gaan versus de kater die daarna onvermijdelijk komt.

Drinken vormt een belangrijk onderdeel van de viering van feestelijke gelegenheden en de hiermee gepaard gaande saamhorigheid.¹² Dorpsfeesten en regionale evenementen als carnaval, de *Zwarte Cross* en de *Sneekweek* zijn slechts enkele voorbeelden hiervan. Behalve 'los' willen gaan in het weekend, pakken jongeren bij een sociale gelegenheid of na het sporten 'gewoon een biertje'.

Riten en kicks

Er bestaat een scala aan ritens en kicks rond alcoholgebruik. Waar indrinken in sommige netwerken altijd een besloten aangelegenheid is, vindt elders het ritueel duidelijk zichtbaar op straat plaats. De grenzen opzoeken, overtreden en risico's durven nemen horen bij het kickachtige karakter van alcoholrituelen. Panelleden maken zich zorgen over de brede acceptatie van riskante rituelen rond dronkenschap. Er wordt fors aan 'slammen' (shooters drinken) gedaan en er worden 'meters bier' besteld. "Jezelf helemaal van de wereld drinken", noemt een jongerenwerker (RJ3:Noord) bijvoorbeeld het spelletje 'bommetjes drinken', waarbij één liter bier in een trechter zo snel mogelijk moet worden doorgeslikt. Van slechts één regiopanel lid (RJ5:Noord) horen we iets over 'slimmen', een uit Amerika afkomstige nieuwe vorm van alcoholconsumptie. Daarbij moet een in sterke drank gedrenkte tampon anaal of vaginaal worden ingebracht. En hoewel een hip Amsterdams trendbureau voorspelde dat dit een nieuwe rage zou worden, heeft niemand in de hoofdstad er daadwerkelijk meer iets van vernomen.

Gezondheidsrisico's en negatieve bijwerkingen

Zoals al eerder aangegeven vindt het panel dat jongeren te veel en op een te jonge leeftijd drinken. Deze trend lijkt vooralsnog niet te veranderen. Gezondheids-, preventie- en jongerenwerkers uiten hun zorgen over het drieste alcoholgebruik. Zeker nu ook meer bekend is over de gevolgen daarvan op de ontwikkeling van jongeren. Infoavonden over alcohol lijken

---

¹⁰ Szmigin et al. (2008).

¹¹ Brain & Parker (1997).

¹² Pettigrew et al. (2000).

soms aan dovemansoren gericht. Want wat te doen als jongeren het gewoon 'lariekoek' vinden, zo legt een jongerenwerker (RJ6:Oost) het dilemma uit zijn praktijk voor. Alcohol is zo vanzelfsprekend geworden dat elke poging om het bespreekbaar te maken meteen wordt weggehoond. Panelleden zien een grote rol weggelegd voor de ouders. Vooral op plekken waar een heuse uitbundige drankcultuur heerst, trekken ouders niet snel genoeg aan de bel. En hoewel ouders volgens panelleden redelijk tolerant staan ten opzichte van het alcoholgebruik van hun kind(eren), zijn er inmiddels ook geluiden dat ouders zich daadwerkelijk meer zorgen beginnen te maken over het drinkgedrag van hun zoon of dochter.

De negatieve effecten die de gebruikers (kunnen) ervaren verdelen we in acute, subacute en lange termijn effecten.

Acuut: Misselijkheid en overgeven, verlies van controle over het lichaam, aantasting van het spraak- en gezichtsvermogen. Verwonding, agressief gedrag en vandalisme of baldadig gedrag. Andere gebruikers worden juist emotioneel. Riskant seksueel gedrag (onveilige seks). Omstanders ergeren zich aan dronken types vanwege hun lompe gedrag.

Subacuut: Kater, waardoor ze niet meer in staat zijn de volgende dag goed te functioneren. Alcoholvergiftiging. Zich gebeurtenissen tijdens de roes niet kunnen herinneren.

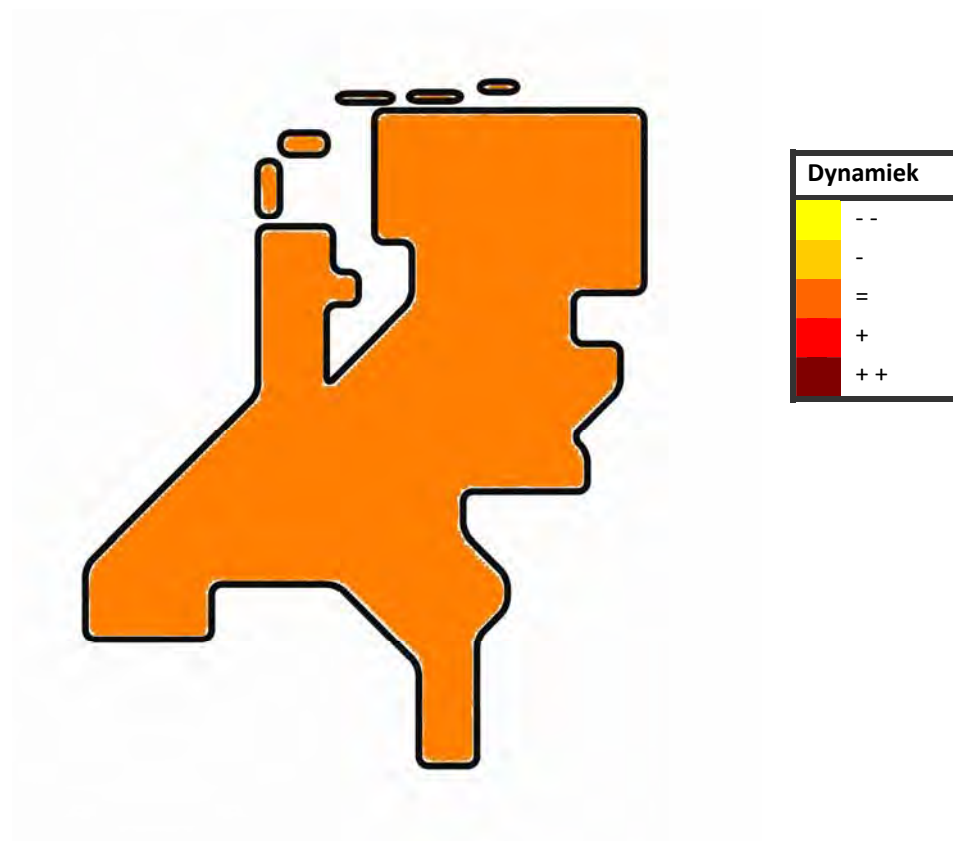
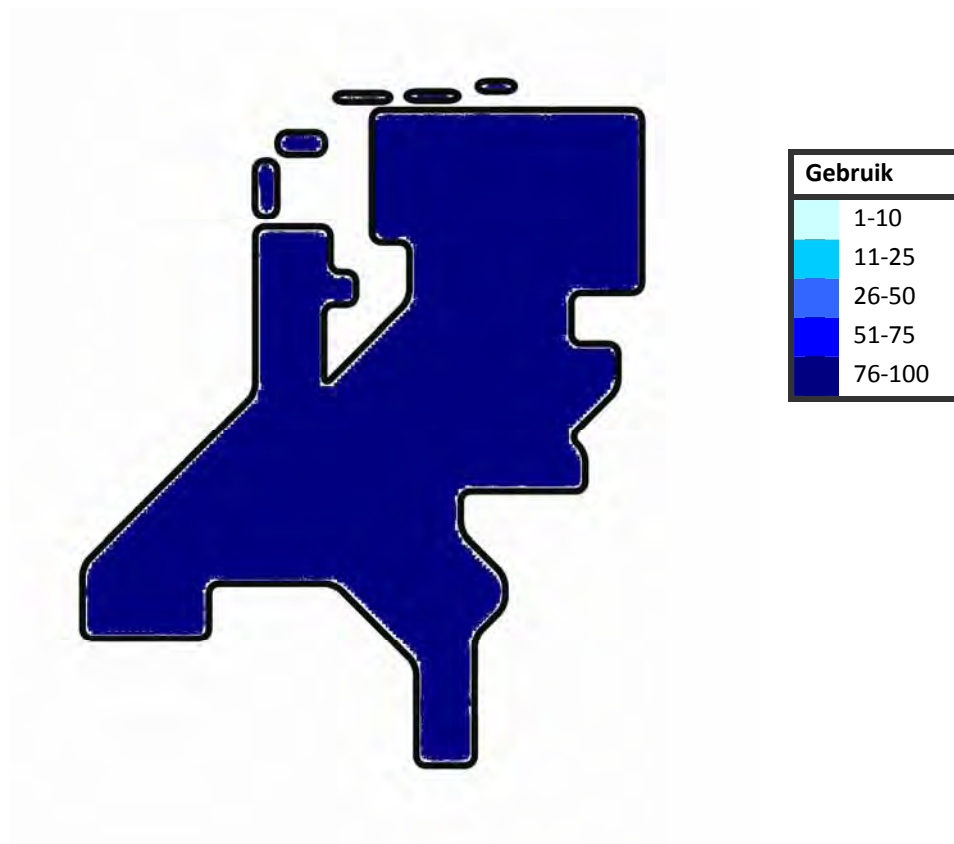
Lange termijn: Hersenbeschadiging, het denken wordt vertraagd en het geheugen wordt aangetast. Leveraandoeningen, hart- en vaatziekten en aantasting van het maagslijmvlies. Overigens zijn dit effecten die weliswaar worden genoemd door panelleden, maar niet echt leven bij uitgaanders.

Verspreiding

Verspreiding per regio

De alcoholconsumptie in Nederland is hoog en blijft over het algemeen stabiel. Maar in Rotterdam, Enschede, Noord en Zuid hebben panelleden (politie, gezondheidswerkers en horecaondernemers) de indruk dat het gebruik van alcohol onder uitgaanders stijgt. Er zijn in het gebruik van alcohol niet veel regionale verschillen, maar met de mate van verstedelijking komen er meer verschillen. Over het algemeen wordt er in kleinere gemeenten door een groter deel van de (vooral autochtone) uitgaanders alcohol gedronken. Het drankgebruik in deze gebieden speelt een grotere rol bij het uitgaan dan in minder rurale gebieden en is tegelijkertijd minder gebonden aan het weekend en aan uitgaan. Waar er in meer verstedelijkte gebieden pas op vrijdag of in het weekend (wanneer het uitgaansleven start) drank uit de kast komt, wordt er in rurale gebieden volgens panelleden niet zelden in de pauze of na schooltijd al een blikje bier opengetrokken. Deze jongeren gebruiken eerder dagelijks dan wekelijks.

Gebruik (boven) en dynamiek van gebruik (onder) alcohol, naar regio

Verspreiding per scene

Over het algemeen drinkt dancepubliek meer alcohol dan urban (zowel mainstream als alternatief). In de alternatieve urbanscene wordt het minst gedronken. Subscenes in de mainstream en alternatieve dancescene laten verschillen zien. Hardcore drinkt meer dan house en trance. Hardcore neigt richting 100%. Binnen het alternatieve danceselement drinkt de erotische scene het minst en underground het meest. Daar drinkt bijna iedereen. In het gehele mainstreamsegment neemt het alcoholgebruik toe bij de jonge uitgaanders. Dat geldt ook voor urban. Tot slot worden studenten veelvuldig genoemd als het gaat om overmatig alcoholgebruik.

Alcohol		Gebruik	Dynamiek
Mainstream	Dance	76-100	++
	Urban	51-75	++
Alternatief	Dance	76-100	+
	Urban	26-50	+

Gebruik	
1-10	
11-25	
26-50	
51-75	
76-100	

Dynamiek	
--	
-	
=	
+	
++	

Trends alcohol

- » Alcohol blijft met stip het meest gebruikte psychoactieve middel in het uitgaansleven.
- » Naast het populaire bier drinken jongeren graag mixdranken, waarbij de premixen fors gedaald zijn in populariteit. Vrouwen zijn meer zoet georiënteerd.
- » Wijn en (pure) sterke drank zijn naast bier nog steeds geliefd. Vooral prosecco is in opkomst.
- » Whisky en andere luxe drankje blijven geliefd bij urban, en er is meer belangstelling voor bier.
- » Alcohol wordt gedronken ter ontspanning en voor de gezelligheid, maar ook om (snel) dronken te worden. Negatieve ervaringen worden door jongeren vaak niet serieus genomen.

- » Indrinken – vaak een vast onderdeel van de uitgaansavond – komt overal voor, maar vooral veel bij jonge uitgaanders.
- » Binge drinken wordt meer waargenomen op het platteland dan in de grote steden.

06 CANNABIS

In elk netwerk of scene van de panelleden wordt geblowd. De mate waarin dit gebeurt verschilt. Meestal is marihuana (wiet) populairder dan hasj. Naast thuis en in coffeeshops – mits toegestaan – wordt er ook wel in cafés, clubs en op party's geblowd. In tegenstelling tot stimulantia is cannabis niet alleen bij dance maar ook in het urbanmilieu populair, evenals in netwerken die niet primair een bepaalde muziekstijl prefereren. Bij de urbanjeugd is cannabis, naast alcohol, vaak het enige psychoactieve middel dat wordt gebruikt. Op een doorsnee hiphop- of reggaefeest wordt vaak meer geblowd dan op een dancefeest.

Blowverboden, deurbeleid en het rookverbod

Sinds het begin van de 21ste eeuw is er een ontwikkeling gaande waarbij cannabisgebruik in het publieke (pleinen, portieken in volksbuurten e.d.) en het semipublieke (clubs, feesten e.d.) domein in toenemende mate wordt geproblematiseerd. Om het gebruik van cannabis op straat tegen te gaan, kennen steeds meer gemeenten een 'blowverbod'.¹ Panelleden in de zuidelijke regio's melden dat (vermeende) blowers vaker door de politie op straat worden gefouilleerd. In het clubcircuit gaan portiers steeds vaker ook cannabis weren, waardoor de scheiding tussen 'soft' en 'hard' hier langzaam verdwijnt. Als gevolg van aangescherpte richtlijnen worden plukjes wiet, voorgedraaide joints en klontjes hasj voortaan in beslag genomen (zie ook hoofdstuk 4). Het soms sterk wisselende deurbeleid zorgt echter voor verwarring en zwengelt de discussie aan over het al dan niet gedogen van cannabisgebruik in het uitgaansleven.

Wat de horecagelegenheden betreft is dit probleem sinds de ingang van het rookverbod in juni 2008 grotendeels opgelost. Met uitzondering van aparte rookruimtes in horecagelegenheden, clubs en discotheken, mag er niet meer worden gerookt, laat staan geblowd. Blowen in coffeeshops is ook niet toegestaan, tenzij de cannabis niet vermengd is met tabak, hetgeen in Nederland echter geen usance is. De meeste coffeeshops houden zich volgens de panelleden netjes aan de huidige regels: er mogen binnen geen joints met tabak gerookt worden, behalve in de eventueel beschikbare rookruimte. De invoering van het rookverbod heeft weinig gevolgen gehad voor de wijze van gebruik. Ondanks alternatieven – gedroogd rozenbottelblad in plaats van tabak, puur roken in een pijpje of de vaporizer² – blijven de meeste bezoekers hun joint als vanouds met tabak draaien. Wel doen zij dit steeds minder in

---

¹ Van Beek (2009).

² Na verhitting van de hasj of wiet, de lucht via een ballon inhaleren.

de coffeeshop en vaker thuis met vrienden of op straat. Sommige panelleden melden dat groepjes rokers en blowers door alle nieuwe regelgeving elkaar vaker opzoeken. Een uitvloeisel van het rookverbod is dat er volgens sommige panelleden meer op straat wordt geblowd.

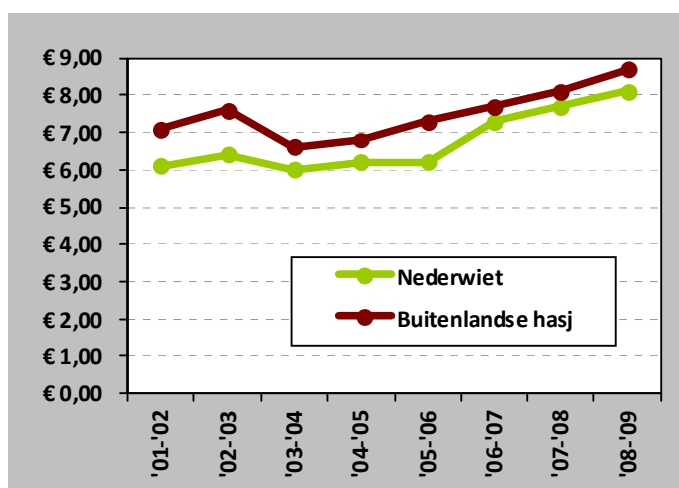
Zeker sinds het rookverbod van kracht is, wordt er volgens panelleden in het uitgaansleven zichtbaar minder geblowd. Het valt al op als je een sigaret rookt, laat staan een kruidig geurende joint. Uitzonderingen daargelaten, zoals reggaeconcerten, waar volgens horecamanager (KU4:West) een forse groep stug blijft blowen. Terwijl blowen in sommige clubs taboe is, wordt elders een soepeler blowbeleid gehanteerd. In navolging van het clubcircuit wordt cannabis tegenwoordig ook op grootschalige dance events – in het kader van het zero-tolerancebeleid (hoofdstuk 4) – door portiers in beslag genomen. Desalniettemin wordt hier nog wel aanzienlijk geblowd, hoewel het feitelijk vaak niet meer mag. Het komt dan ook geregeld voor dat bewakingspersoneel op blowers jaagt en op het feestterrein alsnog joints en cannabis in beslag neemt. Net als de danceorganisaties krijgt ook de portiersbranche van de politie in het vooroverleg te horen wat de spelregels zijn. Het is partyorganisator (KU1:Landelijk) echt een doorn in het oog dat de politie vaak op voorhand al waarschuwt dat behalve partydrugs ook cannabis niet zal worden getolereerd, terwijl ze er op het feest zelf vaak geen peil op kunnen trekken. De politie komt soms niet opdagen of ze komen wel, inclusief honden. Soms is de politie heel streng of juist weer erg laconiek.

Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago

Prijs

De prijzen voor de verschillende soorten wiet en hasj variëren in de coffeeshops vooral naar kwaliteit (THC-gehalte). Sinds 1999 worden prijs en kwaliteit van cannabis die wordt verkocht in coffeeshops systematische gevolgd door het DIMS.³ Nederwiet en buitenlandse hasj zijn de meest verkochte soorten.

Volgens gegevens van DIMS over de periode 2008-2009 is de prijs die gemiddeld voor één gram nederwiet van de meest verkochte soort moest worden betaald ongeveer gelijk gebleven (€ 8,10 in 2009 versus € 7,70 in 2008). In vergelijking met voorgaande jaren vertoont de prijs een opwaartse trend; tussen 2002 en 2006 kostte een gram gemid-

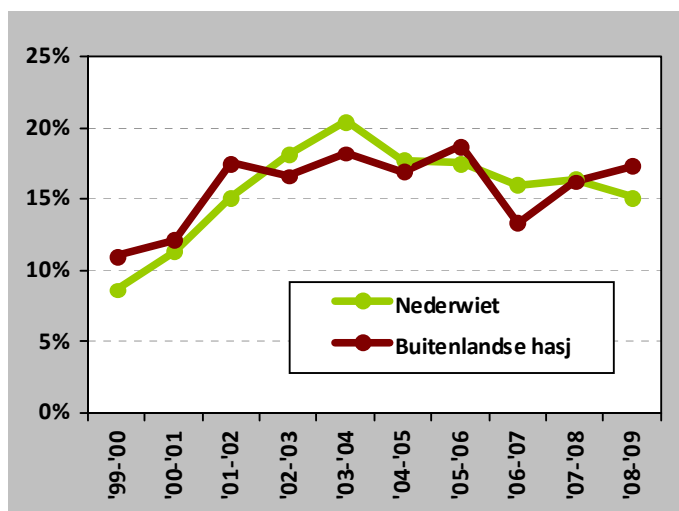

³ Niesink et al. (2009) en eerdere versies.

deld tussen € 6.00 en € 6,40. Deze prijsstijging wordt vaak toegeschreven aan de intensieve aanpak van hennepkwekerijen, maar het is ook denkbaar dat (daarnaast) coffeeshops hierop inspelen en hun verkoopprijzen verhogen.⁴ Opvallend in dit verband is dat de prijs van geïmporteerde hasj zich vrijwel parallel aan die van nederwiet ontwikkelde.

Kwaliteit

In de periode 1999 t/m 2004 liep het THC-gehalte van nederwiet fors omhoog van gemiddeld 8.6% naar 20.4%.³ Ondanks de persisterende verhalen over steeds sterker wordende wiet, ligt het THC-gehalte de laatste jaren enkele procentpunten lager. In 2009 stabiliseerde het THC gehalte rond gemiddeld 15.1%. De kwaliteit van geïmporteerde hasj laat een wat grilliger patroon zien, maar loopt op de wat langere termijn opvallend parallel aan de trend van nederwiet.

Hoewel de afgelopen jaren regelmatig berichten de ronde deden over de (vermeend) discutabele kwaliteit van sommige wietmonsters, klaagt het merendeel van de gebruikers niet en blijft de kwaliteit volgens panelleden stabiel. Het knoeien met wiet blijft voornamelijk beperkt tot de geruchtsfeer.

Verkrijgbaarheid

Het aantal coffeeshops in Nederland is sinds de tweede helft van de jaren negentig gehalveerd. Deze ontwikkeling hield geen gelijke tred met het aantal cannabisconsumenten, dat redelijk stabiel bleef. Driekwart van de Nederlandse gemeenten heeft overigens geen coffeeshops.⁵ De daling in het aantal coffeeshops ging gepaard met schaalvergroting. Een van de aanbevelingen in het rapport *Geen deuren maar daden* is de wens van kleinschalige coffeeshops voor alleen de lokale gebruikers.⁶

Naast de gedoogde coffeeshops zijn er legio niet-gedoogde mogelijkheden om elders cannabis te kopen op vaste (huisdealers en onder-de-toonbankdealers) en mobiele (06-dealers en straatdealers) verkooppunten.⁷ Panelleden geven aan dat jongeren behalve de coffeeshops

⁴ In de studie *Harde aanpak, hete zomer*, wordt gerapporteerd wordt over prijsstijging van nederwiet bij de inkoop van coffeeshops in de zomer van 2006, van ongeveer 2.500 naar circa 3.000 euro per kilo; maar begin 2007 bleek de kiloprijs alweer gedaald te zijn naar het oude niveau. (Wouters et al., 2007).

⁵ Bieleman et al. (2003).

⁶ Adviescommissie drugsbeleid (2009).

⁷ Uit onderzoek blijkt dat er overal minstens één van deze vormen van niet-gedoogde cannabisverkoop voorkomt, of een gemeente nu wel of niet (een) coffeeshop(s) heeft. De dealers springen in op de leemtes die

ook genoeg vaste adressen kennen van huisdealers, thuiskwekers en vrienden die op kleine schaal planten telen voor eigen gebruik en/of de verkoop. Ook zijn er contacten met mobiele verkopers, runners en 'wiettaxi's'; soms wordt er op straat verhandeld. Panelleden in Limburg zien een levendige toeristenmarkt in en rond coffeeshops op pleintjes, parkeerplaatsen en parkjes.

Er zijn gemeenten waar cannabis (heel) makkelijk te verkrijgen is in coffeeshops en/of op niet-gedoopte locaties én gemeenten waar geen coffeeshops en ook weinig tot geen niet-gedoopte verkooppunten zijn. In het laatste geval gaan jongeren vaak naar een grotere gemeente in de regio met een coffeeshop, of naar een thuiskweker. Volgens jongerenwerker (RJ8:West) blijft het voor jongeren – ondanks het feit dat de lokale coffeeshop tijdelijk was gesloten in verband met te veel voorraad – door de vele thuiskwekerijtjes heel makkelijk om aan cannabis te komen. Omdat de leeftijd in vriendengroepen soms enkele jaren uiteen kan lopen, komt het geregeld voor dat jongeren vanaf 18 jaar cannabis kopen voor minderjarige blowers.

In de vorige Trendwatch (2006-2007) constateerden panelleden dat het aantal coffeeshops in sommige gemeenten door een (actief) uitsterf- of ontmoedigingsbeleid drastisch was afgenomen. Als gevolg hiervan zagen zij een toename in de niet-gedoopte verkoop. Dit beeld lijkt sindsdien versterkt. De panelleden signaleren over het hele land steeds meer illegale verkooppunten.

Imago

In sommige kringen is wiet populairder dan alcohol. Het gebruik van cannabis en 'stoned zijn', wordt vooral in netwerken van blowers normaal gevonden. 'Het hoort er echt bij', horen panelleden vaak. Zeker wanneer ook de ouders blowen. Hoewel er groepen zijn waarbinnen het niet uitmaakt of je wel of geen ervaring hebt, zijn er ook groepen die het blowen juist cultiveren, door stoer te doen en machismo gedrag te vertonen tegenover niet-blowers. "Je hoort er pas bij als je blowt", aldus een gezondheidswerker (RG1:Oost). De cultivering van blowen geschiedt ook door middel van kleding zoals een freaky T-shirt of petje, muziek of een coole uitstraling. In huiselijke sfeer omringen jongeren zich soms met wietparafernalia als asbakken, bekers, posters en vlaggen. Beginnende blowers vormen groepjes binnen de gedifferentieerde blowcultuur die ze als spannender ervaren dan de alcoholcultuur. Daarentegen wordt jonge blowers ook vaak te verstaan gegeven dat blowen niet vanzelfsprekend moet zijn in de vrije tijd. Buitenstaanders klagen soms over stankoverlast door de geur van wiet en er zijn genoeg ouders die liever niet willen dat hun kind gaat blowen. Ladderzat thuiskomen is volgens gezondheidswerker (RG3:Zuid) vaak geen probleem. Een joint levert eerder afkeuring op.

---

vallen door de afwezigheid van coffeeshops, beperkte sluitingstijden, de minimumleeftijd van 18 jaar en de spreiding van coffeeshops. Er is meer niet-gedoopte handel in gemeenten zonder coffeeshop. (Korf et al., 2005).

Gebruik van cannabis

Binnen de algemene bevolking ligt volgens de laatste cijfers (van 2005) het recente (laatste jaar) en huidige (laatste maand) gebruik het hoogst in de leeftijdsgroep 15-24 jaar. In stedelijke gebieden wordt vaker cannabis gebruikt dan op het platteland.⁸ Uitgaanders gebruiken vaker cannabis dan de algemene bevolking. Afhankelijk van de setting waar zij geïnterviewd zijn en leeftijd varieert het huidige gebruik van (12% tot 51%).

Prevalentie cannabis in Nederland					
Onderzoek	Jaar	Leeftijd	Ooit	Recent	Huidig
Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik	2005	15-64	22.6%	5.4%	3.3%
		15-24	28.3%	11.4%	5.3%
		25-44	29.2%	6.4%	4.8%
		45-65	12.3%	1.5%	0.7%
Antenne (Amsterdam): Clubbezoekers	2008	15-65 (gem. 25)	83.1%	59.4%	39.1%
		jonger dan 20	81,1%	65.4%	51.0%
		20-25	82.9%	66.0%	43.3%
		25-30	85.1%	54.7%	32.4%
Tendens (Gelderland): Coffeeshopbezoekers Discotheekbezoekers	2005-2006	30 en ouder	82.8%	45,9%	28.1%
		18-61 (gem. 27)	90.3%		84.0%
		15-40 (gem. 21)	43.9%		11.7%
Zaandam: Uitgaanders	2006	12-44 (gem. 21)	57%		21.5%
		12-17			16.8%
		18-24			24.2%
		25-44			17.5%

Gebruiksfrequentie, toediening en dosering

Jongeren en jongvolwassenen hanteren uiteenlopende benamingen voor een joint. Een greep uit het rijke Nederlandse blowargot: spliff, boner, knijter, jonko, knakker, joko, blop, pretsigaret, stuff, spul, toop, skappie, wiri, dikke peuk, stick, blunt, blop, knakker, kegel en toeter.

De meeste cannabisgebruikers roken wiet (white widow, skunk, joop, haze of hees, shira e.d.), vooral degenen die uitsluitend kopen bij thuishwekers. Er zijn ook groepen die zowel hasj (skuff, pollum, puntjes, afghaan, libanon e.d.) als wiet roken, maar geen groepen die alleen hasj gebruiken. Sommige panelleden menen dat wiet lang niet altijd een bewuste keus is. Het is eerder zo gegroeid. Want als iedereen wiet rookt dan komt hasj, als dit al te

⁸ Rodenburg et al. (2007).

krijgen is, gewoon niet in je op. Cannabis wordt meestal als joint gerookt met een grote vloeier, tabak en een filtertip, gemaakt van een opgerold kartonnetje. Andere methoden om cannabis te gebruiken zijn: (water)pijp, spacecake of spacepizza, chillum en vaporizer. In de kringen waar jongerenwerker (RJ6:Oost) zicht op heeft, is de spacepizza populair, waarbij de met wiet bestrooide pizza wordt afgebakken in de oven.

Behalve in coffeeshops, cafés en in het uitgaansleven, blowen jongeren ook met vrienden thuis, in de auto of in het (semi)publieke domein (hangplekken, blowkeet, park en bosjes, jongerencentrum, school, soos e.d.). Uitgaander (RU4:Zuid) merkt op dat de informele regels die voor alcohol gelden, bij het roken van cannabis minder helder zijn gedefinieerd. Zeker wanneer de joint als een sigaret wordt gezien. Gezondheidswerker (RG7:Zuid) ziet daarentegen een taboe op blowen onder Turkse jongens, dat berust op een sterke sociale controle in de buurtgemeenschap.

Binnen de netwerken van het regiopanel zijn groepen jongeren die niet blowen in de minderheid. Er zijn netwerken waar gedurende de hele week wordt geblowd, maar de meesten beperken zich tot het weekend. In de groepen die dagelijks of bijna elke dag blowen beginnen de 'vroeg' blowers 's ochtends al, de 'late' blowers doen het alleen 's avonds. Panelleden weten niet altijd met zekerheid te zeggen hoeveel er precies wordt geblowd, omdat joints vaak worden gedeeld en waarbij sommigen slechts een puf nemen en anderen bijkans de halve joint oproken. Ook niet ongebruikelijk is dat er meerdere joints in de groep circuleren. Jongerenwerker (RJ7:West) zag onlangs nog vier joints rondgaan in een groep van twaalf blowers. Ook het blowgedrag kan per groep soms verschillen in gematigde dagelijkse blowers (hooguit één á twee joints) of forse blowers (drie of meer joints).

Het is moeilijk inschatten welke hoeveelheid cannabis er in één joint gaat. In een standaard voorgedraaide joint zit ongeveer 0.1 gram.⁹ Volgens een lokaal onderzoek in Heerlen halen hangjongeren ongeveer drie joints uit één gram.¹⁰ In een enkel netwerk worden zware joints gedraaid waar ten minste één gram ingaat.

Over het algemeen weten blowers hun gebruik te beperken naarmate ze ouder worden.¹¹ Vooral wanneer het leven serieuzer wordt, wordt de gebruiksfrequentie teruggeschroefd.

Motieven en effecten (en combinaties)

Niet zelden constateren panelleden dat blowen onder jongeren normaal is, erbij hoort en soms zo vanzelfsprekend is dat er uit gewoonte een joint wordt gedraaid als je elkaar ergens treft in de vrije tijd. (Overigens geldt dit patroon vaak ook wanneer vrienden alcohol drinken). Ontspanning (relaxen, chill) en gezelligheid zijn voorname redenen om met vrienden

---

⁹ Korf et al. (2004:48). In een onderzoek in coffeeshops in verschillende steden zeiden cannabisgebruikers zelf gemiddeld 4 joints uit 1 gram hasj of wiet te halen, maar volgens hun antwoorden aan de hand van een toonkaart op ware grootte was het gemiddelde 6.25 joints.

¹⁰ Kramer & Dupont (2006).

¹¹ Uit de LADIS nieuwsflits van april 2007 blijkt dat cannabisverslaving geen specifiek jongerenprobleem is. Wel is het aantal cannabisverslaafden vanaf 2001 continu gegroeid. Uiteindelijk blijkt 2% van de cannabisgebruikers in de verslavingszorg terecht te komen.

cannabis te gebruiken. Vooral in gezelschap kan de roes als sfeerverhogend ervaren worden. Stoned of high zijn intensificeert de sociale activiteiten (o.a. muziek luisteren, gamen, film kijken, rondhangen) die in een ander zintuiglijk perspectief, in een bepaalde 'state of mind' worden beleefd. Lach- en vreetkicks zijn eveneens bekende verschijnselen in de blowpraktijk. Sommigen blowen ook uit stoerheid. Stapper (RU2:West) merkt dat allochtone jongeren blowen wel associëren met drugs, maar niet met junkies. Een joint zien ze als een veilig alternatief, waar ze relaxed van worden en toch een beetje van de wereld kunnen zijn.

Cannabis wordt ook wel gecombineerd met alcohol, stimulantia, GHB en/of energiedranken. Alcohol wordt in meer of mindere mate in de meeste groepen gebruikt. Gecombineerd gebruik van cannabis met stimulantia (cocaïne, amfetamine en ecstasy) gebeurt vooral bij autochtonen en dansgerelateerde staggroepen. En cannabis in combinatie met GHB vooral bij autochtone jongeren. Blowen en tegelijkertijd Redbull drinken wordt door een enkel panellid vaker dan voorheen gesignaleerd.

De combipraktijk kan verschillen in volgorde en is volgens panelleden soms onlogisch. Want jongerenwerker (RJ3:Noord) begrijpt niet waarom jongeren eerst blowen om vervolgens speed te nemen. Groepen die intensief uitgaan naar dancefeesten gebruiken cannabis ook om de effecten van stimulantia te neutraliseren en/of als slaapmutsje voor de nachtrust.

Hoewel de meeste gebruikers blowen als een vorm van ontspanning zien, zijn er ook geluiden dat blowen uit verveling of afhankelijkheid plaatsvindt. Het 'van de wereld' willen zijn in zijn negatieve variant betekent dat gebruikers zich soms moedwillig willen verdoven of kalmeren om daarmee bepaalde problemen of negatieve emoties 'tijdelijk' de baas te kunnen zijn. Of door ze juist te negeren. Ook 'zelfmedicatie' wordt als motief genoemd bij jongeren die extreem actief zijn of ADHD hebben.

Gezondheidsrisico's en negatieve bijwerkingen

Sommige panelleden nemen samen met scholen deel aan programma's die zich richten op alcohol- en cannabisgebruik, ter voorkoming van schooluitval. Jongerenwerker (RJ4:Noord) vindt zijn groep een typische exponent van de 'boeiuh! generatie'. Het interesseert ze niet als hij vertelt over de schadelijkheid van een joint ten opzichte van een sigaret. Ook gezondheidswerker (RG1:Oost) vindt jongeren vaak heel laconiek reageren wanneer ze na een flinke kater (alcohol en blowen) na het weekend brak naar school gaan. Er zijn volgens panellid (RU4:Zuid) in de afgelopen jaren zoveel verboden en regels bijgekomen dat jongeren steeds laconieker reageren. Ze kunnen de hoofd- en bijzaken niet meer van elkaar onderscheiden. "Hoe meer regeltjes, hoe leuker het wordt om er de draak mee te kunnen steken."

De gesignaleerde negatieve effecten en bijwerkingen zijn acuut en subacuut, en lichamelijk en geestelijk van aard.

Acute bijwerkingen zijn: misselijkheid, rode ogen, droge mond, hoofdpijn, hartkloppingen. Wie te stoned is kan niet meer alert reageren.

Subacute bijwerkingen hebben op termijn vooral betrekking op de schadelijkheid van tabak en THC. Jongerenwerker (RJ6:Oost) ziet soms astmatische symptomen bij jongeren die veel moeten hoesten tijdens het blowen.

Geestelijke bijwerkingen hebben vooral betrekking op vergeetachtigheid, concentratiegebrek, paranoïde gedrag, paniekaanvallen en hallucinaties (soms ook door spacecake). De kans op grotere afhankelijkheid wordt door veel jongeren niet als een reëel risico gezien. Er zijn immers altijd vrienden die veel meer blowen. Maar er wordt ook geconstateerd dat jongeren vaak niet door hebben hoeveel ze blowen uit gewoonte. Alsof het sigaretten zijn. Wel ondervinden blowers vermoeidheid of slapeloosheid als ze niet blowen. Je wordt sloom, passief en hangerig en hebt de neiging om afspraken te vergeten en geplande activiteiten uit te stellen.

Wat betreft **lichamelijke** effecten komt agressief gedrag vooral voor onder andere bij extreme gebruikers in kringen van voetbalsupporters.

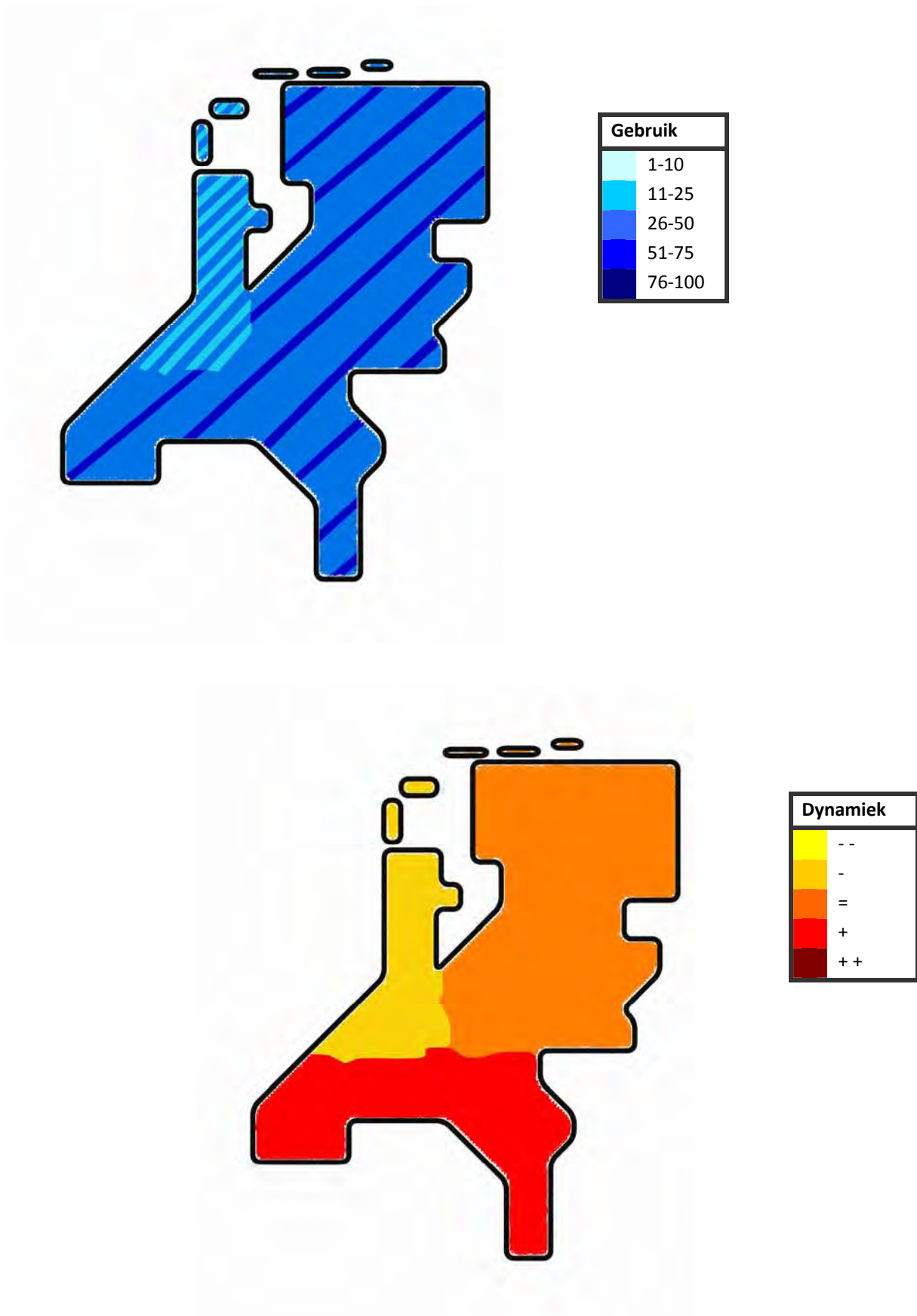
Voorts zijn de effecten van alcohol en cannabis berucht omdat de roes verkeerd uit kan vallen, met 'wegtrekkers' als gevolg (stronken). Fervente blowers weten uit ervaring dat je voorzichtig met alcohol moet zijn.

Verspreiding

Verspreiding per regio

In de stedelijke gebieden ligt het gebruik van cannabis onder jongeren en uitgaanders wat lager dan in de rest van het land. De leden van het kernpanel zien tevens een lichte afname in het uitgaansleven in verband met het rookverbod. Op de grootschalige party's en in de Randstad *zien* ze daardoor minder cannabisgebruik, maar dit wil nog niet zeggen dat er daadwerkelijk minder geblowd wordt. Uit het regiopanel krijgen we juist door dat in een groot deel van hun netwerken in de meer rurale gebieden minstens de helft bestaat uit huidige cannabisgebruikers. Hieronder vallen ook veel hangjongeren die dagelijks blowen. Het taboe op cannabisgebruik onder jongeren op het platteland wordt steeds kleiner.

Gebruik (boven) en dynamiek van gebruik (onder) cannabis, naar regio

Verspreiding per scene

Het gebruik van cannabis blijft redelijk stabiel in zowel het mainstream als alternatieve segment. Als subgenre springen vooral de hardcorescene (mainstream dance) en de undergroundscene (alternatief dance) eruit. Praktisch iedereen blowt hier. Wellicht heeft dit te maken met het hoge gebruik van stimulerende middelen, waardoor cannabis als neutralisatiemiddel of 'downer' wordt gebruikt. In zowel de mainstream als in de alternatieve urbanscene wordt door een groot deel van de aanhangers cannabis gebruikt.

Verder lijkt het gebruik van cannabis niet te stijgen of te dalen. Wel hebben enkele kernpanelleden de indruk dat er minder (openlijk) wordt geblowd op party's (mainstream dance) in verband met het blowverbod. Of stappers zich hier werkelijk wat van aantrekken (zie ook zerotolerance op dancefeesten in hoofdstuk 4) wordt betwijfeld. Ook bij poppodia en in clubs wordt aanmerkelijk minder geblowd in verband met het rookverbod. Maar hier geldt hetzelfde. Blowers roken hun joint aan het begin en/of einde van de avond.

Cannabis		Gebruik	Dynamiek
Mainstream	Dance		(-)
	Urban		
Alternatief	Dance		(-)
	Urban		

Gebruik	
	1-10
	11-25
	26-50
	51-75
	76-100

Dynamiek	
	- -
	-
	=
	+
	++

Trends cannabis

- » De prijs van wiet en hasj gaat omhoog. Nederwiet is minder sterk dan enkele jaren geleden en ongeveer even sterk en bijna even duur als hasj.
- » Wiet is veel populairder dan hasj, vooral bij jongere gebruikers.
- » Door het rookverbod wordt er in de clubs en coffeeshops veel minder geblowd – en vaker op straat en in de huiselijke sfeer.
- » Door het zero-tolerancebeleid wordt er ook vaak cannabis in beslag genomen op dancefeesten. Desondanks wordt er in de buitenlucht nog veel geblowd.
- » Door een daling van het aantal coffeeshops heeft zowel schaalvergroting als een toename van de niet-gedoogde verkoop plaatsgevonden.
- » Cannabis wordt vooral gebruikt ter ontspanning en voor de gezelligheid.
- » Cannabis dient ook als 'slaapmutsje' om de effecten van stimulantia te neutraliseren.
- » De kans op afhankelijkheid wordt door de meesten niet als reëel ingeschat (er zijn altijd anderen die meer blowen). Blowers beperken hun gebruik naarmate ze ouder worden.
- » Vooral in de underground- en hardcorescene wordt veel geblowd, evenals door hangjongeren.
- » In de meer rurale gebieden is het cannabisgebruik in stapgroepen wat hoger dan in verstedelijkte gebieden.

07 ECSTASY

Ecstasy blijft populair in het Nederlandse uitgaansleven. Ondanks dat de zuiverheid van de markt na tien jaar in 2008/2009 weer forse fluctuaties laat zien. Gebruikers zeggen dat ze meer moeite moeten doen om goede pillen te bemachtigen. Bekende internetfora als Partyflock openden topics over de slechte verkrijgbaarheid van betrouwbare pillen en 'versnijdingen' met o.a. mCPP. De onrust op de ecstasymarkt, die volgens sommige experts snel zou overwaaien, blijkt toch taaier dan verwacht. Welke repercussies de vervuilde ecstasymarkt heeft voor de gebruikerswereld, zullen we onder andere in dit hoofdstuk bekijken. Gaan ze andere middelen proberen of wordt het risico voor lief genomen? Stoppen ze met ecstasy en stappen ze (tijdelijk) over op andere middelen?

Chemische naam

MDMA of 3,4-methyleendioxy-methamfetamine

Ook wel genoemd

Snoepjes, knakkers, tegels, klinkers, moma, klakkies, kneiters, knallers, smarties, ketsers, rakkers, snekkies, schijven, joepen of E

Vorm

tablet, poeder, kristal en vloeibaar

De belangrijkste effecten zijn stimulerend, entactogeen (contactbevorderend) en euforisch. Werking vanaf een half uur tot een uur na inname.

Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago

Prijs

De prijs van een ecstasypil blijft vrij stabiel – tussen de 2 en 5 euro – en regionale verschillen zijn er nauwelijks. Wel is de prijs meer in de richting van 5 euro gekropen.

Prijzen van ecstasy		
Bron	Tablet (per st.)	Poeder/kristal (per gr.)
Regio- en kernpanel 2008	€1,50 - €5	€20 - €40
Antenne Amsterdam 2008	€5 (gem.)	€25 - €30
NND	€0,43 (afname 1000 st.)	€45 (gem.)
DIMS	€1 - €5	€15 - €30

De meeste netwerken kopen als groep 'groot' in, waarna de pillen verdeeld worden. De prijs voor een pil stijgt naarmate een dealer meer risico loopt, zoals in een club of dancefeest.

Maar volgens dealer (KU3:West) is het ook een kwestie van zaken doen: “Als er vraag is naar pillen in een club of op een party, dan zijn dat meestal stappers die met lege handen staan omdat hun drugs zijn afgepakt of omdat ze geen ecstasy (hebben) kunnen regelen.” Beide groepen zijn dan bereid een hogere prijs te betalen. “Waarom zou je een pil verkopen voor 3 euro als het ook voor 5 euro kan?” Voorts zijn hoger gedoseerde pillen duurder dan ‘slappe’ pillen. Dealers bieden soms twee of zelfs drie soorten pillen aan voor verschillende prijzen of geven gratis laag gedoseerde pillen bij bestelling van bijvoorbeeld een gram cocaïne.

Kwaliteit

Kwaliteit van ecstasy		
DIMS rapportage	2008	1 ^e helft 2009
Aantal geteste monsters	2183	1140
Aandeel met ecstasy(achtige) ¹	81.3%	69.8%
Gemiddeld MDMA gehalte	81.2 mg/tablet	65.3 mg/tablet
Aandeel met geen enkele ecstasy(achtige)	18.7%	30.2%

In de afgelopen jaren is de gemiddelde hoeveelheid MDMA in pillen die bij het DIMS zijn aangeleverd redelijk stabiel gebleven. In het eerste halfjaar van 2009 is het MDMA gehalte

echter fors gedaald. Het percentage hooggedoseerde pillen (boven de 140 mg) neemt sinds 2004 af, maar zag in 2008 een lichte stijging. In de eerste helft van 2009 is dit percentage weer fors gedaald. Het aandeel pillen met in het geheel geen ecstasyachtige stof (MDMA, MDA en/of MDEA) stijgt explosief (van 2.8% in 2006 naar 18.7% in 2008 en zelfs 30.2% in de eerste helft van 2009). Andere farmacologisch actieve stoffen die regelmatig worden aangetroffen in als ecstasy aangeleverde tabletten zijn: (meth)amfetaminen, Mephedrone en vooral veel mCPP.² Zat er in 2004 in ‘slechts’ 0.6% van de pillen mCPP, in 2008 was dit percentage 14.3% en in de eerste helft van 2009 zelfs 21.5%.

Kwaliteit van MDMA poeder		
DIMS rapportage	2008	1 ^e helft 2009
Aantal geteste monsters	239	108
Aandeel met ecstasy(achtige) ¹	90.8%	86.1%
Gemiddeld MDMA gehalte	715 mg/gram	720 mg/gram
Aandeel met geen enkele ecstasy(achtige)	9.2%	13.9%

Bij DIMS worden ook poeders aangeleverd die zijn gekocht als MDMA poeder/kristallen. Gebruikers schatten de kwaliteit van poeder hoog in (vaak hoger dan pillen) en dit is niet helemaal onterecht. De

maximaal haalbare zuiverheid is 840 mg per gram en daar zit het gemiddelde van de DIMS monsters niet veel onder. Wel is het een fabel dat MDMA poeder altijd zuiver is. Een gezondheidswerker (KG5:West): “Gebruikers zijn altijd heel blij als ze kristallen hebben, maar het zegt nog niets over de kwaliteit.”

¹ MDMA, MDA en/of MDEA. Daarnaast kunnen ook andere farmacologische stoffen aangetroffen zijn.

² mCPP (ofwel meta-Chloor-Phenyl-Piperazine) verhoogt net als MDMA de serotonine werking in de hersenen. Veel gebruikers ervaren met dit middel echter ook meer vervelende bijwerkingen zoals misselijkheid en hallucinaties. Bovendien heeft mCPP ook geen stimulerende werking.

Verkrijgbaarheid

De verkrijgbaarheid van ecstasypillen is vaak eenvoudiger dan poederecstasy. Afgezien van de grote landelijke fluctuaties, zijn er ook periodes waarin de ecstasy in een dorp of kleine stad een poosje schaars is. Maar de marktschaarste vanaf het najaar 2008 wordt al een jaar lang landelijk gevoeld in dorpen én grote steden. Vanwege de slechte verkrijgbaarheid of de slechte kwaliteit pillen van de eigen dealer gaan veel gebruikers daarom actief op zoek naar nieuwe bronnen en contacten voor betere (hoger gedoseerde) pillen. De achterliggende oorzaak van de huidige ontwikkeling op de ecstasymarkt is onduidelijk, maar experts zijn geneigd om de dalende zuiverheid toe te kennen aan de slechte verkrijgbaarheid van de precursor PMK. Ook de eerste cijfers van het DIMS over 2009 laten nog geen verbetering zien. Sommige panelleden zeggen dat er door de verandering op de pillenmarkt meer vraag is ontstaan naar MDMA kristallen en andere middelen.

De verkrijgbaarheid van MDMA poeder is doorgaans goed en volgens stappers zeker niet slechter dan de huidige ecstasypillen. Dit beeld komt redelijk overeen met de cijfers van het DIMS.

Imago

Ecstasy weet nog steeds nieuwe stapgeneraties aan zich te binden. Hoewel al twintig jaar op de markt, kruist de meerderheid van de partygangers volgens een duo uit het kernpanel (KG1:Landelijk) ecstasy nog steeds aan als dé favoriete drug. Over ecstasy worden ook de meeste vragen gesteld. De acceptatie van ecstasy door jongvolwassenen die naar feesten gaan wordt wel getypeerd als een aspect van normalisatie.³ In Gelderland heeft ecstasy volgens Tendens haar trendy imago allang verruild voor een “gemakkelijk verkrijgbare en softe harddrug”.⁴ In veel panelnetwerken geldt de drug nog steeds als cool, positief en spannend. De stimulerende effecten maken de drug uitstekend geschikt voor feestjes en uitgaan. In de meer ervaren netwerken is de spannende beginperiode voorbij en wordt ecstasy als een “lekkere spacedrug voor doordeweeks” ook wel eens buiten de klassieke context van een dance event gebruikt (RG4:Zuid). Een jongerenwerker (RG7:Zuid) vertelt dat jongeren goed op de hoogte zijn van de voor- en nadelen doordat ze informatie op internet zoeken en delen met vrienden. In de drugsranking komt ecstasy qua individuele schadelijkheid ruim ná alcohol, tabak, heroïne en crack.⁵ Dit ‘minder’ schadelijke imago draagt er toe bij dat het middel populair en toegankelijk blijft voor veel jongeren en jongvolwassenen omdat ze de risico’s als laag inschatten.⁶ Daarentegen zijn er ook netwerken waar ecstasy wel als een ‘echte harddrug’ wordt gezien en gebruikers elkaar in de gaten moeten blijven houden bij excessief gebruik (RG1:Oost). Excessief gebruik wordt minder geaccepteerd én ook minder

---

³ Parker et al. (2002).

⁴ De Jong et al. (2008:31).

⁵ Van Amsterdam et al. (2009).

⁶ Bahora et al. (2009).

waargenomen. Er is een soort *mutual understanding* tussen gebruikers en niet-gebruikers: de laatsten vinden het prima als anderen het wel doen, maar ze moeten er geen 'last' van hebben. Daarnaast vinden gebruikers dat de tijd van malende kaken, knarsende tanden en verwilderde blikken echt voorbij is. "Naar de klote gaan doe je maar op iets anders, daar is ecstasy niet voor" (KU14:West). In de praktijk wordt het effect van een pilletje nog steeds positief beoordeeld omdat het een extra dimensie geeft aan een feest. De lichamelijke negatieve gevolgen voor de gezondheid wegen voor gebruikers zeker in de eerste periode niet op tegen de voordelen. Ook een klein segment binnen urban, dat ook wel eens naar dancefeesten gaat, is milder over ecstasy gaan oordelen. Een partyorganisator (KU1:Landelijk) ziet dat op dance events het urbanpubliek toleranter richting ecstasy is en meer openstaat voort gebruik. Op de urbanfeesten echter blijft ecstasy taboe.

Gebruik van ecstasy

Bekend is dat uitgaanders vaker ecstasy gebruiken dan de algemene bevolking. In de Amsterdamse Antenne komt naar voren dat de helft van de in 2008 ondervraagde clubgangers ooit eens ecstasy heeft geprobeerd, maar ook het recente (laatste jaar) en huidige (laatste maand) gebruik ligt hoog. Volgens het Nationaal Prevalentie Onderzoek van 2005 wordt in stedelijke gebieden vaker ecstasy gebruikt dan op het platteland⁷, maar zowel door ons panel als in de Tendens wordt steeds meer ecstasygebruik opgemerkt in de netwerken van hangjongeren in de meer rurale gebieden.

Prevalentie ecstasy in Nederland					
Onderzoek	Jaar	Leeftijd	Ooit	Recent	Huidig
Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik	2005	15-64	4.3%	1.2%	0.4%
		15-24	5.1%	2.7%	0.7%
		25-44	7.1%	1.5%	0.5%
		45-65	0.9%	0.2%	0.1%
Antenne (Amsterdam): Clubbezoekers	2008	15-65 (gem. 25)	48.4%	37.7%	20.5%
		jonger dan 20	28.3%	25.5%	17.0%
		20-25	48.7%	41.2%	23.6%
		25-30	55.8%	40.3%	15.6%
		30 en ouder	56.2%	37.5%	23.1%
Tendens (Gelderland): Coffeeshopbezoekers Discotheekbezoekers	2005-2006	18-61 (gem. 27)	± 40%		12.7%
		15-40 (gem. 21)	± 16.5%		5.3%

⁷ Rodenburg et al. (2007:62).

Gebruiksfrequentie, dosering en toediening

De weekenden zijn geliefd als het gaat om het gebruik van ecstasy. Sommigen nemen ecstasy thuis, maar de meesten in het uitgaansleven, waarbij party's met stip op nummer één staan. Afhankelijk van de setting verschilt de frequentie van (bijna) wekelijks tot alleen bij speciale gelegenheden of hoogstens eens per jaar. De frequente gebruikers zijn over het algemeen jonger en minder ervaren. Met het ouder worden groeien ook de (onvermijdelijke) verplichtingen, zodat het moeilijk(er) wordt om spontaan te gebruiken. Gebruikers calculeren vaker bij het ouder worden. Wie niet wil dat het werk er na het weekend onder lijdt, past tactieken toe als flexibele werkroosters en het reduceren van gebruik in drukke tijden.⁸

De hoeveelheid pillen per gelegenheid verschilt, maar 1 á 2 pillen is het meest gangbaar. Bij een slechte kwaliteit – zoals de markt nu – slikken gebruikers vaker meer voor het gewenste effect. In enkele netwerken in de regio Zuid worden relatief meer pillen per gelegenheid geslikt dan voorheen als gevolg van de slechte kwaliteit van de huidige pillen. “Vroeger kon je op één pil lang en lekker hard gaan. Nu heb je er zeker wel meer nodig voor hetzelfde effect”, aldus de jongeren uit een netwerk waar een panellid (RU4:Zuid) zicht op heeft.

In de meeste netwerken is sprake van polydruggebruik. Ecstasy wordt veel met andere middelen gecombineerd, zoals alcohol, cannabis, amfetamine, cocaïne en GHB. De gangbare hoeveelheid van 1-2 pillen per persoon wordt vaak bereikt door middel van het stapelen van ecstasy. Men begint meestal met een kwart, halfje of hele pil en slikt dan eventueel na een poos bij. De dosering hangt weer af van factoren als zuiverheid, ervaring en setting. Het eerste moment van inname varieert en is aan voorkeur gebonden. Sommigen beginnen al in de middag om in de stemming te komen. Anderen plannen precies een half uur voor aankomst, zodat de pil ‘inslaat’ wanneer de rij en controle achter de rug zijn. De rush van de ecstasy fuseert zo precies met de muziek wanneer men het festivalterrein of de club betreedt. Dit maakt de beleving intenser.

Het gebruik van MDMA poeder of kristallen wordt in vergelijking met de vorige editie van Trendwatch (2006-2007) door meer panelleden genoemd. Meestal wordt er van het MDMA poeder een lik uit het zakje genomen met de vinger (en daarna eventueel meer likjes naar gelang de gewenste intensiteit van de rush) of er wordt een ‘bommetje’ geslikt (poeder in een vloeitje gedraaid). De ‘MDMA-punch’ (MDMA poeder oplossen in drinken), geniet meer bekendheid in de verstedelijkte gebieden.

Motieven en effecten

Ecstasy is een feestmiddel. De stimulerende effecten, energie en het ‘love gevoel’ dragen hieraan bij. Naast lichamelijke en fysiologische effecten speelt ook de plezierfactor een rol, die niet te begrijpen valt met de wetten der taal of cognitie.⁹ De ruimte waarin iemand zich bevindt, de muziek, de belichaming daarvan (het ‘voelen’ van de muziek) en bepaalde uit-

---

⁸ Vervaeke (2009).

⁹ Coveney & Bunton (2003); Duff (2008).

voerende bezigheden (zoals dansen en met vreemden praten) worden allemaal geïntensifieerd. Seksuele activiteiten vallen hier bijvoorbeeld ook onder. De genoemde motieven die panelleden aandragen voor het gebruik van ecstasy zijn vaak te herleiden naar dit ervaren plezier.

Maar panelleden vragen zich ook wel eens af of het gebruikers alleen om drugs is te doen of om de specifieke activiteiten die tijdens de roes de ervaring structureert als toegevoegde waarde? Vaak gaat het louter om de roes zelf. Ongeacht of het om alcohol, cannabis of ecstasy gaat. Een uitbater van een club (KU6:Noord): “Jongeren hebben door dat ze met een pil van een paar euro ‘hetzelfde’ effect bereiken als met vijf biertjes”.

Sinds enkele jaren wordt de sfeer op party's bekritiseerd. Een ervaren stapper en webmaster van een partysite (KU13:West) vindt dat de saamhorigheid vaak te wens-

sen over laat en menigeen alleen op zichzelf of de eigen stapgroep is gefixeerd. Ook een clubeigenaar (KU8:Noord) ziet sommigen wezenloos voor zich uitstaren op de dansvloer. Hier lijkt de 'plezierfactor' het middel zelf geworden. Er zit een groot verschil tussen het gebruiken van ecstasy als opwekker van een intens blij gevoel of als extra dimensie toevoegend naast het reeds bestaande gevoel.

Soms wordt ecstasy ook thuis, op hangplekken of in de natuur gebruikt. Uit verveling of om 'lekker te spacen'. In sommige homoscenes wordt ecstasy gebruikt al dan niet in combinatie met Viagra om de erectie te garanderen.

Sommigen gaan ook op zoek naar MDMA poeder vanwege de slechte verkrijgbaarheid van pillen. Het idee heerst dat MDMA poeder zuiverder en sterker is dan een doorsnee pil. Bij de meeste gebruikers heeft MDMA poeder/kristal meer status dan een pilletje. Hoewel een politieagent (KP1:West) vertelt dat lang niet iedereen weet hoe een MDMA capsule werkt, voelen degenen met ervaring zich meer high, alsof ze hun eerste pillengevoel weer terugkrijgen. Het effect is meer zweverig en loom en minder energievul. Sommige gebruikers vinden dit juist prettig. Stapper (KU14:Landelijk): “Met kristal of een hoog gedoseerde pil voelen mijn oogleden zwaar en 'space' ik meer tijdens het dansen dan op een pil waar ook cafeïne inzit!”.

Eerste ecstasypil: invloed van buiten of eigen wil?

Uit onderzoek blijkt dat de *intentie* om ecstasy te gebruiken de grootste voorspeller is van daadwerkelijk ecstasygebruik. De invloed van vrienden blijkt het eerste ecstasygebruik niet te voorspellen. Andere factoren zijn wekelijks cannabisgebruik en een lager opleidingsniveau. In dit onderzoek werden 160 respondenten die van plan waren om ecstasy te gaan gebruiken twee jaar lang gevolgd. Uiteindelijk slikten 65 jongeren in deze periode hun eerste pil en de overige 95 om diverse redenen niet. Motieven voor niet-gebruik hebben veelal te maken met de ingeschatte schadelijkheid van ecstasy, gebrek aan gelegenheid en beschikbaarheid en uit angst voor de effecten.¹⁰

---

¹⁰ Vervaeke (2009).

Op grond van informatie uit de gebruikerswereld kunnen we de volgende reacties de huidige turbulente (vervulde) ecstasymarkt vaststellen. De meeste ecstasygebruikers zijn zich inmiddels wel bewust dat de markt drastisch is veranderd en het veel minder eenvoudig is geworden om via de vaste contacten ecstasy te kopen. Als gevolg hiervan worden er verschillende keuzes gemaakt:

- Een grote groep gebruikers neemt het risico gewoon voor lief en blijft – zonder te testen – ecstasy nemen. Zij zijn zich wel bewust dat de pillen minder hoog gedoseerd zijn en mogelijk ook meer versneden. Hierop wordt voor een deel geanticipeerd door de roes vaker te stapelen met kleine doses, (ook) op zoek te gaan naar vervangers en/of door het gebruik van andere middelen te intensiveren waar zij al ervaring mee hebben.
- Gebruikers die hun drugs laten testen en na een negatieve uitslag afzien van gebruik, (ook) op zoek gaan naar vervangers en/of het gebruik van andere middelen intensiveren waar zij al ervaring mee hebben.
- Gebruikers die ondanks de negatieve uitslag bij gebrek aan beter toch besluiten om ‘ecstasypillen’ te slikken en ‘versnijdingen’ (als mCPP of Mephedrone) een tijdje proberen en ze een kans willen geven, uit nieuwsgierigheid of voor de kick.
- Gebruikers die door de schaarste helemaal afzien van ecstasy en ook geen andere middelen ter vervanging gaan gebruiken.

Gezondheidsrisico's en nadelige bijwerkingen

Ofschoon er nog steeds gezondheidsverstoringen zijn op feesten, is het riskante gebruik van ecstasy de laatste jaren afgenomen. Toch wordt het gros van de pillen niet getest. Op fora (o.a. Pillreports, Partyflock) en in eigen feestkringen wordt fanatiek gewaarschuwd voor ‘slechte’ pillen die in de regio in omloop zijn. Gebruikers proberen de pillen vaak eerst zelf uit door met een halve te beginnen. Als de gewenste effecten van een ‘goede’ pil herkenbaar zijn, wordt er meer geslikt. Hoewel het voor de hand ligt dat ervaren gebruikers meer in het voordeel zijn, hoeven dit niet per se de ouderen te zijn. Een gezondheidswerker op grote feesten (KG2:Landelijk) ziet dat drugscampagnes en voorlichting gericht op een jonger publiek de oudere generatie niet bereikt. Er zijn legio oudere gebruikers die pas later zijn begonnen, maar een minimale kennis hebben. Zijn ervaring leert dat mensen jonger dan 18 jaar of ouder dan 35 jaar ook minder kennis van drugs hebben. Gezien de recente ontwikkelingen op de ecstasymarkt, vertrouwen jongeren in vergelijking met de vorige Trendwatch (2006-2007) niet meer automatisch op het logo en de kleur van pillen. Langzaam dringt het door dat de zuiverheid niet automatisch meer is gegarandeerd en de markt veel wispelturiger is geworden. Ook het toenemend combigebruik wordt door sommige panelleden als zorgwekkend gezien. Uit zowel het regio- als het kernpanel blijkt dat ecstasy vaak met alcohol en steeds meer met andere drugs wordt gecombineerd. (Het combigebruik wordt verder besproken in hoofdstuk 12).

De nadelige effecten van ecstasy zijn onderverdeeld in acute, subacute en bijwerkingen op lange termijn.

Acuut: knauwende kaken; hartkloppingen; te heftige rush; misselijkheid; hoofdpijn.

Subacuut: fysieke uitputting; energieloos en brak; emotioneel labiel.

Lange termijn: de meeste panelleden huldigen de mening dat gebruik met mate op de langere termijn tot weinig negatieve bijwerkingen leidt. Onder wetenschappers is het nog steeds niet onomstotelijk vast komen te staan dat incidenteel gebruik van ecstasy (op de lange termijn) schadelijk is voor de hersenen. Wel is inmiddels bekend dat hoge doseringen in één keer de kans op hersenbeschadiging vergroten. Gebruikers bemerken een tolerantieverhoging en een plafondeffect. Hoewel frequent gebruik in sommige kringen periodiek voorkomt, zijn er tot nu toe weinig personen die zich hebben aangemeld voor een primaire ecstasyverslaving.¹¹

Verspreiding

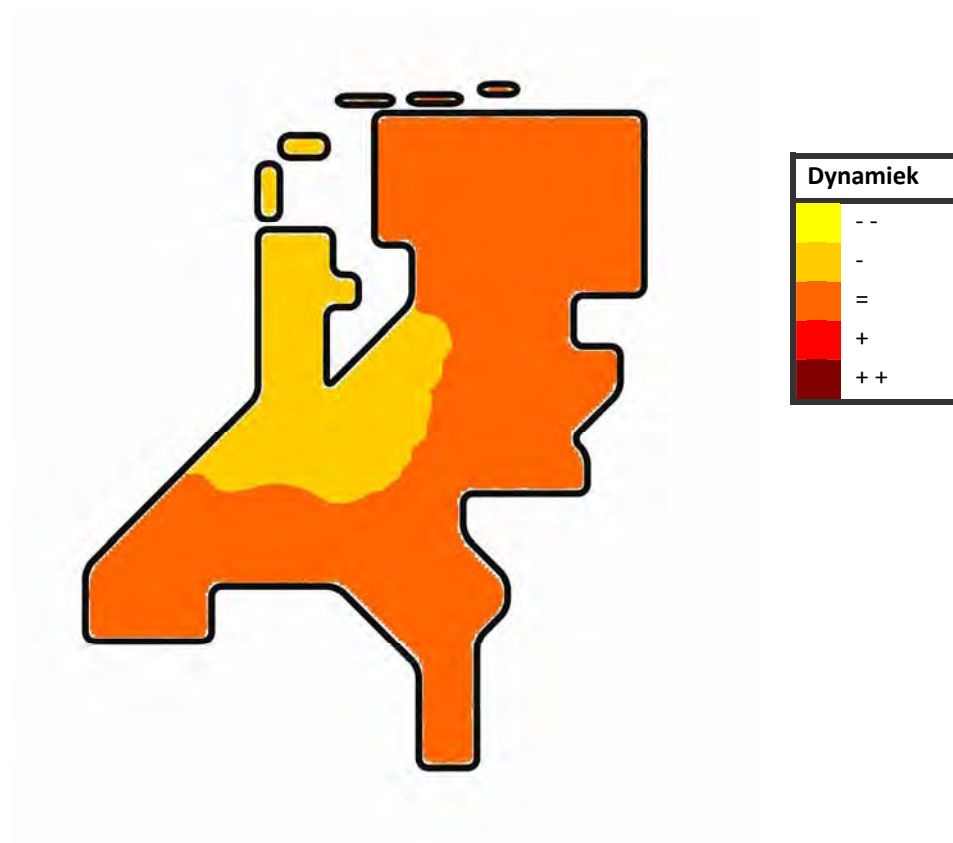
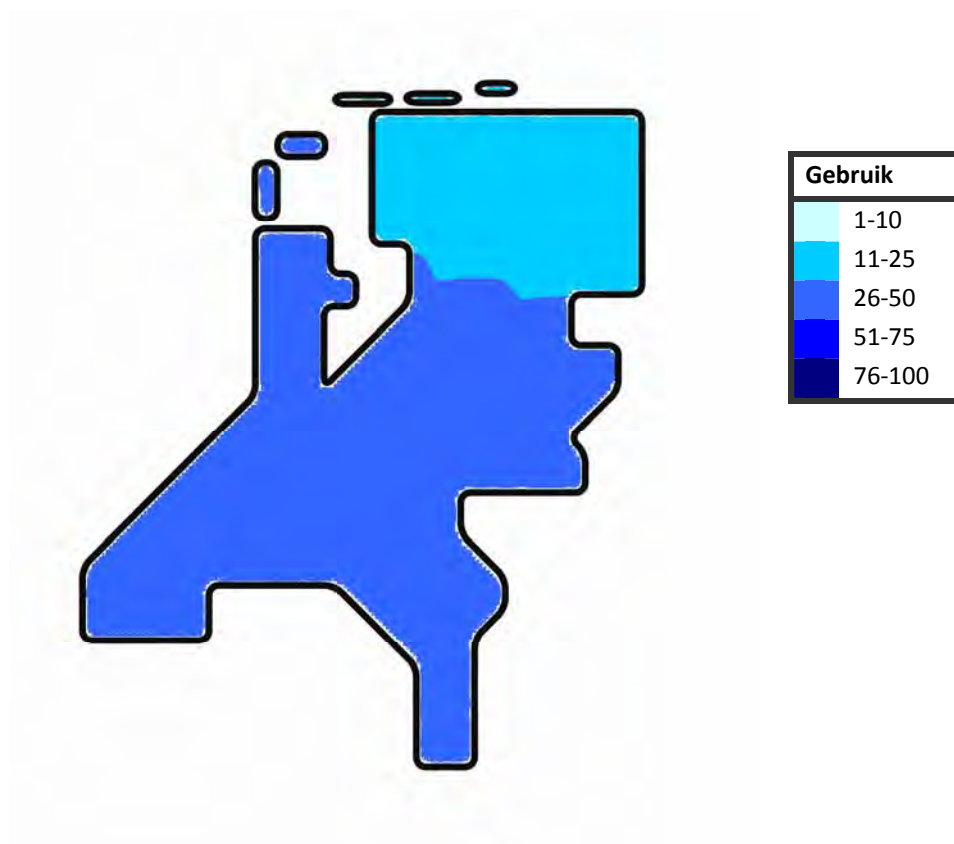
Verspreiding per regio

In vergelijking met de rest van het land, ligt het ecstasygebruik in Noord wat lager. Ook ziet het panel weinig stijgingen of dalingen; er is een tendens van stabilisering. In het Midden en vooral Westen van het land lijkt het gebruik *licht* af te nemen. Dit zou volgens (kern)panelleden te maken kunnen hebben met het zerotolerance beleid in deze regio's en/of de slechte verkrijgbaarheid en kwaliteit van ecstasy. Mogelijk zijn trendsetters in het Westen op zoek gegaan naar andere middelen ter vervanging van ecstasy of als aanvulling op het afgenomen gebruik hiervan. Ondanks de verslechtering van de pillenmarkt laat het gebruik van ecstasy vooralsnog geen duidelijk neerwaartse lijn zien.

---

¹¹ Ouwehand et al. (2009).

Gebruik (boven) en dynamiek van gebruik (onder) ecstasy, naar regio

Verspreiding per scene

In veel scenes en netwerken is ecstasy de meest geliefde harddrug.¹² Cocaïne, speed en in toenemende mate GHB, zijn geduchte concurrenten. Omdat ecstasy de hartslag versnelt, is het een geliefde drug voor (zeer) snelle muziek (hoge BPM), zodat de hartklop (bijna) in lijn met de beat komt. Een pilletje op een urban feest past daarentegen niet bij de rustige beats en de *laid back* sfeer.

Dit is een belangrijke verklaring waarom ecstasy weinig wordt gebruikt in de mainstream urban scene. Wie wel ecstasy wil, gaat naar housefeesten. Binnen de urban scene blijft het gebruik van ecstasy (vooralsnog) beperkt tot het alternatieve circuit, waar het ecstasygebruik wat hoger scoort dan in de vorige Trendwatch.¹³

In het alternatieve en mainstream dancesegment wordt in alle netwerken ecstasy gebruikt. Vooral in de hardcore-, underground- en technoscene is ecstasy populair. Het gebruik blijft stabiel, met een neiging tot dalend gebruik. Panelleden noemen hiervoor als redenen: de slechte verkrijgbaarheid en/of kwaliteit. Gebruikers nemen minder frequent omdat de negatieve effecten de positieve dreigen te overheersen. De undergroundscene kiest vooral voor poeder/kristallen. Verder gaat de voorkeur uit naar andere middelen als ketamine, LSD en 4-fluoramfetamine. Ook in de erotische en homoscene wordt het gebruik van ecstasy waargenomen.

Ecstasy		Gebruik	Dynamiek
Mainstream	Dance		(-)
	Urban		
Alternatief	Dance		
	Urban		

Gebruik	
	1-10
	11-25
	26-50
	51-75
	76-100

Dynamiek	
	--
	-
	=
	+
	++

¹² Van de 36 groepen waarop het regiopanel zicht heeft, wordt door vier groepen totaal **geen** ecstasy gebruikt. Van 24 groepen is meer dan 10% huidig gebruiker van ecstasy.

¹³ Deze cross-over van ecstasygebruik in de urbanscene werd door een aantal panelleden voorspeld, maar toen nog niet waargenomen.

Ecstasyachtigen

Naast MDMA in pillen en poeders zijn er middelen die op MDMA lijken. Bekende voorbeelden hiervan zijn 2-CB, 2-CT, 2-CT-7, MDA, MDEA, mCPP, methylone en mephedrone. Het gebruik van deze middelen is minimaal en beperkt zich doorgaans tot (kleine) niches van het uitgaanscircuit (waarbinnen het eventueel wel op relatief grote schaal gebruikt kan worden). Al sinds 2006 is volgens de Amsterdamse Antenne en het Trendwatch panel de belangstelling voor **2-CB** groeiende; en niet alleen onder psychonauten. Panelleden uit diverse hoeken signaleren een opleving van 2-CB. Een dealer (KU3:West) heeft wat meer 2-CB dan voorheen in zijn assortiment, omdat er meer vraag naar is: “Klanten horen dat het effect vergelijkbaar is met ecstasy bij een lage dosering”. Bij een dosering van 8-12 mg lijkt het gevoel op de rush van MDMA (euforie). Ook een preventiewerker (KG4:Noord) ziet meer 2-CB op de testservice binnenkomen. Een duo uit ons panel (KG1:Landelijk) ziet een duidelijke opmars van het middel, zowel voor de “normale, maar ervaren” partygangers als voor de undergroundscene. Een iets hogere dosis 2-CB (12-30mg) geeft namelijk een meer tripachtig beleving. Een gebruiker (KU11:West) oordeelt dat het een milde tripdrug is.

In die editie van Trendwatch werd **mCPP** al beschreven. Hier was eigenlijk nooit vraag naar, maar onbedoeld en ongewenst werd de pil toch geconsumeerd. Deze trend heeft zich doorgezet en intussen is het gebruik van mCPP wijd verspreid in Nederland. Omdat mCPP zo gemakkelijk voor ecstasy door kan gaan, hebben veel gebruikers geen weet van de werkelijke inhoud van de pil (tenzij deze bij de testservice is gebracht). Een onaangename verrassing wacht. Het middel ontbeert het typische rusheffect van ecstasy en er worden veel meer acute negatieve bijwerkingen gerapporteerd zoals misselijkheid, overgeven, onrust, hoofdpijn, angsten en hallucinaties.

De in Trendwatch 2006-2007 opgemerkte interesse voor **MDA** is weggeëbde.

Trends ecstasy

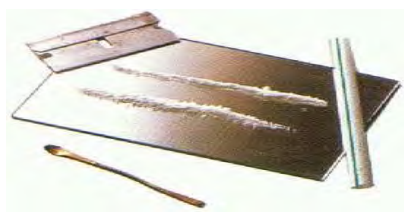
- » Hoewel ecstasy vaak de eerste keus blijft en telkens nieuwe generaties aan zich weet te binden, staat de markt fors onder druk. De zuiverheid is sterk gedaald, waardoor gebruikers meer de boer op moeten voor ‘goede’ pillen. Als ze deze al kunnen vinden.
- » Het percentage pillen zonder MDMA is explosief gestegen. Er wordt beduidend vaker mCPP aangetroffen. Ondanks een grotere kans op gezondheidsverstoringen zijn er legio gebruikers die dit risico durven nemen.
- » Hoewel de prijs van een ecstasypil nog steeds tussen de 2 en 5 euro ligt, betalen consumenten de laatste tijd vaker 5 euro of meer voor (de schaarse) hoger gedoseerde ecstasypillen.

- » Vraag en aanbod van MDMA kristallen en/of poeder zijn – mogelijk mede door de onbetrouwbare pillenmarkt – toegenomen, wat overigens nog niet meteen betekent dat poeders en kristallen altijd zuiverder zijn dan pillen.
- » Ecstasy blijft, na alcohol, het populairste middel in de dancescene. In sommige (sub)scenes is er meer concurrentie van cocaïne, speed en GHB. Mogelijk is de onbestendige ecstasymarkt hier mede debet aan.
- » De verbreding van ecstasygebruik buiten het dancesegment is door alle commotie beperkt gebleven. Een deel van de ex-partygangers blijft, onder andere thuis, ecstasy gebruiken.
- » Het alternatieve urbansegment in de grote steden is ontvankelijker geworden voor ecstasy, maar de drug slaat niet aan binnen mainstream urban. Wel worden er meer urbangroepen op dancefeesten gesignaleerd, al dan niet onder invloed van ecstasy.
- » Terwijl de matiging van gebruik (frequentie en dosering) een langlopende neergaande trend is, wordt ecstasy naast alcohol ook meer met andere middelen gecombineerd.
- » Door de slechte markt en alle negatieve verhalen op partyfora, zijn actuele gebruikers huiveriger geworden om ecstasy op frequente basis te blijven gebruiken. Meer scepsis leidt tot voorzichtiger gebruik.
- » Hoewel het relatief vaker voorkomt in extreme danceniches en/of bij jonge stappers, reageren de meeste stappers afwijzend op excessief gebruik. Hierdoor blijven de gezondheidsgerelateerde klachten bij de EHBD's naar verhouding laag.
- » Het is niet ondenkbaar dat nieuwe middelen geforceerd op de markt worden gebracht om het 'ecstasygat' op te vullen. De verstoorde vertrouwensband tussen dealer en gebruiker maakt dat de markt op drift is, waarbij ook 'avonturiers' zich profileren met het aanbieden van andere middelen ter vervanging van ecstasy.
- » Gebruikers reageren op verschillende manieren op de verstoorde markt:
  - (1) Een grote groep neemt zonder te testen het risico voor lief, maar neemt wel maatregelen door kleine beetjes te stapelen en/of gaat op zoek naar andere middelen, waar een deel al ervaring mee heeft.
  - (2) Een groep ziet na de negatieve testuitslag af van gebruik en gaat (voorlopig) op zoek naar andere middelen, waar een deel al ervaring mee heeft.
  - (3) Een groep besluit ondanks de negatieve uitslag bij gebrek aan beter toch om 'ecstasypillen' te slikken en 'versnijdingen' een tijdje te proberen.
  - (4) En een groep die helemaal afziet van ecstasy en ook geen andere middelen ter vervanging wil gebruiken.

08 COCAÏNE

Het beeld van cocaïne als mondaine 'jet set' en yuppiedrug is inmiddels wel achterhaald. Niet dat de hogere echelons cocaïne hebben afgezworen. Integendeel. Maar het gebruik in Nederland is sinds de globalisering van de cocaïnehandel in de jaren negentig ontegenzeggelijk meer gedemocratiseerd. Vergeleken met andere middelen blijft cocaïne voor jongeren met 50 euro voor een gram een relatief dure hobby. En toch is dit zelden een reden om niet te snuiven. Vaker krijgen we te horen dat cocaïne, vergeleken met cannabis of ecstasy, gevaarlijk is. Een échte harddrug waar je (snel) verslaafd aan kunt raken. Of cocaïnegebruikers worden afgeschilderd als egotrippers, patsers, criminelen, dan wel gebruikers die altijd de grootste mond hebben, bravouregedrag vertonen en nooit willen luisteren. Een andere reden waarom jongeren geen ervaring met cocaïne hebben, ligt vaak in het simpele feit dat ze niemand anders kennen die snuift, laat staan een dealer die ze kunnen bellen.

Cocaïne blijft voorpaginanieuws. De Nederlands, Europees en Wereld turnkampioen Yuri van Gelder, ging onder grote mediabelangstelling diep door het stof, toen hij opbiechtte dat hij meermaals cocaïne had gesnoven en zich daarvoor wil laten behandelen. Aan het obligate rijtje van filmsterren, bankiers, modellen, politici, advocaten en yuppen kunnen inmiddels ook succesvolle sporters worden toegevoegd. Maar andersom kan ook worden geopperd dat het gebruik van cocaïne je kennelijk niet hoeft te weerhouden van hogere doelen die je in het leven wil bereiken.

Ook wel genoemd

Charlie, strekje, niffeltje, noezie, sos, suiker, nakkie, snuiffie, hakkie, niffie, coca, sosa, wit, dvd'tje, kokkie of peppie

Vorm

Poeder

Belangrijkste effecten zijn stimulerend, euforisch en ontnuchterend. Werking vanaf enkele minuten tot een half uur na inname.

Analyse van de verhalen van panelleden over cocaïne laat zien dat gebruikers vaak 'normale' jonge mensen zijn, met uiteenlopende leefgewoontes, hobby's, carrières en vriendenkringen. Sommigen studeren nog, anderen werken of zijn (tijdelijk) werkloos. Cocaïne behoort, naast ecstasy, tegenwoordig in jeugdgroepen en bij uitgaanders tot een van de favoriete middelen. De trend begon in Amsterdam eind jaren negentig, toen uit de clubsurvey én pa-

nelstudie¹ bleek dat het cocaïnegebruik toenam in het uitgaansleven. Toen halverwege de jaren nul de cocaïnetrend in Amsterdam enigszins begon te stabiliseren² nam de populariteit (o.a. in uitgaanscentra, clubs en cafés in steden en dorpen, als ook op thuisfeesten) nog toe in de grote studentensteden buiten de Randstad en in de minder bevolkte regio's.³ Door de overmatige alcoholconsumptie in het uitgaansleven werd het ontvullende effect van cocaïne des te aantrekkelijker. In de vorige Trendwatch (2006-2007) was een lijntje onder uitgaanders weliswaar nog niet zo populair als ecstasy, maar de verschillen tussen de beide middelen waren niet meer heel groot. Ecstasy had 15 jaar na de houserevolutie aan betekenis ingeboet, terwijl cocaïne gewilder werd. Hoewel de leeftijd van cocaïnegebruikers gemiddeld wat ouder is dan gebruikers van andere partydrugs, zagen panelleden een groeiend aantal jongerengroepen de weg naar cocaïne vinden. Of cocaïne een aantrekkelijk middel blijft of – wat sommige panelleden verwachten – leidt tot een sluipende afhankelijkheid, zijn thema's waar ook gebruikers onderling over discussiëren. In dit hoofdstuk bespreken we vooral het gebruik van snuifcokes dat, in tegenstelling tot basecokes (crack), in de recreatieve sfeer wordt gebruikt.

Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago

Prijs

De prijs van een gram cocaïne blijft ten opzichte van voorgaande jaren in alle regio's ongeveer hetzelfde. De prijs van een kilo cocaïne die Amsterdamse dealers moeten betalen is in 2009 gestegen tot 40.000-41.000 euro. Een gram kost over het algemeen nog steeds 50 euro.⁴ Veel gebruikers hebben echter het vermoeden dat er zelden ook een echte gram in het pakje zit. Dealers in het panel bevestigen dat een gram in praktijk ongeveer 0,7 of 0,8 gram cocaïne bevat.⁵ Volgens verkopers zijn de meeste klanten hiervan op de hoogte, uitgezonderd de nieuwelingen. Een dealer (KU3:West) weet uit eigen praktijk dat snuivers hun volle enveloppe coke echt niet eerst gaan wegen. Overigens zijn er ook verkopers die verschillende soorten aanbieden zoals een versneden en een zuivere variant. Voor deze laatste moet

Prijzen van cocaïne		
Bron	Range	Prijs per gram
Regio- en kernpanel 2008	€22,50 - €52,50	€44 (gem.)
Antenne Amsterdam 2008	€40 - €70	€55 (gem.)
Tendens Gelderland 2008	€30 - €50	€40
NND	€30,00 - €66,67	€43,30 (gem.)
DIMS	-	€50 (gem.)

¹ Korf et al. (1999; 2000).

² Korf et al. (2004); Nabben et al. (2005).

³ Nabben et al. (2004; 2005; 2007).

⁴ Sommige (kern)panelleden die lagere prijzen noemen zeggen connecties te hebben met verkopers.

⁵ Ook in de Amsterdamse Antenne horen we deze geluiden soms van dealers.

meer worden betaald. Er zijn dealers die voor de zuivere soms wel 65 á 70 euro vragen en dealers die volgens stapper (KU11:West) 50 euro voor anderhalve gram vragen of dezelfde prijs voor één gram sterker spul. En hoewel uitgaanders cocaïne als een dure drug zien, is dit nog geen reden om niet te snuiven. De hoge prijs kan ook een extra drempel zijn om niet te vaak te bellen. Bij dit alles dient te worden opgemerkt dat gebruikers zelden een heel pakje cocaïne achtereen snuiven. Gemiddeld ligt de bovengrens bij een kwart tot halve gram – en dan pakt de coke dus niet echt duur uit.

Kwaliteit

Volgens de laatste rapportage van het DIMS (2009) bevat 96% van de als cocaïne gekochte poeders die in het laboratorium werden geanalyseerd daadwerkelijk cocaïne. Dit is ongeveer hetzelfde percentage als in de vorige editie (2006-2007). De zuiverheid van de geteste monsters is in de eerste helft van 2009 gedaald (in 2008 was dit 55% en in 2009 47%). De opwaartse trend van meer versneden cocaïne is duidelijk te zien.⁶ Het kan dus gebeuren dat cocaïne zo versneden is dat je de hele avond moet blijven snuiven om nog 'iets' van een opwekkend gevoel te krijgen. Nog steeds zijn geneesmiddelen geliefd om cocaïne mee te versnijden. Opvallend sinds 2006 is de afname van fenacetine als versnijdingsmiddel en de flinke toename van levamisol.⁷ In 2008 bevatte ruim 30% van de onderzochte monsters bij het DIMS dit middel tegenover de 5% in 2006. In de eerste helft van 2009 is dit percentage ruim 50%. Andere relatief vaak voorkomende versnijdingsmiddelen zijn procaïne, cafeïne, lidocaïne, diltiazem, manitol en hydrexzine. Over het algemeen vormen deze versnijdingsmiddelen geen (extra) bedreiging voor de (volks)gezondheid. Signalen dat gebruikers zelf hun cocaïne versnijden, omdat het anders te sterk is, horen we nu niet meer terug.⁸ Ondanks alle berichten over versnijdingen wordt over het algemeen de kwaliteit van de cocaïne door panelleden redelijk hoog ingeschat.

Verkrijgbaarheid

Cocaïne is misschien dan wel duurder dan elk ander middel en wordt minder gebruikt dan ecstasy, volgens het regio- en kernpanel is het (onder snuivers tenminste) na cannabis toch de meest makkelijk te verkrijgen drug, ongeacht of je in de stad of op het platteland woont. Aannemelijk is echter wel dat een doorsnee snuiver in de stad meerdere adressen in zijn telefoon heeft staan en dus meer te kiezen heeft dan de gebruiker op het platteland. Cocaïne-dealers blijven meestal bij hun leest door geen andere drugs te verkopen: "Je hebt de pil-

---

⁶ Brunt et al. (2009).

⁷ Levamisol is een geneesmiddel dat de afweer versterkt en gebruikt wordt bij de behandeling van darmkanker. Tevens is het gewoon op recept verkrijgbaar. Fenacetine is van oorsprong ook een geneesmiddel (voorloper van paracetamol), maar is in tegenstelling tot levamisol uit de handel gehaald omdat het (bij veelvuldig en intensief gebruik) mogelijk kankerverwekkend zou zijn. Wellicht wordt levamisol nu meer gebruikt als versnijdingsmiddel, omdat het makkelijker te verkrijgen is.

⁸ Dit kwam in de vorige editie naar voren (Nabben et al., 2007).

lenboer en de cokeboer”, zegt gezondheidswerker (KG5:West) nuchter. Toch bespeuren sommige panelleden dat dealers in beide middelen handelen. Onduidelijk is of deze fusie van werkterreinen ten koste gaat van de kwaliteit. In hoofdstuk 7 gaan we uitgebreider in op de onrustige drugsmarkt die grotendeels door de – inmiddels een jaar durende – schaarste van zuivere ecstasy wordt veroorzaakt.

Cocaïne past naadloos in onze vluchtige en snelle consumptiewereld, die in de afgelopen decennia zich ook buiten werktijd verder heeft ontwikkeld. Het meest symbolisch is waarschijnlijk het opheffen van de zondagsrust door het verruimen van de winkelopeningstijden. In de grote steden kan er bijna overal en op elk moment van de dag en op elke gewenste locatie cocaïne bezorgd worden. Elke dealer heeft zijn eigen regels, routes en ‘openingstijden’. Gebruikers hebben daarom vaak telefoonnummers van meerdere dealers. Dealers komen op de scooter, fiets of met de auto en zijn dus heel mobiel. Er wordt thuis bezorgd, maar ook een afgesproken plek op straat (bijvoorbeeld in de buurt van een club of op een pleintje) kan als ‘overdrachtslocatie’ dienst doen. In een aantal netwerken rondom de grote steden is het vrij gebruikelijk dat vriendengroepen een ‘combidealer’ kennen. Deze brengt af en toe een bezoek aan de stad voor de inkoop van een partij. De combidealer weet vaak meerdere adressen waar hij verschillende middelen kan inkopen. Vervolgens neemt de groep een deel af voor eigen gebruik en verkoopt de rest verder: “Het is ook altijd wel stoer als je een dealer in de groep hebt of er eentje bent” (RJ9:West).

Imago

Cocaïne blijft aantrekkelijk voor heel verschillende bevolkingslagen. Op het witte doek en onder sterren lijkt de drug alom aanwezig en wordt geassocieerd met rijkdom, spanning en sexy, iets waar reclame- en marketingbureaus handig gebruik van maken. Een politieagent (KP1:West) zegt hierover: “Coke is dé populairste en meest breed verspreide drug. De oudere generatie kent het al langer en jongeren vinden het interessant én hebben er het geld voor”. Opvallend is dat leden van het regiopanel vaker dan het kernpanel aangeven dat het gebruik van cocaïne meer gekoppeld is

In 2009 horen we de naam ISnort vallen. Deze nieuwe applicatie voor de iPhone simuleert het snuiven van cocaïne. Op

internet is een demo te zien van iemand die met een bankpas cocaïne in lijntjes snijdt en deze vervolgens met een opgerolde bankbiljet ‘van het scherm’ snuift. De indruk wordt gewekt dat er cocaïne op je telefoon ligt. Op fora wordt de applicatie veelvuldig besproken. Reacties van jongeren variëren van: “ga toch voor het echte spul” tot “wel cool voor een keertje, maar te duur”. Voor £5 kan de applicatie worden aangeschaft.

aan status en aanzien. Voor jongeren op het platteland is cocaïne veel meer nog een ‘ding’, waarbij het ‘stoer’ is als je een gram (goede) cocaïne kan bemachtigen. In trendsettende steden past het gebruik en de esthetisering daarvan juist ook bij de attitude van de stad: “mooi, groots en luxe”, aldus uitgaander (KU4:West). Dit laatste is indirect ook weer gekop-

peld aan status en aanzien en zo wordt het imago van cocaïne, op welke manier dan ook, toch in stand gehouden. Overigens herbergt de stad ook maatschappijkritische netwerken die cocaïne eerder negatief bejegenen. Een gezondheidswerker (KG5:West) weet dat het in de teknoscene echt *not done* is om coke te snuiven.

Gebruik van cocaïne

Van de algemene bevolking heeft de leeftijdsgroep 25-44 jaar het vaakst wel eens cocaïne gebruikt. Het recente (laatste jaar) en huidige (laatste maand) gebruik is het hoogst bij jongeren en jongvolwassenen (vooral twintigers en dertigers). In stedelijke gebieden wordt vaker cocaïne gebruikt dan op het platteland.⁹ Uitgaanders gebruiken vaker cocaïne dan de algemene bevolking. Afhankelijk van het type setting waar zij geïnterviewd zijn en leeftijd varieert het huidige gebruik van 4% tot 18%.

Prevalentie cocaïne in Nederland					
Onderzoek	Jaar	Leeftijd	Ooit	Recent	Huidig
Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik	2005	15-64	3.4%	0.6%	0.3%
		15-24	2.8%	1.0%	0.4%
		25-44	5.3%	0.9%	0.4%
		45-65	1.6%	0.1%	0.1%
Antenne (Amsterdam): Clubbezoekers	2008	15-65 (gem. 25)	32.9%	24.6%	13.6%
		jonger dan 20	10.4%	10.4%	4.7%
		20-25	31.7%	25.5%	14.2%
		25-30	46.1%	35.1%	18.2%
Tendens (Gelderland): Coffeeshopbezoekers Discotheekbezoekers	2005-2006	30 en ouder	39.0%	22.0%	14.4%
		18-61 (gem. 27)	± 33%		10%
		15-40 (gem. 21)	± 11.5%		± 3.5%

Gebruiksfrequentie, dosering en toediening

Cocaïnegebruikers in het uitgaanscircuit kunnen grofweg worden onderscheiden in 'meesnuivers', 'gelegenhedssnuivers' en 'doorsnuivers'. Meesnuivers gebruiken het minst frequent en ook de kleinste hoeveelheden, doorsnuivers gebruiken het vaakst en het meest.¹⁰ Meesnuivers gebruiken eigenlijk alleen één of een paar snuifjes wanneer iemand anders het op tafel legt. Zij zullen het nooit uit zichzelf halen omdat ze er niet snel naar talen. *Gelegen-*

⁹ Rodenburg et al. (2007:63).

¹⁰ Het aantal lijntjes/snuifjes uit één gram cocaïne varieert per gebruiker, van korte dunne lijntjes tot dikke lange lijnen. In doorsnee gaan er zo'n 20 lijntjes uit een gram.

heidssnuivers kopen af en toe, alleen of met een groep bij de dealer. Hun gebruik blijft meestal beperkt tot ongeveer een kwart tot een halve gram per keer. Sommigen bellen de dealer later op de avond nog een keer, terwijl anderen het geld hier simpelweg niet voor hebben of zich beter kunnen beheersen. *Doorsnuivers* nemen vaak het initiatief om cocaïne aan te schaffen. Hun gebruik blijft vaak niet beperkt tot het weekend of speciale gelegenheden. Hoewel het uitzonderingen zijn, vertonen sommige snuivers binge gedrag door meer dan één of twee gram per keer te gebruiken. Vergeleken met andere middelen leent cocaïne zich makkelijker om het op verschillende settings te gebruiken: thuis, in de club of in de kroeg, tijdens een film, na een etentje etc.

“Een keer gingen we met een groep naar de première van een toneelstuk. Voor de deur kwam het envelopje tevoorschijn als verrassing. Voordat we naar binnen gingen hebben we allemaal een snuif genomen. Heerlijk! In de pauze nogmaals in de wc’s. Het voelde zo rebels en stiekem tussen al die keurige, rijke mensen in pak!” (KU14:Landelijk)

In clubs en op grote party’s is cocaïne een onhandige drug omdat snuiven de meest gangbare toediening is. De lijntjes worden meestal op een spiegeltje of cd-hoes neergelegd, al dan niet in een patroon (*figuursnuiven*). Wie in een club of café discreet wil snuiven, is al snel aangewezen op het toilet, om daar in afzondering een lijntje te leggen. Aangezien het vaak niet bij eentje blijft is dit verre van ideaal. Voor de toiletten moet iedere keer worden betaald, er wacht soms een rij en er wordt gecontroleerd door toiletjuffrouwen en personeel. Op feesten en party’s waar minder controle is wordt cocaïne vaker openlijk op de dansvloer gebruikt. Met behulp van een sleutel of vingernagel wordt dan een beetje poeder uit het envelopje geschept, op de handmuis gelegd of direct opgesnoven. Snuivers nemen het vaak voor lief dat het wat gedoe kan geven. Sommigen vinden het wel charme hebben om samen stiekem naar de wc te gaan en een ‘geheim’ te delen. Dat versterkt de saamhorigheid. Zulke ‘stiekeme’ momenten geven soms een extra dimensie aan de avond. Bij cocaïne gaat het vaker dan welke andere recreatieve drug dan ook, om het ritueel (bestellen, wachten, lijntjes leggen).

Sommigen maken (ook) gebruik van een *bullet*, een apparaatje waarmee de cocaïne per dosis in de neus wordt verstoven. In verschillende shops kun je daarnaast nepsigaretten, batterijen, sleutelhangers of zogenaamde ‘snuifpotjes’ (zie afbeelding hiernaast) kopen waarin je poeder (en/of pillen) kunt bewaren en naar binnen mee kunt nemen. Anderen nemen de cocaïne liever niet mee naar binnen in de club.

Dan wordt er van tevoren gesnoven, of gaan de bezoekers tussendoor naar buiten voor een snuif. Behalve in het weekend en op uitgaanslocaties wordt cocaïne ook wel door de week en in de privésfeer gebruikt. Thuisfeestjes en verjaardagen worden vaak genoemd als decor. Als de groep genodigden eensgezind is, gaan de envelopjes openlijk rond en worden de lij-

nen prominent op tafel gelegd, voor wie wil. Maar als er ook niet-snuivers zijn, wordt er meer discreet gebruikt.

Cocaïne wordt door uiteenlopende groepen met verschillende achtergronden en leefstijlen gebruikt. Een snuiver is niet te herkennen aan muziekstijl, kledingkeuze of het hebben van veel geld. In tegenstelling tot veel andere middelen is cocaïnegebruik meer impulsief van aard, omdat de drug soms te pas en onpas in een opwelling wordt besteld en gesnoven. Dealers staan – zeker in de grote steden – na een telefonische bestelling meestal snel op de stoep. Of zoals een horecamanager (KU4:West) het uitdrukt: “Een gram wordt sneller bezorgd dan een pizza!”.

Motieven en effecten

Een gewaardeerd effect van cocaïne is dat het energie geeft, een fit en alert gevoel. Daarnaast wordt cocaïne maar al te vaak gebruikt om te ‘ontnuchteren’ tijdens het drinken van alcohol. Sommige gebruikers hebben hier hun bedenkingen over. Uitgaander (RU3:Zuid): “Wie zat is grijpt naar een lijntje coke, terwijl het eigenlijk onzin is. Je bént niet minder zat, je vóelt je alleen minder zat!”. Panelleden horen geregeld dat cocaïne bij alcohol hoort. Uitgaander (KU11:West) is een van hen: “Zodra ik aan de drank ben, gaat er meteen een signaal af in mijn hersens. Coke hoort er gewoon bij. Zonder alcohol doe je ook geen coke”. Bij anderen werkt cocaïne lustopwekkend en geeft het een extra stimulans bij seksuele activiteiten. Het orgasme wordt langer uitgesteld en/of intenser beleefd. Op het psychische vlak geeft het meer zelfvertrouwen en nemen de communicatieve vaardigheden toe: “Meiden van begin 20 hebben meer geld te besteden dan toen ze 16 waren, maar hun zelfvertrouwen is niet automatisch meegegroeid. Onder invloed van cocaïne stijgt het zelfbeeld en dat is precies waar ze naar op zoek zijn” (KU7:Landelijk).

Zoals bij elke drug zitten aan cocaïne zowel positieve als negatieve kanten. Enerzijds ervaren gebruikers bepaalde effecten als zeer prettig. Met cocaïne heb je minder last van bijwerkingen dan met andere partydrugs. Uitgaander (KU14:Landelijk): “Je kunt in principe na het eten gewoon een lijntje nemen op de bank en later gaan slapen en de volgende dag hier niets van voelen”. Cocaïne is geen middel waarmee je in een parallelle dimensie beland en je controle verliest. Integendeel zelfs, je wordt er eerder helder, scherper en alerter van. Omdat snuiven met elkaar bijdraagt aan de gezelligheid, is het een favoriet middel bij velen. De keerzijde is dat cocaïne egoïsme aan kan wakkeren, prijzig is en kortdurend werkt. Na een poos verlangt de gebruiker naar een volgende lijn om het prettige gevoel weer op te roepen. Daarom wordt cocaïne vaak als een verslavingsgevoelig middel gekenmerkt. Opvallend veel uitgaanders laten zich ook (zeer) negatief uit over cocaïne. Velen staan ambivalent tegenover het middel. Het ene moment zeg je nee, maar wanneer het aangeboden wordt of het idee leeft om de dealer te bellen, is het moeilijk om de verleiding te weerstaan. Cocaïnegebruik wordt vaak geassocieerd met bepaalde situaties, vrienden, feestjes en speciale momenten. In de vanzelfsprekende aanwezigheid van het witte poeder schuilt ook meteen het gevaar. Waar wordt de lijn getrokken als gebruikers niet meer zonder willen en het minder

gezellig vinden als er geen cocaïne is? In gebruikerskringen wordt dwingend gedrag door middel van sociale controle gecorrigeerd. Ook worden er onderlinge afspraken gemaakt.

“Wij snuiven als groep elk weekend, we hebben het geld ervoor en functioneren verder in het dagelijks leven prima. De regel is wel: niet doordeweeks snuiven. En als dit wel gebeurt: je doet het samen of je doet het niet. De meesten zorgen er ook voor dat hun pakje op is voordat de werkweek start en na een nacht doorhalen wordt er goed voor het lichaam gezorgd met vitamines en gezond eten.” (RU1:West)

Gezondheidsrisico's en negatieve bijwerkingen

Over het algemeen zien panelleden relatief weinig gezondheidsproblemen bij cocaïnegebruik, zolang er niet overmatig wordt gebruikt. Gezondheidswerkers delen de opvatting dat het merendeel van de cocaïnegebruikers bewust omgaat met deze drug en verantwoord gebruikt. Vooral bij gematigd gebruik worden weinig acute en subacute negatieve bijwerkingen opgemerkt.

Acuut: droge mond, zin in veel alcohol en sigaretten. Verstopte, loop- of bloedneus. Egocentrisch, opgefokt, agressief, dwingende monologen, paranoïde.

Subacuut: Schaamte na gebruik, kater door te veel alcohol en snuiven, slapeloosheid, chagrijnig. De 'ontnuchterende' werking van cocaïne kan gevaarlijk zijn in het verkeer in verband met overmoedigheid (o.a. denken dat je goed in staat bent om alert te reageren).

Lange termijn: langdurig gebruik kan het gedrag sterk veranderen. Gebruikers worden prikkelbaar, koel, arrogant en egoïstisch. De drug werkt verslavend. Wanneer iemand het idee oppert om te gaan halen, blijft deze gedachte in je hoofd malen. 'Grootgebruikers' klagen over hartkloppingen en constant lopende of bloedende neuzen. Hoewel verschillende gezondheidswerkers aangeven dat gebruikers langdurig cocaïne kunnen gebruiken, komen zij op hun werk toch meer in aanraking met gebruikers die hun gedrag niet meer onder controle hebben. Cocaïneverslaving betekent ook een financiële aderlating. Was er volgens de cijfers van het LADIS in 2006 nog sprake van een lichte daling in aanmeldingen van het aantal hulpzoekende cocaïnegebruikers, in 2007 groeide de hulpvraag voor cocaïne weer licht.¹¹

---

¹¹ Ouwehand et al. (2009).

Verspreiding

Verspreiding per regio

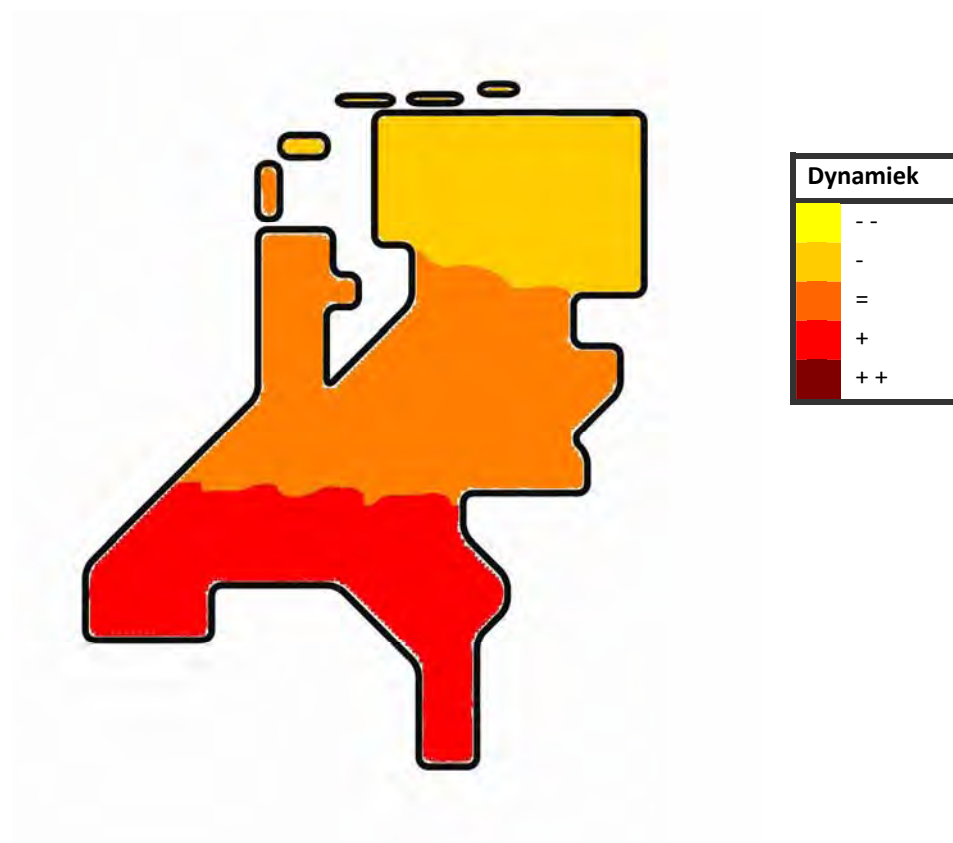
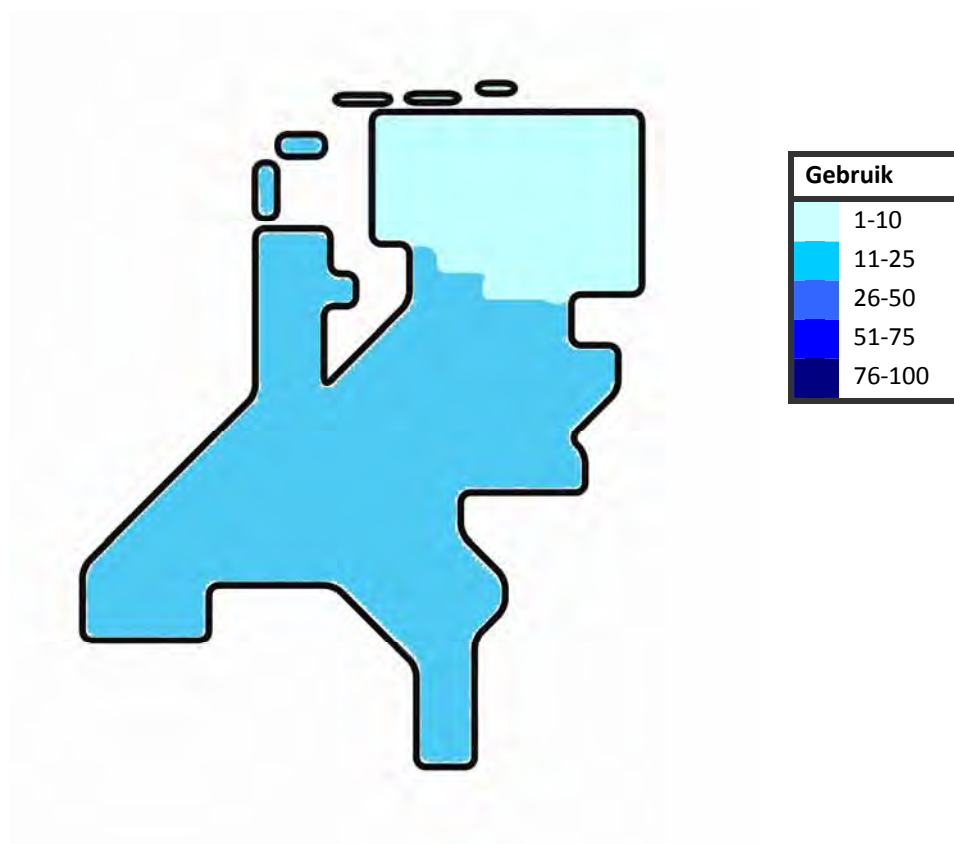
Het gebruik van cocaïne komt in alle Nederlandse regio's voor. Terwijl de Amsterdamse markt sinds het midden van de jaren nul stabiel is, begint nu ook de toename en gebruik van cocaïne in andere regio's af te vlakken.¹² Volgens regiopanelleden is het gebruik van cocaïne de laatste twee jaar gelijk gebleven of wat verminderd. In regio Zuid bleek er in de vorige editie opvallend minder cocaïne te worden gebruikt dan in de andere regio's. De grootste groei zagen panelleden hier en die lijkt ook door te zetten. Het gebruik kruipt richting het niveau van de rest van Nederland en blijft in een aantal netwerken nog flink stijgen. De panelleden in de andere regio's menen dat de interesse in cocaïne sinds de exponentiële groei van de laatste jaren in de steden licht fluctuerend is. In regio Noord is er een lichte daling waar te nemen.

In 2006-2007 spraken leden van zowel het regio- als het kernpanel van toenemend cocaïnegebruik in rurale gebieden. Daarbij leek de dorpsjeugd meer cocaïne te gebruiken en dan vooral jongens. Zoals gezegd blijkt het gebruik van cocaïne in de minder verstedelijkte gebieden vooral in de regio Zuid te stijgen. Het gebruik van cocaïne onder jongeren in dorpen hangt niet zozeer samen met een voorkeur voor een bepaalde muziekstijl als wel met leefstijl. Het betreft hardwerkende jongeren en jongvolwassenen, die over het algemeen zware lichamelijke arbeid verrichten in bijvoorbeeld de bouw, visserij of scheepvaart. Omdat de jongeren vaak nog bij hun ouders inwonen, hebben ze aardig wat geld te besteden in hun vrije tijd. Ze werken de hele week hard en willen in het weekend uit de band springen. Cokegebruik is vaak puur functioneel: langer doorgaan en meer drinken. Ook doordeweeks is cokegebruik soms geliefd op bijvoorbeeld het werk voor extra energie. Daarnaast zien panelleden een stijging van het cokegebruik bij groepjes pubers in de regio Zuid. Sommige jongens met oudere broers die dealen worden wel eens ingeschakeld om een pakje te bezorgen. Volgens panelleden hebben ze gemakkelijk toegang tot coke. Maar ook de tweeverdieners die weinig thuis zijn en flink wat geld achterlaten voor de kinderen, moeten niet worden vergeten. "In een regio waar veel cocaïne in omloop is het voor sommigen niet zo'n grote stap meer om te snuiven van het riante zakgeld" (RG8:Zuid).

---

¹² Van de 36 netwerken waarop het regiopanel zicht heeft, wordt door 8 groepen **geen** cocaïne gebruikt. Van 11 groepen is meer dan 10% huidig gebruiker van cocaïne. Vergeleken met ecstasy wordt cocaïne in iets minder netwerken gebruikt en tevens door een kleiner deel van de verschillende netwerken waar het wel wordt gebruikt.

Gebruik (boven) en dynamiek van gebruik (onder) cocaïne, naar regio

Verspreiding per scene

In vergelijking met andere harddrugs is cocaïne minder scenegebonden. Dé cocaïnegebruiker is geen standaard type, met een specifieke muziek-, kleding- en uitgaansmaak. Zowel trendsetters, trendvolgers als mainstreamers gebruiken coke. Ofschoon de verspreiding in alle lagen van de Nederlandse maatschappij plaatsvindt, komt het middel in bepaalde (sub)scenes relatief vaker voor. Een gezondheidswerker in regio West beschrijft het “coke-publiek” als een over het algemeen wat ouder en typisch “vrijdagmiddagborrel publiek”. Onder de wat oudere “elite stappers” is cocaïne soms nog de enige drug, aldus een duo drugsvoorlichters (KG1:Landelijk). Deze generatie gaat minder naar de reguliere feesten die eerder door ecstasy worden gedomineerd. Het valt panelleden op dat er in bepaalde clubs en op bepaalde feesten voornamelijk cocaïne rondgaat in het chique exclusieve segment in steden. Dit zijn vaak tweeverdieners die goed in de slappe was zitten en nog steeds in de *party mood* zijn.

Maar coke heeft sedert enige jaren ook andere lagen in het uitgaansleven bereikt. Ook mainstream jongeren die hard werken voor hun geld vinden cocaïne interessant. “Kijk alleen maar naar de entreegelden van clubs en de prijzen van drank tegenwoordig. Ik schrik van de hoeveelheid geld die jongeren hebben! Het gebruik van cocaïne kunnen ze dus makkelijk betalen en is allang niet meer weggelegd voor de rijkelui”, aldus een politiemedewerker (KP1:West).

In de vorige editie van Trendwatch (2006-2007) viel het panelleden al op dat jongeren steeds vroeger met cocaïne begonnen. Nu wijzen verschillende panelleden (allen in de regio Zuid) op het toenemend aantal jeugdigen die ervaring hebben met lijntjes coke.

Overigens wordt coke lang niet in alle (sub)scenes gebruikt waar middelen in omloop zijn. In sommige alternatieve scenes wordt cocaïne verafschuwd en als triest en egoïstisch bestempeld. Zelfbewuste mensen zouden hier geen behoefte aan hebben.¹³ Binnen deze kringen zijn eerder LSD, speed en ketamine in trek. Op het niveau van alternatieve scenes is er sprake van stabilisering. Maar in de mainstream neemt het gebruik nog steeds heel *licht* toe.

In de verschillende dancestromingen speelt cocaïne een kleinere rol dan ecstasy. In de hardcorescene is cocaïne nog steeds het minst populair, althans in vergelijking met de andere dancestromingen. Het is eerder speed dat de klok slaat. Speed is veel goedkoper, dus economisch beter deelbaar (goed voor het groepsgevoel dat heerst in de hardcorescene) en per dosis langer werkzaam. Dit laatste is vooral bij de hardcorefans van belang die cocaïne op party’s onhandig en te slap vinden. Op een snuif speed ga je harder, dus hoef je minder vaak je zakje poeder tevoorschijn te halen. In driekwart van de hardcorenetwerken wordt volgens panelleden helemaal geen cocaïne gebruikt. Gebruik in deze kringen komt alleen voor bij jongeren die al vanaf jonge leeftijd werken, in een grotere stad wonen en/of wat ouder zijn en simpelweg meer geld te besteden hebben. Deze groepjes hardcore liefhebbers zijn eerder

---

¹³ Benschop et al. (2009:59).

polydruggebruikers omdat ze ook nog speed en/of ecstasy nemen. In bijna alle hardcore-netwerken wordt meer speed en ecstasy dan cocaïne gebruikt.

Cocaïne		Gebruik	Dynamiek
Mainstream	Dance		
	Urban		
Alternatief	Dance		
	Urban		

Gebruik	
	1-10
	11-25
	26-50
	51-75
	76-100

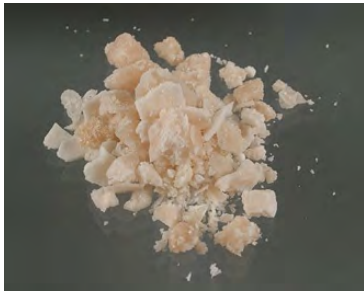
Dynamiek	
	--
	-
	=
	+
	++

In het urban segment blijft cocaïne een marginaal middel, hoewel het naast cannabis, tabak en alcohol de enige gebruikte drug is. In de Amsterdamse Antenne wordt cocaïne samen met alcohol soms in urbangroepen gespot. Het 'showen' met de drug geeft status en voegt zo een extra dimensie toe aan het masculiene gedrag op urban feesten. Dit gedrag is in de minder verstedelijkte gebieden (nog) niet waargenomen.

In teknoscene wordt er ook weinig cocaïne gebruikt. Naast het feit dat er weinig geld voor is, overheerst hier, zoals al eerder aangegeven, nog steeds een negatief beeld van cocaïne. Op erotische feesten is volgens uitgaander (KU2:Landelijk) wel veel cocaïne in omloop om nuchter en alert te blijven. Dit komt van pas aangezien je tijdens het 'spelen' altijd bewust wilt zijn van wat er gebeurt zonder de heftige invloeden van alcohol of andere middelen. Cocaïne geeft hierin de benodigde scherpheid en het gebruik hiervan in deze scene is in die zin puur functioneel. Op de meer besloten afterfeesten wordt het middel vaak gecombineerd met onder andere GHB.

Ten slotte worden studenten vaak als genoemd als het gaat om cocaïne. Panelleden noemen zowel de rijke student in de elitaire studentenvereniging, als de 'normale' student. "Rijkeluisstudenten kunnen er wat van: zij hebben zelf al geld of krijgen het van hun ouders" (KG5:West). Een cokedealer (KU9:Noord) verkoopt bijna uitsluitend aan studenten. De jongens beginnen met snuiven en als de meisjes bezopen raken, gaan ze meedoen. Vooral het ontvullende effect in verband met de grote alcoholconsumptie wordt in het studentenleven zeer op prijs gesteld. Coke wordt ook voor studeersessies aangewend.

Basecoke of crack

Basecoke, freebase, gekookte coke of crack is de rookbare vorm van cocaïne. Aanvankelijk maakten gebruikers, vooral heroïneverslaafden, van cocaïnepoeder hun eigen basecoke door cocaïne gewoonweg uit te koken. Daar komt ook de typisch Nederlandse naam ‘gekookte coke’ vandaan. In Nederland kan het allang kant-en-klaar bij de dealer worden gekocht. De naam crack komt van het knetterende geluid dat je hoort

als de basecoke wordt verhit. Na verhitting wordt door middel van een pijpje of een stukje aluminiumfolie de damp geïnhaleerd. Bijna direct daarna – veel sneller dan bij snuiven, vrijwel even snel als bij spuiten – ervaart de gebruiker een korte rush en geraakt in een staat van euforie en extase. De werking is echter van korte duur. Vooral bij herhaald gebruik ontstaat er een groot verlangen, een hunkering (‘craving’) naar de volgende portie. Hoewel een portie op straat slechts 5 of 10 euro kost, is crackgebruik een dure bezigheid. De porties zijn klein, de drang om opnieuw te gebruiken is groot en wie dit niet lukt komt snel in een toestand die bekend staat als ‘crash’. Crack blijkt samen met heroïne, alcohol en tabak het meest schadelijk voor de gezondheid te zijn.¹⁴

Onze panelstudie laat net als bij andere regionale (panel)studies zien dat er, buiten de klassieke verslaafdenscene, een sterk negatief imago hangt rond het gebruik van basecoke. Onder recreatieve druggebruikers ligt er op basen, net als op heroïne, een groot taboe. Hoewel sommigen wel eens basecoke hebben gebruikt, krijgt degene die doorgaat problemen met de vriendengroep. Net als in de vorige Trendwatch (2006-2007) vertellen ook nu diverse regiopanelleden in Noord, Midden en Zuid over netwerken waarin uit verveling wordt geëxperimenteerd met basecoke, of van jongeren die plannen daaromtrent hebben. Een aantal panelleden maakt melding van rondslingerende plastic flessen met gaatjes erin op pleintjes en nabij banken waar jongerencliques soms samen met oudere verslaafden rondhangen. Ze zouden de basetechniek van hen leren.

---

¹⁴ Van Amsterdam et al. (2009).

Trends cocaïne

- » Het cocaïnegebruik in Nederland blijft vrij stabiel.
- » In de regio Zuid is het gebruik van cocaïne bijna gestegen naar het niveau van de rest van Nederland.
- » Het cokegebruik op het platteland stijgt in groepen waar jongeren meer geld te besteden hebben, nog bij hun ouders wonen of al op jonge leeftijd (hard) werken en genoeg geld te besteden hebben.
- » Er is een lichte (verdere) toename van cocaïnegebruik in de mainstream dance te zien.
- » Cocaïnegebruik door urbanpubliek in meer verstedelijkte gebieden ziet ook een lichte stijging.
- » Cocaïnegebruikers zijn gemiddeld wat ouder dan gebruikers van andere partydrugs, hoewel er genoeg groepjes jongeren zijn in dorpen én steden die eveneens cocaïne gebruiken.
- » Cocaïne is na ecstasy de meest populaire harddrug onder uitgaanders en bij de oudere stappers zelfs populairder.
- » Cocaïne is minder subcultureel gedefinieerd als amfetamine en ecstasy en daardoor toegankelijk voor een breed en gevarieerd publiek met hoge en lage inkomens, studerend of werkend.
- » De prijs van cocaïne is net als bij de andere middelen hoger in Amsterdam dan elders in het land. De gemiddelde prijs per gram van 50 euro in de Randstad en 45 euro daarbuiten wijkt weinig af van de voorgaande jaren.
- » De zuiverheid is gedaald. Levamisol wordt steeds meer in cocaïne aangetroffen als versnijdingsmiddel.
- » Cocaïne wordt voornamelijk gesnoven. Coke roken komt slechts sporadisch voor onder uitgaanders.
- » Cocaïne is buiten het reguliere uitgaansleven ook populair in thuisringen. Functioneel en praktisch gezien leent cocaïne zich beter voor café en in clubverband dan op de grotere party's.
- » Het cokegebruik is vaak impulsiever en minder gecalculeerd dan ecstasy, dat vooral op (grote) feesten wordt gebruikt.
- » Cocaïne wordt minder dan andere middelen geassocieerd met een muziekstijl en meer met een leefstijl.
- » Cokegebruik blijft niet uitsluitend beperkt tot het weekend, maar wordt ook wel door-deweeks gebruikt.

- »» In het alternatieve segment is cocaïne het minst populair vanwege het materialistische imago.
- »» Hoewel het gebruik onder studenten minder fors is dan vaak wordt gesuggereerd, past het middel goed in de cocktail van 'zuipen en snuiven'.
- »» Het ontnuchterende effect en het afremmen van controleverlies worden vaak als motief voor gebruik genoemd.

09 AMFETAMINE

“Jeugd aan de speed”, kopte de Telegraaf in vette letters op 11 januari 2008. De redactie vond het massale gebruik dermate zorgwekkend dat het bericht prominent op de voorpagina stond. Het gebruik van ‘boerencoke’ was namelijk verdrievoudigd, althans het aantal hulpvragen van problematische gebruikers in de afgelopen vijf jaar. De Stichting Informatie Voorziening Zorg (SIVZ) die haar cijfers bekend maakte, wilde voor de verandering eens een ‘klein’ middel onder de aandacht brengen. De Telegraaf maakte er meteen maar een olifant van. Speed zou de partydrug ecstasy zelfs op korte termijn gaan vervangen.

Of het daadwerkelijk zo’n vaart zal lopen, bekijken we in dit hoofdstuk. In de voorgaande edities van Trendwatch bleek het amfetaminegebruik over het geheel genomen beduidend lager dan dat van cocaïne en ecstasy. Het middel was vooral populair binnen alternatieve milieus in studentensteden en in alternatieve danceniches, variërend van techno bij hoger opgeleiden tot hardcore bij doorgaans lager opgeleide plattelandsjongeren. Vooral in de laatstgenoemde groepen maakte amfetamine halverwege de jaren nul weer een comeback.¹ Vooral stadse stappers praten met enig dedain over amfetamine, in tegenstelling tot cocaïne, waarvan het gebruik van meer smaak zou getuigen en minder nadelige bijwerkingen zou hebben. Onder cokeliefhebbers heeft speed in Gelderland daarom ook wel de naam van ‘armoedecoke’ of ‘studentenpep’.²

Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago

Amfetamine of speed heeft in Nederlandse regio’s allerlei bijnamen als: snelle, snelheid, bolle, pep, nos, spd, puntje, balluk, snuifje, koffie, Speedy Gonzales en – in het zuiden van het land – schnatz, sjnoef en spêd. Het stimulerende middel is ooit op de markt gebracht tegen o.a. neusverkoudheid en als vermageringsmiddel.³ Het effect van amfetamine is na korte tijd al merkbaar, waarbij de sterke prikkeling in de neus een voorbode is van de energiegolf die komen gaat. Amfetamine wordt meestal gesnoven en/of geslikt. Spuiten van amfetamine – vroeger vooral in het straatmilieu – komt in Nederland weinig meer voor.

---

¹ In Trendwatch 2006-2007 zien we dat amfetamine in rurale gebieden populairder is dan in stedelijke gebieden, dit in tegenstelling tot wat uit landelijk bevolkingsonderzoek (NPO) naar voren komt. In het zuiden van het land was het gebruik hoger dan elders en nam het gebruik vooral bij de dorpsjeugd toe en bleef het niet langer beperkt tot het weekend en party’s.

² De Jong et al. (2009).

³ Rasmussen (2008); Iversen (2009).

Prijs

Amfetamine wordt vooral in poedervorm aangeboden en gebruikt. De gemiddelde prijs voor één gram amfetamine ligt rond de 7 euro, maar prijzen variëren van 2 tot 20 euro. Er bestaat een aanzienlijk prijsverschil tussen het platteland en de grote steden. De prijzen die worden genoemd door het regiopanel liggen doorgaans onder de €10, terwijl door het kernpanel eerder gramprijzen van €10-€20

worden genoemd. Een dealer (KU3:West) zegt zijn speed op het platteland goedkoop in te kopen om het vervolgens in de stad tegen een hogere prijs te verkopen. Deze hogere tarieven voor een gram amfetamine gelden in de stad als normaal.

Prijzen van amfetamine	
Bron	Prijs per gram
Regio- en kernpanel 2008	€2 - €20
Antenne Amsterdam 2008	€10 - €15
Tendens Gelderland 2008	€2 - €10
NND	€2 - €10
DIMS	€5 - €15

Kwaliteit

Amfetaminemonsters worden bij het DIMS vooral in poedervorm aangeleverd. In 2008 bevatte 96% van de door gebruikers als speed gekochte monsters daadwerkelijk (ook) amfetamine. In de eerste helft van 2009 is dit percentage licht gedaald naar 91%, maar over het algemeen laten de resultaten van het DIMS de afgelopen jaren een redelijk stabiel beeld zien in de kwaliteit van amfetamine. De monsters die bij het DIMS worden aangeboden zijn vrijwel nooit zuiver. Gemiddeld genomen over 2008 en het eerste halfjaar van 2009 bevatten de onderzochte speedmonsters ongeveer 25% amfetamine.⁴ Gemiddeld is ruim de helft van de aangeboden speedpoeders versneden met het meest gangbare versnijdingmiddel: cafeïne.

Sommige gebruikers van amfetamine zeggen dat ze de verschillen in kwaliteit feilloos herkennen, anderen daarentegen hebben soms geen flauw benul: als het maar werkt! Een preventiewerker (KG4:Noord) heeft stellig de indruk dat gebruikers niet over 'slechte' speed klagen omdat ze nooit goede speed hebben gehad: "Als je ooit met cafeïne begonnen bent, weet je natuurlijk niet beter!". Het algemene beeld bij de panelleden is dat de kwaliteit van de speed in de dorpen en steden op het platteland doorgaans wat zuiverder is dan in de stad, waar de dealers het nog een keer extra zouden versnijden.

Verkrijgbaarheid

In de grotere steden, met uitzondering van Rotterdam en Groningen, is het doorgaans moeilijker om aan amfetamine te komen dan in de kleinere steden en dorpen op het platteland. Daar horen we geluiden dat amfetamine (zeer) makkelijk is te krijgen. Vaak is er een jongerenkern in een dorp waarbinnen speed in omloop is. Vooral in het Zuiden van het land is het erg gemakkelijk. Het kan bij de thuisdealer worden gehaald, maar er zijn ook dealers die het komen brengen. Sommige dealers verkopen uitsluitend speed, terwijl anderen ook andere

---

⁴ De maximaal haalbare zuiverheid van amfetamine is 73%.

middelen aanbieden. Twee panelleden geven aan dat er veel kleine dealers zijn: jongeren die zelf een grotere hoeveelheid halen voor de vriendengroep en eventueel nog wat voor de doorverkoop aan anderen in het dorp, de buurt of op school.

De Amsterdamse speedmarkt blijkt zelfs voor actieve stappers relatief klein en minder eenvoudig toegankelijk dan de ecstasy- en cocaïnemarkt. Er zijn in de steden relatief weinig verkopers actief in de amfetaminehandel omdat het weinig lucratief zou zijn. Om deze reden doen dealers soms afstand van de speedhandel. Dergelijke verhalen horen we van Zuid tot Noord. De speedklantenkring wordt dan aan een vriend overgedaan. De indruk bestaat dat de speedmarkt in de grote steden eerder een 'halersmarkt' is, in tegenstelling tot de 'bezorgmarkt' van bijvoorbeeld cocaïne.

Imago

Het negatieve imago van amfetamine, waarover al in eerdere edities van Trendwatch werd bericht, blijft in sommige jongeren- en stapculturen onverkort van kracht, maar er zijn grote verschillen. Urban staat het verst af van amfetamine. Volgens een urban dj (KU12:Landelijk) doet niemand speed op urbanfeesten: "Speed is voor junkies en gabbers". Dorpsjongeren daarentegen denken dat gebruikers in de Randstad meer kicken op uiterlijk vertoon en volgens portier (KU14:Landelijk) op een "stijlvolle manier naar de klote gaan" met cocaïne. Speed geniet de meeste reputatie bij hardcore, hardstyle en al die andere muziekstromingen waarbij het tempo van de muziek (BPM) flink wat hoger ligt. Ook bij de alternatieven (o.a. krakers, kunstenaars, artiesten), die vaker in de grote steden wonen, heeft amfetamine een goede reputatie. Een deel van het horecapersoneel kan het ook prima vinden met pep op het werk.

Amfetamine past van oudsher in een traditie van jongerensubculturen die zich meer afzetten tegen de dominante of mainstream muziekcultuur. Amfetamine wordt meer gewaardeerd in de 'radicale' dancescene (o.a. gabber, hardcore, techno, tekno en psytrance). De aanhangers hiervan herkennen zich absoluut niet in het looser en junkie imago dat buitenstaanders eraan geven. Typerend voor de Nederlandse hardcorescene is de hechte onderlinge sociale band. Deze jongeren trekken veel met elkaar op en kennen ook vaak oudere gabbers uit de scene, die weliswaar meer gesetteld zijn, minder fanatiek als vroeger speed gebruiken en minder frequent naar feesten gaan. De liefde voor hardcore schept een verbondenheid tussen jong en oud.

Voor jonge plattelanders is speed een simpel en makkelijk middel dat je deelt met vrienden op feesten, in het dorp en in het café. In de Gelderse Tendens (2008) vindt speedgebruik met name plaats in netwerken van hang- en probleemjeugd op het platteland. Speed heeft het imago van een 'harde drug'.⁵ Boerencoke is niet zo hip als cocaïne, maar we vangen ook verhalen op dat de veronderstelde scheiding tussen cocaïne- en speedgebruikers lang niet zo scherp is.

---

⁵ De Jong et al. (2008).

Ook in Amsterdam wordt tegenwoordig minder negatief over amfetamine gesproken. Zeker nu de economische crisis voelbaar is en cocaïne vergeleken met amfetamine toch wel erg duur. Ondanks dat jongeren speed geregeld als ‘troep’ zien, blijft menigeen het toch gebruiken. Er zijn ook voormalige speedgebruikers – die na te zijn overgestapt op cocaïne – speed dan pas als ‘troep’ zijn gaan kwalificeren. Meer nog dan ecstasy.

Gebruik van amfetamine

Van de algemene bevolking heeft volgens de cijfers van 2005 de leeftijdsgroep 25-44 jaar het vaakst ooit weleens ecstasy gebruikt. Het recente (laatste jaar) en huidige (laatste maand) gebruik is bij 15-24 jarigen het hoogst.⁶ Uitgaanders gebruiken vaker amfetamine dan hun leeftijdsgenoten in de algemene bevolking. Afhankelijk van de setting waar zij geïnterviewd zijn en de leeftijd van de uitgaander, varieert het huidige gebruik ongeveer van 2% tot 7%.

Prevalentie amfetamine in Nederland					
Onderzoek	Jaar	Leeftijd	Ooit	Recent	Huidig
Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik	2005	15-64	2.1%	0.3%	0.2%
		15-24	2.0%	0.9%	0.4%
		25-44	2.6%	0.3%	0.3%
		45-65	1.6%	0.0%	0.0%
Antenne (Amsterdam): Clubbezoekers	2008	15-65 (gem. 25)	23.7%	11.7%	6.0%
		jonger dan 20	10.5%	9.5%	3.8%
		20-25	24.3%	12.8%	7.4%
		25-30	31.4%	13.9%	6.0%
		30 en ouder	24.0%	8.3%	5.0%
Tendens (Gelderland): Coffeeshopbezoekers Discotheekbezoekers	2005-2006	18-61 (gem. 27)	± 25%		± 5.5%
		15-40 (gem. 21)	± 7%		± 1.5%

Gebruiksfrequentie en setting

De gebruiksfrequentie van amfetamine kan, zelfs binnen een groep, heel verschillend zijn. Het gebruik varieert van (bijna) elke dag tot hooguit één keer per maand of nog minder vaak. In de praktijk trekken gebruikers- of hanggroepen een poos met elkaar op, waarbij op bepaalde momenten (in het weekend) tijdens de vrijetijdsbesteding, op feesten, op straat of thuis amfetamine wordt gebruikt. Dit gebeurt soms ook door de week, tijdens het werk, bij het studeren of rondhangen in het dorp. Over het algemeen is het (intensieve) gebruik van

⁶ Rodenburg et al. (2007:63).

amfetamine in groepen van korte duur. Het strekt zich uit over een periode waarin je veel met vrienden optrekt die ook snuiven. De setting kan in principe overal zijn: tuinhuis, hangplek, feest, schuur, kroeg, auto, etc. Veranderingen in de vriendengroep beïnvloeden daarom veelal ook de gebruiksfrequentie. Minder uitgaan naar hardcorefeesten betekent ook minder speedgebruik en al dan niet overstappen op andere drugs. ‘Functioneel’ amfetaminegebruik is eerder incidenteel en minder weekendgebonden.

De afname van de gebruiksfrequentie gaat – net als bij andere stimulantia – vaak parallel aan een evenredige toename van negatief beleefde aspecten. Juist omdat amfetaminegebruikers vaak wat jonger zijn, hebben ze ook het gevoel dat ze er overheen zijn gegroeid. Elke keer dezelfde feestjes, grapjes en kicks roept tenslotte een nieuwe sleur op die ook weer gaat vervelen. Besloten wordt dan om bijvoorbeeld met de hele vriendengroep te gaan barbequen in plaats van te feesten. De onverbeterlijke types en spelbrekers daargelaten. Daar waar anderen amfetamine een ‘goedkoop’ middel vinden waar je overheen groeit, scheiden de wegen met vrienden die nog elk weekend loos willen op pep.

In de grote steden is amfetamine over het algemeen een weinig populaire clubdrug. In Amsterdam blijft amfetamine sterk gerelateerd aan alternatieve scenes, waarbinnen het wedijvert met GHB. Amfetamine wordt ook op afterfeesten gebruikt. Omdat de werking van amfetamine lang duurt, wordt het net als ecstasy minder impulsief gebruikt. Omdat veel jongeren hun gebruik langer van tevoren plannen bestaat er minder de noodzaak om meteen de dealer te consulteren. Een doorsnee snuiver doet veel langer met een gram speed dan met een gram cocaïne. Ook hebben gebruikers eerder de neiging om speed – vanwege de lage prijs – te delen met anderen. Niet voor niks zeggen de liefhebbers dat amfetamine veel meer een sociaal middel is dan cocaïne.

Dosis en toediening

Ervaren gebruikers nemen doorgaans meer en frequenter amfetamine dan beginnende. Ook de kwaliteit speelt een rol. Veel jongeren- en preventiewerkers weten wel hoe en wanneer speed wordt gebruikt, maar niet hoeveel. Of het gaat om een (paar) snuifje(s), een (halve) gram of zelfs meer per dag is meestal niet bekend. Hierover horen we vooral van jongeren die er praktisch bovenop zitten. Een ‘nakkie’ of (sleutel)puntje geeft al een opwekkend effect. In sommige gebruikerskringen wordt op één dag(deel) of avond een halve tot hele gram gebruikt. En tijdens een feestweekend kan dit wel eens oplopen tot enkele grammen. De hoeveelheid lijnen die uit een gram worden gehaald zegt meestal iets over de gebruikerservaring. Acht á tien lijntjes uit een gram is behoorlijk fors. In de Gelderse Tendens trekken sommige scenes aardig door op de pep: “Of je gaat helemaal op in één ding en gaat daarmee de diepte in of je begint aan van alles, maar maakt niets af”.⁷

Amfetaminapoeder wordt gesnoven, in ‘bommetjes’ (amfetaminapoeder in een vloeitje gedraaid) geslikt en een enkele keer als pil ingenomen. Sommigen wisselen het af, terwijl men

---

⁷ De Jong et al. (2009:40).

in andere kringen alleen zweert bij snuiven of slikken. Een enkele keer horen we dat snuiven van amfetamine bij 'junkies' hoort. De toedieningwijze wordt onder andere beïnvloed door het na te streven effect. Bij orale inname laat het effect langer op zich wachten, maar wordt de 'vieze' smaak van amfetamine in de mond en in de neus voorkomen. Snuiven van amfetamine geeft al na korte tijd een effect.

Combinatie

Amfetamine wordt onder ook tezamen gebruikt met alcohol, cannabis, ecstasy, GHB en ketamine. Met alcohol uit gewoonte of om meer te kunnen drinken. Cannabis dempt de snelheid van amfetamine, maar andersom kan ook: je wordt dan niet suf na het blowen. Amfetamine met ecstasy is een combinatie die traditioneel in de extremere feestniches binnen dance gebruikt wordt. GHB wordt gebruikt om de onrust van amfetamine beter te kunnen beheersen of andersom om mogelijk out gaan te voorkomen door snel een snuif speed te nemen. Een hallucinante ketaminetrip kan volgens adepten met amfetamine gemakkelijker onder controle worden gehouden.

Motieven en effecten

Wie écht wil doorgaan, kan dat het meest effectief doen op amfetamine. Dat weten gebruikers op het platteland, maar ook in de stad. Meer energie krijgen om de (opkomende) moeheid te verdrijven voor, tijdens of na het feesten. Zo lang mogelijk bij vrienden willen zijn op een afterfeest, het liefst het hele weekend. Of speed nemen, gewoon uit balorigheid, als kick tegen de saaiheid, om de verveling te verdrijven. Hard rijden over de kale dijk met je scooter en wind mee het liefst.

In kringen waar (veel) bier en speed worden genuttigd verdrijft 'snelheid' de slome alcoholroes of blijf je – net als bij cocaïne – juist scherp met alcohol. De effecten van amfetamine zijn minder warm en high als ecstasy, omdat het alleen extra dopamine en geen serotonine aanmaakt. De roes lijkt op die van cocaïne, maar duurt veel langer. Amfetamine geeft een groter uithoudingsvermogen dan cocaïne én ecstasy en is toch goedkoop.

Speed wordt ook 'functioneel' gebruikt om een klus te klaren waar je anders met tegenzin aan zou beginnen: het verven van de schutting, sjouwen met troep, de schuur opruimen, reparaties verrichten of bij langdurig eentonig werk. Als de amfetamine begint te werken, vraag je je opeens af waarom je er zo tegen opzag. Het gaat toch lekker zo?

Ook het zelfvertrouwen wordt versterkt. Het is misschien wel een hulpmiddel, maar het werkt wel! Plezier voor tien hebben met je vrienden op de speed is pas écht lachen. Het haalt dingen naar boven die soms verrassend zijn: opeens minder dyslectisch of minder stotteren, maar bij te veel speed juist weer meer stotteren, onder grote hilariteit van je vrienden. Vloeiende woordenstromen uitkramen waar niemand meer een touw aan vast kan knopen. Een echte 'praatkick' hebben. Amfetamine leidt vanwege de adrenalinerush soms

ook eerder tot kickgedrag. Het is extra leuk om 'criminaliteit' te plegen zoals diefstal of hard aan het verkeer deelnemen.

Gezondheidsrisico's en nadelige bijwerkingen

Amfetamine komt in vergelijking met ecstasy en cocaïne betrekkelijk weinig in het nieuws. De kop van de Telegraaf over speed was daarom eerder een uitzondering op de regel. Gezondheids- en jongerenwerkers wijzen op het 'stille' karakter van amfetamine. Het is er, soms meer dan je lief is, maar je ziet en herkent het bijna niet. Dat is anders dan bij cocaïne en ecstasy, waarbij de aandacht vooral gaat naar de kwaliteit op de markt, beroemdheden en sporthelden die 'misbruik' maken van cocaïne, mogelijke hersenschade bij ecstasy, etc. Maar rond amfetaminegebruik blijft het vaak gissen naar (gezondheids)risico's, hoewel het in de laatste jaren een redelijk stabiele rol blijft spelen in delen van het uitgaansleven en onder jongeren op het platteland.

Opvallend is dat gebruikers zich over het algemeen weinig zorgen lijken te maken over het speedgebruik. Maar wat als volgens jongerenwerker (RJ3:Noord) jongens niet meer goed functioneren als ze niet met een 'ochtendlijn' beginnen? In de Gelderse Tendens van 2008 zien enkele veldwerkers een verhoogd kickgedrag door amfetamine. Bijvoorbeeld vier nachten niet slapen en paranoïde worden van het slaapgebrek.⁸ Sommige panelleden verhalen ook van gebruikers die veel speed nemen, afhaken en in een isolement dreigen te raken. Bang ook zijn dat vrienden er wat van gaan merken als je ook door de week snuift, want het is niet leuk om voor junkie te worden uitgemaakt.

De nadelige effecten van amfetamine zijn onderverdeeld in acute effecten en subacute of lang termijn bijwerkingen.

Acuut: korte pijnprikkels in de neus; overmatig zweten; grote drukte en opgewondenheid (bij een te hoge dosis); manisch, neurotisch gedrag; agressief, ontnuchtering van de alcohol.

Subacuut / langere termijn: Gewichtverlies; 'speeddieet' bij meisjes om snel en goedkoop af te vallen; lichamelijke uitputting; dip, lusteloos en moe, slapeloosheid; hartkloppingen; depressiviteit; kater (volgende dag groter dan bij cocaïne of ecstasy); moeilijk om te functioneren zonder amfetamine; slecht gebit en huid.

---

⁸ De Jong et al. (2008).

Verspreiding

Verspreiding per regio

In de regio's West, Oost en Midden wordt weinig amfetaminegebruik gerapporteerd. In Noord en Zuid des te meer. Zuid is de regio waar het gebruik van speed het meest populair is, maar Noord blijft niet achter. Het gebruik lijkt hier zelfs *licht* te stijgen. In vergelijking met de vorige editie van Trendwatch (2006-2007) toen in Zuid meer amfetamine, maar minder cocaïne werd gebruikt, laat de regio Noord nu ditzelfde beeld zien. Hier ligt het gebruik van cocaïne lager, maar het amfetaminegebruik hoger (overigens nog niet hoger dan in het zuiden). In Zuid lijkt het gebruik van speed sinds de vorige editie te stabiliseren. Als we de regionale verspreiding van cocaïne naast die van amfetamine leggen, zien we dus een stijging in het cocaïnegebruik in Zuid en een stabilisering van speed.

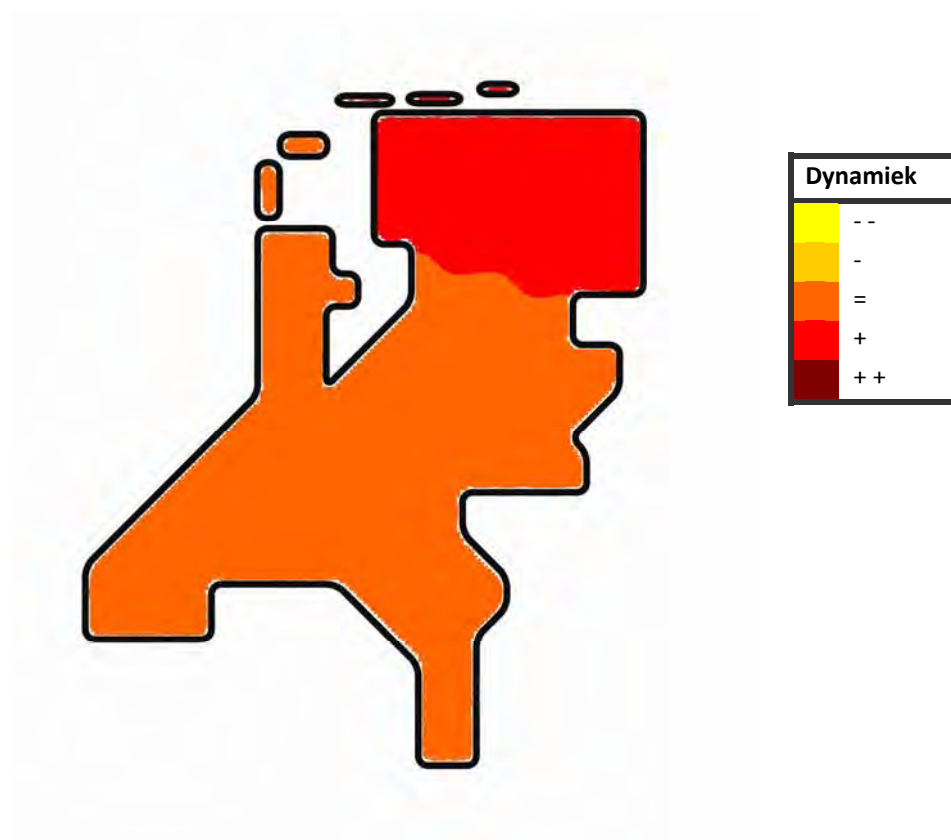
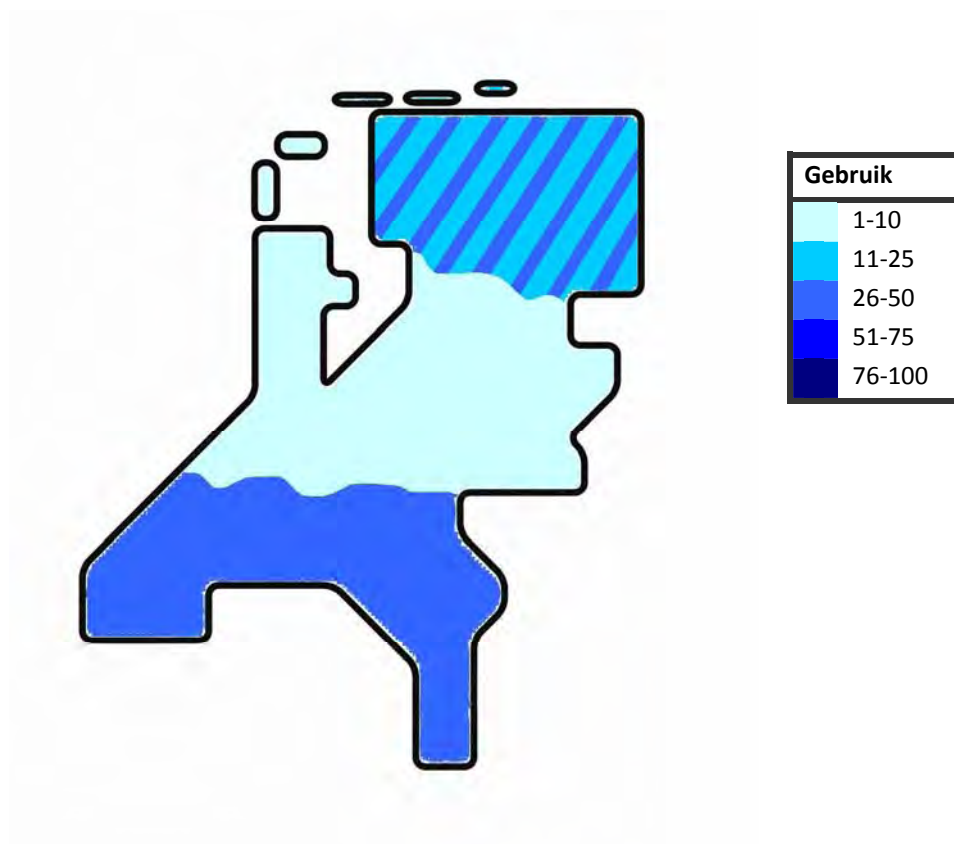
Nog steeds wordt amfetamine positiever gewaardeerd in de meer rurale gebieden dan in verstedelijkte gebieden.⁹ Uitzondering hierop is Rotterdam. In deze stad is er van oorsprong een levende hardcorescene, waarbinnen speed een populair middel is. Het imago van speed wordt positiever gewaardeerd in Rotterdam dan in Amsterdam. De 'dorpsjeugd', verspreid over alle regio's, komt ook nu weer prominent in beeld bij het gebruik van speed. Het geschetste profiel in de vorige editie (2006-2007) is weer toepasbaar: deze speedgebruikers zijn onder de 20 jaar, autochtoon, hardcorefans of in ieder geval liefhebbers van harde muzieksoorten, en worden door hun omgeving en jongerenwerkers vaak aangeduid als risicjongeren. Deze jongeren gebruiken niet alleen in het weekend, maar ook doordeweeks en op straat.¹⁰ Het regiopanel rept het meest over amfetaminegebruik. Zij werken dan ook vooral met groepen (probleem)jongeren die (extra) aandacht krijgen van jongeren- en preventiewerkers. Dit is geen representatieve groep jongeren, maar hun druggebruik wordt (ook in lokale, regionale of landelijke media) wel opgemerkt en bekritiseerd.

---

⁹ In voorgaande edities van Trendwatch (2003, 2004/2005, 2006/2007) zeiden panelleden ook dat in de minder stedelijke gebieden amfetamine een meer positieve status had.

¹⁰ Ook het panel van de Gelderse Tendens wijst op het speedgebruik onder (hang)jongeren. Jongeren in kleine steden en dorpen gebruiken speed ook doordeweeks. (De Jong et al., 2008).

Gebruik (boven) en dynamiek van gebruik (onder) amfetamine, naar regio

Verspreiding per scene

Panelleden nemen geen amfetaminegebruik waar in de mainstream, noch in de alternatieve urbanscene. Het middel is vooral aanwezig in het alternatieve dancesegment, waaronder de tekno- en kraakscene. Een panellid (KG5:West) zegt hierover: “Er wordt meer speed binnen de teknoscene gebruikt dan in de hardcorescene”. Niettemin is speed in de hardcorescene zeer geliefd. In de Gelderse Tendens (2008) wordt een toename van speed gesignaleerd onder hang- en probleemjongeren op het platteland, die thuis en op hardcore- en hardstyle-party’s gebruiken. Uit onze eigen panelstudie blijkt speed een stabiele waarde in de hardcorescene. Amfetamine is ook in andere hardere stijlen terug te vinden. Om het hoge aantal beats per minuut vol te houden en ook wel om het bijbehorend gevoel te intensiveren. Naast hardcore wordt speed in de rest van de mainstream dancestromingen op kleinere schaal en om andere redenen gebruikt. Het ontnuchterende en oppeppende effect ervaren gebruikers in deze stromingen als prettig en functioneel om een nacht door te gaan. Speedgebruik wordt verder niet in verband gebracht met de erotische scene (hier is het eerder cocaïne). Verder noemen twee panelleden het gebruik van speed door studenten: “De meeste studenten zitten toch wat krapper bij kas, maar willen wel zo goedkoop mogelijk los gaan” (KU6:Noord).

Amfetamine		Gebruik	Dynamiek
Mainstream	Dance		
	Urban		
Alternatief	Dance		
	Urban		

Gebruik	
	1-10
	11-25
	26-50
	51-75
	76-100

Dynamiek	
	--
	-
	=
	+
	++

Methamfetamine

Methamfetamine (ook wel crystal, ice, tina, yaba of meth genoemd)¹¹ is een stimulant die langer werkzaam is dan amfetamine. Methamfetamine kan op verschillende manieren worden gebruikt: roken, snuiven, slikken of injecteren. In de Verenigde Staten en Zuidoost-Azië, waar methamfetamine al geruime tijd in zwang is, is het gebruik vaak problematisch.¹² In Europa is methamphetamine minder bekend. Het wordt vooral aangetroffen in de Baltische staten en Tsjechië.¹³ In Nederland beperken de signalen zich grotendeels tot enkele niches in het Amsterdamse homo- en psychonautenmilieu. Gebruik vindt plaats uit nieuwsgierigheid en in het homomilieu vanwege de vermeende seksuele reputatie.¹⁴ Voor de rest blijven de verhalen grotendeels beperkt tot het geruchtencircuit en vragen over de werking. Een dealer (KU9:Noord) die enkele keren door klanten is benaderd voor 'crystal meth', heeft hier negatief op gereageerd. In "pure troep", handelt hij niet. Drugsvoorlichters (KG1:Landelijk) krijgen op de 'zachtere feesten' meer vragen over 'meth'. De kans dat crystal volgens de politie (KP1:West) doorbreekt is absoluut laag omdat er genoeg speed in omloop is. Ondanks het feit dat methamfetamine – wegens het zeer verslavende imago – niet de voorkeur heeft bij recreatieve gebruikers, zijn er altijd experimenteerders die nieuwsgierig zijn naar elk 'nieuw' middel, ongeacht het negatieve imago dat er aan kleeft. En bovendien, waarom zouden jongeren op het platteland die kicken op dagenlang wakker blijven onder invloed van speed, ook geen methamfetamine willen proberen? Gerapporteerde ervaringen in Amsterdam (Antenne 2008) na veelvuldig en excessief gebruik wijzen op forse negatieve bijwerkingen als psychotisch en paranoïde gedrag, schrikreacties, hallucinaties en onberekenbaar gedrag.

4-fluoramfetamine

In Amsterdam (Antenne 2008) druppelen de eerste signalen en geruchten binnen over 4-fluoramfetamine. Het middel zou een speedachtige werking hebben en wordt in de pepscene en uitgaanskringen ook wel gepromoot (vermoedelijk vanwege de geur) als het weinig flatteus klinkende 'kippenstront'. Niet alleen Amsterdam, ook ons kernpanel heeft geluiden over dit middel opgevangen. 4-fluoramfetamine zou in de teknoscene populair zijn en volgens drugsvoorlichters (KG1:Landelijk) reppen meer uitgaanders erover. De ervaringen met 4-fluoramfetamine zijn wisselend. Het middel heeft onmiskenbaar een energieke werking, maar ontbeert de karakteristieke rush van ecstasy volgens kenners. Ook zou er een grotere neiging bestaan om meer te gaan roken en drinken.

---

¹¹ In de VS ook wel speed genoemd, waardoor methamfetamine soms wordt verward met amfetamine.

¹² Sutcliffe et al. (2009); Borders et al. (2008).

¹³ United Nations Office on Drugs and Crime (2009).

¹⁴ Benschop et al. (2009).

Trends amfetamine

- » In de Noordelijke en Zuidelijke regio's komt het meeste amfetaminegebruik voor.
- » De amfetaminemarkt is vergeleken met die van ecstasy en cocaïne aanzienlijk kleiner in de grote steden.
- » De prijzen van amfetamine zijn stabiel, maar liggen op het platteland (5-10 euro per gram) enigszins hoger dan in de grote steden (10-15 euro).
- » In grote steden (met uitzondering van Rotterdam en Groningen) is amfetamine doorgaans moeilijker verkrijgbaar dan op het platteland.
- » Amfetamine is eerder een 'halersmarkt' dan een 'bezorgmarkt' (zoals bij cocaïne).

- » De amfetamineverspreiding is stabiel en ligt het hoogst in het alternatieve dancemilieu.
- » Het imago van amfetamine is het meest positief in de alternatieve dancesegment en het meest negatief in het urbanesegment en bij cocaïnegebruikers.
- » Op het platteland is de waardering positiever dan in verstedelijkte gebieden; en in Rotterdam positiever dan in Amsterdam.
- » Amfetamine wordt (net als cocaïne) behalve vanwege de opwekkende effecten ook gewaardeerd vanwege het ontvullende effect tijdens de alcoholconsumptie.

- » Amfetamine is over het algemeen sterk gerelateerd aan (meer 'radicale') specifieke muziek- en leefstijlen (o.a. techno- en hardcorescene en bij hangjongeren).
- » Amfetamine komt weinig voor in het grootstedelijke clubcircuit en vaker op grote feesten en afterfeesten.
- » Jongeren onderschatten de latente gezondheidsrisico's van (fors) amfetaminegebruik.
- » Bij bepaalde groepjes plattelandsjongeren blijft het gebruik niet langer beperkt tot het weekend en party's.

- » Methamfetamine krijgt, met uitzondering van kleine niches, nog steeds weinig voet aan de grond.

10 GHB

In de zomer van 2009 luidt het Trimbos-instituut de noodklok en vraagt landelijk aandacht voor de risico's van GHB. Geschat wordt dat er enkele honderden GHB-gebruikers in behandeling zijn bij diverse verslavingsinstellingen. Opvallend daarbij is dat er vooral in het midden en noorden van het land relatief veel meer aanmeldingen zijn dan in de Randstad. Naast het chronische gebruik is er ook een duidelijke stijging van het aantal acute intoxicaties. De vraag die zich opdringt, is: waarom nu?

Het gebruik van GHB mag zich in toenemende belangstelling verheugen bij jongeren en jongvolwassenen, die het niet altijd even nauw nemen met het (f)out gaan. Intrigerend is dat, ondanks comateuze incidenten, GHB als 'gevaarlijk onschuldig' wordt beschouwd. Hoewel de populariteit en alle commotie rond GHB doet vermoeden dat het kan wedijveren met cocaïne en ecstasy, is de markt toch aanzienlijk kleiner. Het gaat naar verhouding nog steeds om relatief kleine netwerken. In tegenstelling tot de vorige Trendwatch (2006-2007) wordt GHB apart in een hoofdstuk behandeld.

GHB valt in de categorie narcosemiddelen. In de medische sector wordt het toegepast bij operaties, maar bij een lichte dosering heeft het (niet-medisch gebruik) een alcoholachtige werking en fungeert het als roesmiddel. GHB wordt in toenemende mate ook tot de partydrugs gerekend, omdat de 'thuisdrug' de weg naar het uitgaansleven lijkt te hebben gevonden. Dit neemt overigens niet weg dat GHB onverminderd populair blijft in privé- en thuissettings. Ook in de kinky- en homoscene is het middel populair vanwege de lustopwekkende gevoelens en seksueel ontremmende werking.

Chemische naam

Gamma-Hydroxy-Boterzuur

Vorm

Poeder, pillen en vloeibaar

Andere namen

Gaat Het Beter, Geil Hemels Bronwater, Goddelijk Hemelse Belofte, Gehaktbal, GHBO, buisje, borrel, roessie, büske tikken, G, vloeibare XTC, doppie

Dosering is erg belangrijk. Het middel werkt meestal snel, tot hooguit een half uur na inname

Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago

Prijs

De prijs van GHB daalt sinds 2004 en is sinds Trendwatch 2006-2007 verder gedaald. Dit duidt mogelijk op een groter marktaanbod. Er is ook een prijsverschil tussen stad en platteland. Zowel in de Amsterdamse Antenne als in het kernpanel worden hogere prijzen genoemd dan in het regiopanel.

Prijzen van GHB		
Bron	Range	Gem. prijs
Regio- en kernpanel 2008	€1 - €5 (5 ml)	€2 (5 ml)
	€30 - €200 (1 ltr)	€110 (1 ltr)
Antenne Amsterdam 2008	€1 - €10 (5 ml)	€5 (5 ml)
	€150 - €225 (1 ltr)	-
Tendens Gelderland 2008	€25 - €80 (1 ltr)	-
NND	€100 - €200 (1 ltr)	€160 (1 ltr)
DIMS	€2 - €8 (5 ml)	-

Op consumentenniveau wordt GHB vaak in flügelflesjes (20 ml) of parfumbuisjes (1,5 ml) verkocht. Ook 'GHB buisjes' (5 ml) zijn populair (zie afbeelding). Voor deze 'verpakkingen', die in het uitgaansleven worden aangeboden, betaalt men doorgaans veel meer dan wanneer de vloeistof per kwart, halve of hele liter wordt gekocht. De literprijzen voor GHB zijn eveneens lager op het platteland dan in de steden. De meeste regiopanelleden geven aan dat gebruikers steeds vaker hun eigen GHB 'brouwen'.

Een simpele rekensom van een GHB-gebruiker uit ons panel illustreert hoe goedkoop de drugs is. Met de inkoop van de ingrediënten GBL, natronloog en gedestilleerd water voor 60 euro kan ongeveer drie liter GHB worden gemaakt. Dit wordt voor tussen de 100 en 200 euro per liter doorverkocht. De verkoop van flügelflesjes (20 ml) voor €10-€15 is nog winstgevender.¹ Maar wie voor eigen gebruik bereidt, spaart een hoop geld uit, want omgerekend kost een dosering van 5 ml slechts 10 eurocent.

Kwaliteit

De kwaliteit van GHB blijft hoog. In 2008 werden 214 als GHB gekochte vloeistoffen ingeleverd bij het DIMS. Hiervan bevatten 208 monsters daadwerkelijk GHB (of GBL).² De gemiddelde hoeveelheid werkzame stof per dosis blijft de laatste jaren ook stabiel. In 2008 was dit 43.5%, terwijl dit maximaal 57% kan zijn. Gebruikers klagen niet over de kwaliteit van gekochte GHB. Zij hebben de juiste formules en verhoudingen via-via weten te bemachtigen en hebben intussen genoeg ervaring om kwalitatief goede GHB te maken.

¹ Deze prijzen worden bevestigd door sommige panelleden die goed op hoogte zijn van de productie en prijzen.

² GBL, Gamma-butyrolaceton, is één van de twee grondstoffen voor GHB. GBL wordt in het lichaam in GHB omgezet. Het is twee keer zo sterk als GHB en daarom ook moeilijker te doseren.

Verkrijgbaarheid

GHB is tegenwoordig in alle regio's te krijgen. Panelleden rapporteren een verbetering van de verkrijgbaarheid. Het feit dat de partydrug op redelijk eenvoudige wijze op huis-tuin-en-keukenwijze kan worden bereid, draagt hiertoe bij.³ De voorzichtige GHB-trend die zich in Trendwatch 2006-2007 ontpopte, is nu duidelijk zichtbaar. Op 21 augustus 2009 verscheen in de NRC·Next een artikel waarin ondermeer beschreven werd hoe makkelijk de ingrediënten (legaal) te krijgen zijn. Vaak wordt de GHB binnen eigen kring van vrienden doorverkocht of voor een vriendenprijs weggegeven.

Imago

Voor GHB als 'rapedrug' is in Nederland nagenoeg geen media-aandacht meer.⁴ Verschillende panelleden benadrukken dat jongeren het gebruik van GHB om meisjes te verleiden of tot seks te dwingen fel afkeuren. In één netwerk heeft GHB echter een *nasty* imago: "Seksgerateerde incidenten worden gefilmd met de mobiele telefoon", zegt een jongerenwerker (RJ1:Noord). In een ander netwerk in Noord zijn de opvattingen over GHB een stuk minder positief dan in de vorige Trendwatch (2006-2007), omdat meerdere personen out zijn gegaan, dan wel in het ziekenhuis beland. Volgens jongerenwerker (RJ4:Noord) begint het bij jongeren door te dringen dat GHB niet zo'n onschuldig middel is als men vaak beweert. Of dit ook tot minder gebruik leidt, kan het panellid nog niet zeggen. Het valt een gezondheidswerker (RG1:Oost) op dat het middel meer ingeburgerd is geraakt bij de plattelandsjongeren: "Het is leuk, goedkoop en ze vinden het ook niet eng". Een dj op de Partyscene site laat onder niet mis te verstane bewoordingen weten dat "G niet oké" is. Hij heeft genoeg van de *Rocky Horror Picture Show* op de dansvloer van "overdreven fladderende mensen met liquid gelaatsuitdrukkingen en gasten die niet meer weten in welke mongoloïde houding ze moeten liggen of staan".⁵

Gebruik van GHB

Er zijn geen landelijke prevalentiegegevens over het gebruik van GHB door de Nederlandse bevolking. Wel wordt er in andere surveys, zoals in de Amsterdamse Antenne, specifiek gevraagd naar GHB-gebruik. Ook zijn er vele andere lokale onderzoeken van start gegaan om

---

³ Recepten zijn in omloop op internet en de ingrediënten kunnen deels in de winkel of via het internet worden gekocht. Dit neemt echter niet weg dat men bij de bereiding van GHB zorgvuldig te werk moet gaan en de juiste verhoudingen moet hanteren om schade te voorkomen aan huid, keel en slokdarm.

⁴ In de vorige editie van Trendwatch (2006-2007) werd er gewezen op berichtgeving in verschillende kranten onder andere over GHB dat in drankjes was gedaan en meisjes die daarna seksueel waren misbruikt.

⁵ Brent Roozendaal 'G'? Weg ermee! www.partyscene.nl, 09 september 2009.

inzicht te krijgen in het GHB-gebruik.⁶ Resultaten hiervan laten nog even op zich wachten en kunnen nu helaas niet worden meegenomen.

Prevalentie GHB in Nederland					
Onderzoek	Jaar	Leeftijd	Ooit	Recent	Huidig
Antenne (Amsterdam): Clubbezoekers	2008	15-65 (gem. 25)	15.7%	8.9%	4.7%
		jonger dan 20	3.8%		
		20-25	16.9%		
		25-30	19.5%		
		30 en ouder	18.5%		
Tendens (Gelderland): Coffeeshopbezoekers	2005-2006	18-61 (gem. 27)	± 9%		± 2%
Discotheekbezoekers		15-40 (gem. 21)	± 2.5%		± 1%

Gebruiksfrequentie, dosering en toediening

GHB is zowel thuis als op een uitsetting geliefd. Het middel wordt voornamelijk in het weekend gebruikt en ook op afterfeesten. Het overgrote deel gebruikt niet frequent. Maar in sommige netwerken blijft het gebruik niet beperkt tot een of een paar dopjes in het weekend. Meer panelleden verhalen van dagelijkse gebruikers, wat ook in Antenne (2008) en in Tendens (2008) wordt opgemerkt. Hang- en probleemjongeren in rurale gebieden komen in het vizier als het om (dagelijks) GHB-gebruik gaat, maar volgens de meest recent verschenen editie van de Tendens (2009) zijn er nu weer minder signalen over GHB-gebruik in het reguliere uitgaansleven (Nijmegen en Arnhem) en in de Gelderse dorpen. In het Amsterdamse uitgaansleven blijft GHB zowel in clubs als op ad hoc- en afterfeesten een geliefd middel.

De psychoactieve werking luistert nauw en hangt, sterker dan de meeste andere drugs, samen met dosering. Een kleine dosis geeft een heel ander effect dan een grote. In de regel achten gebruikers kleine doseringen tijdens het uitgaan meer geschikt en wordt een grotere dosis vaker gereserveerd voor op de privésetting, soms pas na het stappen. Omdat een precieze dosering moeilijk is in te schatten en het effect van de roes onvoorspelbaar, is GHB een riskant middel voor een club of kroeg. En toch wordt de schroom minder om GHB tijdens het stappen te gebruiken. We horen dat gebruikers, door ervaring wijs geworden, beter kunnen inschatten welke hoeveelheid verantwoord wordt geacht.

GHB is nagenoeg altijd vloeibaar. Voor gebruik wordt het meestal met sap of frisdrank vermengd om de zoute smaak wat te neutraliseren. De *diehards* slikken het puur door. Er doen allerlei tips de ronde over hoe GHB het beste te nemen en te mengen. Een kernpanellid (KU4:West) zegt dat uitgaanders GHB altijd met zoete frisdrank drinken om hun suikergehal-

⁶ Onder andere het project GO Jeugd 2008 van de GGD Fryslân, waarvan de cijfers spoedig worden verwacht. Hierin is specifiek naar GHB gevraagd om het gebruik ervan door de Friese jeugd in kaart te brengen. Ook worden de resultaten van een landelijk uitgaansonderzoek onder jongeren verwacht.

te op peil te houden. In Tendens (2008) legt een stapper uit dat het hoge suikergehalte in frisdranken de GHB sneller laat afbreken en daarom GHB met vruchtensap mengt.

Motieven en effecten

Er wordt een opvallend aantal uiteenlopende redenen genoemd voor het gebruik van GHB. Bij een lichte dosering bootst GHB een alcoholroes na. Gebruikers geven aan dit fijn te vinden voor in een club, op de dansvloer of in de kroeg. Het is bovendien goedkoop en de volgende dag is er niet of nauwelijks sprake van een kater. Verder zijn er bij 'gecontroleerd' gebruik weinig tot geen uiterlijke kenmerken waaraan te zien is of iemand GHB heeft genomen (dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld ecstasy).⁷ Dit zou een voordeel zijn in dorpen waar iedereen elkaar kent.

Maar GHB is ook een downer na gebruik van oppeppende drugs (zoals speed) om te kunnen slapen. Een jongerenwerker (RJ4:Noord) vertelt: "Sommige jongens die buiten hangen, al hebben gedronken, gesnoven en/of geblowd, strompelen naar huis, wensen pa en ma welterusten, nemen een flinke scheut GHB en vallen dan in slaap". Daarnaast wordt GHB gebruikt om de werking van een *upper* (ietwat) af te remmen: "Wanneer je strak staat van de speed, maakt G je weer mellow" (KU14:Landelijk). Soms wordt de behoefte aan andere middelen minder. De drang naar een nieuwe lijn cocaïne of speed verdwijnt. Er wordt ook minder tot geen alcohol gedronken. Een belangrijke reden die we vaak horen is dat GHB gebruikt wordt als toevoeging op – en dus niet ter vervanging van – ecstasy. De roes van ecstasy kan verlengd en/of geïntensiveerd worden wanneer op het hoogtepunt hiervan GHB wordt genomen.⁹ Verder zou gebruik van GHB een reactie op het huidige zerotolerancebeleid zijn. Gebruikers voeren als motief aan dat GHB onvindbaar is voor drugshonden en daarom makkelijker mee te nemen is naar een feest dan ecstasypillen.¹⁰ Tot slot blijft het sociale en erotische aspect belangrijk. GHB zorgt voor een verlangen naar lichamelijk contact en werkt ontremmend. De drug wordt hierdoor veelvuldig genoemd als toevoegende waarde bij de seks of een avond of de bank met de partner.

Gezondheidsrisico's en nadelige bijwerkingen

In augustus 2009 maakt de Stichting Consument en Veiligheid melding van een significante toename in de periode 2003-2008 van

Enkele toedrachten van SEH-behandelingen in verband met GHB in 2008⁸:

- Man, 16 jaar: 5 ml GHB, alcohol en ecstasy tijdens uitgaan in discotheek.
- Man, 19 jaar: na GHB-gebruik naast de fiets gevonden. Niet aanspreekbaar.
- Vrouw, 20 jaar: vannacht uit geweest, veel alcohol gedronken. Tevens ecstasy en GHB genomen. Kwam comateus binnen.
- Vrouw, 30 jaar: vanmorgen 2 x 4 ml GHB genomen. In de douche gevonden.

⁷ Dit is maar ten dele waar; GHB leidt soms duidelijk zichtbaar tot spierkrampen in o.a. het gezicht.

⁸ Stolte (2009). Uitgave van Stichting Consument en Veiligheid.

⁹ Deze motivatie van combigebruik is eerder uitgebreid beschreven in Korf et al. (2002).

¹⁰ De veronderstelling wordt door de politie bevestigd. Drugshonden zijn niet getraind op het ruiken van GHB.

het aantal behandelingen op de Spoedeisende Hulpafdelingen (SEH) van ziekenhuizen na het gebruik van GHB. Het jaarlijks aantal is in deze periode verviervoudigd tot ongeveer 980 slachtoffers in 2008. Interessant hierbij is dat ‘slechts’ 3% van de behandelde slachtoffers denkt dat GHB (ongemerkt en onvrijwillig) in hun drankje is gedaan.

Panelleden noemen out gaan en gewenning als gezondheidsrisico's. Out gaan door GHB wordt vaak (zowel door degenen die out gaat als de omstanders) helemaal niet als negatief ervaren. Sterker nog, er vinden heel wat ('komische') taferelen thuis plaats, zoals gezichtjes tekenen op degene die out is gegaan of hem andere kleren aantrekken. Al deze activiteiten worden vastgelegd en bewaard in het privéarchief van de vriendengroep. Aan het 'G-slaapje'¹¹ zelf worden volgens gebruikers ook geen vervelende (lichamelijk) bijeffecten overgehouden, "zelfs geen hoofdpijn" (RG3:Zuid). Sommige gebruikers zien het out gaan als een risico dat je aangaat als je besluit om GHB te gebruiken, juist omdat de dosering zo moeilijk in te schatten is. De Tendens (2009) spreekt van het out gaan als *part of the game*. Maar in een groot deel van de netwerken in onze panelstudie en die van Tendens (2009) is out gaan geen optie tijdens het uitgaan, omdat je er meteen uit wordt gezet door portiers, terwijl je vrienden door willen gaan én tegelijkertijd op je moeten letten. In de privésetting daarentegen is alles geoorloofd. Er wordt op elkaar gelet en voor elkaar gezorgd.

Er is ook de schemerwereld van GHB. Meisjes die out gaan en dan beweren dat er iets in hun drankje is gedaan, terwijl ze zelf de GHB hebben genomen. Dit om te voorkomen dat hun ouders erachter komen. Veel gebruikers lijken niet door te hebben dat het gebruik van GHB kan leiden tot gewenning. In het zuiden, noorden en in mindere mate het oosten van het land zijn de eerste GHB-'verslaafden' opgenomen. Zo waren er in 2007 vijftien personen die vanwege een primaire GHB-verslaving terecht kwamen bij Verslavingszorg Noord Nederland (VNN), in 2008 was dit aantal gestegen naar veertig. Het gaat hierbij om residentiële opnames. Opvallend is dat GHB zich van een secundair middel naar een meer primair middel ontwikkelt. Tot slot wordt door panelleden het gebruik van GHB in combinatie met alcohol als zeer zorgwekkend en gevaarlijk gezien. In het eerdergenoemde rapport van de Stichting Consument en Veiligheid blijkt dat ruim een derde van de slachtoffers naast GHB ook alcohol heeft gebruikt.¹²

Panelleden noemen de volgende nadelige bijwerkingen die door gebruikers worden ervaren: **Acuut:** Behalve misselijkheid, vaagheid, de vieze smaak en niet lekker voelen, is volgens de panelleden het overgrote deel van de gebruikers wel eens out gegaan of de controle kwijtgeraakt. (Maar een groot deel van de gebruikers vindt dat out gaan erbij hoort.)

---

¹¹ Korte comateuze toestand na het innemen van te veel GHB.

¹² Zo is te lezen in het 'Feitenblad genotmiddelen GHB' van Quo Fadis, een samenwerkingsverband tussen GGD Fryslân, Politie Fryslân en Verslavingszorg Noord Nederland (mei 2009).

Subacuut: Er worden voor weinig subacute bijwerkingen genoemd. Na het out gaan hebben de meesten nergens last van. Soms voelt je lichaam wat koud aan.

Lange termijn: Verslaving. Gewenning treedt op en de ontwenningssverschijnselen zijn heftig. Last van paranoia, waanbeelden en motorische storingen.

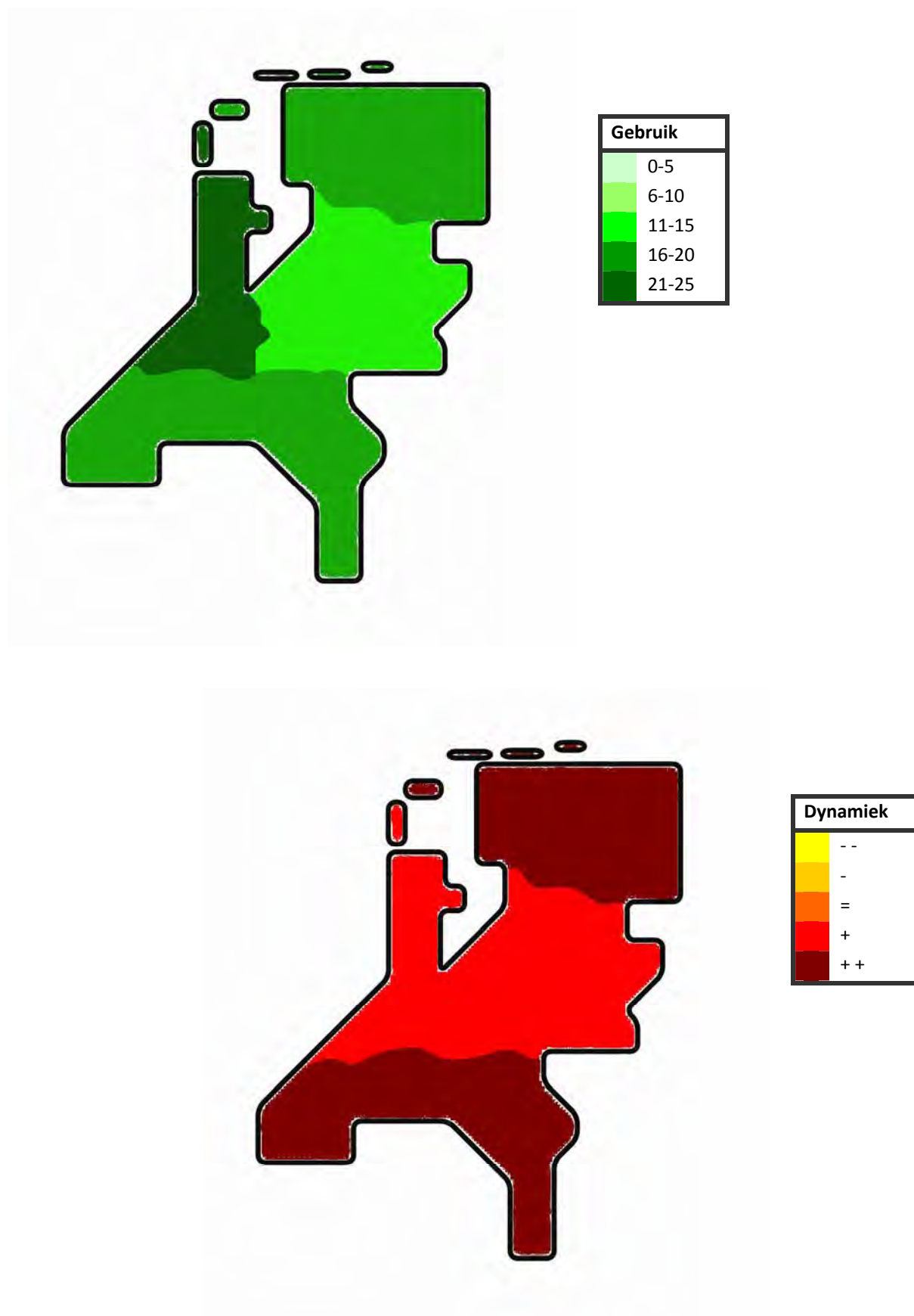
Verspreiding

Verspreiding per regio

De grafische weergave van gebruik en dynamiek is qua kleurverhouding niet vergelijkbaar met die in de voorgaande hoofdstukken. GHB wordt op kleinere schaal gebruikt. Om de regionale verschillen toch te kunnen onderscheiden, hebben wij de categorieën gedetailleerder uitgesplitst.

Er is dan wel degelijk een toename in het gebruik van GHB te zien. Vooral in de rurale gebieden in de regio's Noord en Zuid wint het middel steeds meer aan populariteit. In het oosten lijkt GHB minder dan in de rest van het land, behalve in het westen, in de dorpen voor te komen en voornamelijk een stedelijk middel te zijn. In regio West rapporteert het panel meer GHB-gebruik dan in de rest van het land en in vergelijking met de vorige Trendwatch (2006-2007).

Gebruik (boven) en dynamiek van gebruik (onder) GHB, naar regio

Verspreiding per scene

De grafische weergave van de verspreiding van GHB *per scene* wordt wel in dezelfde kleurverhoudingen als voorgaande hoofdstukken getoond. Het gebruik van GHB is sterk gebonden aan bepaalde scenes en netwerken. Binnen sommige netwerken is GHB zelfs geliefder dan middelen die behandeld zijn in voorgaande hoofdstukken. Maar er zijn ook netwerken (bijvoorbeeld urban) die nauwelijks weten wat GHB is.

GHB wint aan populariteit in de (minimal) technoscene, maar ook in de mainstream dance stijgt het gebruik. Veel panelleden melden ook GHB-gebruik in de hardcore scene; alleen of in combinatie met speed. In de mainstream dance wordt GHB soms vergeleken met alcohol, maar dan wel een stuk goedkoper. In deze scene wordt GHB tevens op afterfeesten gebruikt, hoofdzakelijk door oudere uitgaanders. Verder is GHB nog steeds populair op erotische feesten, in bepaalde kinky- en homonetwerken en voornamelijk in meer intieme settings. Wel zegt een panellid over GHB in de fetisjscene: "GHB wordt gebruikt voor het lustopwekkende effect, maar eigenlijk is dit op de eerste plaats niet nodig. Men wordt al opgewonden door op zo'n feest te zijn: het is tenslotte je fetisj." (KU2:Landelijk). Tevens is het vaak warm op deze feesten en zijn de outfits van latex, rubber, lak of leer, wat het geheel nog warmer maakt. Drugs in het algemeen gaan niet goed samen met deze feesten en out gaan is in deze setting niet gewenst.

In de overige scenes wordt GHB ook wel gebruikt, maar op geringere schaal en in enkele netwerken. In de underground is het geen populaire drug, behalve in kringen van psychonauten, waar de interesse iets toeneemt. Tot slot wordt GHB bijna altijd gebruikt door uitgaanders die ook vaak ervaring met andere drugs hebben. Het middel is populair in netwerken waar ook cocaïne en ecstasy gebruikt worden. Er is een lichte verschuiving waarneembaar, waarbij GHB wat vaker als primair middel gebruikt wordt.

Trends GHB

- » De literprijs van GHB is verder gedaald en ligt gemiddeld rond de €100 á €125. De prijzen op het platteland liggen lager dan in de stad. In veel netwerken wordt zelfgemaakte GHB onderling verdeeld tegen kostprijs.
- » De populariteit van GHB als gemakkelijk te bereiden huis-tuin-en-keukenmiddel is gegroeid. Niettemin is er een grote groep die niet weet hoe of niet durft om GBL en andere ingrediënten via internet te bestellen.
- » De kwaliteit van GHB blijft constant.
- » In vergelijking met de eerste jaren na de eeuwwisseling wordt GHB bijna niet meer als 'rapedrug' geafficheerd in de media. GHB is nu vooral een gevaarlijke ongelukkigendrug.
- » Hoewel het gebruik en de verspreiding van GHB onmiskenbaar is toegenomen, blijft de markt kleiner dan andere partydrugs.
- » GHB is de wereld van privé- en afterfeesten ontstegen. Steeds vaker durven gebruikers het aan om GHB in het reguliere uitgaansleven te gebruiken. De toenemende populariteit op grote feesten zou onder andere komen door meer stringenter drugscontroles ('drugshonden ruiken geen GHB') en de slechte pillenmarkt.
- » Hoewel het gebruik van GHB sterk aan bepaalde scenes is gebonden, valt het op hoeveel verschillende motieven en toepassingen er voor het gebruik zijn. In sommige netwerken heeft GHB meer voorkeur dan andere middelen.
- » GHB-gebruikers hebben vaak ook ervaring met andere middelen en zijn vaak polygebruikers. In netwerken waarbinnen verschillende (hard)drugs worden gebruikt is de belangstelling gegroeid om GHB in de toekomst te nemen.
- » (F)out op GHB ziet het merendeel van de netwerken niet als problematisch. Toch worden er in sommige gebruikerskringen verwoede discussies gevoerd wanneer iemand geregeld in coma raakt. Maar net als met dronkenschap bij alcohol, zijn er ook bij out gaan op GHB vaak geen informele sancties van anderen.
- » Panelleden noemen het gebruik van GHB in combinatie met alcohol zorgwekkend.
- » Gebruikers maken zich over het algemeen nog steeds weinig zorgen over de negatieve gevolgen en gezondheidsrisico's van GHB. Ondanks dat er gevallen zijn van dagelijks GHB-gebruik, reageren veel gebruikers – waarvan een deel al jarenlang het middel neemt – doorgaans laconiek op het risico op afhankelijkheid.
- » Het is niet ondenkbaar dat GHB zich bij degenen met een lange carrière van stimulantia-gebruik langzaam ontwikkelt van een secundair tot een primair (thuis)middel, aangezien gebruikers vaak het welbehagen en het prettige van de roes blijven waarderen.

11 OVERIGE MIDDELEN

Naast de in voorgaande hoofdstukken besproken middelen (alcohol, cannabis, stimulantia en GHB) zijn er in Nederland drugs die (veel) minder vaak worden gebruikt. Deze middelen nemen een marginale positie in binnen de mainstream gebruikerswereld. Dit laat onverlet dat er allerlei niches zijn waarbinnen besloten en hechte groepen gebruikers (ook) andere middelen nemen. We onderscheiden de volgende categorieën: (1) psychedelica (o.a. paddo's, LSD en DMT) en exotica (o.a. cocablad en qat), (2) erectogenen (Viagra-achtigen), (3) narcosemiddelen (ketamine en lachgas), en (4) diversen (o.a. mephedrone en poppers).

Clubgangers Antenne Amsterdam 2008			
	Ooit	Recent	Huidig
Paddo's	31.6%	10.8%	1.6%
LSD	8.3%	1.7%	0.2%
Ketamine	8.5%	4.1%	1.6%
Lachgas	24.4%	10.4%	2.8%
Erectogenen (o.a. Viagra, Kamagra)	6.4%	3.0%	2.0%
Poppers	24.5%	11.0%	4.7%
Slaap- en kalmeringsmiddelen	16.8%	7.7%	2.8%

Psychedelica en exotica

Met psychedelica (trippers) worden middelen bedoeld die (primair) een hallucinogene werking hebben. De meest bekende zijn: paddo's, truffels en LSD. Minder bekend en op kleinere schaal gebruikt zijn DMT, ayahuasca en salvia divinorum.¹ Deze middelen worden vrijwel altijd, individueel en in groepsverband, in privésettings genomen. Ayahuasca leent zich het meest voor geritualiseerd gebruik. Dit gebeurt overwegend door dertigers en veertigers die interesse tonen voor de spirituele, helende en sjamanistische kant. Verder zijn er allerlei exotica, waaronder kruiden, planten en cactussen, die vooral worden uitprobeerd door gebruikers met een sterke hang naar experimenteren. De exotica brengen uiteenlopende effecten teweeg: stimulerend, sederend of hallucinerend. Gebruikers van exotica hebben een zwakke binding met het uitgaanscircuit, ook al heeft bijvoorbeeld het kauwen van qat

---

¹ DMT (di-methyl-tryptamine) komt voor in ayahuasca en salvia divinorum. Er zijn ook synthetische versies van DMT op de markt.

doorgaans wel een sociale functie.² Kauwen van cocabladeren gebeurt vaker individueel. De bladeren komen naar Nederland door middel van postzendingen uit Latijns-Amerika.

Afgezien van de handel in paddo's en truffels in smartshops, hebben verkopers van tripmiddelen en exotica over het algemeen een als idealistisch te typeren instelling. Hoewel sommige prijzen er niet om liegen (een gram DMT kost 150-300 euro) is de afzetmarkt heel klein en gespecialiseerd. Psychedelica-dealers bedienen een specifiek netwerk en zijn goed op de hoogte waar ze LSD, DMT of bijvoorbeeld mescaline kunnen inkopen voor klanten met een specialistische belangstelling.

Er zijn geen recente gegevens bekend over het gebruik van hallucinogenen in de algemene Nederlandse bevolking. Wel wordt af en toe naar het gebruik van psychedelica gevraagd in enquêtes onder uitgaanders. Het ooit-gebruik van paddo's en LSD bij Amsterdamse clubgangers bedraagt respectievelijk 31.6% en 8.4%, het huidige gebruik (laatste maand) 1.6% en 0.2%.³

Paddo's en truffels

De paddo is het meest gebruikte hallucinogene middel in Nederland; verspreid over verschillende gebruikerswerelden, zowel in het uitgaansleven als daarbuiten. De ervaring met paddo's beperkt zich bij de meeste gebruikers tot één keer of hooguit enkele keren. Psychonauten hebben er doorgaans de meeste ervaring mee. Het overgrote deel van de ooit-gebruikers neemt paddo's uit nieuwsgierigheid en is benieuwd naar de tripeffecten die het middel teweeg kan brengen. Samen met vrienden plezier beleven onder invloed van paddo's is een belangrijke drijfveer. Het ondergaan van gekke en kleurrijke effecten of bijzondere ervaringen leidt zowel tot hilariteit als urenlange gespreksstof over verkregen inzichten. Hoewel trippen vaak voor de eenmalige of incidentele fun of kick wordt gedaan, zijn ervaren trippers meer geneigd de spirituele en symbolische betekenis van paddo's te onderzoeken. Over het algemeen zijn deze spirituele trippers hoger opgeleid.

Paddo's worden, afgezien van hun (mild) hallucinogene effecten, vaak als een acceptabele en gezonde drug gezien, met een 'natuurlijk' imago. De meeste gebruikers realiseren zich dat de werkelijkheidsbeleving ingrijpend kan worden beïnvloed. Niet zelden zijn vervelende of minder leuke ervaringen aanleiding om na één of enkele keren te stoppen met gebruik. In tegenstelling tot toeristen in met name Amsterdam, zoeken Nederlandse gebruikers rustige en vertrouwde plekken bij het ondergaan van de trip, omdat dan de effecten het best tot hun recht kunnen komen en mogelijke ongelukken of paniekaanvallen tot een minimum worden beperkt.

In de aanloop naar het definitieve verbod op paddo's (eind 2008) was er op de valreep nog sprake van een hype, toen zowel paddenstoelenliefhebbers als nieuwsgierige novieten de laatste porties in de smartshop kochten. De markt van psychedelische paddenstoelen is na

---

² Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs (2007).

³ Benschop et al. (2009).

het verbod flink gedecimeerd. Bij het toevoegen van een uitgebreide lijst van paddenstoelen aan de Opiumwet heeft de overheid echter de *philosopher stone* (*Sclerotia*) over het hoofd gezien, terwijl deze variant opmerkelijk genoeg jarenlang verkrijgbaar was in smartshops. Waarschijnlijk omdat het geen paddenstoel maar een truffel betreft, die voor een deel onder de grond groeit. In gebruikerskringen staat de *philosopher stone* ook wel bekend als 'trip-knol' of 'triptruffel'. Sinds het paddoverbod is het aantal incidenten met paddenstoelen in Amsterdam fors gedaald. Conform de verwachtingen komt deze daling voornamelijk voor rekening van toeristen.⁴ Het verbod heeft geleid tot sluiting van enkele smartshops, die hun belangrijkste inkomstenbron zagen verdampen. Andere smartshops zijn (voorlopig) gered omdat de truffel niet strafbaar is gesteld. Uit verschillende kringen wordt vernomen dat het (professioneel en commercieel) kweken van paddenstoelen uit sporen zich verplaatst heeft naar de huiskamers. Verschillende aanbieders leveren via internet doe-het-zelfkweeksetjes. De oogst per setje is vaak groter dan de porties die men voorheen kocht in de smartshops.

LSD

LSD (lysergzuur-di-ethylamide) is meestal verkrijgbaar als papertrip (3-5 euro) en soms als microdot of in vloeibare vorm als druppel. De papertrip heeft volgens gebruikers het voordeel dat deze beter te doseren is dan een microdot of druppel. Van een LSD zegel kan een stukje worden afgescheurd, wat kleinere dosis oplevert. Het LSD gebruik in Amsterdam is marginaal en praktisch alleen bekend bij genootschappen van trippers en alternatieven die er niet voor schuwen om LSD op kleine (illegale) feesten te slikken. Vooral de grote buitenfestivals in binnen- en buitenland zijn voor sommigen een geschikte aanleiding om te trippen. LSD in clubs en het mainstream partycircuit komt zelden voor.⁵ In Gelderland wordt in verschillende (alternatieve) netwerken getript op feestjes of tijdens het gamen, wat het spel een extra dimensie zou geven.⁶

Sommige panelleden bespeuren iets meer belangstelling voor LSD dan in de vorige Trendwatch (2006-2007). In elke grote stad bevinden zich thans netwerken van gebruikers, die vaak verbonden zijn aan een (psychedelische) underground scene. Tijdens (muziek)festivals in het weekend, maar vooral in de zomerperiode, komen deze kernen bij elkaar in binnen- en buitenland. Bij veel uitgaanders boezemt LSD veel angst en ontzag in, omdat het een onvoorspelbare en langdurige werking heeft. De dood van Albert Hofmann (de uitvinder van LSD) in 2008 heeft sommige gezelschappen geïnspireerd tot het vieren van LSD feestjes. Voor de tripper biedt LSD een mogelijkheid tot introspectie en nieuwe inzichten, terwijl anderen deze geestelijke inspanning juist vrezen omdat ze bang zijn voor controleverlies.

---

⁴ Buster (2009).

⁵ Benschop et al. (2009).

⁶ De Jong et al. (2008).

Erectogenen

Viagra is inmiddels zo'n tien jaar buiten het medische circuit verkrijgbaar en lang niet meer alleen in het homo- en fetisjcircuit in omloop. De meest bekende varianten zijn Cialis en Kamagra. In de smartshopbranche worden natuurlijke erectiebevorderende middelen (o.a. yohimbepreparaten) verkocht. Het gebruik van erectogenen is bedoeld ter verbetering en verhoging van de seksuele prestaties. Vaak worden erectogenen aangewend om het verminderde libido na stimulantiagebruik te verhogen.

Verschillende bezorgers bieden Viagra aan in tabletten van 50 en 100 mg voor respectievelijk 5 en 10 euro per stuk. Kamagra, dat dezelfde bestanddelen bevat als Viagra, komt uit India en wordt op de zwarte markt in pilvorm of als gelsachet (in verschillende fruitsmaken) aangeboden. Sommige gebruikers zweren bij gel omdat dit sneller zou werken. Cialis, dat langduriger werkt, is moeilijker verkrijgbaar. Volgens een lid van het kernpanel (KU2:Landelijk) is door de opkomst van Viagra online het aanbod op feesten verminderd.

In de Amsterdamse panelstudie wordt in de meeste netwerken zelden tot nooit Viagra of Kamagra gebruikt, met slechts een enkele uitschieter naar 25-50% in homo- en fetisjgerelateerde netwerken. Uit de laatste Antenne clubsurvey van 2008 blijkt dat het ooit-gebruik bij mannen 13% is en bij vrouwen 2%; een paar procent behoort tot de huidige gebruikers.⁷ Erectogenen worden het meest in homo- en fetisj gerelateerde netwerken gebruikt, soms als 'opwarmertje' op een feest, maar meestal daarna in een privésetting. Viagra gaat slecht samen met overmatig gebruik van alcohol en andere stimulantia. In combinatie met poppers kan het (extra) gezondheidsrisico's geven.

Narcosemiddelen

Ketamine en lachgas worden in de medische sector onder andere gebruikt als narcosemiddel of pijnblokker bij operaties. In het recreatieve circuit worden andere effecten nagestreefd door minder hoge doseringen te nemen. Hoewel ketamine en lachgas wel onder de uitgaansdrugs worden geschaard, vindt het gebruik meestal in privésettings plaats. Ondanks het relatief hoge ooit-gebruik van lachgas onder Amsterdamse clubgangers is het huidige gebruik laag. Het ooit-gebruik van ketamine ligt lager dan dat van lachgas en huidig gebruik is eveneens beperkt tot een paar procent.⁷ In gebruikersnetwerken wordt vaak GHB óf ketamine gebruikt. In netwerken waar beide drugs worden genomen, wordt sowieso veel met middelen geëxperimenteerd. Intensief gebruik van narcosemiddelen vindt verhoudingsgewijs vaker plaats in groepen die meer ervaring hebben met andere illegale middelen.

---

⁷ Benschop et al. (2009).

Ketamine

Na de ketaminehype rond 2000⁸, stabiliseerde het gebruik zich in de underground, maar sijpelde het via psychonauten door naar niches (o.a. homocircuits en techno) in de Amsterdamse clubscene. Sedert midden jaren nul is sprake van hernieuwde belangstelling in de westelijke regio in het (trendsettende) alternatieve dancecircuit, net als in regio Zuid, waar ketamine in zowel urbane als rurale gebieden gebruikt wordt. Er worden opvallend meer discussies over ketamine op internetfora gevoerd. En hoewel ketamine vergeleken met andere drugs betrekkelijk weinig wordt aangeboden bij het DIMS, zijn in vergelijking met 2006 (23) in 2008 (60) bijna drie keer zoveel ketaminemonsters aangeleverd, waarvan de meesten ook daadwerkelijk ketamine blijken te bevatten.⁹ De gemiddelde zuiverheid is mogelijk iets gezakt (76.4% in 2006 en 68.3% in 2008), maar is nog steeds redelijk 'goed'.¹⁰ Wie ketamine wil hebben moet daar wel meer moeite voor doen dan bij cocaïne, ecstasy of GHB. De prijzen lopen landelijk uiteen van 20 tot 40 euro per gram. In Amsterdam (regio West) wordt het meest betaald voor een gram (35-40 euro) en in Zuid (20 euro) het minst. De prijzen van ketamine zijn na een daling rond 2005 momenteel redelijk stabiel.

Ketamine wordt vooral in het weekend gebruikt. Omdat ketamine een licht trippende werking heeft, moeten (beginnende) gebruikers oppassen met de juiste dosering. Over het algemeen worden uit één gram ketamine naar schatting 40 lijntjes gehaald, ongeveer twee keer zoveel als bij cocaïne. De dosering bedraagt meestal enkele nipjes en loopt bij ervaren gebruikers op tot een kwart of halve gram per keer. De snelle tolerantieverhoging leidt er soms ook toe dat gebruikers enige grammen ketamine per week snuiven. Op een internetforum wordt het sprayen van ketamine aanbevolen.¹¹ Ketaminegebruik vindt vaak in thuissettings plaats, maar een toenemend aantal gebruikers durft het ook aan om ketamine tijdens het stappen in kleine doseringen te nemen. Uit de vele ketaminetopics hebben we via drugsforum twee reacties geselecteerd op de vraag van Joshpit (december 2008) naar hoe ketamine op een feestje is.

"Ik gebruik bijna altijd keta op feestjes, vind het een ideaal iets voor feesten, de muziek wordt er zo mooi van, plus je spieren zijn compleet ontspannen en los waardoor je behoorlijk makkelijk kunt dansen (behalve als je te veel neemt, dan is het nogal moeilijk om recht te blijven staan. [...] Je gaat er behoorlijk leip van doen, je ziet ook gelijk bij mensen aan de manier waarop ze dansen dat ze aan de k zijn." (Underworld: april 2009)

---

⁸ Nabben & Korf (2000).

⁹ Omdat in de eerste halfjaarrapportage van het DIMS (2009) 37 monsters zijn aangeleverd, is de verwachting dat ook in 2009 het totale aantal ketaminemonsters even hoog zal zijn, dan wel licht zal stijgen.

¹⁰ De maximale zuiverheid bij ketamine bedraagt 87%.

¹¹ Op de site van drugsforum introduceert Spor een nieuwe techniek met als titel: "ketamine neusspray: revolutionaire k-holing e.a. voordelen!" (april 2008). Als "verslaafde neusspraysnuiver" zet hij stapsgewijs een procedé uiteen om ketaminapoeder in uitgekookt water op te lossen voor in de neusspray. Het grote voordeel van deze techniek zou zijn dat ketamine makkelijker te doseren en minder pijnlijk voor de neus is.

“Van ketamine wordt alles wazig en kan ik niet eens meer blijven staan, lopen is een *hell* kan je nagaan hoe dansen is. Keta gewoon in je huiskamer of in de zon buiten.” (Hannes: mei 2009).

Zowel kern- als regiopanelleden zien ketaminegebruik vooral in dancegerelateerde en alternatieve groepen (o.a. gabbers, krakers, techno- en trancescene, psychonauten), soms ook bij hangjongeren, maar niet bij urban. Jongerenwerkers (RJ1/RJ3:Noord) typeren gebruikers van ketamine als ‘freakers’ en ‘polygebruikers’ binnen trendsettende groepjes. Ook een skategroep – bestaande uit ‘normale’ jongeren en minder gesloten als hardcore – experimenteert met ketamine, naast GHB en LSD,. Volgens dancepromotor (KU10:landelijk) wint ketamine aan populariteit op grote feesten. Een beetje ‘keta’ op de dansvloer wordt minder vaak als een belemmering gezien: “Het heeft het tripachtige van LSD, het liefdevolle van ecstasy, het energievolle van speed en coke en het dronkenachtige van GHB”. Allemaal leuk en wel volgens dealer (KU3:West), maar de doorsnee Rotterdamse gebruiker loopt nog niet warm voor dit ‘vage spul’, uitgezonderd dan de ‘spacy people’, bij wie ‘ket’ aan invloed wint. Uitgaander/dealer (KU11:West/Landelijk) ziet ook groepjes experimenteren: “Je vindt het óf helemaal geweldig of helemaal niets”. Een reden waarom veel gebruikers ketamine slechts één keer nemen.

Toch wordt ketamine in sommige (jonge) gebruikerskringen soms leuker gevonden dan cocaïne en wordt het ook wel ‘funny coke’ genoemd. Ketamine geeft een aangenaam dronken/aangeschoten gevoel, intensiveert de muziek en roept een vreemde lichaamssensatie op. In sommige milieus heeft ketamine vooral een cultimago vanwege de psychedelische en bizarre effecten.¹² Daarnaast zijn er gebruikers die ketamine voor de lol nemen en het als een spannende nieuwe kick zien om mee te experimenteren. Verschillende panelleden wijzen erop dat vooral in de regio’s West en Zuid ketamine bekender wordt en de underground, kelders, keten en thuisfeestjes langzaam overstijgt. Al naar gelang het type scene wordt ketamine (naast alcohol en cannabis) gecombineerd met cocaïne (CK), GHB, amfetamine (PK) of ecstasy.

Wat (f)out gaan bij GHB is, geldt voor de ‘k-hole’ (bijna doodervaring) bij ketamine. Toch is het aantal ongelukken met ketamine in de gebruikerswereld aanzienlijk kleiner dan met GHB.¹³ Drugsvoorlichters (KG1:Landelijk) merken dat dancebezoekers vaker informatie vragen over ketamine. Een gezondheidsmedewerker op dance events (KG2:Landelijk) ziet voornog geen toename van ketaminegerelateerde ongelukken.

In een derde van de netwerken (vooral regio Zuid) komt ketamine vooral voor in dancegerelateerde en straatgroepen en in veel mindere mate bij urban- en mixgroepen. In een kwart

---

¹² Nabben & Korf (2000).

¹³ De landelijke incidentenmonitor bevindt zich nog in de pilotfase. De registratie van drugsgerelateerde ambulanceritten in Amsterdam geeft geen afzonderlijke vermelding van ketamine, dat waarschijnlijk onder de ‘overige drugs valt. (Buster, 2009).

van de netwerken waarin ketamine wordt genomen, ligt het aandeel gebruikers boven de 10%. In een derde van de netwerken (Zuid en Noord) is het ketaminegebruik gestegen.

Lachgas

Lachgas (di-stikstofmonoxide) heeft een milde psychedelische en dissociatieve werking. Sinds de jaren negentig valt lachgas onder de Wet op de Geneesmiddelenvoorziening, waardoor het nog zelden in clubs en op feesten wordt aangeboden. Toch is lachgas vrij makkelijk verkrijgbaar. De lachgaspatronen (bijvoorbeeld voor slagroomsputbussen) of -flessen worden besteld via het internet of bij de groothandel gekocht. Een doosje van 50 patronen kost 12,50 euro bij de groothandel, wat neerkomt op 25 eurocent per ballon. Lachgas wordt meestal via een ballon geïnhaleerd. Het koude gas neemt daarin de kamertemperatuur aan, zodat de longen niet kunnen bevriezen bij het inhaleren. Het effect van lachgas is kortdurend en gebruikers ervaren wazigheid, euforie, vervorming van beeld en geluid en ze kunnen kortstondig 'out gaan' (wat net als bij GHB niet altijd als negatief ervaren wordt). Lachgas maakt ook gulzig ('hippiecrack') waardoor gebruikers telkens een nieuwe ballon willen. Hoofdpijn, duizeligheid of misselijkheid kunnen ook optreden.

Lachgas kende midden jaren negentig een korte bloeiperiode, doordat er op grote party's en in clubs lachgas werd aangeboden. Na stringenter optreden en controle door de politie is het gebruik in het uitgaanscircuit nagenoeg verdwenen. Tegenwoordig wordt lachgas vooral in privésettings, op undergroundfeesten en tijdens afterfeesten genomen. Op YouTube circuleren diverse filmpjes van groepjes jongeren die thuis of in de buurt van een winkelcentrum collectief aan de lachgasballon zitten. In Antenne (2008) wordt bespeurd dat in Amsterdam het lachgasgebruik in huiselijke kring weer toeneemt.¹⁴ Desondanks blijft het gebruik in sterke mate een experimenteel karakter behouden. In een kwart van de netwerken (vooral regio Zuid) wordt lachgas gebruikt en dit is vooral dancegerelateerd. In de helft van deze netwerken gebruikt 1-10% lachgas, in de andere helft 11-25%.

Diversen

Mephedrone

Begin 2009 meldden enkele gebruikers de komst van mephedrone (4-methylmethcathinon), een nieuw stimulerend middel. Het zou minder krachtig zijn dan amfetamine en heeft enige verwantschap met MDMA, maar dan zonder de typische serotoninerush. Het politienetwerk NND meldt in de zomer van 2009 dat collega's uit Duitsland bij een partij in beslag genomen 'ecstasypillen' geen MDMA maar mephedrone aantroffen.¹⁵ Op verschillende internetsites

---

¹⁴ Benschop et al. (2009).

¹⁵ Nationaal Netwerk Drugexpertise (2009).

kan mephedrone worden besteld voor 10-20 euro per gram.¹⁶ Het DIMS meldt dat in dezelfde periode tientallen pillen zijn aangeleverd die als ecstasy werden aangeboden maar in werkelijkheid mephedrone bevatten. Gebruikers die (voor een deel ongewild) mephedrone hebben geprobeerd, bevestigen dat het een stimulerende werking heeft, maar zonder euforische effecten zoals bij ecstasy. Een dosering van 100-200 mg zou volgens gebruikers 2 á 3 uur duren. De positieve effecten: euforisch, intense high, energiek, behoefte om te praten, orgiastisch, etc. Negatief: ranzige kater, rauw gevoel, sterk verhoogde hartslag en mogelijk snelle tolerantie. De reacties zijn verdeeld. Sommige gebruikers zijn verbaasd over de krachtige roes en vinden mephedrone een goed alternatief voor de 'slappe' en onbetrouwbare MDMA. Anderen vinden de roes te *edgy* en missen de warmte van MDMA. Een gebruiker schrijft ons: "Enig onderzoek naar gezondheidseffecten lijkt mij niet overbodig, mijn ervaring is dat het vrij heftig is, prettig op het moment, daardoor makkelijk te hoge doses, maar onplezierige en vrij langdurige nawerkingen. Omdat het zo makkelijk te krijgen is, voor een prijs die toch flink onder ecstasy of cocaïne ligt, een even sterk effect geeft, zou het me niet verbazen dat het ook hier zal opkomen".

Poppers

Poppers (amylnitriet) worden traditioneel vooral in homo- en fetisjnetwerken gebruikt, voor de high en om een kortstondige (seksuele) euforie op te wekken. Seksuele prikkels worden intensiever ervaren. Poppers behoren net als lachgas tot de middelen die een korte kick geven. Meestal worden poppers een enkele keer of een poosje door groepjes snuivers gebruikt, die de hand hebben weten te leggen op één of meerder flesjes. Na het dopje eraf te hebben gedraaid, wordt direct de damp opgesnoven of indirect, door de inhoud eerst op een doekje te druppelen alvorens het te snuiven. De roes is vrijwel onmiddellijk voelbaar en zorgt voor een suis in het hoofd, dat een beetje lijkt op te zwellen. Het inhaleren van poppers vindt plaats tijdens het uitgaan en op privé- en afterfeesten. In Amsterdamse panelstudie gebruikt in de helft van de netwerken 1-10% poppers. Uit de Amsterdamse clubsurvey blijkt het ooit-gebruik van poppers 25% en bedraagt het huidige gebruik 5% (13% bij mannen en 2% bij vrouwen).¹⁷

Energiedranken, ephedra en stackers

Energiedrankjes blijven populair en worden vaak ook tussendoor tijdens het werk, studie of autorijden gedronken. Soms is dit ter vervanging van illegale stimulantia, maar veel vaker om wat alerter te worden. Energiedrankjes als RedBull bevatten veel suikers en cafeïne. De markt is zo groot dat er in de afgelopen jaren tal van nieuwe en goedkopere merken zijn ver-

---

¹⁶ Een Britse 'research chemical' site biedt naast mephedrone ook: Butylone, MDPV, 5-MeO-AMT en Methy-lone (explosion), te koop aan.

¹⁷ Benschop et al. (2009).

schenen. De cafeïnehoudende energiedranken zijn soms minder onschuldig dan ze lijken; gebruikers kunnen gaan *shaken* na het drinken van meerdere blikjes.

Sinds het verbod op ephedra ('stackers') in Nederland zijn smartshops overgestapt op vervangende producten, die minder effect sorteren en daarom minder goed verkopen. De smartbranche moet toegeven dat ephedra, waar de stof efedrine in zit en een aan amfetamine gelijkende werking heeft, eigenlijk niet te vervangen is. Ook niet door de huidige generatie stackers, waar consumenten niet enthousiast over zijn. Oorspronkelijk gebruikt als afslankmiddel, concentratieverhoger en energieopwekker, rest gebruikers vaak geen ander alternatief dan energiedranken. Volgens een onderzoek naar het effect van het verbod van ephedra op gebruikers van enkele jaren geleden, zegt 41% op zoek te zijn gegaan naar een vervangend middel (14% ging een illegaal middel gebruiken en 27% een legaal middel).¹⁸

Ten slotte

Sommige gebruikers experimenteren werkelijk met alles wat 'nieuw' of 'bizar' is. Na een oproep op een internet drugsforum naar wie wat allemaal heeft gebruikt, worden soms middelen genoemd waar wijzelf noch panelleden ooit van hebben gehoord. Of de reacties allemaal betrouwbaar zijn, is de vraag. Spor (augustus 2009) spant de kroon. "Van een MDPV - RC die 4x zo potent is als Methylphenditate – Amfetamine – Speed – Dexamfetamine – Dextro pep – 4-Fluoramfetamine – 4-FMP – Mephedrone – 4-MMC – LSD* – N,N,-DMT* – Nog geen breakthrough – 5-MeO-DMT (zowel extract als chemisch) – 5-MeO-DiPT – 5-MeO-AMT – 4-AcO-DMT – 4-HO-MiPT ...". Spor is een typische exponent van degenen die graag koketteren met nieuwe middelen. Heeft hij MDMA, cocaïne, GHB et cetera over het hoofd gezien, of vindt hij ze het noemen niet eens meer de moeite waard?

Jonge gebruikers hebben soms sterk de neiging om van alles in korte tijd uit te proberen. De komst van internet heeft er zeker toe bijgedragen dat er veel meer wordt gecommuniceerd over exotica, 'freakdrugs' en nieuwe toepassingen van gebruik. Zo is het verhaal op internet over opgeloste ketamine in een neusspray een paar honderd keer bekeken en heeft het veel reacties uitgelokt. Toch vinden verhalen over trippen en flippen met *doornappels* en *blauwe winde* lang niet altijd goedkeuring bij anderen, die soms in niet mis te verstane bewoordingen laten weten dat alleen 'mongolen' zo iets doen. Leidde 'robotripping' op *DXM* naar aanleiding van een documentaire over hoestdranken in 2006 nog tot een bescheiden hype, sinds 2007 wordt er, evenals van het roken van *opium*, niets meer van vernomen.

---

¹⁸ Barendregt & Boon (2005).

Trends overige middelen

- » Gebruikers van psychedelica en exotica hebben over het algemeen een zwakke binding met het mainstream uitgaansleven. Experimenteren met dergelijke middelen geschiedt in privésettings of niches binnen het alternatieve dancesegment.
- » Vooral de hogeropgeleide witte jongeren en (jong)volwassenen tonen interesse voor psychedelica en exotica. Gebruik geschiedt onder andere in ritueel verband binnen kleine gezelschappen.
- » Na de strafbaarstelling van paddo's eind 2008, is het aantal incidenten met buitenlandse toeristen in Amsterdam fors gedaald. Wegens inkomstenderving zijn enkele Amsterdamse smartwinkels gesloten. De 'tripknol' (*philosophers stone*), een truffelachtige soort, mag nog wel worden verkocht.
- » Ketaminegebruik komt zowel voor in de stad als op het platteland en bij de hoger- en lageropgeleiden. Ketamine verspreidt zich geleidelijk van het privémilieu naar het uitgaansleven, alwaar het voornamelijk in het alternatieve en hippe dancemilieu wordt gebruikt. Ketamine is ook iets populairder geworden op de grote party's. Daarnaast hebben groepjes hang- en dorpsjongeren (vooral in de zuidelijke regio) ook buiten het uitgaansleven ervaring met ketamine.
- » Hoewel het ketaminegebruik in sommige netwerken is gestegen, zijn er weinig ketamineincidenten.
- » Lachgas is nooit helemaal verdwenen, maar panelleden rapporten weer vaker over thuisgebruik.
- » De populariteit van energiedranken blijft onverminderd hoog onder jongeren.
- » Gebruik van poppers en Viagra blijft voornamelijk beperkt tot homo- en fetisjnetwerken die minder primair op de dancecultuur zijn gericht.
- » Mephedrone is een nieuwe designerdrug die tot de stimulantia kan worden gerekend. Het middel kan via internet worden besteld en is door de slechte ecstasymarkt bij actieve roeszoekers bekender geworden. De ervaringen met dit middel lopen sterk uiteen.

12 COMBIGEBRUIK

Er zijn legio stappers die soms of meer frequent drugs met elkaar combineren. Combigebruik is het gebruik van twee of meer verschillende middelen door dezelfde persoon, tegelijkertijd of binnen een korte tijdspanne, waarbij het effect van het voorgaande middel nog niet is uitgewerkt. Hierdoor vindt er interactie plaats tussen de effecten van de verschillende drugs. Combigebruik kan bewust en doelgericht gebeuren, maar ook onbewust en zonder specifiek doel. Ervaren gebruikers weten soms precies welke combinatie voor hen de ideale roes oplevert of durven ook met nieuwe combinaties te experimenteren. Onbewust combineren geschiedt vaak op momenten dat gebruikers er nauwelijks bijilstaan wat de som van de verschillende effecten is. Sommige combinaties komen weinig voor, andere zijn bij een breed publiek geliefd.

In de voorgaande edities van Trendwatch was alcohol de onbetwiste nummer één als combinatiemiddel, simpelweg vanwege het feit dat alcohol een gewoontemiddel is dat bijna iedereen nuttigt tijdens het stappen. Om dezelfde reden is cannabis – ook al wordt dit minder vaak gebruikt dan alcohol – eveneens geliefd. De combinatie die door het ontnuchterende effect al jaren hoog op het lijstje staat – overigens op flinke afstand na de combinatie van cannabis en alcohol – is cocaïne en alcohol. In de vorige editie van Trendwatch (2006-2007) bleek vanwege hetzelfde effect ook amfetamine en alcohol aan populariteit te winnen. Van de ‘partydrugs’ bleek ecstasy toen het vaakst met een of meer andere middelen te worden gecombineerd, hetgeen mede verklaard kon worden doordat ecstasy in uitgaanskringen de populairste harddrug was (en nog steeds is). Vooral alcohol, GHB en cannabis werden relatief veel met stimulerende drugs gecombineerd.

Gebruikte combinaties

Combigebruik komt in bijna alle netwerken van de panelleden voor. Daarbij kan het gaan om combinaties van twee, maar ook meer middelen. In de tabel worden de meest gangbare combinaties weergegeven.

De meest voorkomende combinatie blijft die van alcohol en cannabis; deze zijn afzonderlijk (naast tabak) ook de meest gebruikte middelen. De combinaties van alcohol met achtereenvolgens ecstasy, cocaïne en/of amfetamine scoren hoog, evenals de combinatie van cannabis met ecstasy. Ecstasy wordt vaker met amfetamine dan met cocaïne gecombineerd; en ook steeds meer met GHB. Opvallend en zorgwekkend is het veelvuldige gebruik van GHB met alcohol. Ketamine heeft geen typische combipartner, maar wordt met verschillende middelen gecombineerd.

Meest gangbare combinaties van middelen, genoemd door panelleden

		gecombineerd met					
		cannabis	ecstasy	cocaïne	amfetamine	GHB	ketamine
middelen	alcohol	25	19	18	12	11	3
	cannabis		12	7	10	4	3
	ecstasy			6	9	8	2
	cocaïne				1	7	4
	amfetamine					8	3
	GHB						3

Panelleden noemen verder nog enkele exotische combinaties van ecstasy met LSD, 2-CB, lachgas en Viagra. Ook worden combinaties genoemd met meer dan twee genotsmiddelen, namelijk:

- Ecstasy, cannabis en alcohol
- Ecstasy, cannabis, alcohol en amfetamine
- Ecstasy, cannabis, GHB en alcohol
- Ecstasy, GHB en alcohol
- GHB, alcohol en cocaïne
- GHB, alcohol en cannabis
- Kamagra, ecstasy en GHB
- Ketamine, GHB, cocaïne en 2-CB

Het veelvuldige combigebruik met alcohol lijken gebruikers vaak te veronachtzamen. Een gezondheidswerker (KG2:Landelijk) bij de EHBO op grootschalige feesten constateert: “Als mensen op de EHBO binnen komen, vragen wij altijd wat ze gebruikt hebben. Niemand noemt alcohol, maar alleen de harddrugs die ze hebben gebruikt. Alsof alcohol niet meetelt.” Zagen we in de vorige Trendwatch (2006-2007) dat combigebruik een stijgende lijn vertoont onder uitgaanders, sindsdien zijn gebruikers – en dan voornamelijk de meer ervaren personen – volgens panelleden meer gecalculeerd gaan combineren, met als doel de effecten van de afzonderlijke middelen op het juiste moment zo optimaal mogelijk te benutten.

Motieven en effecten

Druggebruikers combineren verschillende middelen deels uit gewoonte. Alcohol en/of cannabis worden door veel mensen sowieso tijdens het uitgaan gebruikt en daarom eerder – en onbewust – met andere middelen gecombineerd. Combigebruik wordt ook wel ingepland. Op speciale gelegenheden wordt dan van tevoren besloten om ‘lekker los te gaan’. Gebruikers zorgen er onder andere voor dat ze de volgende dag vrij hebben om de gevolgen van het gebruik op te kunnen vangen. Uitgaanders combineren opzettelijk omdat zij een ander

of juist sterker effect willen ervaren of het effect van het eerder genomen middel willen neutraliseren.¹

De combinatie van cocaïne of amfetamine met alcohol is populair door het ontnuchterende effect van de twee eerstgenoemde middelen.

Het combineren van GHB met alcohol, net als ecstasy met alcohol, stijgt in populariteit. De voorzichtigheid die gebruikers bij deze combinatie nog in Trendwatch 2006-2007 betrachtten, ebt langzaam weg. Mogelijk heeft dit ook met een nieuwe generatie stappers te maken, die de voorlichting tijdens de eerste GHB piek rond 2002 heeft gemist. Door ervaring wijs geworden, achten veel uitgaanders zich in staat deze combinatie(s) aan te kunnen. “Twee biertjes op een heel buisje” zou volgens een panellid (KU10:Landelijk) de stelregel zijn met betrekking tot de combi GHB met alcohol. GHB wordt verder, net als cannabis, relatief vaak gebruikt om het effect van oppeppende drugs (zoals cocaïne en amfetamine) te neutraliseren. Een gebruiker vertelt dat GHB na enkele lijntjes coke de hunkering (‘craving’) naar een volgende lijn vermindert. Anderen gebruiken GHB om het ‘edgy’ gevoel van cocaïne te dempen en/of te neutraliseren.

In vergelijking met cocaïne en amfetamine zijn er meer gebruikers die ecstasy met GHB combineren. Op het hoogtepunt van de ecstasyroes wordt GHB ‘gedopt’ (= een dopje nemen) om het roesgevoel te verlengen en te intensiveren. Deze combinatie, die bij de pioniers eind jaren negentig al bekend was², wordt door stappers steeds vaker ontdekt. Panelleden menen dat deze combinatie mede door de slechte ecstasymarkt aan populariteit gewonnen heeft. De ecstasy wordt overigens doorgaans niet vervangen door GHB, maar het ‘slappe’ effect wordt voor een deel ondervangen door ecstasy te combineren met GHB, dat in kleine doseringen ecstasyachtige effecten geeft.

Ketamine wordt bijna altijd met één of meer middelen gecombineerd. Volgens een gebruiker (KU11:West) geeft het middel een “trippy effect aan de GHB. De ketamine moet dan wel in kleine beetjes over een hele avond worden gedoseerd.” Ketamine wordt ook met stimulantia gecombineerd om juist het tripachtige karakter onder controle te kunnen houden. Ketamine met cocaïne (CK of Calvin Klein) is in sommige trendsettende niches een geliefde combi. De combinatie van ketamine met LSD of ecstasy (‘candyflip’) is vooral bekend bij psychonauten.

---

¹ In een voorgaande editie van de Trendwatch zijn wij uitgebreid ingegaan op de effecten van verschillende combinaties. In *Trendwatch 2004-2005* (Nabben et al., 2005) onderscheidde we drie typen effecten van combinaties: synergetisch, antagonistisch en additief. Aanvullingen kunnen worden gevonden in *Antenne 2006* (Nabben et al., 2007) en in *De combiroes* (Nabben & Korf, 2000). We zullen in deze paragraaf niet uitgebreid op de effecten van verschillende combinaties ingaan en geven vooral aandacht aan nieuwe ontwikkelingen.

² Korf et al. (2002).

Gezondheidsrisico's en nadelige bijwerkingen

Veel panelleden wijzen op het veelvuldig gebruik van alcohol met diverse drugs. Opvallend is echter dat gebruikers alcohol lang niet altijd meetellen in de 'som' van het combigebruik. Dit terwijl gezondheidswerkers wel degelijk gevaren zien. Een aanzienlijk deel van de stappers lijkt zich weinig bewust van de gevolgen van het combineren van drugs. Maar al te vaak wordt er gecombineerd onder het motto 'je neemt wat er op tafel ligt'. Vooral (probleem)jongeren die zich vervelen en/of geen maat weten te houden, lopen meer risico. De werking van verschillende psychoactieve middelen kunnen onvoorspelbaar zijn; zeker als er soms wel drie, vier of meer middelen tijdens een sessie worden gebruikt. Panelleden wijzen op de populaire combinatie van cocaïne en alcohol. Weliswaar hebben toxicologen aangegeven dat alcohol door cocaïne versneld wordt afgebroken, toch ontstaat er een 'schijnnuchterheid' die in de gebruikerswereld soms tot mythevorming kan leiden. Zo zou wie snuift na het drinken tijdens een alcoholcontrole minder snel worden betrapt. Door overmoed denken uitgaanders dat ze goed in staat zijn om aan het verkeer deel te nemen.

Panelleden wijzen tevens op het combigebruik van oudere gebruikers. Hoewel zij vaker combineren, zouden ze vanwege hun ervaring en de onderlinge informele sociale controle minder risico lopen. Toch moet dit beeld door de eerste resultaten van de monitor voor drugsgerelateerde gezondheidsincidenten worden genuanceerd, aangezien het niet de jeugdigen, maar juist de jongvolwassenen zijn die relatief de meeste problemen met druggebruik en combinaties ondervinden.³

Enkele voorbeelden van nadelige effecten bij combigebruik zijn:

- Het effect kan plots een andere wending krijgen waardoor de roes anders uitpakt.
- Bij een al te hevige roes verliest men het sociale contact.
- De combi alcohol en cannabis kan vrij plotseling leiden tot misselijkheid, overgeven of een 'wegtrekker' ('stronken').
- De combinatie van alcohol met cocaïne kan achteraf juist een grotere kater geven dan de zogenaamde 'schijnnuchterheid' die men ervaart tijdens de roes.
- Het combineren van alcohol met ecstasy kan leiden tot misselijkheid.
- De combi alcohol en GHB verhoogt de kans op (f)out gaan.
- Tripmiddelen kunnen een ongecontroleerde roes geven ('te hard gaan').

Verspreiding

Bij gecombineerd middelengebruik geldt vaak de vuistregel: hoe meer middelen in een netwerk of scene in omloop zijn, hoe gevarieerder de combinaties en hoe meer (potentiële) gezondheidsrisico's. In het alternatieve dancesegment, waar ook underground onder valt, wordt het meest gecombineerd. Veel gebruikers zijn bereid tot experimenteren en schuwen

---

³ Croes et al. (2009).

geen ongewone combinaties. Op feesten wordt er veel gecombineerd, maar de excessen (vooral met GHB en ketamine) lijken vaker in privésettings en op afterfeesten voor te komen. In het alternatieve dancesegment wordt ook meer dan in andere segmenten gecombineerd met tripmiddelen als LSD, 2-CB en ketamine. In de erotische scene wordt relatief vaak gecombineerd met meer dan twee middelen; het combigebruik is hier functioneler dan in de teknoscene. Het (combi)gebruik wordt afgestemd op scene, setting en het gewenste effect. GHB, ecstasy, Viagra en cocaïne zijn middelen die meestal in 'erotische' combi's terug komen. In de hardcorescene is de combinatie van ecstasy en speed nog steeds populair, maar wint GHB aan terrein. GHB haalt de scherpe randjes van amfetamine weg en zorgt ervoor dat je ook in slaapt valt na een speedavontuur. Ook in omgekeerde volgorde wordt gecombineerd. Een snuif speed maakt weer wakker en alert als men te duf of loom wordt van (te veel) GHB.

Combigebruik in de urbanscene is zeldzaam omdat er sowieso weinig gebruikt wordt. Eventueel combigebruik vindt alleen plaats tijdens het uitgaan en met een beperkt aantal middelen, zoals cannabis met alcohol, of cocaïne met alcohol. Cannabis wordt na cocaïne genomen om te kunnen slapen of om niet te hyper van de coke te worden. In het mainstream dancesegment wordt minder gecombineerd dan in het alternatieve dancesegment, maar meer dan in de urbanscene; voornamelijk tijdens het uitgaan en veel met alcohol en/of cannabis.

Tot slot zien we een toename in het combineren van cocaïne met ecstasy. In de vorige Trendwatch (2006-2007) werd dit hoofdzakelijk in Amsterdam waargenomen, maar nu ook elders in het land.

Trends combigebruik

- »» Combigebruik komt praktisch in elk netwerk en ook frequent voor.
- »» In het alternatieve dancesegment wordt meer gecombineerd dan in het mainstream segment. Urban combineert het minst.
- »» Alcohol en cannabis worden het meest gecombineerd, voornamelijk uit gewoonte.
- »» Cocaïne met alcohol, en in stijgende mate amfetamine met alcohol, zijn vanwege het ontnuchterende effect de meest doelbewust gebruikte combinaties.
- »» Ecstasy is de meest populaire harddrug en wordt het vaakst met andere middelen gecombineerd. De combinatie met alcohol is het meest populair.
- »» De wisselvallige ecstasymarkt heeft ertoe bijgedragen dat GHB nu vaker met ecstasy wordt gecombineerd om de roes te intensiveren.
- »» Het combineren van GHB en amfetamine stijgt in populariteit in hardcorenetwerken.

- » Combineren met cannabis of GHB wordt vaak angewend ter neutralisering of versterking bij stimulantia tijdens het stappen of aan het einde tijdens afters en/of voor het slapen gaan.
- » Combigebruik met tripmiddelen vindt het meest plaats in de teknoscene en bij psychonauten.
- » Voor zover in de urbanscene wordt gecombineerd, is dit meestal alcohol met cannabis.
- » In de erotische scene word het meest gecalculeerd gecombineerd tussen ecstasy, GHB, Viagra, poppers en cocaïne.

13 CONCLUSIES

In Trendwatch 2008-2009 zijn voor de derde opeenvolgende keer ontwikkelingen op de gebruikersmarkt van uitgaansdrugs in Nederland in kaart gebracht. In dit afsluitende hoofdstuk worden de trends op drie elkaar beïnvloedende terreinen samengevat: (1) het uitgaansleven (productie/consumptie); (2) de drugsmarkt (aanbod) en (3) de gebruikersmarkt (vraag).

Centraal staat de informatie van zo'n 50 panelleden, verdeeld over het kernpanel en het regiopanel. Samen garanderen de panelleden een goede spreiding over het hele land. De leden van het kernpanel verschaffen inzicht in ontwikkelingen binnen stedelijke netwerken, dan wel – meer vanuit een helicopterview – in trends in de breedte en/of op bovenregionaal niveau. De leden van het regiopanel zijn vooral goed op de hoogte van veranderingen in gebruikersgroepen op lokaal en regionaal niveau in rurale gebieden (middelgrote en kleinere steden en dorpen). De informatie uit de interviews met de panelleden is voornamelijk kwalitatief van aard. Door deze te combineren met andere kwalitatieve gegevens én met cijfers (prevalentie van middelengebruik, kwaliteit van drugs, ongevallen) is getracht een samenhangend en zo compleet mogelijk beeld te schetsen.

In dit hoofdstuk komen eerst de belangrijkste ontwikkelingen in het uitgaansleven, de drugsmarkt en de gebruikersmarkt aan de orde. Meer in het bijzonder wordt ingezoomd op het zerotolerancebeleid op grote party's, dat zich in de periode 2008-2009 steeds explicieter is gaan manifesteren. Daarna bespreken we de voornaamste trends voor afzonderlijke middelen, plus het gecombineerde middelengebruik. Daarbij wordt ingegaan op de gevolgen van dit beleid voor de gebruikersmarkt en beleving op dancefeesten. Ten slotte vatten we de hoofdlijnen samen in termen van verticale en horizontale trends. Van verticale trends is sprake als trendvolgers de door trendsetters ingezette ontwikkelingen oppakken en dit (op een later tijdstip) ook bij de mainstream aanslaat. Bij horizontale trends doen nieuwe ontwikkelingen zich in het (geografische) centrum van innovatie voor om zich vervolgens in de breedte naar andere delen van het land te verspreiden.

Het uitgaansleven

Er zijn grote verschillen tussen de Randstad en (middel)grote steden enerzijds en de kleinere steden en dorpen op het platteland anderzijds. Er is echter ook uitgaansverkeer tussen stad en platteland en dit manifesteert zich het meest nadrukkelijk op grote dance events.

Stad

Hoe groter een gemeente, hoe meer variatie aan jongerenculturen en in het uitgaansleven. Buiten de Randstad spelen vooral studentensteden een voortrekkersrol in het uitgaansleven. In veel steden drukken studenten en hogeropgeleiden een belangrijke stempel op de uitgaanscultuur. Vanwege hun grote sociale actieradius zien en cultiveren hoogopgeleiden en creatieve trendsetters vaak als eersten nieuwe ontwikkelingen op het gebied van feesten, muziek, mode en drugs. Steden in de Randstad trekken veel creatievelingen, met Amsterdam als onbetwiste koploper. Steden zijn sinds de jaren negentig belangrijke trekpleisters geworden voor bezoekers uit de omringende regio's. Menige stad heeft zichzelf op de kaart gezet met festivals, braderieën en een grote reeks aan activiteiten tijdens de feestdagen. Rotterdam spant als evenementenstad de kroon. Amsterdam ontvangt ongeveer 4 miljoen toeristen per jaar; een fors deel van de jonge toeristen (naar schatting een derde is onder de 25 jaar) bezoekt niet alleen musea, maar ook de horeca, coffeeshops, smartshops en clubs. In vergelijking met het platteland is de grote stad meer gesegregeerd, ook al zijn veel culturen vaak met elkaar vervlochten. Alleen al in de homoscene bevinden zich subgroepen (van mellow tot ruig) die elkaar in eigen cafés, sauna's en feesten ontmoeten. In veel steden zitten gerenommeerde clubs die ook bezoekers van buiten trekken. Ofschoon Amsterdam en Rotterdam de toonaangevende feeststeden zijn, is het Rotterdamse uitgaansleven volgens trendsetters ingezakt. Het frisse elan van vernieuwende uitgaansconcepten is er na een veelbelovende start in de loop van de jaren nul goeddeels verdampt.

Urban house en schaalverkleining

Het stadse uitgaansleven wordt voornamelijk gedomineerd door groepen die op dance, urban of rock & pop zijn georiënteerd. Het échte nachtleven begint na 00.00 uur, als de pop-, reggae- en funkconcerten zijn afgelopen. In veel grote steden beslaat het dance- en urban-genre een groot mainstreamsegment én een alternatief segment, waar binnen de trendset-tende smaakculturen nieuwe muziekinnovaties en hypes ontstaan. Urban is met name in Amsterdam voor een belangrijk deel gefuseerd met house in een nieuwe cross-over: urban house.

Voorals in de Randstad worden steeds meer kleinschalige initiatieven ontwaard, die zich verhalen in zowel luxe als alternatieve kleine(re) intieme nachtclubs, festivals en feesten met een meer persoonlijk karakter. De groeiende hang naar intimiteit en privéfeestjes loopt parallel met de verzadiging van commerciële en grootschalige feesten.

Platteland

Hoewel er in de afgelopen twintig jaar ook op het platteland een gestaag proces van verstedelijking heeft plaatsgevonden, moeten jongeren toch verder reizen als ze reuring zoeken. De rurale groepen die in de panelnetwerken zijn vertegenwoordigd, zijn over het algemeen, jonger, lageropgeleid, minder etnisch gedifferentieerd en eenkenniger in hun muzieksmaak. Hoewel het uitgaansleven op het platteland cultureel minder gevarieerd is, vervullen vooral

de grote disco's en regionale festivals een belangrijke functie. Uitgaan geschiedt vaak in de lokale keet, het dorpshuis, de jeugdsoos of de plattelandsdiscotheek, die elk weekend duizenden jongeren kan trekken.

Ook op het platteland zijn dance, urban en rock & pop de grote stromingen. In 'witte' netwerken wordt tegenwoordig ook graag naar urban geluisterd; vooral Nederlandstalige rap is populair. Maar in vergelijking met de stad zijn de genres meer op mainstream georiënteerd (innovaties zien we vooral in de stad).

Door de toegenomen politiecontroles in het Randstedelijke uitgaansleven trekt de undergroundscene in het weekend naar het platteland, waar minder controle is. De trendsetters op het platteland daarentegen wijken vaker uit naar de grote stad in de eigen regio of de Randstad om daar nieuwe ervaringen op te doen die de eigen regio niet kan bieden. De jongeren die doorstuderen trekken over het algemeen vaker naar de grote stad om zich daar (uiteindelijk) te vestigen.

Het erotische segment is niet alleen in de stad, maar ook op het platteland vertegenwoordigd; in feestboerderijen en discotheken. De erotische scene weet elkaar via internet feilloos te vinden in Nederland. De toename van de erotische feesten – door de instroom van een jonger en minder extreem publiek – zou volgens insiders ten koste gaan van de intieme sfeer.

Hardcore

In tegenstelling tot de grote steden – met uitzondering van Rotterdam – is de hardcore en hardstyle aanhang in dorpen er groot. De subcultuurtjes op het platteland lopen net als in de stad door elkaar, maar zijn bij gebrek aan 'kritische massa' vaak op dezelfde locatie (o.a. plattelandsdisco, jongerensoos) vertegenwoordigd.

Opvallend is dat de Amsterdamse hardcoreclan, bij gebrek aan goede locaties in het hoofdstedelijke uitgaansleven, meer dan welke andere groep naar het platteland moet om te feesten. Hoewel hardcore- en hardstylejongeren van hetzelfde type muziek houden, kan de feestpraktijk soms erg gecompliceerd zijn. De hooligan hardcore uit Amsterdam ('Joden') gaat nooit naar een feest in Rotterdam ('kakkerlakken') en andersom, maar geen van beide gaan ze naar Eindhoven en omgeving ('boeren'). De nieuwe generatie hardcore feestgangers is tegenwoordig weer sterker georiënteerd op de kleuren van hun voetbalclub, waardoor de onderlinge rivaliteit op hardcorefeesten weer toeneemt. Door (langdurige) stadionverboden en grootschalige aanwezigheid van de Mobiele Eenheid bij voetbalwedstrijden, heeft het strijdterrein zich voor een deel naar de party's verplaatst.

Dance events en zerotolerance

De grote events, die meestal in de zomerperiode staan geprogrammeerd, overbruggen de scheidslijn tussen stad en platteland. Hier komen jongeren, jongvolwassen én dertigers ('threenagers') uit alle windhoeken bij elkaar: van Appelscha tot Axel en van Zierikzee tot Zevenaar. De dance industrie heeft sinds de jaren negentig een hoge vlucht genomen. Of-

schoon de events massaler en commerciëler zijn geworden, blijven ze ook bij nieuwe stap-generaties in trek. De oudere garde (25-35 jaar) dunt hier langzaam uit en is op zoek naar kleinere feesten en vernieuwende festivals. Maar van fors teruglopende bezoekersaantallen, waar de club- en discosector buiten de Randstad mee kampen heeft, is vooralsnog geen sprake.

Vanaf het midden van de jaren nul is de politie nadrukkelijker aanwezig op dance events in feestregio's in en rond Amsterdam, Arnhem en Eindhoven. Er wordt (op lokaal niveau) vaker en stringenter op toegezien dat de afspraken in de verstrekte vergunning ook daadwerkelijk worden nageleefd. Feestorganisaties moeten in hun communicatie met bezoekers voldoende kenbaar maken dat er een zero-tolerance regime geldt. Bezit en gebruik van drugs (zowel soft als hard) mogen niet getolereerd worden. De inzet van drugshonden door de politie bij de toegangspoort wordt daarbij niet geschuwd. De politie behoudt zich het recht voor om bezoekers onderweg naar of op het dance event te fouilleren op het bezit van drugs. In de evaluatierapporten van de politie wordt veel kritiek gegeven op partyorganisaties, zoals: onzorgvuldigheid bij het fouilleren van bezoekers op dance events en gebrekkige communicatie met bezoekers op de partysite in de aanloop naar een event. Organisatoren moeten volgens de politie duidelijker kenbaar maken dat (openlijk) druggebruik niet wordt getolereerd.

Feesten zonder wiet

Bij grote politieacties worden 'wasstraten' ingericht om de stroom verdachte bezoekers zo snel en efficiënt mogelijk af te handelen en door te verwijzen naar de dienstdoende officier van justitie. Wie meer dan de toegestane hoeveelheid drugs bij zich heeft, krijgt de mogelijkheid om de boete ter plekke te betalen ('lik-op-stukbeleid') of krijgt een taakstraf.

Een duidelijke trendbreuk is dat ook het bezit van cannabis (ook minder dan de 5 gram die is toegestaan in coffeeshops) vaak niet meer wordt gedoogd op een feest. Als er toch wiet of hasj wordt aangetroffen, wordt het meteen in beslag genomen. Blowen op het festivalterrein (outdoor) is vaak niet meer toegestaan.

De drugsmarkt

De handel in stimulantia heeft zich in elke regio vertakt, van de grote stad tot en met de kleine dorpen. Maar over het algemeen is de drugsmarkt in de grote stad wel meer gedifferentieerd dan op het platteland; dit hangt samen met de grotere vraag, heterogene bevolkingsgroepen en meer variatie in smaakvoorkeuren. Ofschoon de verschillen tussen stad en platteland in de afgelopen decennia kleiner zijn worden, is de drugsmarkt in de grote stad in relatieve en absolute zin omvangrijker dan in elk willekeurig dorp of kleine stad. Vooral de economische factor (vraag en aanbod) ligt hieraan ten grondslag. Grote steden werken als een magneet op dienstverlenende bedrijven, advocatenkantoren, nieuwe media, expats en

studenten. Een aanzienlijk deel van de (beroeps)bevolking is jong, hoogopgeleid en heeft een sterk hedonistische inslag. Tel daar de weekendstappers van het platteland – en vooral in Amsterdam ook nog eens de toeristen – bij op en het wordt verklaarbaar waarom er in de grotere steden veel meer verkopers en bezorgers van drugs actief zijn. Het bezorggebied op het platteland is groter dan in de stad, waar verkopers zich soms tot één enkel stadsdeel hoeven te beperken.

Prijs en kwaliteit

De zuiverheid van middelen op de Nederlandse drugsmarkt verschilt weinig tussen de regio's. De meeste cocaïne is zowel in de Randstad als op het platteland versneden, vaak met dezelfde stoffen. De zuiverheid is over de hele linie gedaald. Het versnijdingsmiddel Levamisol wordt steeds meer in cocaïne aangetroffen. Wel zitten er in de stad relatief meer dealers die cocaïne 'puur van het blok' of iets minder versneden verkopen, wat uiteraard wel doorberekend wordt in de prijs, die soms op 60-70 euro per gram ligt. Over het algemeen betalen stedelingen sowieso meer voor hun drugs dan op het platteland. Terwijl je op het platteland doorgaans 5-7 euro per gram voor verse pep (amfetamine) betaalt, durven stadsdealers soms het dubbele bedrag te vragen. De gemiddelde prijs van cocaïne per gram is 50 euro in de Randstad en 45 euro daarbuiten.

De vervuiling van de ecstasymarkt – ecstasypillen zijn in 2009 significant minder hoog gedoseerd en vaker versneden dan in voorgaande jaren – toont ook de diffusie van de ecstasymarkt. In elke regio klagen gebruikers dat de kwaliteit soms dramatisch is. De generaties die tussen 1997 en 2007 ecstasy slikten, hoefden doorgaans weinig moeite te doen om aan 'betrouwbare' pillen te komen. De prijzen waren laag, de zuiverheid hoog en de vertrouwensband tussen koper en verkoper hecht. De crisis op de ecstasymarkt, die inmiddels anderhalf jaar duurt, laat één ding zien: niets is voor altijd. Dat de ecstasyprijzen laag zullen blijven, is nog maar de vraag, want illegale markten zijn altijd aan fluctuaties onderhevig, of dit nu ligt aan beleid of veranderde vraag van consumenten, dan wel, zoals kennelijk nu, een tekort aan grondstoffen.

Meer schakels in de distributie en hogere prijzen op de ecstasymarkt

Feit is dat dealers en gebruikers in 2009 intensiever op zoek moesten naar betere en betrouwbare kwaliteit, als dat al lukte. Bij gebrek aan garantie van 'goede' ecstasy is de band tussen verkopers en kopers losser geworden. Schaarste op een populaire markt als die van ecstasy trekt ook 'goudzoekers' aan, inclusief avonturiers die in het gat springen en 'nep-ecstasy' durven te verkopen. Verkopers die voorheen niet of nauwelijks in de ecstasyhandel zaten, worden vaker benaderd of zij iets kunnen regelen. Het gevolg is dat er langere ketens ontstaan tussen de aanbod- en vraagkant.

Feit is ook dat de prijzen van de precursor PMK aanzienlijk gestegen is, net als die van ecstasy in het uitgaansleven (5-10 euro per een 'betrouwbare' pil). Consumenten betalen vaker 5 euro of meer voor (de schaarse) hoger gedoseerde ecstasypillen. Vraag en aanbod van

MDMA-kristallen en -poeder zijn toegenomen, wat overigens nog niet meteen betekent dat poeders en kristallen altijd zuiverder zijn dan pillen.

Verschuiving naar andere middelen?

De ecstasyschaarste is samengegaan met een uitwaaiing van de markt. Er is beduidend meer activiteit op de Nederlandse GHB-markt, en ook iets meer op de ketaminemarkt. De prijzen van GHB zijn in sommige regio's fors gedaald. Er is geen grotere belangstelling voor tripmiddelen (wel iets meer voor 2-CB). Mephedrone (door gebruikers als een mix tussen ecstasy en cocaïne gepositioneerd) heeft zijn intrede gedaan op de Nederlandse drugsmarkt.

De gebruikersmarkt

De recreatieve gebruikersmarkt bestaat grotendeels uit jonge consumenten, hoewel de leeftijdsspanne in de grote steden breder is. Druggebruik komt het meeste voor bij twintigers, maar ook op jongere en (meer nog) oudere leeftijd worden drugs gebruikt. Naast de mate van verstedelijking zijn vooral muziekgenre en lifestyle (smaakcultuur) voorspellers van de aard en verspreiding van het huidige druggebruik onder jongeren en jongvolwassenen in Nederland. Op mainstreamniveau ligt de drugsconsumptie bij urban, op cannabis na, beduidend lager dan in het dancemilieau. Bij dance staat vooral de energieke roes in hoog aanzien. Op het alternatieve niveau wordt het meest met drugs geëxperimenteerd. Ook in het alternatieve urbansegment is sprake van een cross-over tussen witte en zwarte muziekstijlen en bestaat er meer bereidheid om met ecstasy te experimenteren.

Jongeren en jongvolwassen onderscheiden zich binnen deze muzieksegmenten in kleinere scenes, geclusterd rond etniciteit, leeftijd, seksuele geaardheid en (sub)cultureel kapitaal. Er zijn ook stapgroepen waar de muziek meer van secundair belang is en de individuele lifestyle prominenter op de voorgrond staat. Sociale omgangsvormen en informele codes kunnen aanzienlijk verschillen. Het bezoekersprofiel op erotische feesten is anders dan op hardcore, R&B of underground feesten. De *do-it-yourself* mentaliteit van de keetjeugd verschilt hemelsbreed van de *showing-off* houding van clubbers. Hiphop koestert weer een andere identiteit dan hardcore. Het specifieke gebruik en combinaties van alcohol- en drugs reflecteert daarom vaak het type gebruikersgroep.

Dance is een paraplu met daaronder een waaier aan uitgaansculturen, die naast alcohol en cannabis, vaak primair voor ecstasy kiezen – en eventueel nog andere middelen, al naar gelang de scene. De reikwijdte van de gebruikersmarkt is overigens veel breder dan louter en alleen de uitgaansscene. Middelengebruik vindt weliswaar vaak tijdens het uitgaan plaats, maar gebeurt ook in privésettings en op andere minder voor de hand liggende locaties en gelegenheden (o.a. strand, museum, bioscoop, stadion, theater, straat, werk) en/of ter intensivering van een activiteit (o.a. pokeren, gamen, internetten, filmkijken, seksen, relaxen).

Zerotolerance: van pragmatisch naar repressief

Dat het zerotolerancebeleid vooral op dance events is gericht, hoeft geen bevreemding te wekken. Hoewel de politie soms wordt verweten dat ze geen kaas gegeten heeft van de feestcultuur, weet ze vaak dondersgoed op welke feesten ze de grootste kans maakt om bezitters, dealers en gebruikers aan te treffen. De pragmatische tolerantie van het gedoogbeleid en de focus op de gezondheid van druggebruikers (*harm reduction*) krijgt steeds meer kenmerken van repressie, strafrechtelijk bekrachtigd door een zerotolerance aanpak in het uitgaansleven.

Geheel in de lijn met het historisch weerbarstige tweesporenbeleid, spreken gezondheidswerkers en drugsvoorlichters hun zorg uit over het gewijzigde beleid. Partybezoekers zouden minder spontaan naar de eerstehulpdiensten gaan, uit vrees dat politie of beveiliging hen daar staat op te wachten, en bij de aanwezige dokter zouden ze minder snel het achterste van hun tong laten zien.

Vooralsnog lijkt het zerotolerancebeleid netto weinig invloed te hebben op de omvang van het druggebruik. De nieuwe aanpak heeft veel weg van mosterd na de maaltijd: het drugsgebruik was al ruim vóór het zerotolerancebeleid aan het kelderen. Een meerderheid van de feestgangers lijkt weinig onder de indruk te zijn van de controles (met uitzondering overigens van de aangehouden drugsbezitters) en zegt desondanks te blijven gebruiken. Zo beschouwd heeft het zerotolerancebeleid wellicht wel enige specifieke, maar weinig generale preventieve werking. Een ruime meerderheid van de partybezoekers anticipeert op de stringere controles vooral door hun van tevoren aangeschafte drugs beter te verstoppen, of door vooraf te gebruiken. De door de politie en justitie tot handel bestempelde transacties op feesten zien gebruikers meer als delen (zonder winstoogmerk) dan als dealen.

Trends op de alcohol- en drugsmarkt

Het ene middel wordt meer gebruikt dan het andere. Alcohol en drugs worden vaak tegelijkertijd of kort na elkaar gecombineerd in praktisch elk panelnetwerk. De combiroes van alcohol en stimulantia en/of cannabis spant de kroon en komt over de gehele linie voor. Gezondheidswerkers menen dat combinaties van alcohol en drugs het grootste gezondheidsrisico vormen. Veel combinaties vloeien voort uit gewoonte en niet omdat er bewust een effect wordt nagestreefd. In het alternatieve dancesegment wordt meer gecombineerd dan in het mainstream segment. Urban combineert het minst. Cocaïne en in toenemende mate ook amfetamine worden vanwege het ontnuchterende effect doelbewust met alcohol gecombineerd. Ecstasy is nog steeds de meest populaire harddrug in het uitgaansleven en wordt ook het vaakst met andere middelen gecombineerd. In de steden zijn de combinaties meer complex vanwege de heterogene drugsmarkt. De wisselvallige ecstasymarkt heeft ertoe bijge-

dragen dat ecstasy – voor zover beschikbaar – vaker met GHB wordt gecombineerd, ter compensatie of intensivering van de roes. In het hardcoremilieu geldt dit motief ook voor de combinatie van amfetamine en GHB. Cannabis en GHB worden vaak tezamen aangewend om na het gebruik van stimulantia tot rust te komen.

Alcohol

De consumptie van alcohol is wijdverbreid en het goedje blijft met stip het meest gebruikte psychoactieve middel in het uitgaansleven. Bier domineert bij jonge mannen en zoete drankjes en wijn bij de vrouwelijke stappers. Door de economische situatie staat de exclusieve smaakbeleving (luxue whisky, cognac en wodka) op een lager pitje. In navolging van champagne en rosé is nu prosecco de nieuwe hit op het terras en thuis. Na de jongvolwassenen laten nu ook veel jongeren Breezers links liggen. Indrinken – vaak een vast onderdeel van de uitgaansavond – komt overal voor, maar vooral veel bij jonge uitgaanders. Fors drinken komt op het platteland vaker voor dan in de stad (bij drugs is het meestal andersom). Drinken zou de groepsband versterken. Er wordt gedronken ter ontspanning en voor de gezelligheid, maar ook om (snel) dronken te worden. Binge drinken wordt meer waargenomen op het platteland dan in de grote steden. De maatschappelijke opwinding over risico's op de langere termijn laat veel jongeren voorsnog koud. Negatieve ervaringen nemen ze vaak niet serieus. Jongeren reageren eerder laconiek en geamuseerd op incidenten en 'lollige' dronkenschap.

Cannabis

In de meer rurale gebieden is het cannabisgebruik in stapgroepen wat hoger dan in verstedelijkte gebieden. Cannabis is vrij gemakkelijk te verkrijgen. Door een daling van het aantal coffeeshops heeft zowel schaalvergroting als een toename van de niet-gedoopte verkoop plaatsgevonden. Ook als er geen coffeeshops (meer) zijn, weten blowers genoeg adressen. De prijs van wiet en hasj is gestegen. Nederwiet is minder sterk dan enkele jaren geleden en nu ongeveer even sterk en bijna even duur als hasj. Wiet blijft veel populairder dan hasj, vooral bij jongere gebruikers. Vooral in de underground- en hardcorescene wordt veel geblowd, evenals door hangjongeren.

Door het rookverbod wordt er in de clubs en coffeeshops veel minder geblowd – en vaker op straat en in de huiselijke sfeer. Met het zerotolerancebeleid wordt er op dancefeesten vaker cannabis bij de toegang in beslag genomen. Omdat er op het buitenterrein ook niet meer mag worden geblowd, moeten gebruikers hun rookwaar beter verstoppen en meer op hun hoede zijn als ze toch willen blowen. Cannabis wordt vooral gebruikt ter ontspanning en voor de gezelligheid en dient tevens als 'slaapmutsje' om de effecten van stimulantia te neutraliseren. De kans op afhankelijkheid wordt door de meesten niet als reëel ingeschat. Vaak neemt het gebruik snel af met het stijgen van de leeftijd.

Ecstasy

Hoewel ecstasy in (dance)netwerken nog steeds een prominente plaats heeft, resulteert het gebruik op de langere termijn haast automatisch in een zelflimiterend patroon. De gebruiksfrequentie en dosering verschillen per netwerk soms flink. De teneur is matiging over de hele linie. Hoewel het relatief vaker voorkomt in extreme danceniches en/of bij jonge stappers, reageren de meeste stappers afwijzend op excessief gebruik. Terwijl de matiging van gebruik (frequentie en dosering) een langlopende neergaande trend is, wordt ecstasy ook meer met alcohol en andere middelen gecombineerd. Hoewel ecstasy vaak de eerste keus blijft en telkens nieuwe generaties aan zich weet te binden, staat de markt fors onder druk. De zuiverheid is sterk gedaald. Er wordt beduidend vaker mCPP aangetroffen. Ondanks een grotere kans op gezondheidsverstoringen zijn er legio gebruikers die dit risico durven nemen. Het aantal gezondheidsgerelateerde klachten bij de eerstehulpdiensten op party's blijft naar verhouding laag.

Een deel van de ex-partygangers blijft, onder andere thuis, ecstasy gebruiken. In sommige (sub)scenes is er meer concurrentie van cocaïne, speed en GHB. Meer scepsis ten aanzien van (de kwaliteit van) ecstasy leidt tot voorzichtiger gebruik. De verbreding van ecstasygebruik buiten het dancesegment is door alle commotie beperkt gebleven. In essentie reageren gebruikers op vier manieren op de verstoorde markt. (1) Een grote groep neemt zonder te testen het risico voor lief, maar neemt wel maatregelen door kleine beetjes te stapelen en/of gaat op zoek naar andere middelen, waar een deel al ervaring mee heeft. (2) Een groep ziet na de negatieve testuitslag af van gebruik en gaat (voorlopig) op zoek naar andere middelen, waar een deel al ervaring mee heeft. (3) Een groep besluit ondanks de negatieve uitslag bij gebrek aan beter toch om 'ecstasypillen' te slikken en 'versnijdingen' een tijdje te proberen. (4) En een groep die helemaal afziet van ecstasy en ook geen andere middelen ter vervanging wil gebruiken.

Cocaïne

Na ecstasy is cocaïne de meest populaire harddrug onder uitgaanders en bij de oudere stappers zelfs populairder. In zowel de (studenten)steden als op het platteland vertoont het cocaïnegebruik fluctuaties. De trend in steden is meer stabiel en daarbuiten licht opwaarts. Cocaïnegebruikers zijn gemiddeld wat ouder dan gebruikers van andere partydrugs, hoewel er genoeg groepjes jongeren zijn in dorpen en steden die eveneens cocaïne gebruiken. In het alternatieve segment is cocaïne het minst populair vanwege het materialistische imago.

De prijs van cocaïne blijft vrij stabiel: rond 50 euro per gram. Dat is veel duurder dan ecstasy, maar hierbij dient wel aangetekend te worden dat het gebruik in de praktijk vaak neerkomt op 15-25 euro per sessie.

Het gebruik van cocaïne is vaak impulsiever en minder gecalculeerd dan bij ecstasy, dat vooral op (grote) feesten wordt gebruikt. Er zijn gelegenheden-, mee- en doorsnuivers, waarvan de laatste categorie veelvuldig cocaïne gebruikt tijdens het uitgaan én doordeweeks. Cocaïne is minder subcultureel gedefinieerd dan amfetamine en ecstasy en daardoor toegankelijk

voor een breed en gevarieerd publiek (hoge of lage inkomens, studierend of werkend). Cocaïne wordt minder dan andere middelen geassocieerd met een muziekstijl en meer met een leefstijl. In de grote steden is cocaïne vooral populair onder de hogeropgeleide stappers die een groot segment vormen binnen het gedifferentieerde uitgaansleven. Cocaïnegebruik door urbanpubliek in meer verstedelijkte gebieden vertoont ook een lichte stijging.

Het cokegebruik op het platteland stijgt in groepen waar jongeren meer geld te besteden hebben, nog bij hun ouders wonen of al op jonge leeftijd (hard) werken en genoeg geld te besteden hebben. In de regio Zuid is het gebruik van cocaïne bijna gestegen naar het niveau van de rest van Nederland. Er is een lichte (verdere) toename van cocaïnegebruik in de mainstream dance te zien. Cocaïne is buiten het reguliere uitgaansleven ook populair in thuisringen. Functioneel en praktisch gezien leent cocaïne zich beter voor café en in clubverband dan op de grotere party's. Hoewel het gebruik onder studenten minder fors is dan vaak wordt gesuggereerd, past het middel goed in de cocktail van 'zuipen en snuiven'. Het ontnuchterende effect en het afremmen van controleverlies worden vaak als motief genoemd. Gebruikers waarschuwen elkaar vaker dan bij ecstasy voor een sluipende afhankelijkheid bij regelmatig gebruik (dat niet zelden gepaard gaat met een stevige alcoholconsumptie).

Amfetamine

De trend bij amfetamine is stabiel en soms stijgend. Het gebruik van amfetamine is beduidend lager dan dat van ecstasy en cocaïne. In de regio's Noord en Zuid komt amfetaminegebruik het meest voor. De amfetaminemarkt is in de grote steden aanzienlijk kleiner dan die van ecstasy en cocaïne. Amfetamine is in de grotere steden (met uitzondering van Rotterdam en Groningen) dan ook wat moeilijker verkrijgbaar dan op het platteland. De prijzen van amfetamine zijn stabiel, maar liggen op het platteland (5-10 euro per gram) lager dan in de stad (10-15 euro). Amfetamine kent eerder een 'halersmarkt' dan een 'bezorgmarkt' (zoals bij cocaïne). Op het platteland is de waardering positiever dan in verstedelijkte gebieden; en in Rotterdam positiever dan in Amsterdam.

Amfetamine komt weinig voor in het grootstedelijke clubcircuit. Amfetamine is over het algemeen sterk gerelateerd aan (meer 'radicale') specifieke muziek- en leefstijlen (o.a. techno- en hardcorescene en bij hangjongeren). Het imago is het meest positief in het alternatieve dancesegment en het meest negatief in het urbansegment en bij cocaïnegebruikers. Amfetamine wordt (net als cocaïne) gewaardeerd vanwege de opwekkende effecten én het ontnuchterende effect bij alcoholconsumptie. Het gebruik blijft, met uitzondering van specifieke gebruikersgroepjes (o.a. hardcore, hangjeugd, dorpsjongeren), voornamelijk beperkt tot het weekend. Jongeren onderschatten de latente gezondheidsrisico's van (fors) amfetaminegebruik.

Methamfetamine krijgt, met uitzondering van kleine niches, nog steeds weinig voet aan de grond op de Nederlandse drugsmarkt.

GHB

Hoewel het gebruik en de verspreiding van GHB is toegenomen, blijft de narcosemarkt kleiner dan die van ecstasy en cocaïne. Er is een opwaartse trend in GHB-gebruik in de rurale gebieden in de regio's Noord en Zuid. De prijs van GHB – op het platteland iets lager dan in de stad – is over de hele linie gedaald en ligt nu gemiddeld rond 100-125 euro per liter. De kwaliteit blijft constant. Zelfgemaakte GHB wordt onderling tegen kostprijs verdeeld. Een grote meerderheid koopt GHB van anderen, in plaats van de ingrediënten via internet te bestellen en het zelf te maken. In de steden concurreert GHB qua gebruikscijfers vaker met amfetamine. GHB heeft zich ook meer buiten de geëigende privé- en afterfeesten verspreid. Steeds vaker durven gebruikers het aan om GHB in het reguliere uitgaansleven te gebruiken. De toegenomen populariteit op grote feesten wordt vaak (mede) toegeschreven aan stringentere drugscontroles ('drugshonden ruiken geen GHB') en de slechte pillenmarkt. GHB wordt door de media tegenwoordig minder als 'rapedrug' geafficheerd en meer als een ongelukkigendrug.

Hoewel GHB sterk aan bepaalde uitgaanssegmenten is gebonden - en soms meer voorkeuren geniet dan stimulantia - zijn er uiteenlopende motieven voor en toepassingen van het gebruik. GHB-gebruikers zijn ook vaak polygebruikers. Meer stimulantia-gebruikers hebben (toekomstige) interesse voor GHB.

Hoewel (f)out op GHB lang niet overal als problematisch wordt gezien en/of tot informele sancties leidt, zijn er in sommige gebruikerskringen toch discussies over hardnekkige ongevalrecidive bij telkens dezelfde personen. Gebruikers maken zich over het algemeen weinig zorgen over de gezondheidsrisico's. Ofschoon er meer bekendheid wordt gegeven aan de risico's van GHB-afhankelijkheid (dagelijks gebruik, meermaals overdag) reageren veel langdurige gebruikers hier laconiek op. Het gebruik van GHB in combinatie met alcohol blijft zorgwekkend.

Overige middelen

Gebruikers van psychedelica – vooral stedelijke, hogeropgeleide, witte jongvolwassenen – hebben de meeste binding met het alternatieve (uitgaans)segment. Het aantal incidenten met buitenlandse toeristen in Amsterdam is sinds het verbod op paddo's fors gedaald (alleen de 'tripknol' is nog legaal).

Ketaminegebruik komt zowel in de stad als op het platteland voor en bij hoger- en lageropgeleiden. Geleidelijk aan heeft ketamine zich van het privémilieu naar niches in het alternatieve dancesegment verplaatst. Buiten het uitgaansleven hebben sommige groepen hang- en dorpsjongeren (vooral in de Zuidelijke regio) ook ervaring met ketamine. Er zijn betrekkelijk weinig ketamineincidenten.

Het thuisgebruik van lachgas komt weer vaker voor. De populariteit van energiedranken blijft onverminderd hoog onder jongeren. Poppers en Viagra beperken zich overwegend tot homo- en fetisjnetwerken. De nieuwe designerdrug mephedrone (een stimulant) wordt door de actieve roeszoekers via internet besteld.

Gebruik en dynamiek in hoofdlijnen

De patronen en trends in middelengebruik onder uitgaanders zijn in kleur gevisualiseerd en per regio en per uitgaanssegment verdeeld. Van elk middel bestaan twee kaarten waarop (1) per regio de mate van regelmatig gebruik; en (2) per regio de dynamiek (toename, afname of stabiel in het afgelopen jaar) is ingekleurd. Daarnaast zijn er per middel twee schema's waarop (3) per uitgaanssegment de mate van regelmatig gebruik; en (4) per uitgaanssegment de dynamiek wordt weergegeven.

De kaarten en schema's zijn in de voorgaande hoofdstukken al per middel gepresenteerd. Voor de belangrijkste middelen zetten we ze straks naast elkaar. Het betreft hier geen harde kwantitatieve prevalentiegegevens, maar een weergave van de kwalitatieve informatie uit het panel. Bij dezelfde mate van regelmatig gebruik kan er wel verschil zijn in gebruiksfrequentie. **Let op!** *De kleurencategorieën zijn soms vrij grof, waardoor omvang van gebruik van middelen soms dichter bij elkaar lijkt te liggen dan in werkelijkheid het geval kan zijn.*

Horizontale verspreiding over het land

De kaarten met de mate van regelmatig gebruik van alcohol, cannabis, ecstasy, cocaïne en amfetamine onder uitgaanders in de vijf regio's zijn naast elkaar gezet, net als de kaartjes van de dynamiek. GHB, het zesde relatief vaak genomen middel, is hierbij niet opgenomen, omdat het gebruik hiervan lager ligt dan van de andere middelen en voor de nuance in het geval van GHB andere kleuren zijn gebruikt. Voor het regelmatig gebruik van de afzonderlijke middelen geldt:

- » **Alcohol** - overal zeer hoog en in grote lijnen vrij stabiel in het hele land.
- » **Cannabis** - in West wat lager dan in de rest van het land; daling in West, stijging in Zuid en stabiel in de rest van het land.
- » **Ecstasy** - in Noord wat lager dan in de rest van het land; daling in West, stabiel in de rest van het land.
- » **Cocaïne** - in Noord lager dan in de rest van het land; stijgend in Zuid, stabiel in de rest van het land.
- » **Amfetamine** - laagst in West, Midden en Oost, hoger in Noord en veel hoger in Zuid; stijging in Noord, vrij stabiel in de rest van het land.
- » **GHB** - hoogst in West en laagst in Midden en Oost; overal toename, sterkst in Noord en Zuid.

Gebruik van vijf middelen, naar regio

Gebruik	
1-10	
11-25	
26-50	
51-75	
76-100	

alcohol

cannabis

ecstasy

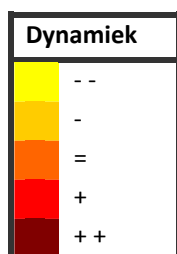
cocaïne

amfetamine

Dynamiek in gebruik van vijf middelen, naar regio

alcohol

cannabis

ecstasy

cocaïne

amfetamine

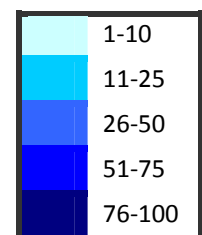
Verticale verspreiding over scenes

De schema's met de mate van regelmatig gebruik en de dynamiek van de zes belangrijkste middelen onder uitgaanders (alcohol, cannabis, ecstasy, cocaïne, amfetamine en GHB) in de vier uitgaanssegmenten zijn hieronder en op de volgende pagina naast elkaar gezet.

Het gebruik is over het geheel genomen hoger bij dance dan bij urban en het hoogst in het alternatieve dancesegment (o.a. underground en kinky). Voor het regelmatig gebruik van de afzonderlijke middelen geldt:

- » **Alcohol** - het hoogst bij mainstream en alternatief dance, lager bij mainstream urban en het laagst bij alternatief urban.
- » **Cannabis** - het hoogst bij alternatief dance.
- » **Ecstasy** - veel hoger bij mainstream en alternatief dance dan bij mainstream en alternatief urban.
- » **Cocaïne** - hoger bij mainstream en alternatief dance dan bij mainstream en alternatief urban.
- » **Amfetamine** - binnen dance hoger bij alternatief dan mainstream; komt niet of nauwelijks voor bij urban (mainstream en alternatief).
- » **GHB** - binnen dance hoger bij alternatief dan mainstream; komt niet of nauwelijks voor bij urban (mainstream en alternatief).

Gebruik		Alcohol	Cannabis	Ecstasy	Cocaïne	Amfetamine	GHB
Mainstream	Dance	76-100	51-75	26-50	11-25	11-25	11-25
	Urban	51-75	51-75	1-10	1-10	1-10	1-10
Alternatief	Dance	76-100	76-100	26-50	11-25	26-50	26-50
	Urban	26-50	51-75	1-10	1-10	1-10	1-10

Er is over het algemeen meer dynamiek bij mainstream dan bij alternatief. Daarbij is de algemene trend bij mainstream opwaarts. Voor het regelmatig gebruik van de afzonderlijke middelen geldt:

- » **Alcohol** - toename bij mainstream dance en urban, stabiel bij alternatief dance en urban.
- » **Cannabis** - stabiel/lichte daling bij mainstream en alternatief dance, stabiel bij mainstream en alternatief urban.
- » **Ecstasy** - stabiel/lichte daling bij mainstream dance, stijging bij urban mainstream, sterke daling bij alternatief dance en stabiel bij alternatief urban.
- » **Cocaïne** - toename bij mainstream dance en urban, stabiel bij alternatief dance en urban.
- » **Amfetamine** - stabiel (maar komt bij mainstream en alternatief urban niet of nauwelijks voor).
- » **GHB** - toename bij mainstream en alternatief dance, stabiel bij mainstream en alternatief urban (maar komt hier niet of nauwelijks voor).

Dynamiek		Alcohol	Cannabis	Ecstasy	Cocaïne	Amfetamine	GHB
Mainstream	Dance		(-)	(-)			
	Urban						
Alternatief	Dance		(-)				
	Urban						

++
 +
 =
 -
 --

Conclusie: horizontale en verticale verspreiding

In vergelijking met de vorige Trendwatch (2006-2007) zijn er zowel horizontale (geografische) als verticale (van trendsettend naar mainstream) trends in middelengebruik onder uitgaanders te zien. De meest opvallende horizontale trend heeft betrekking op GHB. De algemene verticale trend is een toename in middelengebruik bij mainstream, maar over het geheel genomen blijft het regelmatige middelengebruik hoger bij dance dan bij urban en het hoogst in het alternatieve dance segment.

Bij cannabis zijn er wel verschillen tussen scenes en muziekstijlen, maar deze vormen overwegend een bestendiging van een bestaande situatie. Cannabisgebruik onder uitgaanders is wijd verbreid over het hele land, maar er tekent zich steeds duidelijker een divergerende horizontale ontwikkeling af. In het zuiden van het land zet de opwaartse trend verder door, terwijl in het westen sprake is van een daling.

Landelijk gezien is het gebruik van ecstasy al geruime tijd over het verzadigingspunt heen en de horizontale verspreiding lijkt nu echt ten einde. De neerwaartse trend zet verder door in West. In de rest van het land is de situatie vrij stabiel, in Noord op een wat lager niveau dan in de rest van het land. Ecstasy blijft vooral gerelateerd aan dance, maar er is een sterke daling het regelmatig gebruik binnen het alternatieve dancesegment. De verwachte verticale verspreiding naar urban kringen zet door (in de slipstream van urban dj's die nu ook house draaien), zij het op beperkte schaal.

Het gebruik van cocaïne – het verslaafdencircuit niet meegerekend – laat een voortgaande horizontale verspreiding zien, maar minder sterk dan in voorgaande jaren en vooral in de regio Zuid. De verticale verspreiding manifesteert zich in een verdere toename binnen zowel het dance- als urbansegment van mainstream. Kortom: deze markt is nog steeds niet verzadigd.

Het gebruik van amfetamine blijft zowel horizontaal als verticaal sterk gefragmenteerd. Tussen de regio's zijn er forse verschillen, met het hoogste gebruik in Zuid en een verdere stijging in het Noorden. Amfetaminegebruik doet zich het sterkst voor binnen het alternatieve segment van dance. In urban kringen blijft het een zeldzaamheid.

Het gebruik van GHB is nog steeds lager dan van stimulantia, maar groeit er dichter naartoe en ligt in de regio West op ongeveer hetzelfde niveau als amfetamine. Hoewel er regionale verschillen blijven bestaan in de mate van GHB-gebruik, is er in het hele land sprake van een toename, het sterkst in Noord en Zuid. De verdere en ten opzichte van 2006-2007 sterkere toename in zowel het alternatieve als het mainstream segment van dance illustreert de voortgaande verticale verspreiding. In urban kringen blijft GHB vrijwel volledig afwezig.

LITERATUUR

- Abraham, M.D., Kaal, L.H. & Cohen, P.D.A. (2002) *Licit and illicit drug use in the Netherlands, 2001*. Amsterdam: Mets & Schilt / Cedro.
- Adviescommissie Drugsbeleid (2009) *Geen deuren maar daden. Nieuwe accenten in het Nederlandse Drugsbeleid*. Den Haag: Ministeries van VWS, Justitie en BZK.
- Amsterdam, J.G.C. van, Opperhuizen, A., Koeter, M.W.J., Aerts, L.A.G.J.M. van & Brink, W. van den (2009) *Ranking van drugs. Een vergelijking van de schadelijkheid van drugs*. Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.
- Bahora, M., Sterk, C.E. & Elifson, K.W. (2009) Understanding recreational ecstasy use in the United States: A qualitative inquiry. *International Journal of Drug Policy* 20(1): 62-69.
- Barendrecht, C. & Boon, B. (2005) *Ephedragebruikers in Nederland. Plezier, presteren en afslanken*. Rotterdam: IVO.
- Bauman, Z. (2005) *Liquid Life*. Cambridge: Polity Press.
- Becker, G.S. (1968) Crime and punishment: an economic approach. *Journal of Political Economy* 76: 169-217.
- Becker, H.S. (1963) *Outsiders. Studies in the sociology of deviance*. New York: The Free Press.
- Beek, S. van (2009) Gemeenten ontketenen oorlog tegen blowen. *Binnenlands Bestuur* 42(30): 26-27.
- Benschop, A., Rabes, M., Korf, D.J. (2002) *Pill testing, ecstasy & prevention*. Amsterdam: Rozenberg publishers.
- Benschop, A., Nabben, T. & Korf, D.J. (2009) *Antenne 2008: Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Bieleman, B., Goeree, P. & Naayer, H. (2003) *Coffeeshops in Nederland 2002. Aantallen, gemeentelijk beleid en handhaving AHOJ-G criteria*. Den Haag: WODC.
- Blom, T. (1998) *Drugs in het recht, recht onder druk (deel 1-3)*. Rotterdam: Gouda Quint.
- Blom, T. (2006) Drugsbeleid tussen volksgezondheid en strafrecht. *Tijdschrift voor Criminologie* 48(2): 180-190.
- Blom, T. (2008) *Opiumwetgeving en drugsbeleid*. Deventer: Kluwer Uitgeverij.
- Bogt, T.F.M. ter & Engels, R.C.M.E. (2005) 'Partying' Hard: party style, motives for and effects of MDMA use at rave parties. *Substance Use & Misuse* 40(9-10): 1479-1502.
- Boom, S.G.M. van den (2007) *The use of the critical incident technique to explore adolescents' alcohol experiences and their behavioural impact*. Enschede: Universiteit van Twente (masterscriptie Communication Studies).

- Borders, T.F., Booth, B.M., Han, X., Wright, P., Leukefeld, C., Falck, R.S. & Carlson, R.G. (2008) Longitudinal changes in methamphetamine and cocaine use in untreated rural stimulant users: racial differences and the impact of methamphetamine legislation. *Addiction* 103(5): 800-808.
- Borgers, M.J. (2007) *De vlucht naar voren*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Boutellier, H. (2002) *De veiligheidsutopie. Hedendaags onbehagen en verlangen rond misdaad en straf*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Boutellier, H. (2009) Cultuur, norm en beleving. Een plaatsbepaling van de culturele criminologie. In: D. Siegel, F. van Gemert & F. Bovenkerk (eds.) *Culturele criminologie*, p. 39-56. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Brain, K. & Parker, K. (1997) *Drinking with design: alcopops, alcohol and youth culture*. Londen: Portman Group.
- Brunt, T., Rigter, S., Hoek, J., Vogels, N., Dijk, P. van & Niesink, R.J.M. (2009) An analysis of cocaine powder in the Netherlands: content and health hazards due to adulterants. *Addiction* 104(5): 798-805.
- Buster, M. & Brussel, G. van (2007) *Acute medische hulp in verband met incidenten door het gebruik van roesmiddelen in Amsterdam, 2007. Een stijgende trend van paddo-incidenten*. Amsterdam: GGD Amsterdam.
- Buster, M. (2009) *Ambulanceritten 2001-2008*. Amsterdam: GGD Amsterdam.
- Calafat, A., Fernández, C., Juan, M., Anttila, A., Bellis, M.A., Bohrn, K., Fenk, R., Hughes, K., Kersch, A.V., Kokkevi, A., Kuussaari, K., Leenders, F., Mendes, F., Siamou, I., Simon, J., Wijngaart, G. van de & Zavatti, P. (2004) *Cultural mediators in a hegemonic nightlife. Opportunities for drug prevention*. Palma de Mallorca: Irefrea.
- Cohen, H. (1975) *Drugs, druggebruikers en drug-scene*. Alphen aan den Rijn: Uitgeverij Samson.
- Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs (2007) *Risicoschatting qat 2007*. Bilthoven: CAM.
- Coveney, J. & Bunton, R. (2003) In pursuit of the study of pleasure: implications for health research and practice. *Health* 7(2): 161-179.
- Croes, E., Vogels, N., Brunt, T. & Niesink, R. (2009) Monitor voor drugsgerelateerde gezondheidsincidenten. In: *Negentiende Forum Alcohol en Drugs Onderzoek (FADO) 2009: programma & abstracts*. Utrecht: Trimbos-instituut/IVO/AIAR.
- Dennis, N. (1998) Editors introduction. In: N. Dennis (ed.) *Zero Tolerance: Policing a Free Society (2nd edition)*, p. 1-28. London: Hartington Fine Arts.
- Diemel, S. & Blanken, P. (1999) Tracking new trends in drug use. *Journal of Drug Issues* 29(3): 529-548.
- Drugs Informatie en Monitoring Systeem (2007) *Jaarbericht 2007 DIMS, januari (week 1) tot en met juli (week 26) 2007*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Drugs Informatie en Monitoring Systeem (2009) *Jaarbericht 2008 DIMS*. Utrecht: Trimbos-instituut.

- Drugs Informatie en Monitoring Systeem (2009) *Jaarbericht 2009 DIMS, januari (week 1) tot en met juli (week 26) 2009*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Duff, C. (2008) The pleasure in context. *International Journal of Drug Policy* 19(5): 384-392.
- Dunn, M & Degenhardt, L. (2006) *The use of drug detection dogs in Sydney, Australia*. Sydney: University of New South Wales.
- Engels, R.C. & Bogt, T. ter (2004) Outcome expectancies and ecstasy use in visitors of rave parties in the Netherlands. *European Addiction Research* 10(4): 156-162.
- Ewald, F. (2002) The return of Descartes's malicious demon: An outline of a philosophy of precaution. In: T. baker & J. Simon (eds.), Embracing Risk. *The changing culture of insurance and responsibility*, 273-301. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- FoodService Instituut Nederland (2008) *Foodservice Monitor Jaarrapport 2008*. Apeldoorn: FSIN.
- Forsyth, A.J.M. (1996) Places and patterns of drug use in the Scottish dance Scene. *Addiction* 91(4): 511-521.
- Forsyth, A.J.M., Barnard, M. & Mc Keganey, N.P. (1997) Musical preferences as an indicator of adolescent drug use. *Addiction* 92(10): 1317-1325.
- Gelder, P. van, Reinerie, P. & Burger, I. (2003) *Uit (je dak) in Den Haag 2002. Uitgaande jongeren en genotmiddelengebruik*. Den Haag: Parnassia/More.
- Gelder, P. van, Reinerie, P., Smits, M., Burger, I. & Hendriks, V. (2004) *Uit (je dak) in Den Haag 2003. Uitgaande jongeren en genotmiddelengebruik*. Den Haag: GGD.
- Gemeenteraad Amsterdam (2008) *Dance events: Notitie met de uitgangspunten voor beleid ten aanzien van grootschalige dansfeesten met betrekking tot (hard) drugs*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.
- Gladwell, M. (2000) *The Tipping point. How little things can make a big difference*. New York: Little Brown & Company.
- Goudsblom, J. (1974) *Balans van de sociologie*. Nijmegen: Sun.
- Gourley, M. (2004) A subcultural study of recreational ecstasy use. *Journal of Sociology* 40(1): 59-73.
- Harding, W. M., Zinberg, M. (1977) The effectiveness of the subculture in developing rituals and social sanctions for controlled use. In: B. M. du Toit (ed.) *Drugs, Rituals and Altered States of Consciousness*, p. 111-133. Rotterdam: Balkema.
- Hazel, van den D. (2008) *Politie aan je broek. Een onderzoek naar de invloed van het strengere drugs-beleid op grootschalige dance-evenementen op de smokkel van, de handel in en het gebruik van drugs*. Utrecht: Universiteit Utrecht (masterscriptie Criminologie).
- Hebdige, P. (1979) *Subculture: the meaning of style*. London: Methuen & Co.
- Hento, D.J. & Doff, R. (2006) *Genotmiddelengebruik onder jongeren in de gemeente Eemmond: Quickscan*. Groningen: Verslavingszorg Noord Nederland.

- Hertog, E. den, Klooster, M., Massen, K. & Ruigrok, M. (2006) *Markpasvorm ID&T en Q-dance. Een kwantitatief onderzoek naar de beleving en waardering van de dance markt in het algemeen en ID&T en Q-dance in het bijzonder*. Amsterdam: Ruigrok MC Marktonderzoek & Communicatie.
- Homan, M. (2006) *Generatie Lonsdale. Extreem rechtse jongeren in Nederland na Fortuyn en van Gogh*. Antwerpen: Uitgeverij Houtekiet.
- Iversen, L. (2008) *Speed, Ecstasy, Ritalin: the science of amphetamines*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Janssen, J. (2008) *Hondenbaan. 100 jaar honden bij politie Haaglanden*. Den Haag: Politie Haaglanden.
- Jong, J.D. de (2007) *Kapot moeilijk : een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsge-drag van 'Marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Askant.
- Jong, M. de, Poelmans, I., Linck, H. & Ernst, M. (2008) *Tendens 2008: alcohol- en drugsgebruik bij jongeren en jongvolwassenen in Gelderland*. Arnhem: IrisZorg.
- Jong, M. de, Poelmans, I., Diemers, J. & Ernst, M. (2009) *Tendens 2009: alcohol- en drugsgebruik bij jongeren en jongvolwassenen in Gelderland*. Arnhem: IrisZorg.
- Kenens, C.A. (2008) *Genieten met mate(n). Onderzoek naar omvang en achtergronden van genot-middelengebruik onder jongeren en jongvolwassenen op de Zuid-Hollandse eilanden*. Spijkenisse: Bouman GGZ / GGD Zuidhollandse Eilanden.
- Korf, D.J. & Steenhoven, P. van der (1994) *Antenne 1993. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek.
- Korf, D.J., Nabben, T. & Schreuders, M. (1995) *Antenne 1994. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek.
- Korf, D.J., Nabben, T. & Schreuders, M. (1996) *Antenne 1995. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek.
- Korf, D.J., Nabben, T., Lettink, D. & Bouma, H. (1998) *Antenne 1997. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis.
- Korf, D.J., Nabben, T., Lettink, D. & Bouma, H. (1999) *Antenne 1998. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis.
- Korf, D.J., Nabben, T., Diemel, S. & Bouma, H. (2000) *Antenne 1999. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis.
- Korf, D.J., Nabben, T. & Benschop, A. (2001) *Antenne 2000. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J., Nabben, T. & Benschop, A. (2002) *Antenne 2001. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J., Nabben, T., Leenders, F. & Benschop, A. (2002) *GHB: tussen extase en narcose*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

- Korf, D.J., Benschop, A. & Brunt, T. (2003) *Pillen testen in Nederland*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J., Nabben, T. & Benschop, A. (2003) *Antenne 2002. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J., Nabben, T. & Benschop, A. (2004) *Antenne 2003. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J., Wouters, M., Benschop, A. & Ginkel, P. van (2004) *Sterke wiet. Een onderzoek naar blow-gedrag, schadelijkheid en afhankelijkheid van cannabis*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J., Wouters, M., Nabben, T. & Ginkel, P. van (2005) *Cannabis zonder coffeeshop: Niet-gedoopte cannabisverkoop in tien Nederlandse gemeenten*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- KPMG (2002) *Dance in Nederland. De betekenis en impact van dance op de Nederlandse economie en maatschappij: een verkenning*. Amstelveen: KPMG services.
- Kramer, M. & Dupont, H. (2006) *Nuije Hêlesje Wink. Alcohol- en ander druggebruik bij hangjongeren in Heerlen*. Sittard: Mondriaan Zorggroep.
- Krul, J. (2008) In: *Notitie gezondheidsperspectief GGD Amsterdam t.b.v. dance-events notitie*. (niet gepubliceerd).
- Laar, M.W. van, Cruts, A.A.N., Verdurmen, J.E.E., Ooyen-Houben, M.M.J. van & Meijer, R.F. (red.) (2008) *Nationale Drug Monitor, Jaarbericht 2007*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Leland, J. (2004) *Hip: the history*. New York: Harper Collins.
- Linck, H., Poelmans, I. & Jong, M. de (2007) *Tendens 2007: Alcohol- en drugsgebruik bij jongeren en jongvolwassenen in Gelderland*. Arnhem: IrisZorg.
- Measham, F., Newcombe, P. & Parker, H. (1994) The normalization of recreational drug use amongst young people in North- West England. *The British Journal of Sociology*, 45 (2): 397-412.
- Monshouwer, K., Verdurmen, J., Dorsselaer, S., Smit, E., Gorter, A. & Vollebergh, W. (2008) *Jeugd en riskant gedrag 2007. Kerngegevens uit het Peilstationonderzoek Scholieren*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Moors, H. (2007) *Extreem? Moeilijk! Extreem en radicaal gedrag van jongerengroepen in Limburg. Risico's en Reactierepertoires*. Tilburg: IVA.
- Murphy, S., Sales, P., Duterte, M. & Jacinto, C. (2005) *A qualatative study of ecstasy sellers in the San Francisco bay area*. San Francisco (CA): Institute for scientific analysis.
- Nabben, T. & Korf, D.J. (2000) *De combiroes. Gecombineerd gebruik van alcohol met cannabis, cocaïne, xtc en amfetamine*. Amsterdam: Thela Thesis.
- Nabben, T. & Korf, D.J. (2004) *NL.Trendwatch. Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2003*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nabben, T., Benschop, A. & Korf, D.J. (2005) *Antenne 2004: Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

- Nabben, T., Quaak, L. & Korf, D.J. (2005) *NL.Trendwatch. Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2004-2005*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nabben, T., Benschop, A. & Korf, D.J. (2006) *Antenne 2005: Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nabben, T., Benschop, A. & Korf, D.J. (2007) *Antenne 2006: Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nabben, T., Koet, S. & Korf, D.J. (2007) *NL.Trendwatch. Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2006-2007*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nabben, T., Benschop, A. & Korf, D.J. (2008) *Antenne 2007. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nabben, T., Jamin, J. & Bakkum, F. van (2008) *Verslag van een zerotolerance politieoptreden op een dancefeest in Arnhem* (niet gepubliceerd).
- Nabben, T., Jamin, J. & Bakkum, F. van (2008) *Verslag van een zerotolerance politieoptreden op een dancefeest in Amsterdam* (niet gepubliceerd).
- Nationaal Netwerk Drugexpertise (2009) *NND Nieuwsbrief*, jaargang 7, nr. 2.
- Nelen, H. (2009) Demystificeren en verstaan: de toegevoegde waarde van culturele criminologie voor het evaluatieonderzoek. In: D. Siegel, F. van Gemert & F. Bovenkerk (eds.) *Culturele criminologie*, p. 69-79. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Neve, R. & Ooyen-Houben, M. van (2006) Een verboden genotspil als exportproduct. XTC in de lage landen en de reactie van de overheid. *Tijdschrift voor Criminologie* 48(2): 155-168.
- Niesink, R., Rigter, S., Hoek, J. & Boer, N. den (2009) *THC-concentraties in wiet, nederwiet en hasj in Nederlandse coffeeshops (2008-2009)*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Oenen, G. van (2002) *Het surplus van illegaliteit*. Amsterdam: de Balie.
- Oenen, G. van (2002) Little brother is watching you. Over multiculturalisme, gedogen en vreedzame conflictbeheersing. *Nederlands Tijdschrift voor Rechtsfilosofie en Rechtstheorie* 3: 309-322.
- Ooyen-Houben, M.M.J. van (2006) Hoe werkt het Nederlandse drugsbeleid? Een evaluatieve verkenning van een decennium drugsbeleid. *Justitiële Verkenningen* 32(1): 24-45.
- Ouwehand, A.W., Kuijper, W.G.T., Wisselink, D.J. & Delden, E.B., van (2009) *Kerncijfers verslavingszorg 2007*. Houten: LADIS / Stichting Informatie Voorziening Zorg.
- Parker, H., Aldridge, J. & Measham, F. (1998) *Illegal leisure: The normalization of adolescent recreational drug use, adolescence and society*. London: Routledge.
- Parker, H., Williams, L. & Aldridge, J. (2002) The normalization of 'sensible' recreational drug use: further evidence from the North West England Longitudinal Study. *Sociology* 36(4): 941-964.
- Parker, H. (2005) Normalisation as a barometer: recreational drug use and the consumption of leisure by young Britons. *Addiction, research and theory* 13(3): 205-215.

- Parreren, van D. (2008) *Veldonderzoek horecaconcentratiegebied Helmond, Havenplein/Steenweg*. Helmond: Novadic /Kentron.
- Pettigrew, S., Ryan, M.M. & Ogilvie, M. (2000) New year's eve consumption plans: consumers' consumption priorities on the eve of 2000. *Australian Marketing Journal* 9(2): 66-75.
- Pijlman, F.T.A., Krul, J. & Niesink, R.J.M. (2003) *Uitgaan en veiligheid: feiten en fictie over alcohol, drugs en gezondheidsverstoringen*. Utrecht/Groningen: Trimbos-instituut/Educare.
- Polhemus, T. (1996) *Stylesurfing. What to wear in the 3rd millennium*. London: Thames and Hudson.
- Pollard, C. (1998) Zero Tolerance: Short-term Fix, Long-term Liability? In: N. Dennis (ed.) *Zero Tolerance: Policing a Free Society (2nd edition)*, p. 44-61. London: Hartington FineArts Ltd.
- Power, R. (1989) Participant observation and its place in the study of illicit drug abuse. *British journal of addiction* 84(1): 43-52.
- Presdee, M. (2000) *Cultural Criminology and the carnival of crime*. Londen: Routledge.
- Quo Fadis (2009) *Feitenblad Genotmiddelen GHB*. Uitgave van Quo Fadis, een samenwerkingsverband tussen de GGD Fryslân, Politie Fryslân en Verslavingszorg Noord Nederland.
- Rasmussen, N. (2008) *On speed. The many lives of amphetamine*. New York: New York Press.
- Reinerman, R., Cohen, P.D.A. & Kaal, H.L. (2004) The limited relevance of drug policy: Cannabis in Amsterdam and in San Francisco. *American Journal of Public Health* 94: 836-842.
- Reynolds, S. (1998) *Energy flash. A journey through rave music and dance culture*. London: Picador.
- Riley, S.C.E. & Hayward, E. (2007) *Drugs: education, prevention and policy. Patterns, trends, and meanings of drug use by dance-drugs users in Edinburg, Scotland*. Bath: University of Bath, department of psychology.
- Rodenburg, G., Spijkerman, R., Eijnden, R. van den & Mheen, D. van de (2007) *Nationaal prevalentie onderzoek middelengebruik 2005*. Rotterdam: IVO.
- Rogers, E.M. (1995) *Diffusion of innovations*. New York: The Free Press.
- Roomer, A. & Poelmans, I. (2006) *Tendens 2005-2006: Alcohol- en drugsgebruik bij jongeren en jongvolwassenen in Gelderland*. Arnhem: De Grift.
- Schaap, S.D., Rosenthal, U. & Duin van, M.J. (2009) *Veilige evenementen. Ontwikkelingen, risico's en maatregelen*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Schuilenburg, M. (2009) De paradox van het voorzorgsbeginsel. Over 'unk-unk' en uitsluiting. In: D. Siegel, F. van Gemert & F. Bovenkerk (eds.) *Culturele criminologie*, p.57-67. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Schuyt, K. (2006) *Steunberen van de samenleving*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Shapiro, H. (1988) *Waiting for the man. The story of drugs and popular music*. New York: William Morrow and Company.
- Sleebe, V. (1997) *In termen van fatsoen*. Assen: Van Gorcum.

- Smit, E. (2006) *Onder het genot van... Visie op jeugdig genotmiddelengebruik door jongeren in het Gooi: een beschrijvend onderzoek met ideeën van en voor gemeenten*. Bussum: GGD Gooi en Vechtstreek.
- Smit, P. (2003) Nederland in internationaal perspectief. In: W. van der Heide & A. Eggen (eds.) *Criminaliteit en rechtshandhaving 2001: ontwikkelingen en achtergronden*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Stel, J. van der (2006) De rust is weergekeerd. 25 jaar drugs, drugsbeleid en drugsgebruikers. *Tijdschrift voor Criminologie* 48(2): 131-143.
- Stolte, E. (2009) *GHB*. Amsterdam: Stichting Consument en Veiligheid.
- Struijs, F. (2009) *Het Nederlandse drugsbeleid. Van gezondheid naar justitie; van normalisering naar repressie*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam (masterscriptie Sociologie).
- Sutcliffe, C.G., German, D., Siroj, B., Latkin, C., Aramrattana, A., Sherman, S.G. & Celentano, D.D. (2009) Patterns of methamphetamine use and symptoms of depression among young adults in northern Thailand. *Drug & Alcohol Dependence* 101(3): 146-151.
- Szmigin, I., Griffin, C., Mistral, W., Bengry-Howell, A., Weale, L. & Hackley, C. (2008) Re-framing 'binge-drinking' as calculated hedonism. Empirical evidence from the UK. *International Journal of Drug Policy* 19(5): 359-366.
- Tellegen, E. (2008) *Het utopisme van de drugsbestrijding*. Amsterdam: Mets & Schilt.
- Terphoven, A. van & Beemsterboer, T. (2004) *Door! Dance in Nederland*. Amsterdam/Antwerpen: Contact.
- Thornton, S. (1995) *Club cultures. Music, media and subcultural capital*. Cambridge (UK): Polity Press.
- Tobin, H. (2008) Cops and ravers: should organisers be liable for their guests' drug use? *IPA Review* 60(1): 25.
- United Nations Office on Drugs and Crime (2009) *World Drug Report 2009*. New York: United Nations, UNODC.
- Verbraeck, H.T. (1988) *De staart van de Zeedijk. Een bliksemonderzoek naar enkele effecten van het Zomerplan 1987 in het Wallengebied*. Amsterdam: Instituut voor sociale geografie (UvA).
- Vervaeke, H. Deurssen, L., van. & Korf, D.J. (2008) The role of peers in the initiation and continuation of ecstasy use. *Substance Use & Misuse* 43(5): 633-646.
- Vervaeke, H. (2009) *Initiation and continuation. Social context and behavioural aspects of ecstasy use*. Academisch proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- VWS (1995) *Stadhuys en House. Handreikingen voor gemeentelijk beleid inzake grootschalige manifestaties en uitgaanders*. Rijswijk: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Weppner, R.S. (ed.) (1977) *Street ethnography*. London: Sage.
- Wermuth, M. (2002) *No sell out. De popularisering van een subcultuur*. Amsterdam: Aksant.

- Wijngaart, G. van de, Braam, R., Bruin, D. de, Fris, M., Maalsté, N. & Verbraeck, H. (1997) *Ecstasy in het uitgaanscircuit*. Utrecht: Centrum voor Verslavings Onderzoek.
- Williams, T. (1989) Exploring the cocaine culture. In: C.D. Smith & W. Kornblum (eds.) *In the field. Readings on the field research experience*. New York: Praeger publishers.
- Wouters, M., Korf, D.J. & Kroeske, B. (2007) *Harde aanpak, hete zomer: Een onderzoek naar de ontmanteling van hennepkwekerijen in Nederland*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Yablonski (1962) *The violent Gang*. Middlesex: Penquin books.
- Young, J (2007) *The exclusive society*. Londen: Sage Publications.
- Zimring, F (2007) *The Great American Crime Decline*. Londen: Oxford University Press.
- Zinberg, N. (1984) *Drug, set, and setting. The basis for controlled intoxicant use*. Londen: Yale University Press.

BIJLAGE

Overzicht regio- en kernpanelleden Trendwatch 2008-2009

In deze Trendwatch beroepen we ons wederom op het regio- en kernpanel waarvoor de codes **K** (van kernpanel) of **R** (van regiopanel) gelden. Het totaal aantal panelleden is gehandhaafd, maar sinds de vorige editie zijn er de nodige mutaties. Dit weerspiegelt vooral de vluchtigheid van de aan het uitgaansleven gelieerde jeugd- en jongerenculturen. Daarnaast moesten nogal wat professionals worden vervangen omdat zij doorstroomden naar andere functies, waardoor het contact met de netwerken verwaterde.

Kernpanel

Net als in de vorige Trendwatch telt het kernpanel **25** deelnemers. We onderscheiden drie verschillende categorieën:

- (KG) Gezondheidswerkers in het kernpanel (7)
- (KP) Politie in het kernpanel (3)
- (KU) Kernpanelleden actief in het uitgaanscircuit (14)

Er zijn maar liefst **17** panelmutaties doorgevoerd, die zijn onderverdeeld in twee categorieën: nieuwe (**n**) panelleden, die nieuwe locaties en/of netwerken vertegenwoordigen; en vervangen (**v**) panelleden die worden vervangen door anderen, afkomstig uit hetzelfde of gelijksoortig netwerk. Daarnaast noemen we ook het aantal panelleden dat is uitgetreden en het aantal dat naar het regiopanel is geplaatst.

Mutaties kernpanel

Zes panelleden (voornamelijk uit het uitgaanscircuit) zijn uitgetreden wegens onvoldoende zicht, niet meer werkzaam (en geen geschikte opvolger kunnen vinden) of vervanging werd niet noodzakelijk geacht. Als toevoeging op het panel zijn er nu zeven (**7**) nieuwe panelleden (**n**) bijgekomen, allen actief in de uitgaanswereld (werkzaam op poppodia, bij partyfora, als DJ en/of dealer). Verder zijn er twee (**2**) nieuwe gezondheidswerkers in de regio Zuid gewonnen. Nog eens acht (**8**) panelleden zijn vervangen (**v**), waarvan de meerderheid door een collega die werkzaam is in dezelfde functie of door iemand die volgens ons net zoveel zicht heeft op ongeveer dezelfde netwerken. Tot slot is er één panellid verplaatst van het kernpanel naar het regiopanel.

Gezondheidswerkers	
KG1 (v) Duo Landelijk	Duo. Werken bij een vrijwilligersorganisatie die informatie verstrekt over drugs aan bezoekers op grootschalige landelijke events. Het duo geeft leiding aan en coördineert een team van per evenement wisselende vrijwilligers. Ook trainen zij nieuwe vrijwilligers en volgen ontwikkelingen op het gebied van uitgaansdrugs op de voet. Tevens actieve stappers.
KG2 (v) Man Landelijk	Werkt al 8 jaar op de EHBO bij grootschalige landelijke indoor en outdoor evenementen. Bezoekt, onder andere door zijn meer coördinerende rol, nu ongeveer 10-12 feesten per jaar.
KG3 Vrouw Zuid	Preventiewerker in Brabant. Legt contact op party's, op straat, in coffeeshops, cafés, etc. Zij is betrokken bij pillentesten en voornamelijk actief in het uitgaansleven van Den Bosch, Breda, Tilburg en Eindhoven en omstreken. Onderhoudt tevens contact met jongerenwerkers uit de gehele regio.
KG4 Man Noord	Preventiewerker in Friesland. Werkzaam in zowel de klinische als ambulante hulpverlening. Verricht verschillende preventieprojecten in verschillende gemeentes. Tevens worden er pillen getest, trainingen gegeven en quickscans uitgevoerd.
KG5 (v) Vrouw West	Preventiewerker in West. Verantwoordelijk voor de preventieafdeling binnen het uitgaanscircuit. Zij geeft trainingen over drugs aan mensen in de uitgaans- en horecawereld.
KG6 (n) Man Zuid	Werkt als preventie- en veldwerker in Zuid. Vooral goed zicht op groepen in de regio West-Brabant.
KG7 (n) Man Zuid	Werkt als preventie- en veldwerker in Zuid. Goed zicht op groepen in de regio Noordoost-Brabant.

Politie	
KP1 (v) Man West	Werkzaam als narcotica-expert in West. Hij heeft o.a. een signalerende functie op party's en in andere segmenten van het uitgaansleven en bezoekt regelmatig ontmantelde hennepkwekerijen en synthetische laboratoria, waardoor hij op de hoogte blijft van ontwikkelingen op drugsmarkt.
KP2 (v) Vrouw West	Politiemedewerkster, onder andere belast met openbare orde en veiligheid in de binnenstad van Rotterdam. Onderhoudt ook contacten met portiers en uitbaters van horeca- en clubgelegenheden.
KP3 Duo Oost	Dit duo bestaat uit een ervaren politieagent, werkzaam bij de afdeling horeca/ondernemingen in de binnenstad, en de bedrijfsleider van een groot uitgaansetablisement in de stad. Samen hebben zij goed zicht op het druggebruik in Enschede.
KP4 (n) Man Zuid	Werkzaam als beveiliging voor verschillende horecagelegenheden. Heeft zodoende contact met uitbaters in de hele regio.

Uitgaanscircuit	
KU1 (n) Man Landelijk	Werkzaam bij een grote organisatie die verantwoordelijk is voor landelijke dance feesten met verschillende stijlen.
KU2 Man Landelijk	Beroepmatig fanatiek bezoeker van dancefeesten. In zijn privéleven tevens bezoeker van fetisj en kinky feesten.
KU3 (n) Man West	Dealer in Rotterdam. Heeft in tien jaar tijd een grote en diverse klantenkring opgebouwd.
KU4 (n) Vrouw West	Is horecamanager van een groot poppodium. Door de uiteenlopende programmering trekt het podium divers publiek, waardoor zij goed zicht heeft op het uitgaansleven. Tevens actief stapper.
KU5 Man Zuid	Parttime DJ en organisator van feesten in Eindhoven. Tevens ook een actieve stapper en goed op de hoogte van ontwikkelingen in het uitgaansleven en op de drugsmarkt.
KU6 (n) Vrouw Noord	Werkzaam als bedrijfsleider van een alternatief poppodium in Noord. Zelf ook fervent stapper. Goed zicht op het uitgaansleven en de diverse groepen hierin.
KU7 (n) Vrouw Landelijk	Als zus van de oprichter van één van de grootste partyfora van Nederland nauw betrokken bij het reilen en zeilen hiervan. Zij is zelf ook vaak op de evenementen te vinden, mede omdat haar vriend fotograaf is voor de internetsite.
KU8 (n) Man Noord	Voert de directie van een populair poppodium in Noord. Programmering van (minimal) techno tot hardrock. Al zijn hele leven actief in de horeca en heeft zodoende goed zicht op het uitgaanscircuit en de drugswereld in regio Noord.
KU9 Man Noord	Dealt al meer dan tien jaar in Groningen, weet hierdoor goed wat er wordt gebruikt en door wie. Organiseert ook soms feesten in het illegale circuit.
KU10 (v) Vrouw Landelijk	Medewerkster bij een toonaangevend bedrijf dat zich specialiseert in het organiseren van landelijke dance feesten met verschillende stijlen.
KU11 (v) Man West/Landelijk	Stapper in de (minimal) technoscene en groot fan van thuisfeestjes. Heeft sinds zijn ontdekking van drugs eigenlijk geen drugsvrij weekend meer gehad.
KU12 (n) Man Landelijk	Voormalig hardcore DJ die nu op urbanfeesten in het hele land draait.
KU13 Man Landelijk	Stapper (minimal/techno) en webmaster van een van de grootste websites gespecialiseerd in elektronische muziek. Goed op de hoogte van de ontwikkelingen in het uitgaansleven.
KU14 (v) Man Landelijk	Sinds zijn tienerjaren fanatiek stapper en groot druggebruiker, voornamelijk in de (illegale) technoscene. Nu tevens werkzaam als portier/beveiliging bij een aantal clubs/evenementen in heel Nederland. Als bijverdienste dealt hij regelmatig.

Regiopanel

De leden van het regiopanel hebben allemaal zicht op locaties of netwerken in met name rurale gebieden. De netwerken of locaties waar deze deelnemers zicht op hebben zijn vaak kleiner dan die van de kernpanellleden.

In het regiopanel onderscheiden we ook drie categorieën experts:

- (RJ) Jongerenwerkers in het regiopanel (9)
- (RG) Gezondheidswerkers in het regiopanel (8)
- (RU) Regiopanelleden actief in het uitgaanscircuit (5)

Er zijn **10** panelmutaties doorgevoerd die zijn onderverdeeld in twee categorieën: nieuwe **(n)** panellleden, die nieuwe locaties en/of netwerken vertegenwoordigen en vervangen **(v)** panellleden, die worden vervangen door anderen, afkomstig uit hetzelfde of gelijksoortig netwerk. Daarnaast noemen we ook het aantal panellleden dat is uitgetreden en het aantal dat vanuit het kernpanel in het regiopanel is geplaatst.

Mutaties regiopanel

Met het regiopanel is er iets bijzonders gebeurd sinds de vorige editie. Twintig panellleden zijn, soms tegen verwachting in, uitgetreden. Dit had een aantal uiteenlopende redenen. Enkele personen bleken niet (voldoende) zicht te hebben op hun netwerk om nogmaals mee te werken en wist zelf ook geen vervanging. Enkele anderen bleken onbereikbaar of niet meer werkzaam en eventuele collega's hadden geen tijd voor deelname. Sommige panellleden die in dezelfde regio als een ander panellid werkzaam waren, achtten wij overbodig en zijn niet nogmaals benaderd om deel te nemen. Voor de meerderheid daarentegen zijn wij op zoek gegaan naar sleutelpersonen in dezelfde regio (bijvoorbeeld bij een ander jongeren-centrum) en hebben we voor zes **(6)** vervanging kunnen vinden. Verder hebben we vier **(4)** nieuwe leden gevonden (voornamelijk in het uitgaanscircuit, aangezien er hiervan ook veel uitgetreden waren) en is er één kernpanellid bijgekomen. Dit panellid was meer geschikt als regiopanellid.

Uiteindelijk zijn er **22** regiopanelleden, waarvan er 9 zicht hebben op twee of meer netwerken. Wij hebben hen gevraagd om een extra enquête in te vullen en de vragen specifiek te beantwoorden voor de verschillende netwerken. Daardoor worden er in totaal 36 netwerken in kaart gebracht door het regiopanel. In een aantal gevallen hebben jongerenwerkers andere collega's aangedragen, omdat deze dan beter zicht hadden op een andere of dezelfde groep in dat gebied. Om deze reden zijn er in sommige steden, dorpen of provincies meerdere panellleden.

Jongerenwerkers	
RJ1 Man Noord	Werkzaam in een jongerencentrum en outreachend in Heerenveen. Hij werkt met veel verschillende groepen jongeren in Heerenveen. <i>(zicht op 6 netwerken)</i>
RJ2 Vrouw Noord	Al acht jaar werkzaam in Delfzijl en omgeving met jongeren uit diverse scenes. Werkt vooral met jongeren die meer urban georiënteerd zijn en zichzelf hierin ook creatief uiten.
RJ3 Man Noord	Werkt al lang met jongeren in een buurtcentrum in Stadskanaal, waar ook feesten worden georganiseerd. Stadskanaal heeft een regionale uitgaansfunctie. Hij heeft zicht op een rechts-extremistische groep jongeren en een meer gemixte groep qua muziek. <i>(zicht op 2 netwerken)</i>
RJ4 Man Noord	Werkzaam in Hoogeveen. Organiseert verschillende activiteiten voor de verschillende jeugdgroepen.
RJ5 Vrouw Noord	Werkt in een jongerencentrum in Oost-Groningen. Bezoekt tevens hangplekken en heeft veel contact met de jongeren.
RJ6 (v) Man Oost	Werkt als ambulant jongerenwerker en straatwerker in Enschede en heeft zicht op zeer diverse groepen. <i>(zicht op 2 netwerken)</i>
RJ7 (v) Man Midden	Werkt in Amersfoort met zowel autochtone als Antilliaanse jongeren. De groepen zijn meer urban georiënteerd. In het jongerencentrum worden diverse activiteiten georganiseerd.
RJ8 Vrouw West	Zicht op diverse groepen jongeren (autochtone en Marokkaanse) in Enkhuizen. Deze jongeren gaan vaak stappen en luisteren naar house en diverse andere muziekstijlen.
RJ9 (v) Man West	Al tien jaar werkzaam met jongeren in Spijkenisse. Activiteiten die druk bezocht worden hebben te maken met breakdance, rap etc.

Gezondheidswerkers

RG1 (v) Man Oost	Werkt als preventiewerker in de regio Twente. Zowel in de steden als in de dorpen op het platteland. <i>(zicht op 2 netwerken)</i>
RG2 Man West	Werkzaam in de kop van Noord-Holland en op de eilanden. Geeft voorlichting op feesten en voert quickscans uit. <i>(zicht op 2 netwerken)</i>
RG3 (v) Man Zuid	In Noord-Limburg voor GGZ werkzaam met jongeren, voornamelijk in Venray en Venlo. Houdt zich onder andere bezig met verslavingspreventie.
RG4 Vrouw Zuid	Werkzaam bij een ggz-instelling in Zuid-Limburg. Doet in verschillende gemeenten onderzoek naar het druggebruik van jongeren. Zicht op jongeren uit oostelijk Zuid-Limburg (OZL), onder andere Heerlen. <i>(zicht op 2 netwerken)</i>
RG5 (v) Man Zuid	Werkzaam bij een ggz-instelling in Zuid-Limburg. Zicht op jongeren uit Maastricht en omgeving (Mergeland).
RG6 Man Zuid	Werkzaam als jongerenwerker in Brabant. Heeft voor deze editie een groep jongeren beschreven uit het gebied tussen Etten-Leur en Tilburg.
RG7 (n) Man Zuid	Als stagiair werkzaam bij een ggz-instelling in Zuid-Limburg. Zelf opgegroeid in Venlo-Blerick en dus goed zicht op de verschillende groepen hier. Houdt zich verder bezig de testservice en drugsontwikkelingen in de regio. <i>(zicht op 3 netwerken)</i>
RG8 Duo Zuid	Zicht op de hele provincie Zeeland. Bezoeken verschillende feesten, dorpen, steden, uitgaanscentra, etc. Daarnaast geven zij voorlichting en voeren quickscans uit.

Uitgaanscircuit

RU1 (n) Man West	Opgegroeid in een dorp in West-Friesland. Maakt deel uit van verschillende vriendengroepen, waarvan eentje elk weekend thuisfeestjes organiseert en waar veel drugs worden gebruikt.
RU2 (n) Vrouw West	Deel van een allochtone jongerengroep in het westen van het land. De groep geniet van het leven en experimenteert soms met wat drugs.
RU3 (n) Man Zuid	Maakte vroeger deel uit van een hardcoregroep in Tilburg. Nu is deze groep ouder geworden, waarmee de muziekkeuze en het druggebruik ook zijn veranderd.
RU4 Vrouw Zuid	In de vorige editie werkzaam als jongerenwerker, nu als docent. Heeft nog steeds zicht op dezelfde jongeren. Gaat zelf ook nog stappen. <i>(zicht op 2 netwerken)</i>
RU5 Vrouw Zuid	Volgt de levens van een groep (hardcore) jongeren in regio Zuid die hevig drugs gebruikt en een allochtone groep die nauwelijks gebruikt. <i>(zicht op 2 netwerken)</i>

Zerotolerance

Politiedocumentatie van een dancefeest (18.000 bezoekers) april 2007 te Amsterdam.

Inbeslagnames en afhandeling, waarvan geen sepot		
Aangehouden en aangetroffen	Toelichting/uitslag	Afhandeling
Vermoedelijk cocaïne (gevonden)	Niet geregistreerd	Onder toezicht oog van HOVJ vernietigd
5,5 pillen xtc (bezit)	Niet geregistreerd	Niet geregistreerd
0,7 gram vermoedelijk speed (bezit)	Niet geregistreerd	Niet geregistreerd
6 pillen xtc (bezit)	Niet geregistreerd	Niet geregistreerd
0,7 gram cocaine + 1 xtc pil (bezit)	Niet geregistreerd	Niet geregistreerd
2 pillen xtc + 1 wikkel wit poeder (bezit)	Niet geregistreerd	Niet geregistreerd
0,7 gram speed + zakje wiet (bezit)	Niet geregistreerd	Niet geregistreerd
2 capsules wit poeder totaal 0,4 gram + 1 zakje wit poeder 0,4 gram	Niet geregistreerd	Niet geregistreerd
1 wikkel vermoedelijk cocaïne (bezit)	Niet geregistreerd	Niet geregistreerd
2 wikkels speed + 1 pil XTC (bezit)	0,5 gram speed	Niet geregistreerd
6 pillen XTC + wiet met filters (bezit)		Niet geregistreerd
10 pillen XTC (bezit)	10 tabletten MDMA	Niet geregistreerd
6 pillen XTC + 2 capsules (bezit)	6 pillen MDMA + capsules negatief	Niet geregistreerd
1 wikkel 0,6 gram cocaïne	0,49 gram speed	Niet geregistreerd
0,1 gram cocaïne + 4,5 pillen XTC (bezit)	4,5 pillen MDMA + 0,15 gram cocaïne	Niet geregistreerd
0,8 gram cocaïne (bezit)	0,79 gram cocaïne	Niet geregistreerd
36x pillen + 1x speed + 1x GHB (bezit)	26 pillen MDMA + 10 pillen negatief + 1 glazen potje 1,61 gram speed + 17 ml GHB	dagvaarding
1 zakje cocaïne (bezit)	2,03 gram	
1 wikkel (bezit)	1,08 gram speed	€250 en dagvaarding
5x pillen + 1x wikkel (handel)	0,44 gram speed + MDMA	€375 en dagvaarding
1 wikkel speed + 2x zakje wiet (handel)		geseponeerd
1,5 gram cocaïne (handel)	1,38 gram cocaïne	€375 en dagvaarding
16 pillen (handel)	15,5 pillen MDMA	Taakstraf vermoedelijk 20 uur
2 zakjes cocaïne (handel)	1,58 gram speed	€375 en dagvaarding
11x pillen (handel)	10 pillen MDMA + methamfetamine	€550 en dagvaarding
11x pillen (handel)	11 pillen MDMA	€550 en dagvaarding
1x wikkel + 2x pillen (handel)	1,08 gram cocaïne + 2 pillen	€325 en dagvaarding
10x pillen (buitenlander) (handel)		€150
3x pillen + 2 gram speed (buitenlander) (handel)		€600 en dagvaarding
42x pillen (handel)	42 pillen MDMA	dagvaarding

